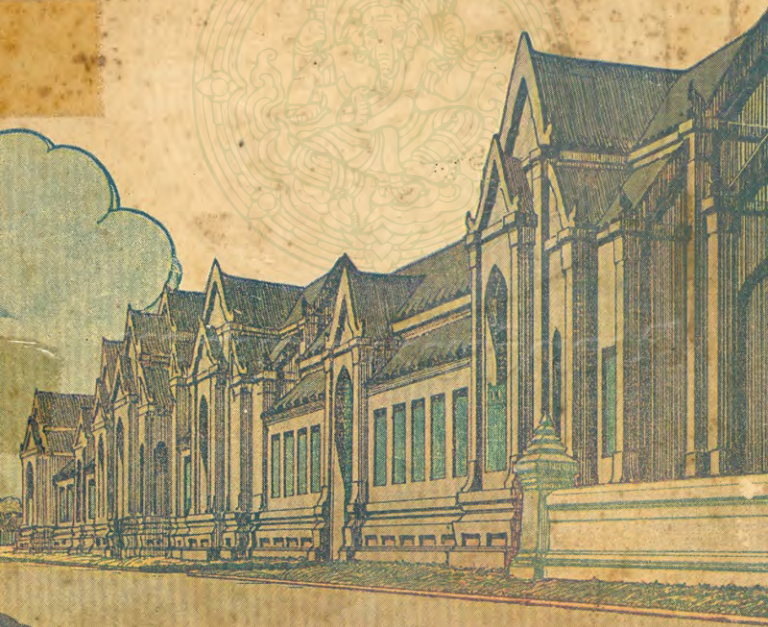

ศิลปากร

ปีที่ ๑ เล่ม ๖ เมษายน ๒๔๙๑

เจ้าหน้าที่

กรมศิลปากร
นายกั๋ย โยโพธิ์
นายเจริญ อินทรเกษตร
นายพูน พันธุ์เกาะ
นายทองจัน ต่อเหล้าคำ
นายแนบ พวงไฟโรจน์
นายบัวลอย คชพงศ์
ศรีบัญชา
โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ

เจ้าของ
บรรณาธิการ
บรรณาธิการผู้ช่วย
ผู้จัดการ
ผู้ช่วยจัดการ
เหรียญ
เจ้าหน้าที่บัญชี
ผู้พิมพ์โฆษณา
ผู้พิมพ์

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่และเชิดชู
วรรณคดี, โบราณคดี, ศิลปกรรม และ วัฒนธรรม
ของชาติ

ออกปีละ ๖ เล่ม ๒ เดือนต่อ ๑ เล่ม

ค่าบำรุงปีละ ๒ บาท ส่งเงินล่วงหน้า

ท่านสมาชิกถ้าประสงค์จะติดต่อโปรดอ้างเลขที่สมาชิก

== เกษกานดา ==

สามารถทำให้ถ่อนผมของท่านงามน่าพิศ

โดย

วิธีสร้างเรือนผมแบบถาวร

ตัด แต่ง

ด้วยเครื่องถนอมผมฝรั่งเศส

— เกษกานดา —

ทรงข้ามสถานีตำรวจพาหุรัด

ผู้ช่วยเหลือ

๑. หลวงวิจิตรวาทการ	รัฐมนตรี, อธิบดีกรมศึกษาการ
๒. พระยาอนุมานราชชน	หัวหน้ากองศิลปวิทยาการ
๓. พระตำโธวรัตนนิมมานก์	ผู้อำนวยการ โรงเรียนศิลปการ
๔. พระหมณ ป.ส. ศาสตร์	หัวหน้ากองหอสมุด
๕. หลวงพรินาตบุรุษภัณฑ์	หัวหน้ากองพิพิธภัณฑ
๖. นายสมบุญ ไรติจิกร	เลขานุการกรมศิลปการ
๗. พระพิณจวรรณการ	เจ้าหน้าที่ราชบัณฑิตยสถาน
๘. พระพรหมพิจิตร	อาจารย์ผู้ปกครองแผนกประณีตศิลปกรรม
๙. พระเทพาภินิมิต	นายช่างเอก
๑๐. หม่อมเจ้าสมัยเฉลิม กฤดากร	สถาปนิก
๑๑. หม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์	สถาปนิก
๑๒. ศาสตราจารย์ ซี. เฟโรซี่	นายช่างใหญ่
๑๓. อาจารย์ เอส. มิก	อาจารย์ผู้ปกครองแผนกศิลปอุตสาหกรรม
๑๔. อุนจนิมิต	นายช่างเอก
๑๕. คุณหญิงนุกาบุรุษ	ผู้ควบคุมหมวดนาฏศิลป์
๑๖. พระเจนดุริยางค์	ผู้ควบคุมหมวดดุริยางค์สากล
๑๗. หลวงประดิษฐไพเราะ	ผู้ควบคุมหมวดดุริยางค์ไทย
๑๘. หลวงเทพดักษณเดชา	นายช่างเอก
๑๙. นางวิจิตรวาทการ	อาจารย์ผู้ปกครองแผนกนาฏดุริยางค์

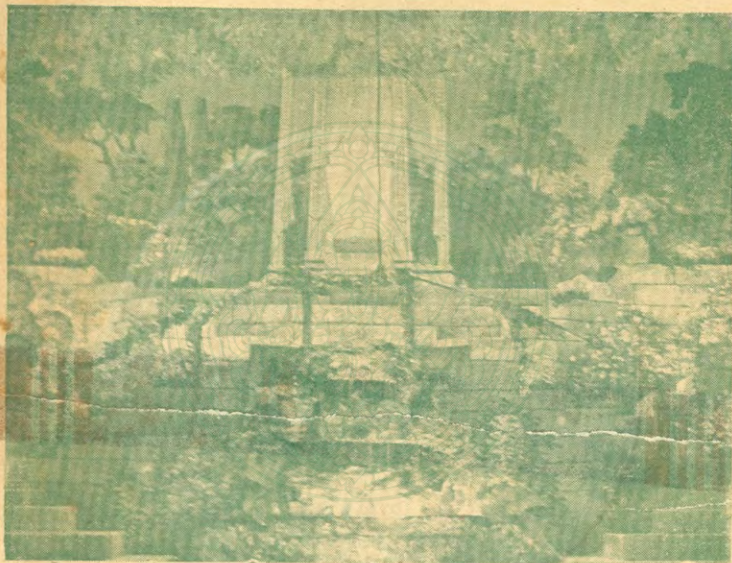
หอสมุดแห่งชาติศิลปวิทยา

ในละครเรื่อง

‘เจ้าหญิงแสนหวี’

(ท่านไม่ได้ดู ‘แสนหวี’ เท่ากับไม่ได้ดูละครศิลป์เลย)

— ฉากละครของกรมศิลปากร —

หอสมุดแห่งชาติศิลปากร

(ภาพจาก ๆ หนึ่งใบจำนวน ๑๑ จากของเรื่องเจ้าหญิงแสนหวี)

ท่านจึงรับมาชมการแสดงก่อนอ่านเรื่องและชมภาพงาม ๆ ในศิลปากร

ท่านสมาชิกทั้งหลาย

โปรดนำคำบำรุงศิลปากรปีที่ ๒ ไปชำระ ต่อนายไพบรณีย์โทรเลข
ณท้องที่ของท่าน (เฉพาะต่างจังหวัด) แล้วที่ทำการไพบรณีย์ ๆ
นั้น จะออกใบเสร็จให้ท่าน เป็นอันเรียบร้อยเสร็จการ ไม่ต้องทำ
อะไรหรือติดต่อลงมายังกรมศิลปากรอีก

แล้วต่อไปที่ทำการไพบรณีย์ ๆ นั้น จะส่งหนังสือมายังท่านเอง ถ้า
ท่านย้ายที่อยู่หรือไม่ได้รับหนังสือ โปรดแจ้งต่อนายไพบรณีย์ ๆ ณ ที่
ทำการไพบรณีย์นั้น ๆ

โปรด ชำระ ภายในวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๔๘๑

ท่านที่ประสงค์จะรับศิลปากรปีที่ ๑

ทางการไม่มีหนังสือเหลือครบชุดให้ท่าน มีเฉพาะ เล่ม ๑-๔-
๕-๖ รวม ๔ เล่มเท่านั้น และมีเหลืออยู่จำนวนน้อย ท่านที่ประสงค์
จะรับ ทางการยืมก็คิดเพียง ๑.๕๐ บาท รวมทั้งค่าส่งเสร็จ

ที่จริงเล่ม ๑-๒ ที่ขาดก็มีเรื่องที่จบในตัวเป็นส่วนมาก ส่วนเล่ม
ต่อมานั้นมีเรื่องที่ต่อเนื่องกับปีที่ ๒ หนังสือของท่านจึงไม่เสียเรื่อง
ประการใด

ศิลปากร

ปีที่ ๒

จะเดินรุดหน้าเรื่อยโดยไม่ยอมถอย

ขอเสนอแนะเพาะเล่ม ๑ ปีที่ ๒ ก่อน

เล่มประจำเดือนมิถุนายน ๒๔๙๑

เรามีเรื่องสำคัญเป็นพิเศษ คือ :-

๑. ประวัติคนไทย ของ หลวงวิจิตรวาทการ
๒. จิตรกรรมและประติมากรรม ของ ศาสตราจารย์ ซี. เฟโรจี
๓. เรื่องของ เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป
๔. เรื่องของ “อายัน โฆษ”
๕. เรื่องของ พระตำโวรรัตนนิมมานก์
๖. พิพิธภัณฑสถาน ของ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์
๗. เรื่องในแผนกนาฏศิลป์ พร้อมทั้งหลักวิชาและปฏิบัติการ
ซึ่งเราจัดขึ้นใหม่ โดยนามปากกา “เฉลิมบุญ”

และ

ฯลฯ

ฯลฯ

ฯลฯ

เจ้าหญิงแสนหวี

ดัดแปลงเรื่อง - สวดยทั้งฉก - นำชมทั้งตัวแสดง

เจ้าหญิงแสนหวีเป็นเรื่องของนครแสนหวีกับนครเขมรรัฐ

สมัยก่อนสุโขทัย มีคติส่วนตัว และ ส่วนชาติ

ใช้ตัวแสดงนับจำนวนร้อย

ท่านที่เคยดูละครกรรมคิดปากร อย่าลืม “เจ้าหญิงแสนหวี”

ท่านที่ยังไม่เคยดูละครกรรมคิดปากรเลย อย่าลืม “เจ้าหญิงแสนหวี”

เจ้าหญิงแสนหวีแสดงมาแล้ว ๘ ครั้ง หอประชุมคิดปากรก็ไม่สามารถ
ต้อนรับผู้ดูได้หมด ทำให้ท่านกลับเสียเป็นจำนวนมาก

อย่าลืม จะแสดงต่อไปในเดือน

มิถุนายน ๒๔๙๑ นี้ เป็นต้นไป

ท่านที่อยู่ต่างจังหวัด จงรีบเดินทางมาดูเสีย ถ้าท่านไม่ลงมากู จะเสียใจ
ว่าไม่ได้ดูละครเรื่องเอกที่ดาราทุกคนออกแสดง

หนังสือคิดปากรจะส่งของท่านได้เพียงเรื่อง, บทเพลง, และภาพเท่านั้น
และจะนำเสนอบทในต้นบทที่ ๒ นี้

บุตร ? บุตรี ?

ของท่านจะมีร่างกายก็ควรใช้ “ยาประสิทธิภูมิ” เป็นยาประจำท้อง ใช้กวาดหรือป้ายต้น ขมิ้นเทา แก้หัดและลมต่าง ๆ แก้ทรางทุกชนิด ดั้นเป็นผ้า เป็นดองเป็นขุม ตำรอก ปวดท้อง ลงท้อง ท้องขึ้น มูกเลือด ถ้าใช้ยานประจำท้อง เด็กจะมีร่างกายสมบูรณ์ ไม่มีโรคเบียดเบียน ขวดละ ๓๐ สตางค์เท่านั้น

ท่านเป็นหิด ?

ควรใช้ ยาบรรเทาทุกข เพราะเป็นยาแก้หิด, ไชยหอม ไชยเรอวัง แก้หัดตลอด และเยื่อหุ้มปอดอักเสบ ขมิ้นเสมหะ รับประทานได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ขวดละ ๑ บาทเท่านั้น

“ยานิจิตรา”

แก้เส้นประสาทพิการ นอนไม่หลับ สมองมึนชา ปวดศีรษะ ปวดบั้นเอว เลี้ยวแปลงปลานตามร่างกาย กระตุก นอนสะดุ้งวาว แก้โรคสัตว์แพทย์ ขวดละ ๑ บาท

ปวดมดลูก ?

ควรใช้ ยาปลั่งรัสมิ เพราะเป็นยารักษาผดุง บำรุงและฟอกโลหิต แก้โลหิตพิการ ร่างกายซูบซีด ระบุไม่ปกติ ปวดมดลูก เวลามีระบุปวดท้อง ปวดสันหลัง และบั้นเอว มดกิดระดูขาว ความเลือด คานตม รับประทานง่ายไม่ขมขึ้น ขวดละ ๑ บาท

“ยาสังหาร โทโนเรีย”

แก้หนองใน ระดูขาวแรกเป็นและเรื้อรัง ปวดมดลูก เปาปวด แสบ เบากระปิบ กระปรอย หนองลงอั้นทะ ปวดข้อ ปวดเข่าได้ใช้เห็นผลแล้ว รับประทานง่ายไม่ขมขึ้น

ยาปราบศัตรู

เป็นยาโรยแผลถลอกไหม้ รอยแผลตามโรค แผลพุพอง แผลเน่าเมื่อยทุกชนิด ของกดอดเป็นแผลหรือเป็นเม็ดผื่นคัน ใช้ภายในแก้มติดได้ ไม่แสบร้อนได้แล้วเย็นสบาย ขวดละ ๒๕ สตางค์

“ยาแก้ปวดฟันจุท โมกข์”

ยาแก้ปวดฟันต่าง ๆ ใช้ได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ มีจำหน่ายทั่วไป

ร้านขายยาในสำเพ็งเป็นเอเยนต์

ห้างขายยาจุทโมกข์

ฝรั่งทำได้
ไทยทำได้.

ใครจะบอกเธอ!

การทำภาพลึอกเกิดขึ้นหิดเดียวบบบ
โหวะ ต้องวิ่งไปทำถึงต่างประเทศ.

เดี๋ยวนี้สะดวกเหลือเกินเธอ ไปสั่งให้
เขาทำก็ไ้ไกล ไม่ต้องเสียเวลาคอยแรม
เดือนทั้งราคาก็ถูกกว่ามาก ขอให้เธอตรง
ไปที่:- **นางเล็งอาร์ต** ช่างถ่ายรูป.

ถนนนครสวรรค์ 1412 ถึง พระราช

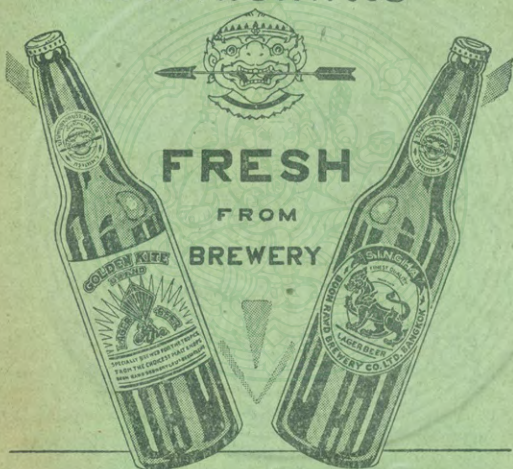
ลึอกเกิดภาพมีหลายชนิดหลายขนาด รูปต่าง-
โดยฝีมือช่างของในกรมหลวงสรรพสาคร

ถ้าถ่ายรูปงาม ต้องนางเล็งอาร์ต
ทำเคมีเครื่องหมายก็นางเล็งอาร์ต

เบียร์ไทย

กำลังนิยมทั่วไป

BANG KRABUE.

TELEPHONE NO. 736

ซิลวาเนีย

คือหลอดวิทยุ ที่ดีที่สุดในตลาด ยากที่จะหา
หลอดใด ๆ เทียมได้ ทั้งราคาที่ถูก ท่านยัง
ไม่เคยใช้ ควรจะทดลองอย่างยิ่ง เรามัก ๆ
ชนิดทุก ๆ ขนาด

ฟาร์อีสเตอร์นราดิโอ

ถนนเจริญกรุง

โทรศัพท์ ๒๑๓๒๖

เครื่องอาหารรถยนต์

เซฟไวร์เล็ท, ฟอตร์, ค็อกซ์, เฟียต, และยี่ห้ออื่นพร้อมทั้งเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ

จำหน่ายปลีกและส่งที่ :-

ฮีบเฮงหลงบริษัท.

โทรศัพท์ ๓๗๘ ถนนเจริญกรุง พระนคร

โทรเลขย่อ "BHIBOON BANGKOK"

เล่นหาครีม

คุณภาพสูง ปลอดภัย ราคาถูก

ร้านเล่นหา ช่างคิดเสียดศรีที่หน้าสมัย ถนนดินสอด

สะพานคอกดิน พระนคร เจ้าของ

รอลแล

รูปงาม
เป็นพิมพ์เบา

ทนทาน
เสียงเงียบ

ได้รับความนิยมมากที่สุดในเวลานี้

ลัตตดาราสถาน

หน้าวังบูรพา พระนคร โทรศัพท์ ๑๗๕๕

เป็นเอเจนต์

นักเขียนพิมพ์ดีด
และตัวเลข ซึ่งสำเร็จ
จาก ลัตตดาราสถาน
ได้รับความนิยม ยก
ย่องจากสำนักงาน
ต่าง ๆ มาก.
อยากหางานได้ง่าย
เชิญเรียนที่

ลัตตดาราสถาน

หน้าวังบูรพา พระนคร โทรศัพท์ ๑๗๕๕

ความพอใจ

ในการมีเรือนผมงาม เก้าสิบพาให้ดวงใจ
สดชื่น เพื่อความงามให้แก่ใบหน้าอีกเป็นทวีคูณ
หากท่านได้พึงสว่น้ำชา อันมีคุณสมบัติ
เรือนผมของท่านจริง ทั้งรักษาทรงผมของท่าน
ได้อยุ่เสมอ แม้จะถูกลบพัดก็ไม่เสียทรงผม คง
นี้ท่านจะบังเกิดความพอใจในการใช้ น้ำชาแต่ง
ผมที่แท้จริง

ไอซี แฮร์ทอนิก

น้ำชาแต่งผมที่ด้านด้วยความพอ
ใจให้แก่ท่านอย่างแท้จริง โดย
รักษาทรงผมของท่าน, ช่วยใน
การจับลอนผมได้ง่าย และเส้น
ผมอ่อนนุ่มเป็นเงางาม ป้องกัน
ผมร่วงที่เกิดจากรากผมซึ่ง จะทำ
ลายให้ผมหมดงาม ..
ห่างเคียนแดง สฟานหัน เฮเยนต์
ก็ต้องเติมจำหน่ายแล้ว

ยาเม็ดทิพย์ไอสด

แก้ปวดฟัน

แก้ปวดบาดแผล

แก้ปวดเนื้องอกลำ

แก้ปวดหลัง

แก้ปวดข้อ

แก้ปวดตามตัว

แก้ปวดมดลูก

แก้ปวดเส้นประสาท

หลอดใหญ่

๒๒ เม็ด ๑ บาท

„ เด็ก

๑๐ „ ๕๐ สตางค์

บริบูรณ์ ไอสด

ถนนเฟื่องนคร

กรุงเทพฯ

พระพุทธรูปสี่องค์ ในพระที่นั่งพุทธไสยาสน์

ปีที่ ๑ เล่ม ๖

“ศิลปากร”

พ.ศ. ๒๔๙๑

—ภาพชุด—

ศิลปวัตถุ

พระปิ่น — คำพาทย์ . . . . . ที่ ขยุพรี หน้า ๓

เอกสารสำคัญทางประวัติ

ตำนานพระพุทธสิหิงค์ . . . . . หอดงวิจิตรวาทการ ๖ ๓

ปิ่น — ขลุ่ยใหม่ . . . . . ที่ ขยุพรี ๖ ๓๐

สถาปัตยกรรม

สถานศึกษา . . . . . รุณจนิมิต ๖ ๒๕

ศิลปจิตรกรรม

หลัก ๓ ประการของการสร้างฉากละคร . . . หอดงเทพลักษณะเดชา ๖ ๓๗

วรรณคดี

“ลิเก” ๖ ๔๓

กามเทพ . . . . . ราม ภาคบงกช ๖ ๔๕

จริง กับ เล่น . . . . . ที่ ขยุพรี ๖ ๖๐

จดหมายถึงบรรณาธิการ . . . . . ประภาศิริ ๖ ๖๔

อักษรศาสตร์

ต้นนิฐานเทียบการเขียนอักษรไทยกับอักษรขอม. ฉำ ทองคำวรรณ หน้า ๖๖

ดุริยางคศิลป์

ศัพท์ตั้งคึก . . . . . บุญธรรม ตราโมท ,, ๗๒

วาทศิลป์

แบบฝึกหัดเป็นนักพูด . . . . . ก็ อยู่โพธิ์ ,, ๗๗

อักษรานุกรมภูมิศาสตร์

จังหวัดปัตตานี . . . . . ราชบัณฑิตยสถาน ,, ๘๕

รายงานการตรวจค้นและเผยแพร่ศิลปกรรมภายในประเทศ

เที่ยวเมืองศรีเทพ . . . . . ศรี อมาตยกุล ,, ๑๐๒

เรื่องของกรมศิลปากร

เกียรติคุณของบทธิดะครเรื่อง “เดียดผู้พรรณ” . . . . . ,, ๑๑๕

คำถาม - คำตอบ - ศิลป์ . . . . . ,, ๑๔๐

หน้าของบรรณาธิการ . . . . . ,, ๑๔๒

บัญชีหนังสือในหอสมุดแห่งชาติ

แผนกภาษาไทย . . . . . หน้าพิเศษ ๔๘

หอสมุดแห่งชาติศิลป

จำหน่ายปลีก เล่มละ ๕๐ สตางค์

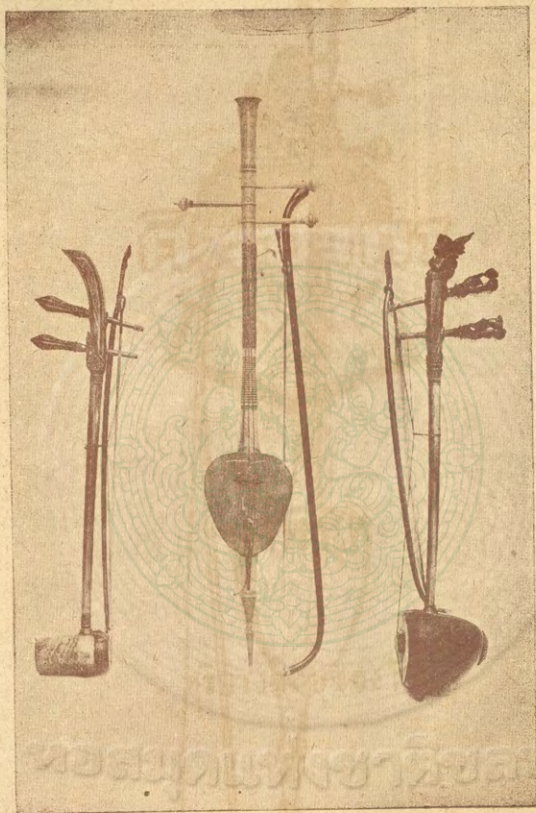

ศิลปาทร

ภาพชุด

ดุริยางคศิลป์ของไทย

หอสมุดแห่งชาติศิลปากร

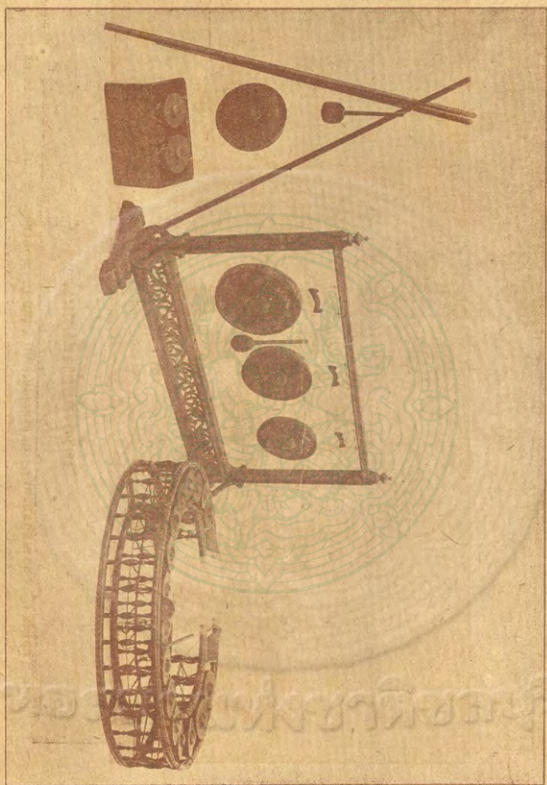

เครื่องสี่

ซอด้วง

ซอสามสาย

ซอด้วง

เครื่องดนตรีจากเมืองไทย

เมืองไทย

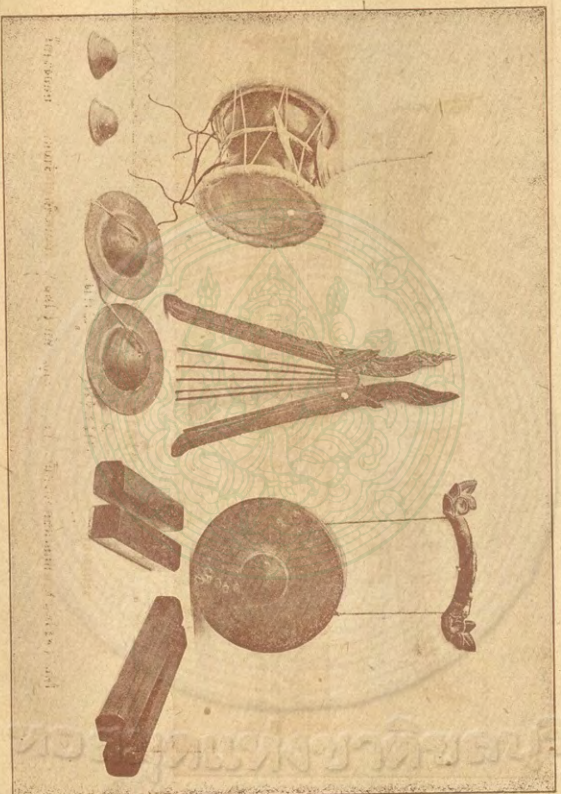
เมือง

เมือง

เมือง

เครื่องดนตรี

(กลอง) กลองแขก

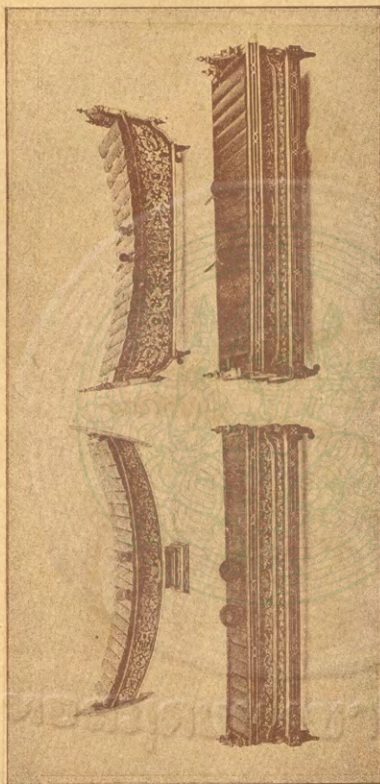
กลอง

กลองใหญ่

(กลอง) กลอง

กลอง

กลองเล็ก

เครื่องที่เกิดจากไม้

ระนาดเอก

ระนาดทุ้ม

ระนาดเอกท่อ

ระนาดทุ้มเหล็ก

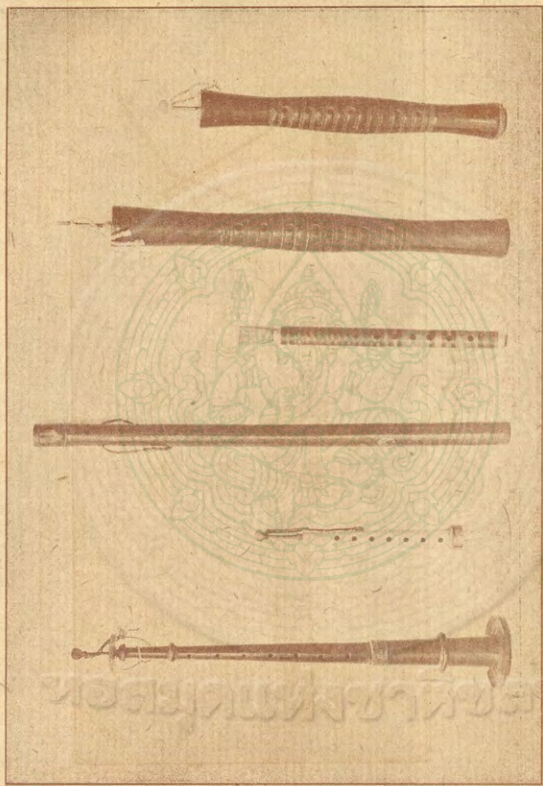

เครื่องดนตรี
ไทย
เครื่องดนตรี
ไทย

เครื่องดนตรี

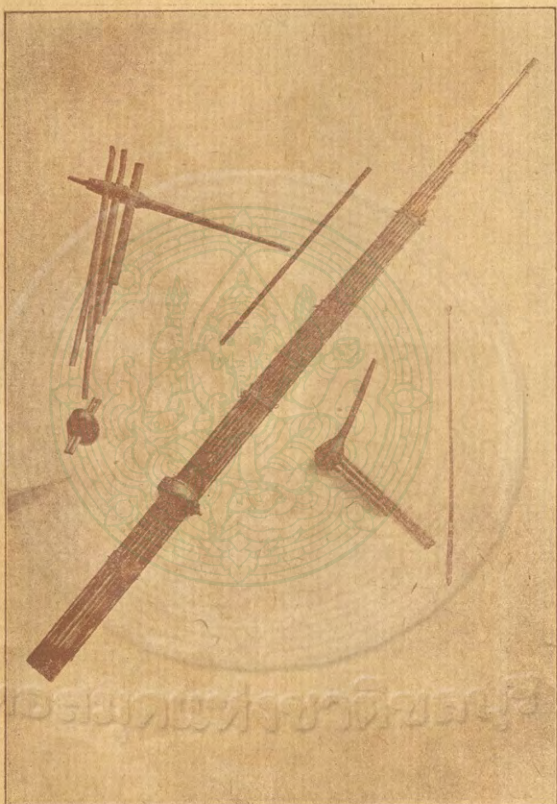
เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรี
ไทย
เครื่องดนตรี
ไทย

เครื่องเป่า

- ปี่มอญ
- ปี่มอญ
- ปี่มอญ
- ปี่มอญ
- ปี่มอญ

เครื่องคู่ยางคี่โบราณ

(บนภาพ)

เครื่องคู่

นอ

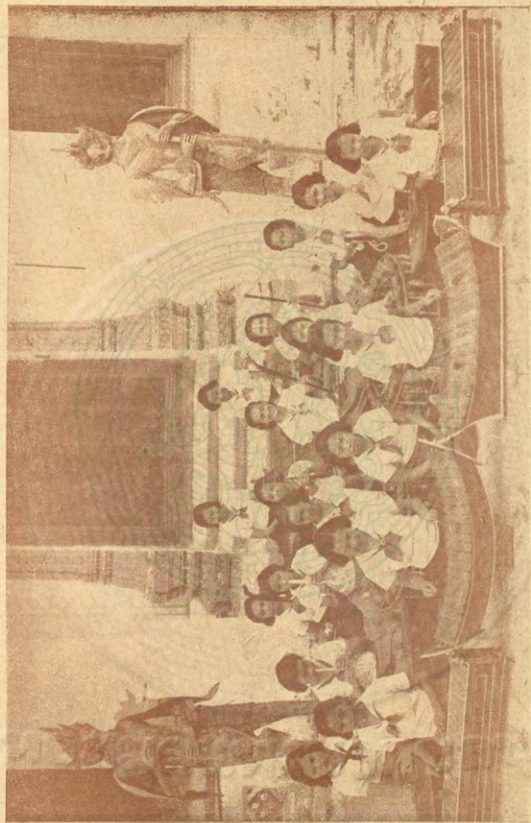
แคน

ปี่

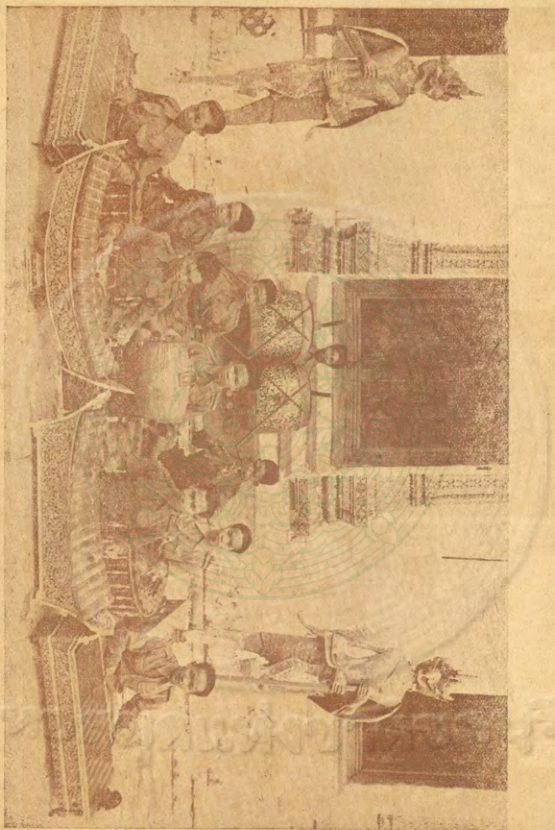
คี่

เรไร

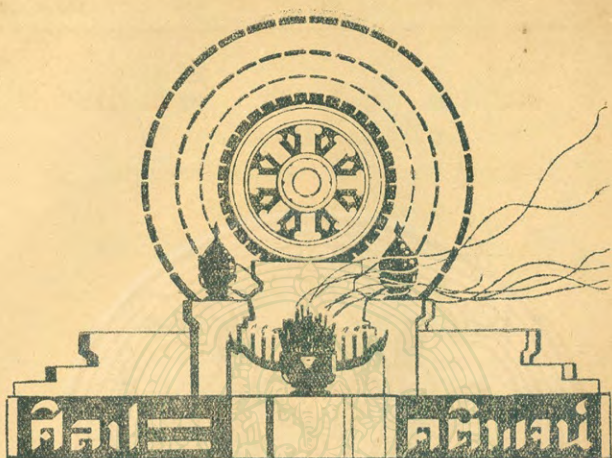

การผสมวง มโหรีเครื่องใหญ่

การผสมวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่

พรปีใหม่- คำพากย์

๖๖ พ.ศ. ๒๔๘๐

กอบก้ามจัญญ	ก็ผ่านก็พ้นรณภัย	ฯ
๑ ทุกข์โศก ไรครานพาทภัย		
อุปสรรคใดใด	จึงดับกับปีเดือนวัน	ฯ
๑ ๒๔๘๑ จึ่งพัติน		
เปลี่ยนเวรเปลี่ยนวัน	มาถึงมาถัดมฤตปี	ฯ
๑ "คิดปากร" ช่อนเกล้าเฒ่าผี		
ต่างรูปเทียนศรี	บูชาไตรรัตน์ชัชวาลย์	ฯ
๑ อีกร่องศีลศรทรงญาณ		
พิษณุออกธาร	จักรพรรดิพรพรมมา	ฯ

- ๑๑ นบพระคณศเคชมหา
ทรงเวทวิทยาทา เป็นใหญ่แก่กามบ้านวง ๖
- ๑๒ อิกเทพโสฬสเสอสรวง
ทวยเทพทั้งปวง สึงสู้อยู่ทั่วทิพยสถาน ๖
- ๑๓ จังมีมาโนชโปรตปราน
โอบเอื้อเออาภาว ประสาทประสิทธิพิพพร ๖
- ๑๔ แต่สมาธิก "ศิลปากร"
สขสุสธาวรรณ วรณด้ายของมอ่งใส ๖
- ๑๕ ชนม์เย็นเกินร้อยชวชชัย
กำลังกายใจ ทะมัตตะเมงแข็งขัน ๖
- ๑๖ เเชิงเขี้ยวปริชาณัมพัตน์
ทวพิยัตินอนันต์ อเนกทาสาทาสี ๖
- ๑๗ ถ้วนทรงศุภลักษณโสภ
กรียาพาที สบเล้งยมเจียมตน ๖
- ๑๘ ไขไหนดำเร้วตั้งดล
รักดีที่ราบชน- มชีพมลายกายสุญ ๖
- ๑๙ คนรักรักดีเพิ่มพูน
เผ่าพงศ์ประยูร ทะนุถนอมพรอ้อมใจ ๖
- ๒๐ รุ่งสฤษฎ์ทั้งอวยพรชัย
ฤาแคล้วคลาดไกล ภายในชวบบั้นเฑอญ ๖

(๑๕ เพี้ย)

ด้วยอภิธานนาการจากหนังสือ

- ศิลปากร -

"ถ้อยคำ"

ตำนานพระพุทธรูปสิงห์

โดย

หลวงวิจิตรวาทการ

[เมื่อถึงนักขัตฤกษ์ปีใหม่ คณะกรรมการจัดงานได้ประกอบพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปสิงห์จากพระที่นั่งพุทไธสวรรย์มาประดิษฐานพระแท่นมณฑลท่ามกลางสนามหลวง เพื่อมหาชนได้สรงน้ำและกระทำสักการบูชาทุกปีมา ฉะนั้น ในาระขึ้นปีใหม่นี้ เราจึงขอนำ "ตำนานพระพุทธรูปสิงห์" มาลงไว้เพื่อเป็นสวัสดิมงคลแก่ผู้อ่าน "ศิลปกรรม" ของเราด้วย]

เรื่องตำนานหรือประวัติของพระพุทธรูปสิงห์นั้น ได้มีท่านผู้รู้เรียบเรียงไว้แต่หลายท่าน เช่นพระโพธิวงษ์ ปรากฏเชียงใหม่ ได้เขียนเป็นภาษามคธราว พ.ศ. ๓๘๖๐ และบรรยายเรื่องราวมาจนถึง พ.ศ. ๓๘๕๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์ต่อจากพระโพธิ

วงษ์มาจนถึงปัจจุบันสมัย หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ ได้เรียบเรียงใหม่เป็นตำนานย่อและกล่าวข้อวิจารณ์ในทางโบราณคดี ส่วนข้อความที่ข้าพเจ้าจะเขียนต่อไปนี้จะได้เก็บข้อเท็จจริงที่ท่านผู้รู้เหล่านั้นได้ค้นคว้าแล้วมาเรียบเรียงไว้ให้เป็นตำนานอ่านง่าย เพื่อความสะดวกและเข้าใจแก่ประชาชนทั่วไป.

ตำนานโดยย่อมีอยู่ว่า พระพุทธสังคีต
เป็นพระพุทธรูปที่พระมหากษัตริย์ลังกาได้
ทรงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๗๐๐ ได้เข้ามาสู่สยาม
ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งเป็นสมัยต้น
ที่ประเทศสยามได้กำเนิดขึ้น ฉะนั้นจึงต้อง
นับว่าพระพุทธสังคีตเป็นพระพุทธรูปคู่บ้าน
คู่เมืองของสยามอย่างแท้จริง

แต่ในเมืองไทยเรา พระพุทธรูปที่ทรง
พระนามว่า พระพุทธสังคีต นั้น มีอยู่ถึง
๓ องค์ คือ

๑. ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑ
สถานแห่งชาติ จังหวัดพระนคร

๒. ในหอพระสังคีต จังหวัดนครศรี
ธรรมราช และ

๓. ในวัดพระสังคีต จังหวัดเชียงใหม่
เมื่อเป็นดังนี้ ก็เกิดปัญหาว่า องค์
ไหน เป็น พระพุทธสังคีต ที่พระมหากษัตริย์
ลังกาได้ทรงสร้าง เมื่อ พ.ศ. ๗๐๐ และ
เข้ามาสู่สยามในสมัยพ่อขุนรามคำแหง

หลวงพ่อบริบาลบุรุษภัณฑ์ได้เรียบเรียงข้อ
วิจารณ์ ไว้โดยถี่ถ้วน โดยอาศัยเหตุผลใน
ลักษณะของศิลปกรรมและโบราณคดี และ
เมื่อเอาลักษณะพระพุทธรูปลังกาเข้ามาเทียบ
เคียงแล้ว พระพุทธสังคีต ที่ใดลักษณะอัน

ควรเชื่อว่าสร้างในลังกานั้น ก็มีอยู่องค์เดียว
คือ พระพุทธสังคีต ที่ประดิษฐาน อยู่ ณ พระที่
นั่งพุทไธสวรรย์ ในพิพิธภัณฑสถานแห่ง
ชาติ จังหวัดพระนคร ซึ่งได้เชิญ สัตว์จออกมา
มาให้ประชาชนทำสักการบูชาและดูหน้า ตาม
จารีตประเพณีของไทย ในวันนักขัตฤกษ์
ขึ้นปีใหม่

พระพุทธสังคีตพระองค์นี้ เป็นพระพุท
ธรูปนั่งขัดสมาธิราบ ส่วนสูงวัดจากพื้น
ประตูปัจฉิมมีได้ ๗๓ เซนติเมตร ส่วนกว้าง
วัดตามหน้าอก ได้ ๖๖ เซนติเมตร พระ
สังคีตได้ส่วนและงามที่สุด ซึ่งเมื่อยกพระ
พุทธรูปขึ้นราชจังหวัดพิษณุโลกเสียแล้ว จะ
หาพระพุทธรูปโบราณในเมืองไทยงามได้
ส่วนเทียบเทียมพระพุทธสังคีต ไม่มีเลย

ตำนานของพระโพธิวงษ์ กล่าวว่ามีพระ
พุทธสังคีตนี้ เจ้าลังกา ๓ องค์ ได้ร่วม
พระทัยกัน พร้อม ด้วย พระอรหันต์ ในเกาะ
ลังกาสร้างขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๗๐๐ ก่อนจะ
สร้างก็ได้ปรึกษาดูส่วนองค์พระพุทธรูปลักษณะ
อย่างถี่ถ้วน โดยหมายจะให้ได้พระรูป
เหมือนองค์พระพุทธรูปเจ้าจริง ๆ ถึงกับตำนาน
กล่าวว่า พระยานาคซึ่งเคยเห็นองค์พระพุท
ธูรเข้ามาแปลงกายให้ดูเป็นตัวอย่าง ในขณะที่

ภายในพระที่นั่งพุทธไสยาสน์ ซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูปปางไสยาสน์
ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

ทำการหล่อ ช่างคนหนึ่งทำไม่ถูกพระทัย
เจ้าของคหัง เจ้าของคันทรงพระพิโรธหุด
ด้วยไม้ถูกหัวมือช่างเจ็บปวด ครั้นเมื่อหล่อ
พระพุทธสิหิงค์แล้ว นิ้วพระหัตถ์พระพุทธร
สิหิงค์ก็ม้วยมือหายไปนิ้วหนึ่ง

มาถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหง (พ.ศ.
๑๘๖๐-๑๘๖๐) มีพระภิกษุลังกาเข้ามาสู่
ประเทศสยาม พ่อขุนรามคำแหงได้ทรง
ทราบถึงลักษณะทั้งคางมาของพระพุทธสิหิงค์
ก็โปรดเกล้าฯ ให้พระยานครศรีธรรมราช
แต่งทูตเชิญพระราชาสำนักไปขอประทานพระ
พุทธสิหิงค์จากพระเจ้ากรุงลังกา พระเจ้า
กรุงลังกา ก็ถวายมาตาม พระราชประสงค์
พ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปรับพระพุทธสิหิงค์
ถึงนครศรีธรรมราช แล้วเชิญมาประดิษ
ฐานณกรุงสุโขทัย ในการเดินทางจาก
นครศรีธรรมราชถึงสุโขทัย ซึ่งในครั้ง
กระนั้นไม่รู้ว่าจะต้องใช้เวลาดีกี่วันก็เดือน
นั้น ตลอดเวลาที่เคลื่อนขนบวนเดินทางไป
พ่อขุนรามคำแหงได้ทรงประคององค์พระ
พุทธสิหิงค์ ไปตลอดทาง

พระมหาภิกษุคิริยกรุงสุโขทัยทุกพระองค์
ได้ทรงเคารพบูชาพระพุทธสิหิงค์ตลอดมา
ครั้นเมื่อได้ตั้งกรุงศรีอยุธยาขึ้น ทางสุโขทัย

อ่อนกำลังลง สมเด็จพระบรมราชาธิราช
ที่ ๓ (ขุนหลวงพะงั่ว) เจ้ากรุงศรีอยุธยา
ได้ส่งไชยโไว้ในอำนาจเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๐

พญาไยถ้อยไทย เจ้ากรุงสุโขทัยถูกลด
ตำแหน่งเป็นเจ้าประเทศราช ลงมาครอง
พิษณุโลก ได้เชิญเชิญพระพุทธสิหิงค์มา
ประดิษฐานไว้ที่พิษณุโลกด้วย เมื่อพญา
ไยถ้อยไทยสิ้นพระชนม์แล้ว สมเด็จพระ
บรมราชาธิราชที่ ๓ ก็โปรดให้เชิญพระ
พุทธสิหิงค์ โดยทางเรือลงมาไว้กรุงศรีอยุธยา

พญาไยถ้อยไทยจะสิ้นพระชนม์บิดาไม่
แน่ ครั้นจึงไม่ทราบแน่นอนว่าพระพุทธ
สิหิงค์ได้ประดิษฐานอยู่ที่พิษณุโลกนานเท่าใด

เมื่อทางกรุงศรีอยุธยาได้กรุงสุโขทัยไว้
ในอำนาจแล้ว ได้จัดการแบ่งเขตการ
ปกครองออกเป็นสองมณฑล คือเมืองตาก
เมืองกำแพงเพชร และเมืองนครสวรรค์เป็น
มณฑลหนึ่ง มีเมืองกำแพงเพชรเป็นเมือง
หลวง ให้พระยาสุริยวัชรเป็นผู้ปกครอง
และเมืองสุโขทัย นครสวรรค์ กับพิษณุ
โลก เป็นอีกมณฑลหนึ่ง ให้เจ้านายในวงศ์
พระร่วงปกครอง เมื่อสิ้นเจ้านายในวงศ์
พระร่วงแล้ว ตามธรรมเนียมราชทายาทแห่ง
กรุงศรีอยุธยาขึ้นไปปกครองเอง พระยา

ยฺยชิฐิระมัครองกำแพงเพชรนั้น ปรากฏว่า
เป็นราชบุตรเลี้ยงของสมเด็จพระบรมราชา
ธิราชที่ ๑ โดยพระมเหสีของสมเด็จพระ
บรมราชาธิราชที่ ๑ นั้นได้สามีและมีบุตร
ชายคนหนึ่งก่อนที่จะได้เป็นพระมเหสี พระยา
ยฺยชิฐิระปรารภนาคได้พระพุทธสิหิงค์ไป
ประดิษฐานไว้ที่เมืองกำแพงเพชร จึงให้
พระมเหสีผู้เป็นพระมารดาของตนขอพระ
พุทธรูปองค์หนึ่ง พระบรมราชาธิราชที่ ๑
พระราชทานและโปรดให้ขุนพททบาลผู้รักษา
พระ เลี้ยงพระพุทธรูปส่งไปองค์หนึ่ง พระ
มเหสีได้ให้สินบนขุนพททบาล เลี้ยงพระ
พุทธสิหิงค์ส่งไป ทั้งนั้นจะเป็นไปได้ไม่แน่ แต่
ต้องก่อน พ.ศ. ๑๙๓๓ เพราะสมเด็จพระ
บรมราชาธิราชสวรรคต ใน พ.ศ. ๑๙๓๓
แต่เมื่อเรื่องข้อไปว่า ใน พ.ศ. ๑๙๓๓ นั้นเอง
มีภิกษุรูปหนึ่ง อยู่ในเมืองกำแพงเพชรบัน
รูปจำลองพระพุทธสิหิงค์ด้วยขมิ้น แล้วนำ
พระรูปจำลองนี้ไปเชียงใหม่ เจ้ามหา
พรหมผู้ครองนครเชียงใหม่ได้เห็น ก็ชวน
เจ้ากือนาพี่ชายผู้ครองนครเชียงใหม่ยกกอง
ทัพไปกำแพงเพชร และขอพระพุทธรูป
พระยาอริยวิริยต้องยอมยกพระพุทธสิหิงค์
ให้ไป พระพุทธรูปจึงได้ไปประดิษฐาน

อยู่เชียงใหม่ใน พ.ศ. ๑๙๓๓

พระพุทธสิหิงค์ประดิษฐานอยู่เชียงใหม่
ราว ๒๐ ปี ในขณะอยู่เชียงใหม่ เจ้ามหา
พรหมให้ช่างตัดนิ้วพระหัตถ์พระพุทธสิหิงค์
ซึ่งพิรุณมาแต่เดิมนี้ออกเสีย แล้วปั้นหุ่น
ขมิ้นหล่อเนื้อทองสัมฤทธิ์เทิดเข้าใหม่จน
นิ้วพระหัตถ์บริบูรณ์พอดี พอดี พ.ศ. ๑๙๕๐
เชียงใหม่กับเชียงใหม่เกิดวิวาทถึงกับรบกัน
เชียงใหม่แพ้เจ้าแสนเมืองมาเจ้าครอง
นครเชียงใหม่ก็เชิญพระพุทธสิหิงค์มาไว้เชียงใหม่ พระพุทธรูป
สิหิงค์ประดิษฐานอยู่เชียงใหม่
ราว ๒๕๕ ปี สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
ตั้งเชียงใหม่ได้ใน พ.ศ. ๒๒๐๕ โปรดเกล้าฯ
ให้เชิญพระพุทธสิหิงค์มาประดิษฐานไว้ ณ วัด
พระศรีสรรเพชญ์กรุงศรีอยุธยา ครั้นเมื่อ
กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ ๒ เชียง
ใหม่เป็นพวกพ้องพม่า จึงสามารถเชิญ
พระพุทธสิหิงค์กลับไปเชียงใหม่ได้เมื่อ พ.ศ.
๒๓๓๐

มาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อเชียงใหม่ได้รวมอยู่กับไทยแล้ว พระม้ายกกองทัพมาล้อมเชียงใหม่ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท

ยกกองทัพไปรบได้กองทัพมาไปพันเมือง
เชียงใหม่ ครั้นแล้วสมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา
เถลิงถวัลย์ราชสมบัติ (พ.ศ. ๒๓๗๘) ประดิษฐานในพระ
ที่นั่งพุทธไสยาสน์ ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานอยู่
จนบัดนี้

เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา
เถลิงถวัลย์ราชสมบัติแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดเกล้าฯ ให้
เชิญพระพุทธสิหิงค์มาไว้ในวัดพระศรีรัตน
ศาสดาราม (วัดพระแก้ววังหน้า) พระพุทธ
สิหิงค์ได้ประดิษฐานอยู่ในที่นั้นมาตลอด
รัชกาลที่ ๑ - ๒ - ๓ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔
สมเด็จพระบวรราชเจ้าฯ ทรงเชิญกลับมาไว้
วังหน้า เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ สมเด็จพระบวร
ราชเจ้าฯ มีพระราชประสงค์จะประดิษฐาน
พระพุทธสิหิงค์ไว้ในวัดบวรสถานสุทธาวาส
(วัดพระแก้ววังหน้า) จึงโปรดเกล้าฯ ให้
ช่างเขียนตำนานพระพุทธสิหิงค์ที่ฝ่ายหน้า
ในพระอุโบสถ ยังมีต้นตำรับ สมเด็จพระ
บวรราชเจ้าฯ เสด็จสวรรคตเสียก่อน ความ
คิดที่จะให้ประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์ไว้ในวัด
บวรสถานสุทธาวาสก็เป็นอันเลิกกันไป พระ
พุทธสิหิงค์จึงประดิษฐานอยู่ ณ พระที่นั่งพุทไธ

สวรรคตจนบัดนี้

ตามประวัติที่กล่าวมาแล้วนั้น อาจย่อ
ความลงได้ดังนี้

พระพุทธสิหิงค์สร้างขึ้นเมื่อราว พ.ศ.
๗๐๐ มีอายุมาถึงเวลานี้ราว ๑,๗๗๐ ปี
และประดิษฐานอยู่ถึงกาลบัดนี้ราว ๑,๑๕๐ ปี

ราว พ.ศ. ๑๗๕๐ ได้เสด็จเข้ามาสู่สยาม
ประเทศ และประดิษฐานอยู่ที่กรุงสุโขทัย
ราชธานีแรกของประเทศสยามราว ๗๐ ปี

ราว พ.ศ. ๑๗๖๐ ได้มาประดิษฐานที่
พิษณุโลก ราว ๕ ปี

ราว พ.ศ. ๑๗๖๕ ได้มาประดิษฐานที่
กรุงศรีอยุธยา ราว ๕ ปี

ราว พ.ศ. ๑๗๗๐ ได้ไปประดิษฐานที่
กำแพงเพชร ราว ๓ ปี

พ.ศ. ๑๗๗๓ ได้ไปประดิษฐานที่เชียงใหม่
ราว ๒๐ ปี

พ.ศ. ๑๗๘๐ ได้ไปประดิษฐานที่เชียงใหม่
ใหม่ ๒๕๕ ปี

พ.ศ. ๒๒๐๕ ได้มาประดิษฐานที่กรุงศรี
อยุธยา ๑๐๕ ปี

พ.ศ. ๒๓๓๐ ได้กลับไปประดิษฐานที่
เชียงใหม่ ๒๗ ปี

พ.ศ. ๒๓๓๗ ได้มาประดิษฐานที่กรุง

เทพ ๆ จนถึงบัดนี้มาได้ ๑๕๐ ปี^๑

โดยนัยนี้ นับว่าพระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของประเทศสยามมาตั้งแต่ต้นประวัติศาสตร์ ผู้แต่งตำนานคือ พระโพธิ์รังษี ได้พรรณนาอานุภาพของพระพุทธรูปองค์นี้ไว้เป็นอันมาก เรื่องอานุภาพและปาฏิหาริย์ เป็นสิ่งที่เราไม่ค่อยเชื่อกัน ในสมัยนี้ แต่เหตุผลของพระโพธิ์รังษีมีรอยที่น่าฟังอย่างมาก ในตอนหนึ่งพระโพธิ์รังษีกล่าวว่า “พระพุทธรูปองค์นี้หาชีวิตมิได้ก็จริง แต่อิทธิฤทธิ์อานุภาพด้วยเหตุ ๓ ประการ ก็คือ อธิษฐานพลของพระอรหันต์, อธิษฐานพลของเจ้าลังกาหลายองค์ และคำสอนพลของพระพุทธเจ้า” ซึ่งหมายความว่ากำลังใจของพระอรหันต์ และกำลังใจของเจ้าลังกาพร้อมทั้งกำลังแห่งพระพุทธศาสดา กระทำให้พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปปฏิมากรที่ทรงอานุภาพ อีกตอนหนึ่งพระโพธิ์รังษีกล่าวว่า “พระพุทธรูปองค์นี้เมื่อเสด็จประทับอยู่ในที่ใด ๆ ย่อมทรงทำให้พระพุทธศาสดารุ่งเรืองดังดวงประทีป เหมือนหนึ่งว่าพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่”

ข้าพเจ้าผู้เขียนตำนานย่อฉบับนี้ มี

ความเชื่อมั่นในอานุภาพของพระพุทธรูปองค์นี้อยู่มาก อย่างน้อยก็สามารถนับความทุกขร้อนในใจให้เหือดหาย ผู้ใดมีความทุกขร้อนในใจ ที่อดอยห่มคมานะด้วยเหตุหนึ่งเหตุใด ข้าพเจ้าขอแนะนำให้มาจุติรูปเทียนบูชาและนั่งนิ่ง ๆ มองดูพระองค์สัก ๑๐ นาที ความทุกขร้อนในใจจะหายไป คงรู้สึกดีที่เหตุแห่งจะกลับดีขึ้น หัวใจที่อดอยห่มคมานะจะกลับเข้มแข็งมีความมานะพยายาม คงจิตต์ที่หวาดกลัวจะกลับกล้าหาญ คงจิตต์ที่เกลียดกลัวจะกลับขยัน ผู้ที่หมดหวังจะกลับมีหวัง คุณาอานุภาพของพระพุทธรูปองค์นี้เจ้าคงกล่าวมากระทำให้ข้าพเจ้าเชื่อเหตุผลของพระโพธิ์รังษี อธิษฐานพล คือกำลังใจของพระอรหันต์ และเจ้าลังกาผู้สร้างพระพุทธรูปองค์นี้ได้เข้าไปอยู่ในองค์พระพุทธรูปองค์นี้ พร้อมทั้งคำสอนพลของพระพุทธเจ้า และข้อที่พระโพธิ์รังษีกล่าวว่า พระพุทธรูปองค์นี้ประดิษฐานอยู่ในที่ใด ก็เหมือนพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในที่นั้น ขอนกตั้งจริง ใครที่ได้เห็นพระพุทธเจ้า แม้แต่ยังมีได้ฟังพระธรรมเทศนาเลยก็มี ความสบายใจในทันทีที่เห็น ผู้ที่

พระพุทธรูปสีหิงค์ ที่นครเชียงใหม่

พระพุทธรูปสี่หังค์ ที่เมืองนครศรีธรรมราช

ได้เห็นพระพุทธสิหิงค์ย่อมได้รับผลอย่างเดียวกัน

พระพุทธสิหิงค์เป็นที่เคารพสักการะของ
พระราชาธิบดี และประชาชนชาวสยามมา
ตลอดเวลากว่า ๑๐๐ ปี รัฐธรรมนูญฉบับ
จำลองที่ประดิษฐานอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทั้ง
พระราชาณาจักรสยามนี้ ก็ได้ทำขึ้น
และรักษาไว้ภายใต้ยานุภาพ ของพระพุทธ

สิหิงค์ และด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้แน่นอนว่า
พระพุทธสิหิงค์เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง
ของประเทศไทย

ขอความดีสวัสดิ์ตั้งมีแต่ท่านทั้งหลาย
ที่น้อมใจกระทำการบูชาพระพุทธสิหิงค์
ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ขอให้ยานุภาพ
ของ พระพุทธสิหิงค์จงเป็นเครื่องช่วยเหลือ
ให้ท่านมีความเจริญรุ่งโรจน์ทุกสถานเถอญ.

ศิลปากร

ปีใหม่-ชีวิตใหม่

ของ
ก๊อ ยี่โพธิ์

[การเริ่มของเรื่องนั้น โดยมุ่งหมายจะนำประเพณีการขึ้นปีใหม่ของนานาชาติมารวมเล่าเป็นทำนองวีว
เป็นของขวัญแด่บรรดาสมาชิกและผู้อ่าน "ศิลปากร" ในวาระขึ้นปีใหม่ และไม่เพียงแต่ถึงประเพณีของ
เรา เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่เราๆ กันอยู่แล้ว นอกจากนำมาเป็นข้อเปรียบเทียบ และพร้อมกันนี้ขอขอบ
พระคุณท่านเจ้าคุณอนุมาเราชน ที่ได้กรุณาหักท้วงข้อเท็จจริงหลายข้อ —ก.]

นำ

ตมหนาวในเหม็นตฤตุได้พัดผ่านมาทำ จากกึ่งกำน คันหญ้าเหี่ยวแห้ง เครือ
ความแห้งเถระให้เกิดแก่พื้นภูมิภาคและ เขาเถดดาว่วงโรย เสมือนเป็นสัญญาณ
เครือเขาเถดคา ดรรพดินชาติและพฤษภ บอกให้เรารู้ว่าธรรมชาติซึ่งได้ทำงานมาเป็น
ชาตินานาพรรณ ทำใบไม้ให้ร่วงหล่นหลุด เวลานานเกือบมีนั้น ได้รู้ลึกเห็นย่อย่อน

และเปิดเครื่องอาหารขึ้นชุดเก่าออกแล้วก็
หัดใหม่ไป. ตมหนาวได้ผ่านไปแล้ว—
เหม็นหัดฤดูฝนไปแล้ว ก็หมกฤดูกำลังย่างเข้า
มา ใกล้เคียงที่เครื่องเขาเถาไม้จะผิติดอก
ออกใบใหม่—ดินชาติจะแตกกระบัตใหม่—มี

ข้าวรวงชาตีกจะหายจากความเหนียวอ่อน
แล้วพริกพื้ดินจากหัดกลบแต่งตัวด้วย
อาหารชุดใหม่—แล้ว โลกก็จะสดชื่นด้วย
ธรรมชาติใหม่. บัดนี้—ปีเก่าสิ้นไปแล้ว มี
ใหม่กำลังย่างเข้ามา.

วันขึ้นปีใหม่

การขึ้นปีใหม่ของไทยเรา ตกอยู่ใน
ระยะหัดใหม่ของคนชาติ เติมน้ำเรา
กำลังปลุกธรรมชาติให้ พริกพื้ดินตัวขึ้น
ใหม่แล้วเริ่มทำงานต่อไป. แต่คนชาติ
หาได้ขึ้นปีใหม่ร่วมสมัยเดียวกันทั้งหมดไม่.
ต่างชาติต่างกันขึ้นปีใหม่กันตามความนิยม
ของตนที่เห็นว่า วันปีใหม่ควรจะเป็นเวลา
ไหน, เช่นบางท่านเห็นว่า ควรเริ่มใน
ต้นฤดูหนาว เพราะ “ฤดูหนาวที่เรียกว่า
เหมือนตะเป็นเวลาพ้นจากมิดฝน สว่างขึ้น
เหมือนฤดูเช้า โบราณคิดว่าเป็นต้นปี,
ฤดูร้อนที่เรียกคิมหฤศ เป็นเวลาสว่างร้อน
เหมือนเวลากลางวัน คนโบราณจึงได้
คิดว่าเป็นกลางปี, ฤดูฝนที่เรียกว่า ฤดูร้อน
เป็นเวลาเมื่อกลุ้มโดยมาก และฝนพรำ
เพื่อเที่ยวไปไหนไม่ได้ คนโบราณจึงได้
คิดว่า เป็นเหมือนกลางคืน. ก็คนเป็นอื่น

มากถือว่า เวลาเช้าเป็นต้นวัน เวลากลาง
คืนเป็นปลายวันฉนั้นใด คนโบราณก็คิดว่า
ฤดูเหมือนต้นปี ต้นปี ฤดูฤดูร้อนเป็นปลายปี
ฉนั้น เพราะเหตุนี้จึงได้มีข้อเคื่อนเป็น
หนึ่งมาแต่เคื่อนอาย. แต่แต่ก่อนคนโบราณ
นับเขาข้างแรมเป็นต้นเคื่อน เขา นับเคื่อน
อายตั้งแต่แรมค่ำเคื่อนสิบสองเป็นวันตรุษสุด
ปี ภายหลังมีผู้ตั้งธรรมเนียมเสียใหม่
ให้เอาเวลาตัวสว่างไว้เป็นต้น เวลาสว่าง
มากเป็นกลาง เวลามืดเป็นปลาย กล้าย
กันกับต้นวัน ปลายวันและปี ดังกล่าว
แล้ว”.

ปรากฏว่า ชาวเยอรมันในสมัยโบราณ
ซึ่งแบ่งปีออกเพียง ๒ ฤดู คือ ฤดูหนาวกับ
ฤดูร้อน ก็ขึ้นปีใหม่ราวปลายเคื่อนพฤษ-
ภิกษณ ซึ่งเป็นเวลาที่พื้พื้ภาคกำลังเริ่ม
เย็นขึ้นเป็นลำดับ และฤดูหนาวกำลังเริ่มต้น

เข้ามา ประจวบกับเวลานั้นสมัยที่ประชาชนซึ่งแยกย้ายกันไปหากินในที่ต่าง ๆ ทั้งแต่ในฤดูร้อน ได้เก็บเกี่ยวพืชผลที่ได้ได้และนำขึ้นยุ้งฉางเสร็จแล้ว ก็มาร่วมชุมนุมกันฉลองการขึ้นปีใหม่ในระยณะ, ต่อมาเมื่อชาวโรมันได้รุกรานเข้าไปในอาณาเขตของชาวเยอรมัน จึงได้เลื่อนการฉลองปีใหม่มามีขึ้นในวันที่ ๑ มกราคม.

ชาติโบราณ เช่น โยฮันนีส, เพนเซีย และอิหร่าน เริ่มปีใหม่เมื่อกลางฤดูสารท คือราววันที่ ๒๑ กันยายน. โยฮันนีสมาก่อนพุทธกาลขึ้นไป เริ่มปีใหม่ราววันที่ ๒๑ ธันวาคม. แม้ชาวโรมันโบราณก็เริ่มปีใหม่วันที่ ๒๑ ธันวาคมเหมือนกัน. แต่ครั้งต่อมาถึงสมัยที่ชาวเมโสโปเตเมียแรกอ้างแบบยูเดีย จึงเลื่อนวันขึ้นปีใหม่มามีขึ้นวันที่ ๑ มกราคม. แต่พวกยิวขึ้นปีใหม่เป็น ๒ อย่าง คือ ตามทางการ เริ่มปีใหม่ตั้งแต่วันที่ ๑ เดือนคียรี (เดือนมกราคม) ระยะเวลาถึงวันที่ ๖ กันยายนถึงวันที่ ๕ ตุลาคม) และทางศาสนา เริ่มราววันที่ ๑๑ มีนาคม.

ในตอนต้นแห่งยุคกลาง บรรดาชาวคริสต์เคยเริ่มปีใหม่วันที่ ๒๕ มีนาคม. แต่ชนชาติอังกฤษเชื้อสายแองโกล-ซัคซอนได้เริ่มปีใหม่วันที่ ๒๕ ธันวาคม ซึ่งประจวบกับเป็นวันที่พระเจ้าวิลเลียม วิสิทราซ (the Conqueror) ทรงได้ชัยชนะและปราบดาภิเษกครองมงกุฎเป็นราชเอริราชแห่งเกาะอังกฤษ. ภายหลังพระองค์ได้ประกาศพระบรมราชโองการให้เลื่อนวันขึ้นปีใหม่มามีขึ้นวันที่ ๑ มกราคม. แต่ต่อมาชาวอังกฤษก็กลับเลื่อนไปขึ้นปีใหม่วันที่ ๒๕ มีนาคม เช่นเดียวกับชาวคริสต์คนอื่น ๆ อีก. เมื่อได้มีการใช้ปฏิทินแบบกรีกอเรียนในพ.ศ. ๒๓๒๕ แล้วประเทศอันบักก็ดำเนินาคริสต์เดียนิกายโรมันคาทอลิก ๆ ไป ก็หันกลับมาขึ้นปีใหม่วันที่ ๑ มกราคมกันอีก. และคณกันว่า

ราวพ.ศ. ๒๒๔๓ ไม่เกินพ.ศ. ๒๒๘๖ ชาวอังกฤษก็เปลี่ยนกลับไปขึ้นปีใหม่วันที่ ๑ มกราคมด้วย. ชาวจีนเริ่มขึ้นปีใหม่วันขึ้นต้นเดือน ๓. ชาวยุโรปขึ้นปีใหม่ในวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือนใจตวร คือเดือน ๕.

(๑) พระสันตราชกรีกครั้งที่ ๘ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๐๔๗ ได้เป็นสังฆราชเมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๕ และสิ้นพระชนม์พ.ศ. ๒๐๒๘ เป็นไประลาเปลี่ยนปฏิทินแบบยูเลียให้เป็นแบบใหม่อย่างที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ เรียกว่าปฏิทินแบบกรีกอเรียน

(๒) สัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ ภาคที่ ๒๒

ส่วนชาวไทยเราเริ่มขึ้นปีใหม่เป็น ๓ ระยะ คือ: ขึ้นปีใหม่ทางจันทรคติโดยนับปีนักษัตรเป็นเกณฑ์ เริ่มวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๕ เป็นประเพณีมีศรัทธา ระยะ ๓, เริ่มปีใหม่ตามเกณฑ์จตุรศกตามปกติภายในราววันที่ ๓๑ เมษายน เป็นประเพณีมีสงกรานต์ และงานนักษัตรฤกษ์ ๓ วัน อันต้นเป็นวัน

สงกรานต์ วันที่ ๒ เป็นวันเนา และวันที่ ๓ จึงเป็นวันเถลิงศกเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ ระยะ ๑ และขึ้นปีใหม่ตามศรัทธาคือวันที่ ๕ เมษายน ซึ่งประกาศใช้มาแต่รัชกาลที่ ๕ และสยามใหม่ในระบอบประชาธิปไตยก็ได้ มีประเพณีจัดงานฉลองปีใหม่ในวันขึ้น ดังได้ประกอบพิธีกันอยู่ทุกปีมา.

ความเชื่อของมนุษย์ในเรื่องขึ้นปีใหม่

มรดกมนุษย์เกือบทุกชาติทุกภาษาต่างมีความเชื่อถือติดต่อกันมาในเรื่องราวขึ้นปีใหม่ว่า เป็นสมัยที่ได้สังเกตของเกาทัณฑ์และวันของใหม่เข้ามา แม้ตลอดจนความรู้ลึกภายในจิตใจ เช่นชาวโรมันและเยอรมันโบราณ ถือว่า เมื่อขึ้นปีใหม่นั้นเป็นเวลาที่เขาได้สังเกตเกาทัณฑ์และรับปีใหม่เข้ามาแทน เป็นสมัยที่สังเกตความยุ่งยากลำบากใจและความเหนื่อยอ่อนท้ออยู่เท่านั้นทั้งเสีย แล้วรับเอาไว้แต่ของดี ๆ ที่จะมีในปีใหม่. ชาวอิหร่านเห็นกันว่า ปีใหม่นั้นเป็นประตูดัสมัยแห่งการเกิดใหม่ของสรรพสิ่งทั้งหลาย—เป็นสมัยแห่งการฉลองชัย

ของพระสุริยเทพ และของธรรมชาติตลอดจนมรดกมนุษย์.

ชาวซุต [ในทวีปแอฟริกา] มีประเพณีเบิกปีใหม่ ด้วยการกินเถียงผลไม้ที่ผลิตครั้งแรก. และพวกผู้ขายจะต้องถ่มทิ้งของวิบัติ ๆ ซึ่งคงจะเป็นเครื่องหมายว่าจะได้มีกำลังกายแข็งแรงและอุดมสมบูรณ์ในระหว่างปีที่จะมาถึงนี้.

ชาวจอร์เก [อินเดียแดงพวกหนึ่ง] เมื่อถึงวันที่กำหนดว่า จะเริ่มขึ้นปีใหม่นั้น ต่างก็ช่วยกันก่อไฟกองใหญ่ห่มผ้า แล้วก็เก็บเอาเชื้อผ้าและเครื่องใช้ไม้สอยเก่า ๆ เผาหมด เก็บกวาดห้องนอนเสียอย่างสะอาด

(๑) เห็นจะหมายความว่าถั่วลิสงในหนังสืออนามนพาวา "เมื่อถึงกำหนดพระสุริยเทพบุตรเสด็จขึ้นจากธาป็น ประเวศขึ้นสู่ราวีเมศ สมบัติว่าเป็นวันสงกรานต์"

สะพาน และกั้นไฟเก่ากวาดเก่าถ่านไปทิ้ง
หมดแล้ว ก่อไฟใหม่ขึ้นแทนได้. วันต่อมาซึ่ง
กำหนดว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่แล้ว จึงเริ่มพิธี
มีการกินเลี้ยง ทุก ๆ คนสวมเสื้อผ้าใหม่
ต้มเข้าโพคใหม่ สวมลูกปัดและผ้าพันหัว
ใหม่ สิ่งใดที่เป็นของเก่าตัดทิ้งหมด ทิ้ง
นี้โดยถือว่าปัดเก่าได้ผ่านพ้นไปแล้ว. ใน
ระหว่าง ๓-๔ วันนั้น จะมีการวิ่งแข่ง มั่นคร
พิธีเดินรำ และไปเยียนเยียนเพื่อนบ้านใกล้
เรือนเคียง ปลดปล่อยไก่ ไก่ทุกตัวต่าง
อัมเอิบใจว่า ปีใหม่กำลังมาถึง และเทพย
เจ้าได้ทรงโปรดประทานให้ได้มีชีวิตอยู่ใน
ปีต่อไป.

ชาวอังกฤษโบราณ เมื่อจะถึงวันขึ้นปี
ใหม่ ต่างก็พากันกวาดปล่องไฟให้สะอาด
เตรียมไว้สำหรับต้อนรับตัวโชคลาภที่จะมาใน
วันปีใหม่ โดยเชื่อว่าจะลงมาทางปล่อง
ไฟนั้น และคงจะไปตลอดปี ทั้งปรากฏ
ว่า แต่เดิม ถึงกับได้พากันปั่นขึ้นไปอยู่บน

หลังคาในเย็นวันนั้น เพื่อคอยดูว่า เมื่อปีใหม่
กำลังย่างเข้ามานั้น จะมีอะไรบังเกิดขึ้นบ้าง.

จีน, ญี่ปุ่น, ชาวอินเดียแดงในอเมริกา
เหนือและประชาชนอีกหลายชาติ ก็มีความ
เชื่อถือคล้าย ๆ กันนี้ คือ เมื่อจะขึ้นปีใหม่
ก็เอาเสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวเก่าออกทิ้งหมด
แล้วสวมชุดใหม่ บัดกวาดบ้านเรือนให้
สะอาด ก่อไฟใหม่ ทุกสิ่งทุกอย่างจะ
ต้องเป็นของใหม่ และสะอาดสะอาด
เพื่อต้อนรับปีใหม่ เหมือนชาติที่กล่าวมา
ข้างต้น.

บางท่านกล่าวว่า ที่มนุษย์ชาติได้ขับ
แต่งตัวใหม่ด้วยเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มใหม่
ทางจิตศรัทธา ถือว่า เป็นการเปลี่ยนธรรม
ชาติ เพื่อให้เหมาะสมกับสมัย ซึ่งแม้
ธรรมชาติเองก็ยังมีการเปลี่ยนแปลง
ด้วยชีวิตใหม่. โลกยังมีเวลาตกแต่งผิว
พื้นใหม่ด้วยการผลัดดอกออกไปแห่งพรรณ
พฤกษาคาชาชาติ.

การอธิษฐานใจในวันขึ้นปีใหม่

ประชาชนทั่วไปต่างพากันรับรองวันขึ้น
ปีใหม่ว่าเป็นมงคลฤกษ์อันสำคัญ เกียรติ
การเริ่มต้นของสิ่งทั้งหลายในชีวิตซึ่งจะมีใน
ปีนั้น เสมือนกับว่า เราได้ทำสัญญาเข้า
ชีวิตมาชั่วระยะเวลาปีหนึ่ง ๆ ครั้นสิ้นปีแล้ว
เราจะยังทำสัญญากันใหม่ต่อไป ด้วย

เทศน์ จึงเชื่อกันว่า ปีใหม่ที่จะมาถึงนั้น เป็นระยะกาลแห่งชีวิตใหม่ทั้งหมด อะไร ๆ ที่ผ่านมามาแล้วในปีเก่านี้จะต้องบัดเบา ออกเสียจากความรู้สึกไม่ให้มารบกวนได้ และจะอธิษฐานใจให้มันคงในผลแห่งความดี—เร้าที่จะมีขึ้นในปีใหม่ เสมือนหนึ่งว่าปีใหม่ คือ ต้นกัณฑ์ปฤกษา ซึ่งประติษฐานอยู่แต่เฉพาะหน้า. และการอธิษฐานใจนี้เป็นธรรมเนียมที่นิยมกันแพร่หลายไปศาลมาตลอดหลายยุคหลายสมัย เช่นชาวอเมริกันเคยมีธรรมเนียมอย่างหนึ่งเรียกว่า “การชำระกระดานชนวน” ซึ่งเขาสวมคติแทนชีวิต. เมื่อจะถึง

วันขึ้นปีใหม่ ก็จัดแจงชำระกระดานชนวนนั้นให้สะอาด แล้วอธิษฐานใจขอให้สะอาด และสดชื่นอยู่ตลอดปีเหมือนกระดานชนวน. บางพวกก็ปรากฏว่าได้มีการปฏิญาณกันอย่างเคร่งครัดในเรื่องที่พึงใจจะทำอะไร ๆ กันในระยะที่ชีวิตขึ้นปีใหม่. ในทางความรู้สึกของประชาชนนั้น คงจะไม่มีสมัยใดในปีหนึ่ง ๆ ซึ่งควร เป็นเวลาเหมาะแก่การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ ดียิ่งไปกว่าสมัยซึ่งสมัยที่กัณฑ์ว่า เป็นเวลาเริ่มต้นของปี เพราะถือกันว่า “ปีใหม่-ชีวิตใหม่”

๑ ปีเก่ากอบไทยไว้

เพียงไร

ปีเปลี่ยนแรงเปลี่ยนใจ

จากร้าย

ปีเก่าไทยเก่าโฉน

จักกลับ มีเฮ

ปีใหม่ใจใหม่ย้าย

ชักให้คนเจริญ ๆ

“โลกงเลื่องได้ปีใหม่”

ของขวัญปีใหม่

การแลกเปลี่ยนของขวัญในกาลขึ้นปีใหม่ น่าจะมีต้นมูลฐานมาจากความปรารถนาที่จะอัญเชิญความอุดมสมบูรณ์ให้มาดำรงคงอยู่ตลอดปีใหม่. ครั้งแรกที่เคี้ยวของขวัญ

ต่าง ๆ ก็คงจะเป็นเพียงเครื่องบวงสรวงตั้ง—ถวายแด่ทวยเทพพร้อมกับมีคำอวยพรบ้างเล็กน้อยเป็นทำนองว่า “ศุภรเทพทั้งหลาย... จงมีฤทธิ์เมตตาด้วย ช่วยปลดเปลื้อง

สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ โปรดนำมาซึ่งความเจริญศรีสวัสดิ์" ไปตลอดปี. แต่ครั้นมาภายหลัง ความคิดวิตถารออกไป จนถึงมีการส่งของขวัญ และคำอวยพรแลกเปลี่ยนให้กันเช่นทุกวันนี้ และดูเหมือนว่าประเพณีการแลกเปลี่ยนของขวัญแต่ละสิ่งคำอวยพรไปให้กันนี้ จะกระจายแพร่หลายไปในวันนี้ใหม่มากกว่าเดาอื่น ๆ.

เช่น ชาวโรมัน ครั้นถึงเวลาขึ้นปีใหม่ ก็ได้มีธรรมเนียมส่งของขวัญเล็กๆ น้อยๆ ไปให้แก่เซนาเตอร์ (สมาชิกแห่งสภาซันเนต) ซึ่งเป็นผู้นำอำนาจในการปกครอง. นักพอจะแสดงให้เห็นได้ว่า ความมุ่งหมายก็เพื่อขอความปลอดภัยและความคุ้มครองในปีที่กำลังจะมาถึงโดยวิธีให้ของขวัญเป็นการคำนับ, นอกจากนี้ ชาวโรมันยังมีการส่งกิ่งไม้สดไปให้เป็นของขวัญกัน ซึ่งเขาก็คือว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งการมีโชคในปีใหม่นั้น. อันนี้เป็นสมมุติฐานให้บางท่านสันนิษฐานว่าเป็นมูลเดิมที่ให้เกิดมีธรรมเนียมประดับประดาตกแต่งบ้านและวัดด้วยของสีเขียวสดในวันขึ้นปีใหม่ของชาวยุโรปและอเมริกา.

ชาวอิหร่านมีธรรมเนียมส่งไข่เป็นของ

ขวัญไปให้กันในวันปีใหม่ และเรียกวันนี้ว่า "วันรีเวงไข่." ชาติโบราณหลายชาติต่างมีความเห็นสอดคล้องต้องกันว่า ไข่เป็นสัญลักษณ์แห่งชีวิต-แห่งกำเนิดและการเริ่มต้น, เช่น ไอยคุปต์, อิหร่าน, โยนก, โกล, โรมัน และชาติโบราณอื่นๆ เชื่อกันว่า เค็ดลดับของชีวิตอยู่ภายในไข่ จึงถือกันว่าไข่เป็นเครื่องหมายแห่งการสร้าง. และกล่าวกันว่า ชาวอิหร่านมักจะระบายสีเปลือกไข่ที่ส่งไปให้กันเป็นของขวัญ อันเป็นประเพณีนี้มาแต่ดึกดำบรรพ์. พวกยิวจะต้มไข่เสียจนแข็งก่อนแล้วจึงระบายสีเปลือก. ซึ่งเข้าใจกันว่า ดถีชะรอยสีเปลือกไข่นี้ คงจะได้เลียนแบบมาจากสีใหม่ของพืชพิภพเมื่อฤดูใบไม้ผลิมาถึง และปวงบุพผชาติกำลังบานสะพรั่ง.

ฝรั่งเศสและสเปน ถือว่าวันขึ้นปีใหม่เป็นเวลาที่เหมาะสำหรับการแลกเปลี่ยนของขวัญกัน ในวันนี้ประชาชนจะไปมาเยียนเยียนและส่งคำอวยพรสำหรับปีใหม่ไปให้กัน พร้อมกับมีของขวัญเล็กๆ น้อยๆ.

จีนตามชนบทบางแห่งนิยมนำหีบใบชาเล็กๆ และประดับประดาด้วยอย่างงดงาม

แล้วเอาไปให้เป็นของขวัญ ซึ่งเขาถือกันว่าเป็นของขวัญปีใหม่ออย่างดีเลิศ. หีบใบชาอันดมมคติกันว่าเป็นเครื่องอัญเชิญความอุดมสมบูรณ์มาให้ ไม่เฉพาะผู้รับ แต่แก่ผู้ให้ด้วย และของขวัญที่ขาดไม่ได้คืออย่างหนึ่ง ก็คือส้มจีน ๒ ผล [ที่ให้กัน เข้าใจว่าต้องเป็นส้มขนาดเล็ก เรียกว่า กิต (ด.จ.) ซึ่งแปลว่า สวรรค์ ได้ด้วย].

กล่าวโดยทั่วไป ธรรมเนียมของขวัญมักจะแตกต่างกันไปตามกาลเทศะ บางสมัยนิยมให้ถุงมือเป็นของขวัญกัน และดูเหมือน

ในยุโรปจะนิยมกันมานาน ครั้นในเร็ว ๆ นี้ นิยมให้หีบขนม. แต่ตามปกติ นิยมให้ปฏิทินเป็นของขวัญในวันขึ้นปีใหม่ เพราะปฏิทินใหม่เป็นของเหมาะแก่ความต้องการที่จะใช้ตั้งแต่เริ่มปีใหม่ไป. เดิมนิยมให้หนังสือเป็นของขวัญกันมาก. และปรากฏว่า ได้มีการลงข้อบังคับหนังสือพิมพ์ราย

คาบ ๑ ปี ในนามของมิตรสหายและคนรัก เพื่อเป็นของขวัญที่ระลึกในวันปีใหม่. วิถีเช่นนี้ดูเหมือนจะทวีความนิยมยิ่งขึ้น.

การเยี่ยมและอวยพรในวันปีใหม่

จะเห็นได้จากที่กล่าวมาข้างต้นว่า การเยี่ยมเยียนและอวยพรนั้น อาจเกิดจากคำวิงวอน ขออวยพรจากทวยเทพก่อน และการที่วิงวอนก็จำเป็นต้องไปวิงวอนในที่ใดที่หนึ่ง ไม่ใช่เพียงแต่นั่งวิงวอนอยู่ที่บ้าน. ภายหลังขยายมาถึงมนุษย์ จึงแปรเป็นการไปเยี่ยมเยียนกัน แล้วก็กลายมาเป็นธรรมเนียมที่ควรประพฤติในระหว่างมิตรสหายและคนรักใคร่ นับถือ. ชาวโรมัน

เคยถือเป็นธรรมเนียมว่า จะต้องไปเยี่ยมเยียนเคอร์พัวพร้อมกับนำของขวัญดังกล่าวมาแล้วไปให้ และจะต้องไปเยี่ยมในวันขึ้นปีใหม่หรืออย่างช้าก็ในระชน.

จน ถิ่นธรรมเนียมไปเยี่ยมกัน ในวันปีใหม่ จะแพร่พอกแพร่เดียวกัน ผู้ชายจะได้รับเยี่ยมจากผู้ ที่ถือกันว่ายู่ในระดับต่ำกว่าในฐานะทางสังคม จึงเป็นธรรมเนียมว่าผู้ น้อยจะต้องไปเยี่ยมผู้ ใหญ่ ๆ ไม่จำเป็น

(๑) เช่นท่านบอกรับ "ศิลาปกร" เป็นของขวัญที่ระลึกในวันปีใหม่ให้แก่เพื่อนหรือคนรักของท่าน.

ต้องไปเยี่ยมผู้น้อย. เห็นจะเป็นเช่นเดียวกับประเพณีโปรดน้าสงครามต์และรับศีลรับพรจากผู้หลักผู้ใหญ่ของเรา.

ชาวอังกฤษแต่เดิมมามีธรรมเนียมเยี่ยมเยียนกันในวันขึ้นปีใหม่ และไม่เคยขาดประเพณี เพราะต้องการจะไปแสดงคำอวยพรขอให้โชคตลอดปี ๑๒ เดือนที่จะมาถึง. ธรรมเนียมเยี่ยมเยียนและให้พรกันในวันขึ้นปีใหม่ ชาวอเมริกันก็ได้ควยว้างไปจากพวกยอตันตาชาวเมือง นิวอัมสเตอร์ดัม [ซึ่งนั้นเมืองนิวยอร์กเดิมนั้น] ซึ่งเป็นพวกที่มีใจคอกว้างขวาง กล่าวกันว่า พวกนี้โดยเฉพาะในวันขึ้นปีใหม่แล้ว เป็นไม้อื่น. ชาวเมืองนิวยอร์กยังได้พากันปฏิบัติธรรมเนียมเป็นประเพณีทางสังคมมาเป็นเวลานาน เพิ่งเลิกกันเสียเมื่อเร็ว ๆ นี้ แต่ก็ยังมีผู้ประพฤติกันอยู่บ้าง.

ในฝรั่งเศส ถือกันว่า วันขึ้นปีใหม่เป็นวันสำคัญยิ่งกว่าวันคริสต์มาส เพราะวันคริสต์มาสเป็นสมัยของขวัญของเด็ก ๆ แต่ปีใหม่เป็นเวลาของหนุ่ม ๆ สาว ๆ ที่จะแลกเปลี่ยนของขวัญและส่งคำอวยพรไปให้กัน.

ในสกอตแลนด์ ยังมีธรรมเนียม "เปิดบ้าน" ไว้ในวันขึ้นปีใหม่, เขามีความเชื่อถืออย่างประหลาดว่า คนที่เข้าไปเยี่ยมบ้านนั้นในปีใหม่ก่อนคนอื่น ๆ จะเป็นคนมีโชคดีและอุดมสมบูรณ์ไปตลอดปี, เพราะฉะนั้นทุก ๆ คนที่ไปเยี่ยมกันในวันขึ้นปีใหม่ ต่างก็แย่งกันจะเป็นคน "เข้าทัก" เมื่อนาฬิกาตี ๑๒. และตอนเที่ยงคืนนั้น ผู้ไปเยี่ยมต้องถือหีบขนมและขวดเบียร์ไปด้วย เมื่อเข้าบ้านใหม่ จะต้องให้เจ้าของบ้านนั้นกินขนมเล็ก ๆ จิบเบียร์หน่อย. จะไม่มีแขกคนใดเข้าบ้านเพื่อนมือเปล่า เพราะเขาคือว่าเป็นการขับไล่ความอุดมสมบูรณ์ประจำปีใหม่ไปเสียจากบ้าน.

การเยี่ยมเยียน ความจริง ก็น่าจะเป็นการสนุกสนานไม่น้อย ที่ได้เห็นประสาชนพากันออกจากบ้าน เข้าบ้านนั้น ออกจากบ้านนั้น เข้าบ้านโน้น เป็นหมู่ ๆ เพื่อเยี่ยมและให้พรตอบแทนเป็นการใช้ให้กัน. แต่ที่น่าประหลาดใจอยู่บ้างที่ว่า จะมีใครได้พบใครอยู่บ้านกันในเวลานั้นได้อย่างไร.

พรที่ให้และรับกันในวันขึ้นปีใหม่ นั้น ถ้าไม่ใช่เป็นการส่งไปให้กัน ก็จะต้องจับมือกัน

แล้วกล่าวด้วยความจริงใจว่า “ขอให้มีความสุขตลอดปีใหม่” (A Happy New Year) หรืออะไร ๆ ในทำนองว่า ขอให้มีความสุขเจริญ หรือ มีความเข้มแข็งเบิกบาน มีอายุยืนขวัญขึ้นไปตลอดปีใหม่ หรืออย่างที่ฉันให้พรกันในโอกาสเช่นนี้ว่า ขึ้น

เจ้ายู่อ๋-ปีใหม่ นึกอะไรขอให้ส่งปรารภนา. จินตวณ-มันจะทำมาค้าขาย [พวกขอทานเอาถ่านใส่กระป๋อง มีกิมฮวอ้งตัวเล็กไปเคี้ยวขอทานปีใหม่. ถ่าน แปลว่า ค้าขาย ก็ได้, แปลว่า ถ่าน ก็ได้.] จินฮะเสี่ย-มันจะบุญมันขวัญขึ้น หรือว่า จินฮะโย-มันจะอุดมสมบูรณ์. [ฮวต= งอกงาม. ฮัว=เข้าระคนกัน]

ตระหนักรู้และยังป็นในวันขึ้นปีใหม่

ประเพณีตระหงัในวันขึ้นปีใหม่นั้น มีชนในประเทอังกฤษนานมาแล้ว ก่อนที่จะถึง ๑๒ นาฬิกา เขาจะเอาผ้าคลุมระฆังไว้ก่อน ครั้นถึง ๑๒ นาฬิกา ก็เปิดธงผ้าคลุมออก แล้วก็กวระฆังให้ดังทวซนๆ เป็นเครื่องหมายว่าปีเก่าค่อยๆ หมดกำลังลงแล้วก็สูญหายไป ปีใหม่มัค่อยๆ มีชีวิตขึ้นที่ละน้อยๆ แล้วก็แข็งแรงงขึ้น. เสียงระฆังที่ดังซนๆ นั้น นอกจากจะเป็นเครื่องหมายบอกให้รู้ว่าปีใหม่กำลังเริ่มต้นแล้ว ดูเหมือนยังเป็นคำพิทสัญญาบอกมรณะของปีเก่าด้วย และขณะที่เสียงระฆังดังก้องกังวานอยู่ในโสตประสาทนั้น ก็เป็นเวลาที่เขาพากันอธิษฐานใจดังกล่าวมาข้างต้น. ชาวอเมริกัน ก็มีธรรมเนียมมรณะที่โบสถ์โบสถ์ ในครึ่ตาม

และอธิษฐานใจในขณะนั้นเหมือนกัน.

แต่ครั้งศึกคำบรพี้ การตระหงัเป็นเครื่องหมายประกาศความตาย. ซาคิบาเก็ชณ์แต่เดิมมา เมื่อเกิดมีคนตายซนในหมู่บ้านแล้ว ก็ตีกลองเคาะระฆังเพื่อบอกให้รู้ทวกัน. ชาวไทยคุปต์ เชื่อกันว่า เมื่อเวลาคนจะตายจะต้องเคาะระฆัง เป็นสัญญาเตือนให้เจ้าตัวระหวังดวงวิญญาณให้จงตั้งใจอย่าให้ตัวปีศาจอันชั่วร้าย ซึ่งมีอยู่กึ่งกลางระหว่างความตายกับความเป็นนั้นเข้าสิงดวงวิญญาณได้. ปรากฏว่า ความเชื่อที่อันนี้ได้แพร่หลายเข้าไปในอิสลาต์, สกอตแลนด์, ไอร์แลนด์ และ เกาะอังกฤษ. ในประเทศฝรั่งเศส เมื่อหลายศตวรรษมาแล้ว เคยมีธรรมเนียมตระหงัที่โบสถ์ ในครึ่ตาม

เมื่อเวลานักโทษไปประหารชีวิต. เพราะฉะนั้นการที่มีธรรมเนียมวันระงับในวันขึ้นปีใหม่ ก็โดยมีความมุ่งหมายจะประกาศให้รู้ว่าปีเก่าได้ตายไปแล้ว.

ชนชาติป่าเถื่อนแต่ตั้งแต่เดิมมา มักจะหาวัตถุอันใดอันหนึ่งมาทำให้มีเสียงดังกึกก้องครึกโครม. ในทวีปออสเตรเลียบางส่วนของป่าเขาจริง ซึ่งถือกันว่าเป็นเครื่องเป่าอันศักดิ์สิทธิ์ และใช้ในพิธีการทางศาสนา. ต่อมาได้นำไปใช้กันแพร่หลายในเม็กซิโก, นิว ซีแลนด์ และ อาฟริกา ตลอดจนกัน. แล้วภายหลังได้กลายมาเป็นเครื่องเล่นของเด็กชาวบ้าน ในเกาะอังกฤษเมื่อนานมาแล้ว. แม้ในสหรัฐอเมริกาซึ่งมีการเป่าเขาจริงในพิธีการอื่น ๆ บางอย่างและในวันขึ้นปีใหม่ ตามถนนหนทางจะได้ยินเสียงเป่าเขาจริงกันสนั่นหวั่นไหว. ส่วน

ประเพณีของจีนใช้จัดประทัดรับปีใหม่.

ครั้งหนึ่ง ในกรุงเปโตกราด เคยมีประเพณีนำเอาปืนใหญ่เข้าไปยิงในเวลาเที่ยงคืนวันจะขึ้นปีใหม่ นับด้วยร้อย ๆ นัด. และประเทศแถบสแกนดิเนเวีย คือ สวีเดน, เดนมาร์ก และ นอร์เวย์ ก็ยังคงมีประเพณียิงปืนต้อนรับปีใหม่กันอยู่จนทุกวันนี้.

ของไทยเรา ก็มีการยิงปืนต้อนรับในวาระเช่นนี้เหมือนกัน เช่นในพระราชพิธีฉิมพลีฉิมขวัญในคราวสังปี. จะต่างกันก็แต่ความมุ่งหมาย เช่นที่กล่าวไว้ว่า “พระสังฆสกลพระวิปัสสี ขึ้นพร้อมกัน ขึ้นเสียงดวลคำทับขบอมมนุษย์ยักษ์ บิศาฯ สังฆการี ตีระฆัง ๓ ที่ ทหารยิงปืนสัญญาปืนน้อย ปืนใหญ่ทั้งหลายพร้อมกันรอบเมืองรอบราชวัง.. ตีระฆังยิงปืนจนวนรุ่ง...”^(๑) ดังกล่าวไว้ในนิราเสด็จครั้ง

๑ “ถึงเดือนสี่ปีสุดถึงตรุษใหม่

ยังไม่ได้ชุมนุมาที่ปรารถนา

ฟังเสียงปืนยิงยัดอัญญา

รอบมหานักเรศนิเวศวัง”

(๑) จดหมายขอเหตุผลพระราชพิธีตรุษเก่า

การฉลองปีใหม่

ตามที่ท่านได้อ่านมาแล้ว จะเห็นได้ว่า มนุษย์เรามีความเชื่อถือว่าวันขึ้นปีใหม่เป็นสมัยอันสำคัญเกี่ยวกับชีวิตจิตใจเพียงไร เหตุนี้ มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาจึงมีพิธีฉลองต้อนรับปีใหม่ตาม ประเพณีนิยมของตน ๆ เช่นชาวโรมัน และเยอรมัน สมัยโบราณฉลองวันขึ้นปีใหม่ด้วยการเล่น และการกินเลี้ยงกันอย่างรื่นเริงสนุกสนาน.

จีน เมื่อถึงวันขึ้นปีใหม่ จะปิดโรงงาน และห้างร้านหมด แล้วตามประทีปและโคมไฟ และมีกินเลี้ยงกันอย่างหรูหราสนุกสนาน ในวันนี้จะแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าใหม่ถอดด้าม แล้วพากันเที่ยวเดินไปตามถนนหนทางเป็นหมู่ ๆ ดังแต่รุ่งอรุณไปจนดึกดื่น เมื่อพบปะกันต่างก็กล่าวคำอวยพร แลกเปลี่ยนกัน. แต่เดิมมาจีนหยุดงานต้อนรับปีใหม่หลายวัน แต่เดี๋ยวนี้ดูเหมือนถือกันเป็นสำคัญ เฉพาะวันชีวิตอันเดียว.

ชาวญี่ปุ่น ตามปกติ ฉลองปีใหม่เป็นเวลา ๓ วัน ในระยะ ๓ วันนี้ เขาจะตกแต่งประดับประดาบ้านเรือนเสียอย่างงดงาม ที่เส้าหน้าประตูบ้านทุกแห่ง ประดับประดาด้วยดอกไม้, ไม้ไผ่สด และเอากิ่งแดง

แขวนไว้เห็นช่องประตูเข้าด้วย กับมีผลไม้จำพวกส้มแดงเล็ดตนกประดับไว้ด้วย. ผลไม้เป็นเครื่องหมายแห่งการมีอายุยืน, ไม้ไผ่เป็นเครื่องหมายความแข็งแรง. กิ่งแดงเป็นเครื่องหมายความสุข และผลไม้เป็นเครื่องหมายแห่งความอุดมสมบูรณ์. ตลอดระยะเวลาหนึ่ง ทุกคนจะแต่งตัวด้วยเครื่องชุดใหม่แล้วก็ออกเที่ยวเยี่ยมเยียนกัน ชมนมกินอาหารกัน และมั่งงานรื่นเริงอื่นๆ เมื่อพบปะกันตามถนนก็ทักทายปราศรัย และกล่าวคำอวยพรปีใหม่ให้กัน.

ชาวฝรั่งเศส ถือกันว่า ๓ วันแรกของปีใหม่เป็นสมัยสำคัญที่สุดสมัยหนึ่งในทางสังคม จึงมีการฉลองต้อนรับกันอย่างครึกครื้น ประชาชนพลเมืองและห้างร้านหยุดงาน มีการประชุมกินอาหาร มีการเล่นสนุกๆ และส่งคำอวยพรปีใหม่ไปให้กัน.

ในสหรัฐอเมริกา ก็เช่นเดียวกัน ดูเหมือนแทบทุกหนทุกแห่งจะถือกันว่า ปีใหม่เป็นสมัยแห่งการขึ้นตัวทางสังคม. ทุกๆ ตำบลในชนบทและทุก ๆ จังหวัดต่างก็มีประเพณีฉลองวันขึ้นปีใหม่ตาม พิธีที่ปฏิบัติกัน

ณะเพาะท้องถิ่น มีการเล่น, เต้นรำ, ชุมนุม
กินอาหาร บางแห่งยังถือธรรมเนียมเก่า
คือ ประเพณี “เปิดบ้าน” และเยี่ยมเยือน
กัน เช่น ที่กล่าวมา ในธรรมเนียม ของชาว

สกอตช่วงต้นก็มี. แต่ในวัฒนธรรมใหม่
ชาวอินเดียบอ กระเพรา มาบริโภคเพื่อสิริ
สวัสดิ์ และกระทำการบูชาปฏิบัติ
สำหรับบ้าน.

การเล่นของชาวอเมริกันในวันขึ้นปีใหม่

การทำเรื่องนั้นมาได้ด้วย ก็โดย
ที่เห็นว่า บางอย่างอาจนำมาเล่นเป็นการ
บรรเทิงในวันขึ้นปีใหม่ของเราบ้างก็ได้.

ในจังหวัดชิคาโก, นิวยอร์ก และจังหวัด
ใหญ่ ๆ ตามปกติในวันขึ้นปีใหม่ เขามัก
มีการ ประชุม รับประทานอาหาร กัน ที่บ้าน
และเป็นหน้าที่ของสตรีเจ้าบ้านเป็นผู้จัด
ผิงการเลี้ยงอาหาร เที่ยงคืนวันจะขึ้นปีใหม่
ในโอกาสนี้จะต้องประดับตกแต่งห้องรับ
แขกและห้องรับประทานอาหารด้วยต้นไม้สด

เขียวชะอุ่ม (เห็นจะอย่างเดียวกับที่ของเรา
เอาต้นกล้วยต้นน้อยทำประติมา ในคราวมี
เทศน์มหาชาติ) และมีระฆังแขวนไว้ด้วย,
แต่บางคราว ก็ไปร่วมชุมนุมกันตามโฮเต็ล
หรือภัตตาคาร ทั้งนี้เพื่อความสะดวกแก่
เจ้าของบ้านและแก่พวกแขกที่เชิญ มาจาก
นอกเมืองจะได้หาตำแหน่งนัดหมายถูก.

สตรีเจ้าบ้าน มีหน้าที่จัดให้มีการเล่น
เล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อถ่วงเวลาจนกว่าจะถึง
เวลารับประทานอาหารเที่ยงคืน การเล่น
ที่นับว่าสนุกสนานก็คือการเล่นชนิดที่เรียก
ว่า “พิชฐาน” เมื่อแขกมาประชุมพร้อม
กันแล้ว ก็แจกกระดาษคนละแผ่นและดินสอ
คนละแท่ง แล้วให้เขียนคำพิชฐานลงบน
กระดาษนั้นคนละ ๓๐ ข้อ แต่ดูเหมือนคำ
พิชฐานที่เขียนลงไปนั้น มักจะเป็นเรื่องชวน
หัว เช่น :

“ข้าพเจ้าขอพิชฐานว่า จะยังไม่แต่งงานจนกว่าจะมีอายุ ๓๐”

“ข้าพเจ้าขอพิชฐานว่า ในปีใหม่นี้จะไม่สูบบุหรี่อีกเลย”

“ข้าพเจ้าขอพิชฐานว่า ปีใหม่นี้จะนำ —
เพียงตัวอย่างชาติเขมร”

เสร็จแล้วพับกระดาษที่เขียนคำพิชฐาน

นั่งลงในหมวกหรือภาชนะ คลุกเคล้ากัน
แล้ว ต่างคนต่างหยิบขึ้นคนละแผ่น แล้ว
ก็ออกอ่านไปที่ละคน. โดยมากคำพิชฐาน
ที่อ่านนั้นมักจะเป็นคำสอนกษัตริย์ ครั้นอ่าน
หมดแล้ว ก็โหวดตัดสินกันว่า ไหนควร
จะได้ที่ ๑ ตัดสินเสร็จแล้วเจ้าของคำพิชฐาน
ที่ได้ที่ ๑ นั้น จะได้รับเชิญให้เดินออกจาก
หมู่มารับเอาปฏิทินด้วย ๆ เป็นรางวัล และ
ผู้หยิบคำพิชฐานนั้นขึ้นอ่าน ก็ได้รับ
รางวัลด้วย.

ถ้ายังไม่ถึงเที่ยงคืน ก็ต้องมีการเล่น
อย่างอื่นอีก เช่นมีการเล่นชนิดหนึ่งเรียก
ว่า “ผี” แขนกหนึ่งจะต้องถูกผูกตา
แล้วให้หนึ่งอยู่กลางห้องเรียกว่า “เจ้าผี”
ส่วนแขนกอื่นนั้นต้องเดินเข้ามาหา “เจ้าผี”
ที่ละคน ๆ แล้วพอลงตรงหน้าก็แกล้งคิด
เสียงว่าโคงกลอน หรือร้องเพลงสั้น ๆ
คนละบท. แล้ว “เจ้าผี” จะต้องระบุชื่อ
คนนั้น ๆ ให้ถูก ถ้าไม่ถูกก็ต้องเป็น “เจ้าผี”
ต่อไปใหม่ และแขนกอื่นทุกคนก็เป็น “ผี”
ไปด้วย จนกว่า “เจ้าผี” จะทายชื่อของ
ตัวถูก.

แต่การเดิน ค้อน รมบิใหม่กันนั้นแพร่

หลายในอเมริกา ก็คือ เดินรำล้อมหน้า
กาก จะต้องมีคนเดินรำที่หัวของคนหนึ่ง
ล้อมเลื้อยคลุมที่ตัดเอาข้อความพาดหัวหนึ่ง—
พิมพ์มาปิด, และมีตัวสมมติเป็นนาย “บิ
เก่า” คิดเขร่าดีเตายาว มือถือไม้ดัดและมี
ฉลากทราย, มีนาย “พิชฐานดี”^(๑) และ
นาย “คำสตราจารย์” ล้อมแวนคาส์หน้า
เงิน คลุมผ้าสีดำหย่อนเทิบตาม มือ
ข้างหนึ่งถือไม้ฉัตรกระด้างใหญ่เมื่อเร็ว อีก
ข้างหนึ่งถือดินสอตำแท่งหุ้มมาแวงไปมา,
พวกแขนกอื่น ๆ ก็ล้อมหน้ากากกันทุกคน
เดินรำกันไป พอจนเวลาเที่ยงคืนก็ถอด
หน้ากากออก เด็ก.

ตามปกติจะต้องเลิกก่อนเวลาเที่ยงคืน
เล็กน้อย แล้วก็พากันเข้าห้องรับประทานอาหาร
เมื่อเข้านั่งประจำที่จะพบเครื่อง
ทำเสียงค้อน รมบิใหม่ที่เจ้าของบ้านจัดไว้
เป็นต้นว่า เขาวัว, นกหวีด, กระดัง และ
ระฆัง ที่โต๊ะอาหารจะต้องจัดให้มีลูกหนัก
ไว้มาก ๆ เพราะเขาก็กินว่าลูกหนัก
เป็นเครื่องหมายแห่งคุณงามความดีเกี่ยวกับบิใหม่.

(๑) ไม่ทราบว่าเป็นคำอย่างไร.

๑ จบเสรีปีใหม่สิ้น	สนทนา
อ่านเล่นอ่านจริงหา	แห่งรู้
ใดพลาดโปรดเมธา	ดกแต่ง เดิมพ่อ
ใช้ประกวดอวดผู้	ผ่องพันพิทยา. ๗

หอสมุดแห่งชาติศิลปากร

สถาปัตยกรรรม

สถานศึกษา

ของ

ขุนงนิมิต นายช่างเอก

[เรื่องนี้ ผู้เขียนไม่มีหมายที่จะให้ลัดไปทางจัดการศึกษา แต่มุ่งหมายจะพาดงา
ในทางสถาปัตยกรรมเท่านั้น -งนิมิต.]

สถานศึกษา

เหตุผลในการที่เลือกเขียนเรื่อง “สถานศึกษา” นั้น ในชั้นต้นนั้นจำต้องขอชี้แจงสักเล็กน้อย ถึงถึง แวดล้อม และเครื่องประกอบอย่างดีสำหรับการศึกษารของชาติ
ทุกๆ คนย่อมเห็นว่าเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง และยิ่งไปกว่านั้นอีก ส่วนมากของเจ้าหน้าที่

แผนกการศึกษา ก็กำลังตั้งคั้นเพียร พยายามที่จะขอรับรอง (ต่อสภา) เพื่อขอความยินยอมให้สร้างโรงเรียนที่ดียัง

แต่นั้นแหละ ความเปลี่ยนแปลงในนโยบายแห่งการศึกษา ซึ่งเรียกว่าการเปลี่ยนแปลงแผนการของโรงเรียนที่เกิดขึ้นใหม่
นี้ ยังอยู่ในระหว่างที่จะต้องคั้นคั่ว ยังไม่

มีคำหรับ คำราทางสถาปัตยกรรม ซึ่งบรรยายถึงนโยบาย และอธิบาย ถึงสิ่งแวดล้อมแห่งการศึกษาทั้งในประเทศนี้ หรือที่ใด ๆ ก็ตาม ซึ่งยังค้นไม่พบว่าจะจัดอย่างไร จึงจะให้เหมาะได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ที่จะต้องด้วยการออกแบบสถาน การศึกษาให้เหมาะสมนั้น จะต้องเข้าใจถึงนโยบายและ สิ่งแวดล้อมของการศึกษา เบื้องต้นแห่งประเทศให้เป็นผลประโยชน์จริง ๆ ก่อน

บทนำ

การเผชิญหน้ากับของหนึ่งคือ ความยุ่งยากลำบากและการแต่งนึกคิดของจิตใจซึ่งทุกอย่าง ดังทุกอย่าง ตัวนี้เป็นวิถี การของการศึกษานั้น บุคคลธรรมดาจะปลดปล่อยได้ง่ายว่า วิถีการอย่างใดอย่างหนึ่งแห่งการเตรียม สำหรับชีวิตอันเต็ม ไปด้วยความพิศวงและชื่นบานนั้น ควรเป็นไปอย่างให้ใกล้ชิดเข้าจะคิดว่าวิถีการอื่น ๆ หรือประการใด เป็นสิ่งที่ยังเป็นปัญหาอยู่จนบัดนี้

ความสงสัยแห่งทฤษฎีแห่งการศึกษานั้นละเพาะ อย่างยิ่งยวดใจให้รู้ ถึงขั้น ชั่วขณะในเมื่อความคิดเรื่องการ ศึกษาได้เข้าที่ประชุม

แล้ว เหมือนดังทุกวันนี้ แต่ก็ยังมิได้เป็นการช่วยเหลือสำหรับบุคคลผู้จำกัดมีความเข้าใจอย่างน้อยที่สุด กล่าวโดยสังเขป ๆ อย่างทั่วไป คือ หมายถึงความน่าจะเป็นไปได้ และความต้องการผลสำเร็จตามนโยบายการศึกษาในระยะเวลา ๑๐ ปี เมื่อการขยายสถานะแห่งการศึกษาจำต้องอยู่ในความเอาใจใส่ของรัฐแล้ว นั้นแหละจำนวนของสถาบัน ซึ่งเกี่ยวเนื่องเพราะการศึกษานี้ก็จำต้องเจริญตามไปด้วย

ในการค้นคว้าครั้งนี้ ข้าพเจ้ามีความประสงค์ที่จะบรรยาย ความสำคัญส่วนใหญ่อันหนึ่งในนโยบายแห่งการศึกษา เพราะว่า เป็นความจำเป็นอย่าง ที่สุด ที่ควรจะได้ออกแบบโรงเรียนให้เป็นรูปสำเร็จได้ดีพร้อมโดยไม่ทราบเรื่องราวอย่าง กว้างขวางของการศึกษามัยใหม่นั้นไม่ได้เลย

ความจริงน่าจะเป็นไปได้ว่า ความเสียผลทั่ว ๆ ไปของการ ก่อสร้างโรงเรียนในประเทศนั้น - เป็นเพราะการแปรสภาพของโรงเรียนเป็นการหาที่พัก (ให้แก่นักเรียน) เขาจึงทำสถานที่ไว้ต่าง ๆ กัน ทำโดยปราศจากความเข้าใจโดยแท้จริงว่า ภายในสถานนั้น ๆ กำลังจะเกิดอะไรขึ้นภายใน

ในการ ค้นคว้า^{*} มุ่งเฉพาะ อุปกรณ^{*}
 แห่งการศึกษา มิได้หมายถึง โครงแห่งการ
 ศึกษาเลย ถึงกระนั้นเรื่องที่จะกล่าวต่อไป
 ก็ยังรู้สึกเป็นการเสี่ยงภัยที่ว่า คำบรรยาย
 นี้จะดำเนินไป หรือส่งเกินไปได้

คำจำกัดความ

ความ พยายาม ที่จะศึกษาวิธีการ อย่าง
 หนึ่งอย่างใดของการศึกษานั้นแหละ เป็น
 คำจำกัดความของการศึกษา ใน^{*}ทางการ
 ศึกษาควรจะหมายความว่า

“วิธีการ เพื่อ ช่วย เด็ก ทุก ๆ คน ให้
 สามารถ ตระเตรียมคน ของตนเอง เพื่อ
 ชีวิตความเป็นผู้ ใหญ่และ ผู้ครอง เรือนใน
 อนาคต”

ปัจจุบัน^{*}นี้มีอยู่เพียงเท่านั้น ซึ่งมีเชียว
 ชาญในการศึกษามิรับว่า การตระเตรียม
 นั้นแหละเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง บัดนี้
 นโยบายแห่งการจัดการ ศึกษาได้ทดลองจัด
 โดยลำดับ คือ ให้ความรู้จากบทเรียนค้น
 คว้า จนถึงบทเรียนที่ซับซ้อนยุ่งเหยิง และ
 การอบรมสั่งสอนสูง ๆ ยุ่งขึ้นไป อย่างไรก็ดี
 เด็กทุก ๆ คนจำต้องมี การ ตระเตรียมฝึกฝน
 อย่างดีไปก่อน มิฉะนั้นการศึกษาก็จะไม่
 ได้ผล

วิธีการแห่งการศึกษา

พูดถึง^{*}คุณ ความก้าวหน้าขั้นสำคัญจำ
 ต้องนำมาถ่วงในการ พิจารณา เรื่อง การ
 ศึกษาในอุดมคติของชาวโลก คือเด็กทุก ๆ
 คนควร จะต้อง มีสถาน ศึกษา อันกระปรี้
 เพื่อการเรียนรู้ของเขาโดยเฉพาะ

ในปัจจุบันนี้ คุณเป็นความจำเป็นเหลือ
 เกินที่จะมีสถานศึกษาดี ๆ และการทดลอง
 อย่างมากที่สุด ที่สมควรจะได้จัดสถานที่จะ
 การเสริมรู้จักอันเป็นอุปกรณ^{*}แห่งการศึกษา
 เพื่อจัดสถานศึกษาให้แก่เด็ก ทุก ๆ คนตาม
 แต่ละได้ แต่การจัดทำสถานศึกษานั้นจะ
 ต้องแบ่งจัดและเปลี่ยนแปลงโดยท่านผู้เขี่ยว
 ชาญโดยเฉพาะ ในโครงการนี้ของ
 ประเทศอังกฤษได้แบ่งการศึกษา (โรงเรียน)
 ไว้ ๓ พวก

- (๑) โรงเรียนรัฐบาล สอนเกี่ยวกับ
 การศึกษาภายในบ้านเมือง
- (๒) โรงเรียนราษฎร์ (ร.ร. ส่วนตัว)
 หรือโรงเรียนถาวรวัน ซึ่งรัฐบาล
 ยินยอมรับอุปการะ
- (๓) โรงเรียน ราษฎร์ ที่เป็นโรงเรียน
 ประจำ

สถานที่ศึกษาต่าง ๆ เหล่านี้^{*}ให้ความรู้

แก่เด็กเสมอกันกัน แต่สถานการณ์การศึกษา
นั้น ๆ จะกลายเป็นที่ตายตัว จัดชั้นไว้
แบบ ๆ ก็มี สถานศึกษาบางแบบก็เหมาะ
เจาะและแข็งแรงดี โรงเรียนชนิดต่าง ๆ
ของ เมืองไทยก็จัดตาม รอยของการ ศึกษา
แบบนั้น อันที่จริงสถานศึกษาควรคำนึงถึง
ความสำคัญส่วนใหญ่ คือ

- ก. สถานศึกษาแห่งหนึ่ง ๆ นั้นควรจะ
ให้นักเรียนได้เท่าไร
- ข. สถานศึกษาที่ใหญ่ ที่สุดควรจะรับ
ขยายให้ชั้นได้เพียงไร
- ค. ความรู้และการอบรมสำคัญเพียงไร
สำหรับเด็ก คนหนึ่ง ๆ ซึ่งเขาได้รับ
ไปจากสถานศึกษานี้ ๆ

ในความคิดเหล่านี้ นักเรียนที่จะเข้า
เรียนในสถานนั้น ๆ ต้องได้แต่ความสำคัญ
ในเรื่องการศึกษา และสถานศึกษา อันควร
และถูกแบบ ควรจะต้องใคร่ครวญอยู่บ้าง

สถาปนิกควรจัดการสิ่งสำคัญ ๆ คือ

๑. สถานที่กว้างขวางสำหรับทุกโรง-
เรียน ซึ่งมีเนื้อที่กว้างสำหรับให้เป็นสวน
และสนามเล่นเพื่อเด็กชั้นกลางและชั้นใหญ่
๒. จำนวนเด็กควรมีหลายหมู่ เพื่อทำ

ห้องเรียน และควรเป็นห้องโปร่งและเปิด
เผย เพราะอย่างยิ่งห้องเรียนสำหรับเด็ก
เด็กจำต้องใช้ห้องชั้นต่าง

๓. การเรียนหนังสือบนโต๊ะเรียนสำคัญ
ยิ่งชั้น มีการทำงานเกี่ยวกับการเคลื่อนไหว
เช่น วิชชาท่าด้วยมือ, วาดเขียน, ทำสวน,
วิชาศาสตร์ และการอบรมการเรือน จำ
ต้องมีสถานที่โดยเฉพาะเพื่อเหตุนี้ โต๊ะ
เรียนต้องกว้างแน่นและมีเครื่องประกอบแข็ง
แรง โต๊ะทุกชนิด ควรใช้เก้าอี้ และโต๊ะ
อย่างเบา และมีเนื้อที่มากพอ

๔. ห้องประชุม, ห้องสมุด ควรต้อง
จัดให้มีใช้ประโยชน์ได้ในทาง คนตรี,
ละคร, การฉายภาพยนตร์ และอบรม
ด้วย ในโรงเรียนชั้นสูง จำต้องวางแผนผัง
ให้นักเรียนได้ใช้สถานที่ให้เป็นประโยชน์ใน
บทเรียน โดยเหมาะสมทุกวิชา

๕. ทุกสิ่งทุกอย่างในเรื่อง โรงเรียน
ควรเอาใจใส่ให้มากสำหรับรูปร่างโรงเรียน
และการออกแบบ และสิ่งของเครื่องใช้ใน
สถานที่ภายในของโรงเรียน

๖. เพื่อการบริหารร่างกาย โรงเรียน
ควรคิด อย่างยิ่งถึง สถาน การ พดศึกษา และ
โรงอาหารด้วย

๘. นักศึกษาบางคน ออกความเห็น ว่า
สถานที่โรงเรียน ไม่สมควรทำอย่างมีคตินิยม
ควรทำไปไว้ที่สด มีแสงสว่างเข้าหลายทาง
ดังกล่าวมานี้ การศึกษาไม่ควรมุ่งนัก
ถึงการให้ความรู้อย่างเดียว ควรที่จะต้อง
ถือเอาการก่อสร้างสถานที่เป็นอันดับสำคัญ
ด้วย เพราะเป็น อนุสรณ์ของการศึกษา
สำคัญส่วนหนึ่ง ในต่างประเทศ ขณะนี้
การสาธารณสุขของประเทศกำลังจัดทำกร
แพร่หลาย เพื่อคอยสอดส่องการอนามัย
พิทักษ์และความเจริญเติบโตของเด็ก ตั้ง
แต่เดือนแรกที่เกิดโดยท่านของ ตรวจให้แต่
ก่อนเกิด จากโรงพยาบาลซึ่งเกี่ยวข้องกับ
แม่เด็ก เด็กเด็กและสถานบริหารทารก
และโครงการนี้ควบคุมการทำนม รัฐบาล
ของเขาได้รับการระ อย่างมากในเรื่องครอบ
ครัวที่ไม่มีฐานะพอที่จะเลี้ยงดูเด็กของตนให้
ได้ตามความต้องการได้

เป็นของธรรมดา เมื่อได้เอาใจใส่ต่อ
เด็กขนาดเด็กที่สดดังกล่าวดังนี้ ก็ต้อง
ดำเนินการตรวจตราต่อไปจนกระทั่งเด็กนั้น
มีอายุพอที่จะทราบถึงเหตุผล ในความสุข
และทำอะไร ๆ ได้โดยตนเองได้ ความจริง
ขณะนี้จะมีระยะเวลานาน ประมาณ ๔ ปี

แต่การเอาใจใส่ต่อเด็กเช่นนี้ ในเมืองไทย
ซึ่งจะเริ่มทำกัน และยังไม่แพร่หลายนัก
อันเป็นสิ่งที่น่าคำนึงอยู่มากเหมือนกัน

เด็ก ของใน ต่าง ประเทศ เป็น ส่วน มาก
ซึ่งได้รับการประคบประหงมเลี้ยงรักขาเป็น
อย่างดีจนกระทั่งอายุได้ ๓๒-๓๕ เดือน เมื่อ
มีอายุได้ ๕ ปี เขาต้องไปโรงเรียน และ
ได้รับการ คอยควบคุมดูแลในแผนก แพทย์สว
รักษาของโรงเรียนนั้น ซึ่งได้ใช้เงินเป็น
จำนวนมาก ๆ ในการรักษาพยาบาล

ที่จริงไม่เป็นการเหมาะนักเลยที่จะต้อง
ทุ่มเทเงินจำนวนมากในความสุขของเด็กอายุ
๓๕ เดือนเพื่อการศึกษ เพราะเด็กขนาดนี้
มีพ่อแม่เลี้ยงดูอยู่แล้ว เจ้าหน้าที่แผนกการ
ศึกษา ควรต้องมุ่งเฉพาะการศึกษาให้ได้
ผลเสียก่อนอื่น ควรจะให้ความสุขแต่เด็ก
น้อยนั้นไปได้แก่เด็กอายุ ๓ หรือ ๔ ปี ครั้น
เด็กนั้นมีอายุได้ ๕ ปี รัฐบาลคงต้องเสียเงิน
จำนวนมากเพื่อหาทางขจัดเกล้าเด็กให้ได้ตาม
ความต้องการของชาติ โดยต้องอบรม
พาดพิงไปถึงการ เติบโตและอาชีพ ของเด็ก
นั้น ๆ ด้วย การเสียเงินจำนวนมากนี้ ก็คือ
การจัดสถานที่ศึกษาแก่เด็กนั่นเอง

เด็กเหล่านี้ควรต้องเข้าฝึกหัดในโรงเรียน

เลี้ยงเด็กเพียงไร เพื่อต้องการความดูแล
ในความสมบูรณ์ อาหารที่บำรุงร่างกาย
และการเจริญเติบโตของร่างกาย ซึ่งเป็น
ส่วนสำคัญที่สุดในการศึกษา และวิธีการ
ที่ยากยิ่งเป็นหนทางที่แสนจะยากในการที่จะ
จัดสถานที่อบรมศึกษาให้ดีและพอกับความ
ต้องการได้

การที่จะหาโรงเรียนมาชดเชยในความ
ต้องการชนิดนี้จำเป็นต้องมี โรงเรียนเลี้ยงเด็ก
ชนิดนี้มากโรงเรียนด้วยกัน ประมาณ ๕๐ โรง
ต่อเด็ก ๖,๐๐๐ คน ซึ่งหนึ่งโรงเรียนจะรับเด็ก
ได้เพียง ๑๐ ถึง ๑๕ คนเป็นอย่างมาก แต่
เด็กของประเทศเราจะไม่เคยได้รับการกระทำ
อย่างนี้เลย เพราะไม่มีเงินจะจับจ่ายในการ
ศึกษาหรือจัดโรงเรียนชนิดนี้ ค่าใช้จ่าย
ในการ ตรวจรักษาที่เป็นเงินไม่ใช่น้อยซึ่งจะ
คิดจำนวนเด็กเด็กทั้งหมดต้องเข้าโรงเรียน
เช่นนี้ด้วยแล้วจึงเป็นสิ่งที่ยากคิดอยู่มากที่
เดียว ทางประเทศของเราที่ได้จัดอยู่ขณะนี้
นั้นก็จะรวมเด็กที่ได้ออ คือตั้งแต่ ๕ ปี
ขึ้นไป

ความต้องการที่จะสร้างโรงเรียนเลี้ยง
เด็กขึ้นใหม่อีกไม่ใช่น้อยทีเดียว และคิด
เฉลี่ยอย่างน้อยที่สุด โรงเรียนหนึ่งจะรับเด็กได้

ประมาณ ๓๐๐ คน ฉะนั้นการสถาปนา-
กรรม จำต้องคิดใหม่ให้เหมาะสมกับภาวะ
อย่างนี้

ในที่สุดโรงเรียนเด็กเล็กใหม่ ๆ นี้บาง
ที่จะรวมเข้าและแบ่งแยกออกเป็น ๓ ประเภท
ได้ คือ

๑. โรงเรียนเลี้ยงเด็ก ตามธรรมดา มัก
จัดขึ้นเป็นการถาวรตัว รับเด็กอายุตั้งแต่ ๒
ถึง ๕ ปี เลี้ยงรักษาตลอดวันตั้งแต่ ๗.๓๐ น.
ถึง ๓๗ หรือ ๓๘ น. ให้อาหารกลางวันจัด
ให้อยู่เป็นหมู่ ๆ ละประมาณ ๓๕ คน มีครู
คนหนึ่งดูแล มีผู้ช่วยอีก ๑ หรือ ๒ คน

๒. ห้องเลี้ยงเด็ก ซึ่งอยู่ภายใต้การจั
ตของเจ้าหน้าที่การศึกษา ควรจัดทำส่วน
ต่าง ๆ คล้ายกับโรงเรียนเด็กเล็กได้รับเด็ก
ตั้งแต่อายุ ๓ ถึง ๕ ปี ให้อยู่แต่เฉพาะ
เวลาเรียนเท่านั้น (ตั้งแต่ ๗.๐๐ น. ถึง
๓๒.๐๐ น. และจาก ๓๓ ถึง ๓๖ น.) จัด
ให้เข้าชั้นละ ๓๕ คน ถึง ๔๕ คน และให้
อยู่ในความดูแลของครูมากกว่าคนหนึ่ง

๓. โรงเรียนเด็กขนาดเล็กซึ่งอยู่ในใต้
การจัดของเจ้าหน้าที่การศึกษา รับเด็กด
ังแต่อายุ ๕ ถึง ๗ ปี ให้ใช้ห้องเรียนเฉพาะ
ในเวลาเรียนเท่านั้น ให้อยู่ชั้นละ ๔๐ ให้

มีครบคนเดียว

ถ้าโรงเรียนเลี้ยงเด็กเล็กกับโรงเรียนเลี้ยง
เด็กรวมกัน บางทีจะไม่จำเป็นจริง แม้ในเวลา
หลายปี แต่ทำให้แยกโรงเรียนเด็กเล็กออก
แต่ให้ดำเนินวิธีการอย่างโรงเรียนเลี้ยงเด็ก
ได้ก็จะได้ผลดีเหมือนกัน แผนการณ์ของ
โรงเรียนทั้งหมดนี้ ควรจะจัดให้เป็นไปใน
ทำนองเดียวกัน

จุดประสงค์

จุดประสงค์ของการตั้งโรงเรียนเลี้ยงเด็ก
ขึ้น เพื่อการตรวจตราเลี้ยงดูเด็ก และช่วย
ส่งเสริมการดำรงฐานะสุข, ภายหลังบริหาร
และอบรมจิตใจของเด็กในระหว่างอายุ ๒
ปี ถึง ๕ ปี ควรจะพิจารณาว่าเด็กทั้งหมด
จะเหมาะที่จะเข้าโรงเรียนเลี้ยงเด็กหรือไม่
คือ ในระยะแรกที่จะรับนักเรียนจะต้องแบ่ง
เด็กออกจากเด็กอื่น ๆ ให้ได้เด็กที่สมควรที่
ส่งก่อน

เด็ก ๆ ที่มีอายุ ๒ ปีจะพอใจที่จะใช้เวลา
ทั้งหมดในการกิน นอน และเล่นไม่นานนัก
ในเวลาเดียวกัน เขาย่อมพร้อมที่จะศึกษา
โดยตนเอง รู้จักวางตัวให้เหมาะแก่การอยู่
ในหมู่เพื่อนเด็กซึ่งมีอายุรุ่นเดียวกัน ความ
สำคัญของเด็กอย่างนี้ ประสงค์ในบทเรียน

ซึ่งเกี่ยวกับการปลูกฝังนิสัยในจิตใจ

กิจประจำวัน

โรงเรียนเลี้ยงเด็ก ต้องวางโครง การณ์
ในกิจการประจำวัน กล่าวโดยกว้าง ๆ
วิธีของโรงเรียนเลี้ยงเด็กเป็นงานที่ใหญ่ การ
เล่นของเด็กต้องให้มีการ ศึกษาแซกอยู่ด้วย
เสมอ ต้องมีเครื่องเรียนอย่างเล่นให้เพียงพอ
และไม่ให้เห็นเป็นการเรียนชนิดนี้ เครื่อง
เรียนเล่นเหล่านี้ต้องรักษาให้สะอาดอยู่เสมอ
และไม่เมื่อเด็กจะต้องนอนจึงจำต้องระวัง
รักษาทุกสิ่งทุกอย่างเพื่ออนามัย

สถานที่

การตั้งโรงเรียนเลี้ยงเด็กเป็นเรื่องสำคัญ
อย่างที่สุด ในปัจจุบัน ความสำคัญอยู่ที่
เรื่องสถานที่ ๆ จะเลือกเป็นโรงเรียนชนิดนี้
เพราะว่าโรงเรียนชนิดนี้ต้องเป็นเสมือน
หนึ่งว่าเป็นบ้าน หลังหนึ่ง อยู่ใน บริเวณ หมู่
บ้าน แต่ในการขยายโครงการนี้สร้าง
โรงเรียน การวางแผนผังนั้นเป็นเรื่องที่
ต้องเอาใจใส่ให้มาก ควรหาสถานที่ให้
ได้ที่ดีที่สุด

ทางเข้าโรงเรียน

โรงเรียนเลี้ยงเด็กต้องจัดให้มีทางเดินไป
โรงเรียนสะดวก ในเมืองระยะทางที่จะติด

ต่อไปโรงเรียนควรมีรั้วประมาณครึ่งไมล์ จากตัวโรงเรียนถึงบ้าน โดยฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นโรงเรียนที่ไม่มีอาหารกลางวันให้โรงเรียนอย่างนี้ต้องตั้งอยู่ใกล้หมู่บ้านให้มากที่สุดมากกว่าโรงเรียนอย่างอื่น ฉะนั้นโรงเรียนชนิดนี้ก็ต้องมีขนาดเด็กถึง แต่อย่างไรก็ดี สถานที่ตั้งโรงเรียนอยู่ใกล้และสะดวกนั้น ย่อมดีกว่าโรงเรียนที่อยู่ไกลหมู่บ้าน

การแยก

โรงเรียนเลี้ยงเด็กควรจะต้องห่างไกลจากการจราจรคับคั่ง และเสียงอึกทึกต่างๆ เด็กไม่ควรให้เดินข้ามถนนใหญ่ที่กว้างมากๆ หรือแม้ว่าถนนที่มีรถวิ่งน้อยก็ตาม เมื่อไปโรงเรียน เรื่องตามปกติของโรงเรียนชนิดนี้ไม่อาจจะทำ ความ ตาม ประสงค์ได้เสมอไปก็จริง แต่กระนั้นการสร้างโรงเรียนตามแผนใหม่จำต้องวางแผนการตั้งโรงเรียนดังที่กล่าวจนไว้ก่อน

ระยะที่ว่าง

จำนวนเนื้อที่ว่างใน บริเวณ โรงเรียนเลี้ยงเด็กนั้น อาณาเขตก็ควรกว้างขวางพอเหมาะที่จะสร้างสวนต่างๆ สำหรับเด็กเล็ก

ควรจะมีต้นไม้ใหญ่ๆ บ้าง เนื้อที่ว่างที่เหลือก็ควรจัดทำเป็นที่ๆ เด็กจะมีนันทนาการ จำนวนเนื้อที่ว่างเหล่านี้สำหรับเด็กคนหนึ่งควรมีประมาณ ๖ ตารางเมตร ซึ่งเป็นจำนวนเด็กที่สุดของ โรงเรียนที่จัดแบ่งเด็กออกเป็น ๓ พวก (คือ ๕๐ ถึง ๓๐๐ คน)

โรงเรียนเลี้ยงเด็กไม่ควรทำหาลายชั้นเลย ยิ่งในประเทศอื่นยังไม่ควรทำหาลายชั้นค้ำค้ำเลย เพราะประโยชน์ในการใช้ค้ำค้ำของเมืองอื่นในเวลากลางวันไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร เพราะเด็กๆ ไม่จำเป็นต้องรับการอาบแดดบนค้ำค้ำเหมือนประเทศหนาว ที่พื้นดินก็แห้งอยู่แล้ว

ขนาดโรงเรียนและการแบ่งหมู่ของเด็กเป็นการสำคัญอย่างยิ่งที่โรงเรียนเลี้ยงเด็กไม่จำเป็นต้องมีขนาดกว้างใหญ่ กล่าวโดยธรรมดาควรเป็นขนาดที่ใหญ่ที่สุดเพียงให้รับเด็กระหว่างอายุ ๒ ถึง ๗ ปีได้ประมาณ ๓๕๐ คน ซึ่งแบ่งเฉลี่ยออกเป็น ๖ หมู่ๆ ละ ๓๐ คน แต่สำหรับเด็กที่เล็กกว่าคือ ระหว่างอายุ ๒ ถึง ๕ ปี ก็ได้ ๓๒๐ คน แบ่งเป็น ๔ หมู่ๆ ละ ๓๐ คน

ถ้าเป็นโรงเรียนใหญ่มากเด็กก็จะอยู่ห่าง

จากสายคารของผู้นควบคุมดูแล ในเมื่อเด็กพวกนั้นไม่คุ้นเคยกับครูแต่ละคนอื่นๆ เด็กย่อมจะหลบหลีกหรือพดไปจากหมู่ของตนได้ แล้วยังโรงเรียนใหญ่ขึ้นมากก็ยังมีมากขึ้น จะหลีกเฉยช้อนเฉยมิได้

ห้องทั้งหมดในโรงเรียนเลี้ยงเด็ก นอกจากห้องบัญชางาน ควรให้อยู่ต่างหาก ถ้าใช้ตึกใหญ่หลายชั้นซึ่งมีห้องชั้นบน เด็กยังได้รับความลำบากในการขึ้นบันไดไปชั้นบน

ในหมู่เด็ก (แต่บางแห่งเรียกว่าชั้นเรียน) ต้องให้มีนักเรียนจำนวนน้อยจึงจะดี ซึ่งในขณะประมาณขรมตาคควรมีหมู่ละ ๓๕ คน แต่เจ้าหน้าที่ส่วนมากให้ความเห็นชอบว่าควรเป็นหมู่ละ ๓๐ คนเท่านั้นเป็นอย่างมาก และในจำนวนนี้จะใช้ครูคนเดียวกับผู้ช่วยอีก ๓ คนก็เพียงพอ (ผู้ช่วยนี้ควรเลือกจากเด็กหญิงซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่า ๑๖ ปี และมีนิสัยเรียบร้อยและรักวิชาพยายามอยู่ด้วย)

ในจำนวนเด็กในหมู่หนึ่งๆ นั้นอาจเปลี่ยนแปลงเสมอ เหตุผลอันหนึ่งเพื่อให้พอเหมาะกับจำนวน และ ขนาด ของ ห้องเลี้ยง ภายใน (ห้องเรียน) นั้นเอง เพื่อให้ได้รับประโยชน์ทั่วถึงกันในหมู่ของเด็กนั้น ควรให้เด็กได้

จำแนก ออกเด่น ก็พาต่าง ๆ ตามใจสมัครของตนเอง ซึ่งโดยมากมักเป็นเด็กขนาดเดียวกัน บางทีนั้นจำเป็นจะต้องแยกเด็กเล็ก ๆ ออกเพื่อให้ได้นอนพักในตอนกลางวันเฉยบ้าง ซึ่งในขณะเดียวกันพวกอื่นก็จะพักผ่อน และห้องเล่นควรแบ่งเป็น ๒

ห้อง กันด้วยฝาเดือ้นได้ อีกชั้นหนึ่งเพื่อแบ่งการเล่นเด็กเป็นพวกๆ ได้ ในโรงเรียนใหญ่มักทำห้องเล่นโรงใหญ่ ๆ ตึกกัน ๒ ห้อง ซึ่งจุเด็กได้ประมาณ ๖๐ คน และเมื่อต้องการเป็นห้องเล่นใหญ่ก็ยกฝาออกหรือเลื่อนไป การยกต้องทำเช่นนั้น เพราะบางครั้งฝนตกใหญ่ หรืออากาศหนาวมาก เด็กจะแยกออกไปเล่นภายนอกไม่ได้

บริเวณ

ทางเข้า ในการควบคุมโรงเรียนเลี้ยงเด็กและเด็กเล็ก ซึ่งจุนักเรียนตั้งแต่ ๘๐ คน หรือมากกว่าจะทำได้ง่ายเข้า ถ้าทางเข้าโดยละเพาะได้แบ่งออกเป็นสองแห่งสำหรับเด็กที่มีอายุตั้งแต่ ๒ ถึง ๕ ปี เด็กที่เล็กกว่าจะต้องได้รับการเอาใจใส่ตรวจตราในเรื่องความเป็นระเบียบและอนามัยทุกวัน โดยมีห้องไว้โดยละเพาะส่วนหนึ่ง และเด็กโคจะ

ต้องได้รับการตรวจตราเป็นครั้งคราว แต่
ต้องคอยสอดส่องไปด้วยเสมอ ทางเข้า
สำหรับผ่านเข้าห้องตรวจชั้นนอกไปยังห้อง
ตรวจโดยจะเพาะ และห้องพักเล่นนั้นเป็น
การสำคัญมาก สำหรับเด็กขนาด ๒ ถึง ๕ ปี
เพราะเด็กบางคน จะต้องได้รับการชำระล้าง
หรืออาบน้ำเสียก่อน ที่เข้าไปในห้อง สำหรับ
พักผ่อน ฉะนั้นห้องนี้ควรจัดไว้เป็นแนว
เดียวกันกับห้องเหล่านั้น ทางที่ดีสุดควรติด
กับห้องตรวจ

เตียง เตียงนอนอย่างน้อยที่สุดควรกว้าง
๒.๕๐ เมตร กว้างห้องเก็บของเครื่องใช้
ของเด็กด้วย ต้องกว้างไม่น้อยกว่า ๓ เมตร
ซึ่งเป็นการง่ายที่จะเพิ่มรวมเข้ากับห้องเหล่านี
ซึ่งจะทำให้สบายและน่าดูขึ้นอีก หน้า
ต่างต้องทำต่ำพอที่จะทำให้เด็กยืน ขึ้นเห็นออก
ไปยังสวนหรือสนามภายนอก หรือมอง
เห็นสัตว์ ซึ่งเลี้ยงไว้ในบริเวณนั้นได้สะดวก

เตียงไม่ควรทำติดต่อกับกระบียงซึ่งเปิด
โล่ง เพื่อเป็นห้องสำหรับนอนพักได้ในตอน
กลางวัน ให้ลมผ่านเข้าได้สบาย แต่
เตียงนี้ไม่ควรเปิดโล่งนัก เพราะลมหรือ
โอเดอร์จะผ่านมากเกินไป และในระดหนาว
หรืออากาศเย็นมาก ๆ ควรให้เด็กอยู่แต่ใน

ห้องที่มั่งคั่งหรืออากาศได้ เช่นห้องพัก
เล่นซึ่งอยู่ทางทิศใต้

สำหรับการจัดห้องหน้าต่าง แสงสว่าง
ของลม และการทำสิ่งหนึ่งสำหรับเตียงนี้
จะได้กล่าวต่อไปภายหลัง

บันไดและทางลาด บันไดและทางลาด
นี้สำหรับ โรงเรียนชนิดนี้ควรหาทางหลัก
เตียงไม่ให้มีได้เป็นครั้งที่ดี เว้นแต่จะเป็น
ทางขึ้นไปยังพื่นชั้นบนเท่านั้น แต่มีเป็น
การจำเป็น อย่างยิ่ง ที่จะทำโรงเรียน ชนิดนี้
แต่เพียงชั้นเดียว เว้นแต่ในกรณีที่จำต้อง
จะทำเป็น ๒ ชั้น แต่ไม่ควรทำเป็นชั้นขาด

เด็กควรอยู่แต่เฉพาะชั้นล่างเท่านั้น
และจะออกไปภายนอกได้ทันที การทำบันได
แต่เพียงชั้นเดียว อาจทำให้เด็กพลัดตัว
พลัดลงได้โดยง่าย และถ้าจะมีการ
เปลี่ยนแปลงระดับพื้นระหว่งห้องพักผ่อน
ภายในกับที่เล่นภายนอกก็อาจทำได้ แต่
ควรทำเป็นบันไดอย่างน้อย ๒ ชั้น หรือ
มากกว่า หรืออย่างที่เหมาะสมกว่าควรเป็น
ทางลาดให้เอียงน้อย ๆ.

ภายนอก

การจัดภายนอกนั้นมักเป็นไปในทางคิด

คำนึงกันว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ โดย
เฉพาะเมื่อมีเหตุที่จำกัดควรจะมีความคิดเห็น
ไปในทางที่เป็นส่วนมากกว่าที่จะเป็นส่วน
ส่วน ซึ่งสิ่งที่เหมาะสมกว่า การกระบริเวณ
ภายนอกควรมีได้ เช่นที่สำหรับเล่นซ่อนหา
เนิน โปรง และที่เล่นปั่นจักรยานคันไม้.

นอกไปจากห้องเล่นภายใน ควรจะมี
เนื้อที่กลางแจ้งขนาดเล็กน้อย ให้ใหญ่พอที่
จะให้เด็กส่วนมากได้ลงเล่นบนพื้นในเมื่อ
สนามเปียกหรือและ ริม ๆ ที่ควรเป็น
บ่อทรายและที่สำหรับเล่นโดยเป็นไปตาม
ธรรมชาติ เช่นที่ห้อยโหนเป็นต้น.

และของเล่นกลางแจ้ง มีอาทิเช่น
กระดานหก เลื่อนต่าง ๆ ฯลฯ ที่สำหรับเล่น
ที่ควรจัดควรเป็นลานคอนกรีต ทำหน้าที่เรียบ
แต่ไม่ให้ลื่นได้.

นอกไปจากงานคอนกรีตนั้นแล้ว ยังมี
สนามหญ้าใหญ่ ๆ ซึ่งได้ตัดหญ้าไว้เรียบ
ร้อยปี สนามนี้ต้องเรียบไม่มีบ่อหรือโศดดิน
เลย คัดกับขอบสนามหญ้านี้ก็เป็นห้องเรียน
ทีเดียว โรงเรียนเด็กเล็กอย่างนี้จำเป็นจริง ๆ
ที่ควรมีสวนและสนาม และอย่างน้อยต้องมี
ดอกไม้ชนิดต่าง ๆ ปลูกไว้ในรางในบริเวณ
ใกล้ ๆ นั้น ซึ่งเด็ก ๆ จะได้ดูและเก็บไป

มักขอหรือให้รับบ้าง ส่วนของอื่นที่เป็น
สัตว์เลี้ยงที่จัดหามาเป็นพิเศษ เช่นนกพิราพ
หรือกระดาษหลาย ๆ ตัว แต่สัตว์ที่จะทำ
อินทราญเด็กได้ไม่ควร เอามาให้เด็กเล่น
หรือเกี้ยวของด้วย.

การจัดภายนอกก็เช่นเดียวกับภายใน
สิ่งของที่จัดหามาเช่นนี้ควรเป็น ชนิดที่เด็ก
ต้องการมากกว่าจะให้เป็นส่วนที่ช่วยยามเลย
ของที่จัดให้เหมาะสำหรับใช้ภายนอกนั้น
ควรเลือกชนิดให้เป็น ประโยชน์ในการ
ศึกษาจริง ๆ และวางไว้ให้พอสมควรกับ
เนื้อที่หรือส่วนเด็ก ๆ นั้นได้.

สิ่งอุปกรณ์ที่เหมาะสมในการจัดไว้ให้เด็ก
นั้นมี ๒-๓ อย่าง ดังจะกล่าวให้เห็นชัด
ต่อไปนี้ คือ

๑. สนามหญ้าสำหรับวิ่งเล่น สนาม
ควรให้อยู่ใกล้กับห้องเล่นภายใน ซึ่งจะออก
มาจากห้องและถึงได้โดยเร็ว และให้ยาว
เต็มที่ ๆ จะมีได้ และให้กว้างพอที่จะให้เด็ก
อย่างน้อย ประมาณครึ่งหนึ่งของโรงเรียน
เล่นได้ร่วมกันเป็นหมู่ ส่วนหนึ่งของสนาม
ควรเป็นขอบบ้าง กำเนื้อที่เหลือพอ.

๒. ที่เล่นลานซีเมนต์ ส่วนนี้ก็ต้องคิดต่อ
เป็นพื้นเดียวกับห้องเล่นภายใน ในโรงเรียน

ซึ่งมีเด็กอายุ ๒ ถึง ๕ ปีนั้น เนื้อที่ของสถานที่
ไม่ต้องการให้มากกว่าเนื้อที่ของห้องเล่น
ภายใน แต่ถ้าเป็นโรงเรียนที่มีเด็กชาย ๒
ถึง ๖ ปี และโรงเรียนเด็กเล็ก ต้องมีเนื้อที่
ให้โตพอที่จะให้เด็กเล่น การเดินซึ่งจะทำ
ให้เด็กออกกำลังกายของเด็ก อายุ ๒ ถึง ๖ ปี
ได้ด้วย แต่ที่สำหรับเด็กเล็กต้องมีที่เช่นนี้
หลาย ๆ แห่ง.

๓. บ่อทราย ต้องเป็นบ่อกลมดิน ๆ
มีทางระบายน้ำให้ออกโดยเร็ว และเหมาะ
ที่จะใช้ขัดหรือปั้นเป็นรูปต่าง ๆ ในแบบใด
บ่อทรายนี้บางครั้งทำเป็นหีบดำหรือหีบถั่ว
ไม่ได้ ซึ่งบางครั้งอาจยกไปใช้ในห้องเล่น
ภายในก็อาจยกไปได้โดยสะดวก.

๔. การออกกำลังกายตามธรรมชาติ ควร
มีเครื่องเล่น สำหรับการใช้กำลังภายในแต่
ไม่ใช่อุปกรณ์หนัก เช่นชิงช้า เครื่องโยน
เหยี่ยว อาจขอหาได้ง่าย หรือถ้าจะทำ
ก็เป็นราคาถูกมาก.

๕. บ่อน้ำ เป็นที่สำหรับให้เด็กเล่นน้ำ
จะเป็นภายนอกหรือภายในก็ได้ ทำเป็น
บ่อกลม มีฝักบัวให้น้ำไหลอยู่ด้านริมขอบบ่อ

เป็นการฝึกหัดออกกำลังกายของเด็กได้
เป็นอย่างดี ถ้าในกรณีอื่นที่ใช้ข้างนอก
โรงเรียน ถ้าระดมพวกที่ใช้ภายในโรงเรียน
เป็นของมีประโยชน์ ถ้าจะให้เป็นราคาถูก ๆ
ก็ทำเป็นถังผ้าใบก็ได้ เพื่อยกไปไหน ๆ ได้.

๖. สัตว์เลี้ยง ถ้าจะให้สัตว์เลี้ยงเป็น
แกะ ห่าน หรือนกพิราบด้วย ต้องมีเนื้อที่
มากพอ ที่ ๆ เหมาะและดีที่สุดสำหรับสัตว์
พวกนี้ ต้องไม่ให้อยู่ใกล้หน้าต่าง ห้องเล่น
ภายในมากนัก.

๗. ที่ปลูกต้นไม้ ที่เหล่านี้นำไปเพื่อ
เด็ก ๆ ได้ฝึกปลูกต้นไม้มีดอกและคอยดู
ขณะที่มันงอกและเจริญขึ้น และเป็นงาน
ที่มีค่าในการให้เด็กรู้จักการเป็นส่วนหนึ่งของ
คือไปไหนเมื่อโตขึ้นได้เป็นอย่างดี ทางเดิน
ระหว่างที่ปลูกต้นไม้สำคัญมาก ถ้าที่ใด
ไม่มีที่จัดไว้เป็นที่ปลูกต้นไม้เหล่านี้อยู่
เฉพาะ ต้องมีรั้วไม้หรือหีบไม้ฉาบก็ได้
ดีเหมือนกัน.

๘. กรงนกและที่นกเล่นน้ำ ควรมีไว้
เพื่อให้เป็นที่อาศัยของนกต่าง ๆ และให้นก
ลงอาบและกินน้ำ ซึ่งเด็กอาจได้เห็นได้

ง่าย ๆ.

๘. ชั้นบันได ๆ ชั้นบันได ขาทำติดต่อกับบันไดหรือบันได หรือที่ขอบสนามที่ส่ง ๆ ก็ได้ เพื่อให้เด็กได้ใช้กำลังทรงตัวในการขึ้นหรือลงบันไดได้เอง.

๙. ต้นไม้ใหญ่ ต้นไม้สำหรับเมืองร้อนเป็นของสำคัญมาก เพราะจะได้ใช้ร่มเงาในเวลากลางวันหรือในเวลาแดดร้อน การปลูกจะปลูกอย่างไรก็ได้ แต่ให้น้ำด้วยจะดีมาก ส่วนจำนวนนั้นแล้วแต่ภูมิประเทศและสถานที่นั้น.

๑๐. ส่วนผักเล็ก ๆ ส่วนนี้จะผักชนิดใดก็ได้ จะเป็นชนิดใช้ใบหรือดอกไม่สำคัญ เพื่อให้เด็กได้รู้จักผักต่าง ๆ ที่ใช้รับประทาน แต่ส่วนนี้จะทำก็ต่อเมื่อมีเหตุเกิดจากการจัดทำอย่างอื่นแล้ว แต่ถ้าเป็นภาระยุ่งยากนักก็ไม่จำเป็นต้องมีก็ได้.

ในการที่จะปลูกสร้างเรือน โรงในที่นี้ให้ติดต่อกัน เพื่อประโยชน์ในการเล่น นอกนั้นควร ปลูกให้แยก ไปจากตัวโรงเรียนต่างหาก เพื่อให้เป็นส่วนดีไปเสียทีเดียว.

๑๑. โรงงานของเด็ก ๆ ในโรงงานนี้ มีงานเล็ก ๆ ง่าย ๆ ต้องทำไปโรง ในโรงนี้มีเครื่องมือเล็ก ไว้ให้เด็กดูและเล่นได้ แต่ไม่ถึงกับต้องใช้เครื่องมือจริง ๆ เลย

เป็นงานที่ทำเพื่อให้เด็กดูเสียโดยมาก หรือบางทีก็หัดจับถือเล่นเท่านั้นเอง ห้องนี้ต้องปูไม้เด็กจะใช้นั่งลงบนพื้น ในโรงนี้ต้องให้เด็กใหญ่ช่วยควบคุมอีกด้วย เครื่องมือเล่นอย่างนี้อาจให้มีได้สำหรับเด็กชายและหญิง.

๑๒. โรงเก็บเครื่องเล่นกลางแจ้ง โรงนี้ควรสร้างติดกับด้านซึ่งจะให้เด็กเล่น เพื่อเก็บเครื่องเล่นของเด็กเมื่อเด็กเล่นแล้ว โรงนี้ต้องมีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า ๖ ตารางเมตร.

๑๓. โรงเก็บเครื่องมือ โรงนี้ทำขึ้นสำหรับเก็บเครื่องมือในการทำสวน หรือเครื่องมือซึ่งเกี่ยวกับการทำสวน เครื่องมือของเด็ก ๆ และรถถูงไม้ การเก็บเครื่องมือนี้ควรแยกเก็บเป็นพวก ๆ คู่มือเรียบร้อย เพื่อให้ติดเป็นสันดานของเด็กต่อไปภายหน้า.

๑๔. โรงเก็บรถเล็ก ๆ ของเด็ก โรงนี้ต้องสร้างไว้ริมทางเข้าโรงเรียน ขนาดของ

โรงเรียนนี้ตั้งแล้วแต่จำนวนของเด็กและระยะ
ไกลของโรงเรียนกับหมู่บ้าน เพราะถ้าเด็ก
อยู่ใกล้ก็ไม่ต้องใช้รถเลย แต่ถ้าไกลหรือ
เด็กอาจอยากใช้รถเล่นอย่างน้อยก็มีจักรยาน
เด็ก หรือรถจักรยาน ๓ ล้อของเด็กที่เอาไป
โรงเรียนด้วย.

๑๖. โรงที่พัก สร้างเป็นเสื่อรับ
หลังคาเท่านั้น แต่ให้แข็งแรงพอที่จะรับ
หลังคา และหลังคาจะไม่ยุบ ส่วนสูงให้เด็ก
ที่มีอายุ ๘ ปีเข้าอาศัยได้สบาย เพื่อให้เด็ก
ได้เข้าอาศัยพักหรือเพื่อเล่นที่พาชนะชนิดใด ๆ
ในนั้นได้ ในเมื่อไม่ยากออกเล่นกลางแจ้ง.

- ยังมีต่อ -

หอสมุดแห่งชาติชลบุรี

หลัก ๓ ประการของการสร้างฉากละคร
ของ
หลวงเทพลักษณะโกษา

[การอ่านเรื่องของศิลปิน ผู้จัดทำแต่การใช้เท่านั้น ไม่ใช่อ่านอย่างอ่านเรื่องของนักประพันธ์ ดังเรื่อง
ของศิลปินผู้เป็นต้น ท่านผู้เป็นศิลปินสร้างฉากละครของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ฉะนั้นเมื่ออ่าน
แล้วต้องครองให้มากพอที่จะนึกไปถึงละครครั้งกระโน้นได้]

มีท่านสนใจสมัครเล่นละครอาชีพ	ใคร	ความเห็นทั่ว ๆ ไป	จะไม่ตงกันนัก เพราะ
จะทราบ วิธีการ และ ปฏิบัติการ ทำ ฉาก		ต่างฝ่ายต่างนึก	อาจไปทางซ้าย หรือ
ละคร หาดนายหาดท่านด้วยกัน ซึ่งเคย		ทางขวาก็ได้ เช่นนี้เป็นต้น	ทั้งยังไม่พอในคำ
ตั้งคำถามมายังข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้พยายาม		ที่ถามมา จึงยังคำตอบไว้	บัดนี้ได้ตัดสินใจ
หาคำตอบไปแล้วบางอย่าง แต่ยังไม่เหมาะ		เด็ดขาดว่า	เรียนแล้วต้องทำจึงจะเกิด
ล้มด้วยเหตุผลหลายประการ ทั้งเกรงว่า		ความชำนาญ	ก็เผชิญมีโอกาสนับควร

ตอบคำถามเหล่านั้น เป็นวิธีการไว้ในหนังสือศิลปการ เพื่อยังประโยชน์ให้เป็น ตำราเรียนหรือ อาจได้รับคำแนะนำ ๆ จากท่านที่มีความรู้ทั้งหลาย ก็เป็นการเสริมความรู้ของข้าพเจ้าอีกส่วนหนึ่งด้วย

ฉะนั้น ขอท่านผู้อ่าน อย่าได้ ถือเป็นการหรือปฏิบัติการที่แท้จริง ถ้าจะให้อยู่ในวิถีทางช่วยการกระทำของท่าน หรือเป็นความรู้ในเรื่องเด่น ๆ สดุด ๆ เพื่อประดับและประกอบความรู้ของท่านที่มีอยู่แต่เห็นจะเหมาะกว่า เพราะหลักวิชาเหล่านี้รวมอยู่ใน สถาปัตยกรรม ประณีตศิลปกรรม แล้ว ฉากละครเป็นแขนงแตกแยกออกไปเป็นส่วนย่อยหรือใหญ่ต่างหาก แต่เป็นความรู้ส่วนหนึ่ง ตรงกับคำที่ใช้ได้ว่า "เทศนิค"

ช่างเขียนฉากละครต้องเป็นทั้งแบบไทยและแบบฝรั่งในบัดนี้จึงจะได้รับผลดียิ่ง แต่วิชานี้ไม่มี คุรุบาอาจารย์หรือ โรงเรียนใดสอนเฉพาะจริง ๆ ก็ด้วยเหตุดังกล่าวแล้ว แม้ข้าพเจ้าก็มี ได้เรียนเขียนฉาก ละคร มาโดยคร้ง เป็นแต่เพียงได้ทำและเปลี่ยนแปลงแบบเก่ามา ในสมัยพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ได้รับคำแนะนำ

ชั้นภายหลังเท่านั้น ข้อความที่กล่าวต่อไปนั้น แม้ข้าพเจ้าออกไปบ้าง ขอท่านได้คือเดิมและหักทวงไปยังข้าพเจ้า จะเป็นพระคุณยิ่ง ข้าพเจ้าจะขอยกวิธีการบางอย่างตอน ๓ ข้อให้ท่านพิจารณาดังต่อไปนี้

ข้อ ๑

ก่อนจะเริ่มการเขียนแบบ ช่างก็จะต้องอ่านเรื่องหรือทราบฉาก บทประพันธ์ก่อนอื่น ถ้ามีโรงอยู่แต่ถึงไปตรวจดูสถานที่จะแสดงมา กว้าง, ยาว, สูง, ต่ำ, เพียงไร ถ้าไม่มีโรง ช่างเขียนฉากออกแบบโรงพร้อมทั้งเวทีแสดงเสร็จ ช่างฉากไม่สามารถพอ ก็ทำหน้าที่เฉพาะเพียงฉากเท่านั้น แล้วจึงค้นคว้าหาแบบเข้าหาเรื่องและประดิษฐ์ทำต่อไป ถ้าผู้ประพันธ์นั้นเป็นช่างอยู่บ้าง อาจเขียนแบบพื้นเวทีและลักษณะรูปพอเป็นเค้าให้ หรือจะด้วยวิธีใดแล้วแต่เหตุผล แต่ก็อยู่ในความรับผิดชอบของช่างผู้นั้น

เมื่ออดีตสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงแบบเวทีพระราชทานมาพร้อมกับเรื่องที่ทรงพระราชนิพนธ์ ดังจะยกตัวอย่างเรื่อง ๑. กุศโลบาย ๒. พระร่วง ๓. วิหารพระสมุทร จด

เป็นต้น ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องใหญ่ที่สุด ส่วน
รูปตงนั้นแล้วแต่ช่างจะประดิษฐ์แบบขึ้นทุก
เกล้า ๆ ถวาย ถ้าเป็นเรื่องเล็กน้อยอย่าง
วิวิดสมัยนั้น ก็แล้วแต่ช่างจะคิดแปลงแบบ
ไปตามเรื่องที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ ขอ
ทวนถ่วงถ่วงข้างเขียนทศในเชิงจริง ๆ มิ
ใช่แต่จะเขียนแบบได้เท่านั้น จะต้องคิด
แบบให้ยกเบียดจนได้สะดวก หมายถึงฉากที่
มีกรอบไม้หรือมีฉนวนหลายชุด ทั้งรูปแล
ลักษณะ ทำขึ้นให้ สัมผัส สัมผัส ของเรื่อง
เช่นไทย จีน,แขก,ฝรั่ง ส่วนตัวของฉาก เช่น
เรือนยังไม่ก่อตัวในตอนนั้น จะก่อตัวแต่การ
ออกแบบของฉากก่อน การออกแบบต้อง
เกินธรรมชาติหรือเต็มยศด้วยธรรมชาติ คำ
กว่าธรรมชาติในบางอย่าง ไม่มีกฎเกณฑ์
บังคับ แล้วแต่ความนิยมของนักคิดนั้นและ
นักสัมผัสคน เป็นส่วนใหญ่ หากเป็นแบบ
สมัยใหม่ ก็ยังต้องเกินกว่าธรรมชาติ ที่มี
อยู่ในโลกมากมาย คล้ายกับเราฝันเห็น
เมืองสวรรค์วิมานขึ้นดาวดั่งดี และสิ่งใด ๆ
ทั้งามที่สุด ซึ่งไม่มีผู้ใดเคยเห็นเคย นอก
จากฝันไปในทำนองเดียวกัน จะหาสิ่งใดใน
เมืองมนุษย์มาเปรียบมิได้ เช่น นักประ
พันธ์ แต่งกาพย์, กลอน, โคลงฉันท์ที่

แต่งพดให้เกินกว่าความเป็นจริงเพียงใด
ผู้ใดเฝ้าในทางนี้ย่อมทราบค้อยู่แล้วว่าไม่มี
อะไรมากไปกว่า ให้ไพเราะ ติดหู จับใจ
แต่ผู้อ่านฉนิใด ช่างเขียนก็พยายามให้
ศตุดดา เจวิญใจ ฉนั้นนี้ จะนับเข้าใน
ศิลปะส่วนหนึ่งคงจะไม่ผิด

ข้อ ๒

เมื่อท่านทราบในข้อ ๑ แล้ว หมาย
ความ ถึงผู้ ที่มี ความรู้ และ ได้เคย ผ่านงาน
ชนิดนี้มา ช่างเขียนผู้ช่วยทำหน้าที่ขยาย
จากแบบเล็ก เท่าขนาดที่ต้องการลงบนพื้น
เวลาเจ้ สละสล หรือจะขยายรูปตั้งไปด้วย
ก็ได้ คงต้องแต่งเส้นธรรมชาติเป๋อร์ดี
เป๋กดีฟ ประกอบเต็มยไปจะทั้งเสียไม่ได้
เลย เพราะเป็นสิ่งที่สำคัญช่วยภาพนั้นให้
ใกล้ไกลใหญ่ได้ขึ้นอีกได้หลายเท่า อีกนัย
หนึ่งดวงตาผู้ดูได้ก็ ช่างขยายแบบให้
ขนาดเพดาน สำหรับช่างไม้ ต่อโครงไปใน
คราวเดียวกัน หรือจะทำโครงในเมื่อตั้ง
ผ่านนั้นขึ้นแล้วก็ไม้ขัดข้อ ถ้ามีเวลาพอ
กับงานที่ทำอีกแบบโครงเพดาน และโครง
กรอบผนังยังเขียนแสดงมาไม่ทัน

ช่าง ไม้กับผู้ ให้แบบ จำต้อง อยู่ประจำ
เสมอ ต่างกันกับสร้างตึกบ้านเรือน

มากอีกด้วยของเด่นกับของจริง ดังจะชี้ให้เห็นได้ง่าย ๆ ๑. แบบก่อสร้างมีเวลาและทุนพอ ๒. เขียนแบบแล้วให้นายงานดูแทนได้ ๓. ผู้ออกแบบก็ยังไม่ตรองถึงกันก็ได้

ขอทวน กล่าว ถึงทุน และความจำเป็นที่ต่างกันถึง วิถีชีวิตเพียงเท่านั้นทุก ๆ ท่านคงเห็นด้วยกับข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขออภัยกล่าวถึง กรอบ งบจำกัด กรอบงบไม่ก็ต่าง กันอีกในการทำ หากช่างไม่ผ่านเคยชินและรอบรู้งานมา เป็นเวลานานนี้ จึงจะเข้าใจได้ดีถึงกรณีบางสิ่งบางอย่าง ประสงค์จะอดตัวไม้กันจริงจัง ก็ต้องควบคุมกันทุกรยะไป ดังกล่าวข้างต้น จะดีแต่ช่างไม่เคยทำบ้านช่องใหญ่โตมาแต่อดีตเท่าใดก็ตาม แม้ไม่เคย ทำฉาก ละครมาโดยตรง ก็จะทำให้เสียประโยชน์ไปทุกทาง คือ เสียความงาม ของผู้ดู เสียเงินเจ้าของ นี่เป็นข้อเสียหายของช่าง ช่างที่ดีต้องคล่องในระตูวและปกครอง ทำได้ตามภาษาช่างสามัญว่า "ดี ๆ ถูก ๆ" เท่าที่ข้าพเจ้ากล่าวมานี้ ไม่ใช่ทำง่าย ๆ แม้ตัวข้าพเจ้าก็ยังไม่ถึง ชัดที่เหมือนกัน

ทั้งนี้เคยทำมาเป็นเวลานาน

ข้อ ๓

ได้ผ่านในข้อ ๑-๒ แล้ว เป็นหน้าที่ช่างบุฟฟ้าชำนาญ ทำไปตามโครงไม้ เท่าที่ข้าพเจ้าพูดฟังดูง่าย ๆ แต่การทำนั้นตรงกันข้าม ถ้าท่านยังสงสัยถามผู้ที่ทำมากับข้าพเจ้าจะทราบได้เป็นอย่างดี การควบคุมของผู้ออกแบบ อธิบาย และบอกความประสงค์ของผู้คิดแบบให้ผู้ที่ทำเข้าใจ เพราะบางสิ่งบางอย่างจะเขียนลงในแบบ ให้ชัดแจ้งไม่ได้ จำเป็นอธิบายนอกแบบประกอบด้วย การบ่งชี้ละเอียดรอบรู้ ช่างเขียนจึงจะเริ่มงานต่อกันไป ถ้าเป็นฉากหยั่งก็ทำสีพื้นและลดดาดแบบเก่า หรือฉาบใหม่บ้าง สอน ไว้ว่า การให้สีแล้วแต่เรื่องนั้น ๆ ถ้าเป็นศิลปแบบใหม่ก็คงไม่มีอะไรมากไปกว่าสีสดอาจงามตา จะฉูดฉาดหรืออ่อนนุ่มก็พอแล้ว มีเครื่องประกอบอีกบ้าง ก็เป็นภาพตกแต่งและไฟฟ้าช่วยฉายภายในภายนอก ขนาดและส่วนเวลาที่ใช้ได้ดีทั่วไป เพดาน ผนัง แฉ่งหน้าจะแสดง วิธีการ ให้ท่าน เป็น แบบ เพียงเล็กน้อย

วรรณคดี

“ติเก”

[เนื่องจากสมาธิเลขที่ ๕๔๔ ของเราได้ถามว่า “คำว่า ‘ติเก’ เป็นคำที่ถูกหรือไม่ แสดงมาจากอะไร หรือ เป็นภาษาใด?” เราเห็นว่าคำท่อนนี้อาจเป็นประโยชน์ในทางวรรณคดีด้วย จึงแยกไว้ต่างหากจากแผนกคำถามคำตอบศิลป—ด.]

การที่จะตอบว่าคำว่า “ติเก” เป็นคำถูกต้องหรือไม่นั้น ถ้ากล่าวตามปทานุกรมของกระทรวงธรรมการแล้ว ก็ต้องนับว่าถูก และอาจเรียกว่า “ยี่เก” ก็ได้ เพราะปทานุกรมของกระทรวงธรรมการ ได้ให้อธิบายคำ “ติเก” ไว้ว่า “กรมหรืออย่างหนึ่งคล้ายตะกร แต่มีรองใช้กลอนสั้น; เรียก ยี่เก ก็มี” ดังนี้จะเห็นได้ว่าเราจะเรียกว่า “ติเก” ก็ได้ หรือ “ยี่เก” ก็ได้, แต่ถ้าเราจะนึกถึงคำว่า “ยี่เกก็มี” แล้วก็ต้องประหนึ่งว่า ปทานุกรมไม่อยากจะรับรองให้ใช้คำว่า “ยี่เก” เราจึงควรถือคำว่า “ติเก” เป็นถูก.

แต่ถ้าจะกล่าวถึงว่า แสดงมาจากอะไร หรือ เป็นภาษาใดแล้ว ก็ใครจะตอบว่า น่าจะแสดงมาจากภาษามลายู เพราะในพจนานุกรมมลายู-อังกฤษมีคำที่คล้ายคล้ายคลึงกับคำว่าติเกทั้งด้านเสียงและความหมาย คือคำว่า “ติเกร์” ซึ่งมาจากภาษาอาหรับว่า “เบอร์ติเก” อีกคำหนึ่ง แปลว่า “ร้องดำน้า, ชิมดำน้า” และมีคำว่า “เปติเกร์” ซึ่งแปลว่า “หญิงสาวเต้นรำตามราชสำนัก, หญิงซึ่งเต้นรำและร้องดัง เค็ดอนไหวไปพร้อมกับจังหวะของรำมะนา,” จึงน่าจะเห็นว่า คำ “ติเกร์” นี้เองกลายมาเป็นคำว่า “ติเก” แล้วเพี้ยนมาเป็น

“ติเก” และ “ยี่เก” ตามฉันทะ, เช่นเดียวกับคำว่า ดังกัก-ดงกัก, เดือนดับ-เดือนดับ; และ เลี้ยงผา-เลี้ยงผา, ดิสง-ยี่สง. แม้จะพิจารณาในทางตำนานก็น่าจะรับรองกันได้ว่า ติเกกลายมาจากติเก ซึ่งเดิมเป็นภาษามลายู ดังจะเห็นได้จากข้อความในหนังสือ “ระเบียบตำนานละคร” ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาพิราภวราชนาภาว่า

“คำว่า ติเก เป็นภาษามลายู แปลว่า ฆ้องร้อง เดิมนี้เป็นแต่การสวดบูชาพระในทางศาสนาของพวกแขกอีกตาม ตำรับ ๓ มั่นกัสดวด ตีรำมะนาประมาณ ๓๐ คน สวดเพลงแขกเข้ากับจิ้งหระรำมะนา ได้สวดถวายตัวเป็นครั้งแรกในการบำเพ็ญพระราชกุศล เมื่อปีมะโรงพระพุทธศักราช ๒๔๒๓ ก่อนนั้นมาพวกเขื่อนแขก ในกรุงเทพฯ ๗ นิกิต สวดติเกแสดงเป็นจำนำต่าง ๆ ให้ไพร่เรายิ่งขึ้น มีคนชอบฟัง ก็เกิดมีติเกขึ้นแพร่หลาย จนถึงหา ไป สวด ประชันวงกัน ในการงานต่าง ๆ เมื่อเกิดเป็นการประชันแข่งขันกัน พวกติเกก็เกิด ลูกหมัด เข้าแถมสวด ร้องเป็นเพลงภาษาต่าง ๆ และทำเครื่องเล่น

เช่นทำตัวหนังเชิดเอารำมะนาเป็นจอ เมื่อร้องลูกหมัดเป็นเพลงตลกเป็นต้น ติเกกลายเป็นการเล่นขึ้นอย่างหนึ่ง ต่อมาไม่ช้าพวกจำอวดไทยก็เล่นติเกบ้าง ฆ้องร้องเพลงแขกเข้ากับจิ้งหระรำมะนาพอเป็นกิริยาข้างคอนคันทันพอถึงลูกหมัดเป็นเพลงต่างภาษา เมื่อร้องเพลงภาษาไหน ก็แต่งตัวจำอวดเป็นชนชาติภาษานั้น ๆ ออกมาเล่นเป็นชุด ๆ เล่นติเกกันมาอย่างชุกชิว ๓ ต่อมาจึงมีผู้คิดเล่นติเกเป็นทำนองอย่างละคร ดังโรงประจำที่ เล่นเดือนละต้องสัปดาห์เหมือนอย่างละครเจ้าพระยามหินทร ฯ กระทบวงเล่นเล่นเป็นเรื่องแขก แต่พอเบิกโรงแล้วเล่นเป็นทำนองละครต่อไป คือรำและใช้มีพาทย์อย่างละคร เช่นเรื่องละคร แต่ตัวติเกร้องเองหาไม่ลูกไม่ แต่ติเกเล่นผิดกับละครในข้อสำคัญหลายอย่าง เกิดแต่คนเหตุที่ประสงค์จะ ให้คน ชอบชมมาก เป็นประมาณ จึงเล่นแต่ทางข้าง เป็นตลกกระหนุงให้ ขบขัน และเล่นให้เร็วทันใจคนดู กับแต่งตัวให้ทรูหราบาดตาคน ดัดทำรำและเพลงฆ้องร้องของละครเสียโดยมาก คงขับว่าแต่พอเป็นกิริยา เล่นเจรจาในทางตลกกระหนุงเป็นพื้น.”

๑. ดูคำอธิบายคำว่า “ลูกหมัด” หรือ “ลูกบท” จาก “ศัพท์สังคีต” ใน “ศิลปากร” ปีที่ ๑ เล่ม ๒

กามเทพ

ชม ภาคบงกช. กองหอสมุด วรบรรณ

[เพื่อเสนองานของผู้บรรณ ที่เก็บรวบรวมมาด้วยความซื่อสัตย์และภูมิใจ ถ้าไม่ใช่ เพราะอำนาจของชื่อเรื่องเป็นเหตุแล้ว ก็มิใช่อีกอย่างเดียว คือ ความพยายามโดยละเอียดของผู้ บรรณ แต่บางท่านอาจเห็นว่าเป็นเรื่องที่ควรผ่าน จะผ่านไปเสียก็ได้]

กามเทพ เป็นชื่อของเทวดาองค์หนึ่งใน คติของพราหมณ์ ในมัธยมประเทศ เทพองค์ นั้นเห็นจะอุปมาเป็นองค์ ชินมา ในยุคปลายแห่ง พระเวท เพราะในคฤติยพราหมณะซึ่งเป็น ภาควิชาแห่งคัมภีร์ ยัชฺร เวท กล่าวไว้ว่า กามเทพ นั้นเป็น โอรสแห่งพระ ชรรมาศ (พระยม) และนางศรียาผู้ชายา ? แต่ ในบางแห่งกล่าวว่า เป็นอาตมภ (คือ เป็นตนเอง) ซึ่งมีนามเรียกว่า อนนุชระ (มิได้เกิดแต่อะไร)

ในฤคเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์ ที่เก่าที่สุด กล่าว ถึงพระกามว่า “เป็นธรรมอันแรกซึ่งเป็น ปฐมพิชแห่งมโน” ดังนั้น ก็แสดงอยู่ชัด ๆ ว่า พระกามนั้นเป็นเพียงสภาวะธรรมอันไม่มี อดิตา เป็นนิรันดร์ธรรม (ธรรมที่ไม่มีมีชีพ)

แต่กระนั้นในต่อมา กามะอันนั้น ก็ยังขึ้น อุปมาเป็นเทวดาปรากฏชื่อเดียวมาตามเท่า ทั่วทุกวันนี้.

ในหนังสือจำพวกปุราณะ ซึ่งเป็นตำรา ที่รวบรวมเรื่องโบราณของพวกพราหมณ์ แสดงลักษณะของพระกามเทพไว้ว่า เป็น บุรุษหนุ่ม รูปร่าง มีอาวุธคือธนูซึ่งทำด้วย ดินเหนียว มีดวงศอกเหนืออกเป็นด้าย ลูกศร มีปลายเป็นดอกไม้อ้อย 5 อย่าง คือ ดอกบัว หลวง, ดอกมะม่วง, นีลบล, ดอกโกศก, และดอกมณี แทนเหล็ก, มีนกแก้วเป็น พาหนะ มีหงส์แดงถายรูปมังกรเป็น เครื่องหมาย มีหมันนางอัศวีเป็นบริวาร.

กามเทพ เป็นชื่อที่เรียกกันในพากย์ ภาษาไทยซึ่งแผลงจาก “กามเทว” ของ

ตั้งตักถุด นอกจากยังมีชื่อที่เรียกในพากย์
ตั้งตักถุดอีกคงเกือบ ๕๐ ชื่อ แต่เฉพาะ
ชื่อที่เรียกกันแพร่หลายนี้ คือ ที่ปลง (ผู้
จุดไฟ) กามน (กำหนด) มาร (ผู้ผจญ)
มาย (ผู้ตวง) กุสุมารุช - กุสุมายุช (มีศร
เป็นดอกไม้) ปุชปณ (ชนดอกไม้) เป็น
ต้น ชื่อเหล่านี้ เป็นชื่อฉายาที่เรียกกันตาม
คุณสมบัติ และชื่อที่มาปรากฏแพร่หลาย
ในพากย์ไทย จนผู้เรียกเองบางคนเกือบ
ไม่รู้ว่า เป็นชื่อของใคร มีอีกสองชื่อ คือ
“ส้มร” ซึ่งแปลว่าความรัก หรือความติด
ใจจำ ผลซึ่งผลิมาจากการรักคือส้มรนี้
มี ๓๐ ประการเรียกว่า ‘ส้มรทศ’ คือ
๑ ยินดีด้วยตา, ๒ ความรัก, ๓ ปราศรณา,
๔ นอนไม่หลับ, ๕ ครอมใจ, ๖ ไม่มีแก่
ใจที่จะนึกถึงอารมณ์อื่น ๆ, ๗ หมดละอาย,
๘ ดุ่มหลง, ๙ ตยบ, ๑๐ ตายเฉย. อีกชื่อหนึ่ง
เรียก ‘อนงค์’ (ไม่มีองค์ = ไม่มีรูปร่าง)
เป็นชื่อของ ความรัก หรือความสรวงาม.
ส้มรแลอนงค์ ต้องชื่อที่ปรากฏในพากย์
ไทย คุณเหมือนพวกผู้หญิงแย่งเอาไปเป็นชื่อ
ของเขาเสียแล้ว.

พิจารณาตามชื่อฉายาของเทพองค์
นี้ ก็เห็นชัดว่าฉนวนเป็นเรื่องของการรัก
และของหัวใจ จึงสัมพันธ์กับนิยายอย่างว่า
เป็นเทพเจ้าประจำความรัก. ตามคติของ
ชาวมัธยมประเทศในยุคนั้นแต่ต่อมาเชื่อกัน
กันว่า กามเทพ มีหน้าที่ช่วยคนหรืออด
บันดาลให้ชายหญิงรักใคร่กันในทางประเว
ณี ซึ่งตำแหน่งหน้าที่อันนี้ กามเทพก็ได้
เคยแสดงเทวอำนาจให้ปรากฏแก่ชาวมุขย์
แต่ชาวสุวรรณภูมิครั้งหนึ่งแล้ว คือ แผลง
บุษปศว์ไปต้องพระอิศวร ซึ่งเป็นจอมแห่ง
ทวยเทพที่โลกบรูหาและเกรงกลัวเทวอำนาจ
ให้เกิดความปฏิพัทธ์ในพระอมุมาเจ้าแม่ประ
โถมโตก ดังเรื่องอันปรากฏในปาวณะว่า—
ครั้งหนึ่ง เมื่อพระสัดต์เทวีผู้เป็นชายา
พระอิศวรสิ้นชีพไปเพราะเหตุที่พระทักษผู้
เป็นบิดาของพระนางได้ส่งประมาทพระอิศวร
ผู้พระสวามี แค้นนี้ พระอิศวรก็เสียพระทัย
เป็นอย่างมาก ถึงกับไปเข้างานนระงัมมิเกิด
บ้าเพี้ยนพระองค์เป็นสันยาส์ เทียดภิกษาจาร
เลี้ยงชีพด้วยการขอ ไม่เอาพระทัยใส่ต่อ
ความเป็นไปของโลกทั้งสิ้น ต่อมาพระสัดต์

เทวีกได้กำเนิดเป็นบุตรท้าวหิมวัต ทรงพระนามว่าอุมาเหมวดี หรือ บารพดี (นางสาวเขา).

นัยว่า เมื่อพระอุมาอุบัติแล้ว อสูรคนหนึ่งชื่อคารกะ ซึ่ง ได้รับพรจากพระปวโรษิตไป เกิดกำเริบฤทธิ์ ไม่ดำรงอยู่ในสุจริต สำแดงมหิทธิฤทธิ์ เบียดเบียนโลกตลอดถึงเทวพิภพ จนทวยเทพพากันเดือดร้อน ไม่สาสุก ยันพฤติการณ์ของคารภาสูรนั้น ถ้ามองจากเหล่ากอพระศิวะแล้วก็ไม่ใครจะปรามปรามได้ ทวยเทพทั้งหลายจึงคบคิดกันจะให้พระอุมาได้เป็นมเหสีพระศิวะต่อไป จึงมอบให้กามเทพเป็นผู้จัดการ กามเทพจึงให้ “วสันต” (เป็นชื่อของฤดูดอกไม้ผลซึ่งเรามักจะเข้าใจกันว่าเป็นฤดูฝน) ผู้เป็นมิตรร่วมใจ นิรมิตดอกไม้ให้ผลิขึ้นเต็มต้น และเชิญพระอุมาไปคอยอยู่ในที่อันสมควร กามเทพได้โอกาสก็ยิงพระศิวะด้วย บุษปศร (ศรทำด้วยดอกไม้ม) พระศิวะตกพระทัยดื่มพระเนตรที่สาดซึ่งไม่เคยลืมในกาลปกติขึ้น ขณะนั้นก็เกิดเป็นเพลิงไหม้กามเทพสูญไป กามเทพจึงได้นามว่าอนงค์ (ไม่มีตัว) แต่กาลนั้นมา.

ภายหลังพระศิวะก็มีโอรสกับพระอุมา

ชื่อ การติเกยะ (พระขันธกุมาร) ผลิตยคารภาสูรจนสาเร็จ.

เรื่อง นันท เป็นกรณียกิจ อันหนึ่ง ซึ่ง

กามเทพได้กระทำเป็นกิจลักษณะ ไม่ใช่สักแต่เป็นคำอ้างอิง จึงเป็นเรื่องที่พอควรพราหมณ์ได้ยกขึ้นสู่สังคมไว้ในคัมภีร์. และเพราะเหตุนี้ ในกาลต่อมา กามเทพจึงกลายเป็นเทวดาที่มีชื่อเสียงเลื่องลือนั่นอยู่ในโลกแห่งวรรณคดีซึ่งหนักไปทางรัก ๆ ใคร่ ๆ เกือบจะอ้างได้ว่า นิยายเรีงรมย์ ที่อุดมไปด้วยความพิศจาสซึ่งจะ เว้นกล่าวถึงอำนาจของกามเทพเสียเกือบไม่มี นิยายเรื่องใดที่กล่าวถึงชายหนุ่มหญิงสาว ที่นับว่าเป็นตัวสำคัญในเรื่อง ถ้าได้ประสพพบปะกันเข้าและเกิดความพอใจในกันและกัน เป็นต้องปรากฏว่า กามเทพแอบไปแฝงตัว เอาความรักอาบหัวใจชายหญิงในเรื่องนั้น ให้ร้อนรนกระวนกระวาย ไปตามกระแสของความรักด้วยประการต่าง ๆ หรือถ้าเขายังไม่รู้สึกรักกันในขณะแรกประสพ เทพองค์ก็ยุแหย่ยุยงจนให้รักกันเสียจนได้.

บรรดานิยายโบราณด้วยกัน นิยายดังกล่าวนั้นเคยนับว่าที่หนึ่ง เพราะ กามเทพได้ถูกพราหมณ์ชาว

อินเดย์เล็กขึ้นมาเป็นเทวดานั่นเอง นิยาย
พิศวาสของอินเดย์จึงเป็นที่ลึกลับของสมุทรเทพ
จะบอกกล่าวไปไยถึงเรื่องอินเป็นพระนิคินิยาย
เรีงรมย์ถื่น ๆ แม่เพียงนิยายเบ็ดเตล็ดคั่น
เป็นเรื่องเทียบเคียงดูภายใน กิ่งคั่นไปด้วย
เรื่องเทพของคองคั่น เช่นใน ปณจกนต
(หิโตปเทศ) ตอนที่กล่าวถึงชายหนุ่ม
หญิงสาวพบกันว่า -

“วันหนึ่งคงพล (โอรสวีรเสน)

เสด็จประพาสตามท้องถนนในพระนคร
ทอดพระเนตรเห็น ลาวฉินยวดีตั้งวีรลาว
ด้วย [สวหมบอติฐา สมวากุติคมติ สุตสวระ]
มีพระทัยถูกสมุทร เทพสิง ให้กะสันส์ร้าง
รับเสด็จจากตัวรับสั่ง ให้สาวใช้ไปพานาง
เข้าเฝ้า ฯ ๑ ๓ ๑ [สปีลาวชวดีพิทวโลกนกุ
ยฆาตปฤกฤติสมุรสรปรหารชรชริทหฤทช ตเทก
จิตตาอวทุ:] แม้นางลาวฉินยวดี เมื่อสืบ
เนตรคงพลก็ค้องคร่ำครวญ ก็อากามเทพ
ประหารบัลลังก์ครองหทัย ปลงจิตจ้อ
อุยทุยพราชา ๑ ๓ ๑.”

เรื่องจากนิยายสร้างนครปาฏิหาริย์
ในกถาสวัสดิศครว่า -

“ ..... เมื่อพระเจ้าปุตระเสด็จ

อาศัยอยู่กับยายพญา ยายพญาเล่าว่า
ในพระนครนี้ มีกนิยาหนึ่งชื่อ ปาฏิ
เป็นขิดาของพระราชา ท้าวเธอถนอม
คังคองมนัรัตน์. ขณะฟังเรื่องที่เล่า
พระสมุทรเทพได้ร้อง ก็เข้าสู่พระกาย
พระเจ้าปุตระ ด้ว่านคอดคองหฤทัย
..... (๑ ๓ ๑ วิเวท เตโนว ปลาตพ ธรนโธ
นฤทิ สมร)”

อีกเรื่องหนึ่งกล่าวว่า “ ..... เมื่อ
กฤษณะราชผู้มีมหาบระ ประสบบัณยา
ของมัตถนที่หนึ่งซึ่งเสด็จเสนาหาตอบ ใน
ทันใดนั้น เธอรู้สึกเฉื่อยแปลบในบาต
แผด (หัวใจ) ซึ่งถูกสุมาบุรเทพพิฆาต
ด้วยแสงศรั (๑ ๓ ๑ ขวากสุมาบุรปุณยุสร
ฆาตรสสุรตาม)” ดังนี้.

นิยายที่กล่าวมานี้ เพียงแต่คัดเอามา
เฉพาะที่เกี่ยวแก่กามเทพ เพื่อที่จะให้เห็นว่า
นิยายสังกฤตนั้น ถนัดที่จะมอบความรัก
ใคร่ หรือความแหว่ร้อนใจของหนุ่มสาวให้
เป็นหน้าที่ของกามเทพเพียงไร ! แม้ใน
สมัยต่อมาภายหลังพุทธกาล นิยายที่เกี่ยวข้อง
กับคำสอนในลัทธิมหาญาณจำพวกพระสุตร
ก็ยังมามีเรื่องกามเทพเจือปนอยู่ เช่นในเรื่อง

กามนิค ซึ่งกามนิคเป็นผู้เล่าเรื่องของตนเองถวายพระพุทธเจ้า, ในตอนหนึ่งของเรื่องนั้นว่า -

“บัดนี้ ข้าพเจ้าคิดเหมือนจะรู้ว่า เทพธามา นิรมิตรูปไว้ คือ เทพองค์ใด ไม่ใช่อื่นใดแล้ว คงเป็นเทพองค์ที่มีสมญาว่า ‘ไม่แพ้ใคร’ ทรงดอกไม้เป็นธนู และมีงูรูปปลามังกร, อ้อ! นึกออกแล้ว คือ กามเทพนั่นเอง. โอ้ย! ทวยเทพเจ้าข้า! นิรมิตรูปอะไรว่าดีจริง จิตใจของเศรษฐีข้างทองนั้น”

นั่น! เป็นคำของโสมทัตพลเยี้ยกามนิค เมื่อเห็นกามนิคเขียนรูปว่าดีจริง ด้วยความลุ่มรักในเธอ โสมทัตพลเยี้ยค่อยไปถือว่า “สหายเอ๋ย ออกจะเห็นแล้วละ ว่าอำนาจโยคะ ของกามเทพทำให้กระวนกระวายใจมากเพียงไร .....”

ข้อความที่บรรยายมาแล้วแต่ต้น เป็นเรื่องของกามเทพตามคตินิยมของชาวอินเดีย ในสมัยประเทศ และเรื่องของกามเทพยังไม่จบ แต่ข้าพเจ้าขอยกไว้ก่อน ยังมีกามเทพของชาวยุโรป ซึ่งสมควรจะกล่าวไว้ในเรื่องนี้สักเล็กน้อย.

กามเทพของชาวยุโรป มีชื่อที่เรียกกันแพร่หลายว่า “คิวบิต” (Cupid) ซึ่งมาจาก

คำละตินว่า กูบิโด (Cupido) มีความหมายว่า ความอยาก, ความปรารถนา = คตินหา. นักปราชญ์ทางวรรณคดีชาวโรมันให้ความหมายแห่งคำว่า คิวบิต นั้นว่า เทพเจ้าแห่งความรัก เป็นบุตรของเทพซีอามาร์ส (Mars) และวันัสเทพีแห่งความงาม. บางแห่งว่าเกิดแต่ความร่ำรัง เป็นเด็กมีนัสติยชุกช่น แต่มีลักษณะที่สำคัญของความเป็นมนุษย์เด่นชัดอยู่ในนัสติยเป็นพิเศษ เขามักทำรูปเป็นเด็กเปลือยกาย มีปีก ในมือมีศร คิวบิตได้รับยกย่องเป็นเทพองค์หนึ่งในสมัยกรีกและโรมันซึ่งเป็นประเทศที่เป็นบ่อเกิดแห่งวรรณคดีและเทพนิยายต่าง ๆ.

ชาวยุโรปในสมัยโบราณแต่ก่อนมา ถือกันว่า คิวบิตเป็นเทพเจ้าประจำความรัก คิวบิตกับวันัสเจ้าแม่แห่งความงาม คิวบิตก็มีหน้าที่เกี่ยวข้องจนจดจิตต์ ปลุกปั้นชายหญิงให้เร่าร้อนด้วยความพิศวาสเช่นเดียวกับกามเทพของชาวอินเดีย เพราะฉะนั้น ในวรรณคดีของยุโรปที่เกี่ยวข้องกับความรัก จึงเว้นที่จะกล่าวพรณถึงคิวบิตเสียเลยไม่ได้เช่นเดียวกับนิยายของอินเดีย แต่ในบทประพันธ์นั้น ก็เป็นเพียงนักประพันธ์หรือจินตคติอย่างถึงชนิดที่เรียกว่าพูดเป็นคาเหิน เพื่อความ

เพราะพรุ่งของบทประพันธ์ เช่นบทประพันธ์
ของวิลเลียมเชกสเปียร์ว่า -

โรมีโอ - โอแกมเทพ (คิบบิด) ซึ่ง

จักยังมีมรดก ปราศจักสูญอาจด
นทางถิ่นที่ถูกใจ,

เมอร์ เพื่อนรักผู้หญิง ! ยืมปีกของ
ความเทพมา และร่อนด้วยปีกว่า

ดังกว่าอย่างอย่างสามัญ.

จากพระราชนิพนธ์บทละครสวดใจเรื่องโรมีโอแล

จูเลียต ของ ร. ๖

รอสส์จินต์. ฯลฯ ความรักของพี่ไซร์
ไม่รู้อย่างพิณอยู่แค่นั้น, เหมือน
อ่าวปอรุคัก.

เซเลย์. หรือว่าไม่พินเลย: และจะเท
ความรักลงไปสักเท่าใด ก็ว่าไหล
ไปเสียหมด.

รอสส์จินต์. หามิได้: ลูกชายซุกซนของ
นางเทวีอันต์ (คือคิบบิด) ซึ่งมีกำเนิด
มาจากความร่าเริง ปฏิเสธจากความ
ความร่าเริงและกำเนิดมาจากความ
คลั่งไคล้ครุณกุมาร ด้พระคนผู้ค
มิด ซึ่งดวงตาคนทั้งหลายเพราะ
ตาของเขาเองบอด, ขอให้ผู้

แหละเป็นผู้วินิจฉัย ว่าพี่รัก มากปาน
ใด"

จากเรื่อง ตามใจท่าน ของ ร. ๖

เรื่องดังกล่าวนั้น เพียงแต่คิบบิดเข้าไป

แซกแซงประกอบเหตุผล ในกระบวนการ
เท่านั้น ส่วนเรื่องทั้งหมด คิบบิดเป็นศักร

จริง ๆ นั่นคือเรื่องความรักของไซส์ (Psyche)

ไซส์ได้รบยกย่องว่า เป็นพระแม่เจ้า

แห่งความร่าเริงและความสุข เป็นราชธิดา
องค์สุดท้ายของกษัตริย์องค์หนึ่ง เป็นหญิง

สาวที่สวยที่สุด - สวยถึงกับนางอันต์ พระเจ้า
แม่แห่งความงามอิจดา ครั้นหนึ่งอันต์บังคับ

ให้คิบบิดปลุกปั้นไซส์ให้มัจจุตเว้าร้อนด้วย
ราคาค่าฤชา ในชายแม่ทั่ว ๆ ไป

อย่างไรก็ตาม คิบบิดเกิดความรักใคร่
ในไซส์เสียเอง ได้ขโมยนางไปซ่อนไว้ใน

ปราสาทแห่งหนึ่ง ในราตรีกาลคิบบิดก็มา
พบกับนางอนันต์นั้น โดยมีให้นางแลเห็นและ

ทราบได้ว่าเป็นใคร ทำให้นางปราศจาก
ความจำเผลอใจและเป็นสุข และสัญญาว่า

ถ้าไซส์ไม่พยายามที่จะเห็นหน้าคิบบิด คิบบิด
ก็จะไม่ละการมาหานางเสีย วันหนึ่งพี่สาว

ของไซส์มีคู่ใจเป็นเพื่อนคิดตามมาพบนาง

ขณะที่ภักดีนอนหลับ ไซ้ฉันทัดญญาที่ควมบด
ให้ไว้ จึงจุดตะเกียงส่องดูหน้าควมบด ด้วย
ความเคียดแค้นและตั้งใจ ในโฉมหน้าอัน
งดงามของควมบด จึงทำน้ำมันตะเกียงซึ่ง
กำลังร้อนหยดลงต้องหน้าควมบด ควมบดตื่น
และหายไปทันที

ในที่สุดไซ้ก็ตกอยู่ในเงื้อมหัตถ์ของ
ฉันทัดญญาตามความปรารถนา คือเมื่อควมบดหาย
ไป ก็เสมือนได้ชะแวงควมบดเองหลุดมือของ
นางไปด้วย ต้องคร่ำครวญว่าด้วยภกักรวน
กรวายในการสืบเสาะแสวงหาควมบด นาง
เที่ยวค้นคว้าหาจนทั่วพิภพตลอดภายใต้แห่ง
โลกก็หาได้พบควมบดไม่ ผลแห่งการค้นหาก็ก
ได้พบหีบ ใบหนึ่งซึ่งภายในบรรจุน้ำมันแห่ง
ความสวยงาม เมื่อเปิดหีบ ไซ้ก็ถึงซึ่ง
อาการมึนงงปราศจากควมรู้ลึก มารู้ลึก
ควมได้โดยควมบดเป็นผู้ร้องขอคือ ยูนีเคอร์
(ดาวพฤหัสบดี) ให้ทรงบันดาลให้ไซ้
เป็นผู้ ไม่ตาย และอนุญาตให้นางได้แต่งงาน
กับผู้ที่นางรักใคร่ ภายหลังก็ได้แต่งงาน
กับควมบด และกลับคืนสู่สมณภพเกิดด้วย
ภักดี.

นี่ เป็นเรื่องหนึ่งที่ยกเกี่ยวกับควมบด ให้

เห็นว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือจิตใจชาย
หญิงเพียงไร ! ก่อนจะจบเรื่องกามเทพของ
ฝรั่ง ข้าพเจ้าขอแสดงไว้ในที่นี้ด้วยว่า เทพ
ของชาวยุโรปที่เกี่ยวข้องกับความสวยงาม
ความรัก และความสนุกสนาน เราไม่มีผัวให้
หนึ่งเหมือนเทวดาของเรา เรายกปล่อยให้
เปลือยกายตอนก่อนตามธรรมชาติ ทั้ง
เห็นที่จะเป็นการส่งเสริม ความงาม, ความ
รัก และความสนุกสนานก็เป็นได้. เช่น
เทวดาไซ้ ไซ้ ควมบด ก็ล้วนแต่เปลือย
ร่างกาย.

ถ้าข้าพเจ้าจบเรื่องกามเทพลงเพียงนี้
เรื่องกามเทพก็จะจบพรุ่งไปมาก เพราะ
ข้าพเจ้าไม่ได้พูดถึงกามเทพของไทย คือ
ของเราเสียเลย ข้าพเจ้ากำลังจะพูดถึง
กามเทพของไทยเดี๋ยวนี้:

เรามีกามเทพของเราเองหรือไม่ ? บัญ
หาอันนี้ตอบลำบาก เพราะเพียงแค่ออก
เรียกว่า “กามเทพ” ก็ไม่ใช่ภาษาของเรา
เสียแล้ว. ถ้าจะมีปัญหาว่า “เรามีพระเจ้า
แห่งความรักหรือไม่ ?” ข้าพเจ้าอยากจะ
ปลุกตอบเพียงว่า “เรามีความรัก, เรามี
สิ่งที่น่ารัก แต่เราไม่ถนัดที่จะแสดงความรัก

หรือสิ่งใด ๆ จนเป็นพระเจ้า” คำตอบของ
ข้าพเจ้าขอให้ผู้อ่านเห็นชัดว่า ข้าพเจ้าไม่
ยอมให้ความรักของเราแก่พระเจ้าองค์ใด
องค์หนึ่งเป็นเจ้าของ ข้าพเจ้ายอมรับ
เพราะถ้าข้าพเจ้ายืนยันว่า เราไม่เพยเจ้า
ของเราเองประจำความรักใคร่ ถ้าจะมี
ใคร ๆ ถามว่า “พระเจ้าแห่งความรักของเรา
เป็นลูกเต้าเต๋ใดใคร” ดังนี้ ข้าพเจ้าจะ
ตอบไม่ได้อย่างแน่นอน ๆ ที่เดียว.

อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้ายืนยันว่า
พระเจ้าแห่งความรัก (กามเทพ) ของเรา
ซึ่งนักประพันธ์และจินตกรทั้งหลายรู้จักแต่
แต่โบราณกาลมานั้น ก็คือ พระสมรเทพ
หรือเทพองค์ผู้เป็นโอรสของพระธรรมราช
องค์เดียวกับกามเทพของลัทธิไสยศาสตร์
ของพวกเขาพรหมหนึ่งในมัธยมประเทศคงได้
บรรยายมาในคอนต้นนั้นแล้ว.

เราอย่าทราบกันดีกว่า อินเดียนสมัย
โบราณ ไม่เป็นเพียงแต่เป็นประเทศที่อุดม
สมบูรณ์ด้วยศิลปกรรมและอารยธรรม ยัง
เป็นเจ้าแห่งลัทธิและความเลื่องลือสิ่งต่าง ๆ
ให้ศักดิ์สิทธิ์และให้สิ่งนี้เป็นมัจฉา สภาพ
สักแต่เป็นภูตรูป เช่นดิน น้ำ ไฟ ลม เป็นต้น
กลายเป็นเทวดาอันศักดิ์สิทธิ์ไปเพราะใคร?

เราทราบกันดีกว่าชาวอินเดียโบราณเลื่อง
ลือ ในขณะที่เรากำลังเร่ร่อนอพยพ
เข้ามาสู่เขตต์สุวรรณภูมิ และกำลัง
หาที่พักให้เป็นหลักแห่ง ลัทธิไสย —

ศาสตร์และจารีตประเพณี ของอินเดียกำลัง
เริ่มกลานเข้ามาสู่สุวรรณภูมิ และบังเอิญ
ลัทธิฮินดูเป็นลัทธิที่ตรงกับอริยาคัยของเรา
เป็นส่วนมาก เราจึงรับลัทธิซึ่งเจ้าของเดิม
ลิดในการเลื่องลือสิ่งต่าง ๆ ให้ศักดิ์สิทธิ์
ไว้เป็นสมบัติ เราจึงมีเทพของอะไรต่ออะไร
ซึ่งมีชื่อเสียงนอกจาก “บิเจ้าเขาเขียว, และ
บิเจ้าสีมิงพราย ” ไว้มาก และเป็นชื่อตรง
กับภาษาของชาวอินเดียนั้น ถ้าจะมีชื่อ
เพี้ยนไปจากของอินเดียนบ้าง เช่นเราเรียก
พระวรรณ เป็น พระพิเรน พระคเณศ เป็น
ชินเดค้าง พุทธชินเดค้าง เรียกพระวิศว-
กรรม เป็น พระเพ็ชรอุกกรรมนั้น ! เป็น
ด้วยเราฟังมาไม่ถนัดหูต่างหาก

ข้าพเจ้าอ้างเหตุผลมาอย่างยัดเยียด ก็
เพื่อจะให้ท่านผู้อ่านยอมอนุญาตให้ข้าพเจ้า
ได้กามเทพ ของอินเดียนองค์นั้นมาเป็นพระเจ้า
แห่งความรักของเราด้วยความเต็มใจของ
ท่าน.

กามเทพ เป็นชื่อเรียกพระเจ้าแห่งความ

รักโดยดำริชราณนาม ในภาษาดังกล่าวไว้
 คำว่า "สุมร" เป็นพหู เช่น สุมรศร คือ ศร
 สุมร = ศรกามเทพ คำว่า "ต้องศรสุมร"
 เขาหมายความว่า ชายหรือหญิงต้องศร
 กามเทพ หรือต้องศรสุมรเทพ ผู้ใดต้อง
 ศรสุมร ผู้นั้นต้องมีอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง
 ใน ๑๐ อย่าง (ดูสมรทศดังกล่าวนำแล้ว)
 แต่ในภพภพก่อนหน้าของเรา นั้น คำว่าสุมร
 โดยมากเขาใช้เป็นชื่อของผู้หญิง ที่ใช้อย่าง
 นั้น บางทีเขาจะยอมให้เป็นภาษามคธ ซึ่ง
 มาจากคำว่า ส = มร ซึ่งแปลว่า รวมตาย
 ก็สมเหตุสมผลดี เพราะว่าในโลกละ ถ้าเรา
 จะเลือกเพื่อนร่วมตายก็ไม่เห็นมีใครซึ่งอื่น
 จากผู้หญิง, คำว่าสุมรที่กลายมาเป็นชื่อ
 ของผู้หญิงเสียเช่นนี้ ถ้าไปพบคำในบท
 นิพนธ์ว่า "ต้องศรสุมร" แทนที่จะหมาย
 ความว่าชายหรือหญิงต้องศรกามเทพ จะ
 ต้องหมายความว่า "ชายต้องศรผู้หญิง"
 ไป เพราะผู้หญิงก็คือสุมร. เป็นอันว่าผู้หญิง

นั้นไม่ใช่คนที่ผู้ชายจะควรดูหมิ่น เข่อมควร
 ศักดิ์สิทธิ์เป็นคู่มือที่จะประหารให้เร็ว
 ร้อนกรรณกรรณาย ที่ดังถึงตายเลยทีเดียว
 ปัญหาจึงมีว่า อะไรเป็นศรของผู้หญิง ?
 เขาก็อ้างว่า "ตาของเขนั่นเอง" ถ้าหญิง
 ใดตาหวานคังน่าฝันและคมยิ่งกว่าความคม
 ของดาบราวุธ จิตว่ามีศรที่มีพิษร้อนแรง
 ถ้าตาไม่คมก็มีพิษหย่อนลงมา แต่ถึงจะคม
 มากคมน้อยก็ตาม ถ้าแสดงไปต้องใครเข้า
 ก็มักจะมีพิษทุกเล่ม. เพราะเหตุที่ผู้หญิงมี
 อาวุธดี ๆ ไว้ใช้ตั้งว่านั่นแหละ. ในบท
 ประพันธ์เรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ของเรา จึงมี
 คำสุมรว่ากรรณและลูกศรผู้หญิงกันเป็น
 ส่วนมาก ถ้าจะปริมาณถึงพิษด้วยกัน ศร
 ศาสุมร ของเรา ไม่แพ้กับศรสุมรเทพของ
 อื่นเลย.

บทกลอนที่จะเป็นอุทาหรณ์ของเรื่องนั้น
 ข้าพเจ้าพบหลายสำนวนแต่เห็นว่า กลอน
 เพลงยาวของนายภิมเสนเป็นหนึ่ง.

พอสบเนตรสรเนตรอนงสมร

ที่เบื้องแสงดังพระแสงพระสักร
 อำนาจศิลป์ดินฟ้าขาล้าน
 ตลอดจิตศัสตุพิสมัยจะเปรียบปาน

เมื่อทรงสรหน่วงน้ำวประหารมาร
 ไม่เท่าวันที่ที่ต้องสรสมาน
 ก็หมายลาญพิจะม้วยด้วยสรทรง

พึงรู้อุสรแสดงมาแห่งจิตต์
จะลุ่มนึ่งมิได้ตั้งสติตรง

เห็นสุดพิศมร่อนรังตรึงหลง
เหลือค่างที่จะรับจะรองกาย

ละละเจ็บรันท้นักเหลือ
แต่เพียงตาต่อตายังวันวาย
แต่ปะตาต่อตายังเหลือรัก
อันตาตุ้รู่สก็แต่ไกล

ทุกเส้นเนื่อนี้ไปก็ใจหาย
ถ้าเมื่อกายต่อกายจะเพียงไร
ถ้ารู้อแล้วจะหนักสก็เพียงไหน
ยังสุดใจที่จะตั้งสติตรง .....

บทกลอนนี้ เป็นคำคว่ำครวญของชายที่
เกิดความรักด้วยอำนาจที่ดองคร คือตบตา
กับผู้หญิง บทกลอนชนิดนี้เรียกว่ากลอน
ดังว่าส เป็นจดหมายโต้ตอบในระหว่าง
ชายหญิงที่รักกัน จดหมายฉบับแรกมัก
จะมีข้อความทำนองเดียวกัน เป็นการ
สารภาพความรักอย่างอ่อนโยน และมีเหตุ
ผล เป็นการขยอของหญิงไปในกระบวนนั้น
เป็นทำนองว่า ฝ่ายชายไม่ทะเลาะทรานใน
ความรัก หากแต่เป็นด้วยความงามของ
ฝ่ายหญิงเป็นต้นว่าที่ดองคามอำนาจผูกมัด
หัวใจ ที่ต้องเขียนจดหมายมาสารภาพนั้น
เป็นการกระทำด้วยทนต์ไม่ไหว อำนาจ
ของฝ่ายหญิงนั่นเองบังคับให้ต้องพูดออกมา
บทกลอนชนิดนี้ จึงมักจะยกย่องผู้หญิงให้

มีคุณสมบัติที่หักคดหักงออย่างหนึ่งดูคัง
พระเจ้าที่เห็นหัวใจชาย ดังนั้น นอกจาก
ดองคามกับความงามก็ไม่มีอื่น บทประพันธ์
ชนิดนี้จึงมักจะไม่ต้องพึ่งพระกามเทพ

แม้บทประพันธ์ ที่ใจคนก็ไม่ต้องอาศัย
กามเทพเป็นผู้ช่วยเหลือก่อเกิดความรักใน
ทำนองอื่น เช่นในเรื่องที่เป็นนิยายต่าง ๆ
ก็อาศัยหลักธรรมชาติ คือ ความรู้รักใน
การเห็น การเห็นที่ตบใจในกันแฉกนั้นก็เกิด
ความรักจนใจชนะมาได้ แม้ผู้หญิงก็อาจ
เกิดรักผู้ชายในขณะที่เห็น ทั้ง ๆ ที่ฝ่ายชาย
ไม่มีคุณสมบัติเป็นดังครเคย เช่นพระราม
กับนางสีดาเห็นกันในครั้งแรก ดังพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ ๑

.... พระชมเกลแก่สุวรรณรัตน์ งามจรัสดังเทพเลขา

พระเนตรสบเนตรนางสีดา

เสนหารุมริงครึ่งใจ.

เมื่อนั้น

นางสีดาเยวยอคพิสมัย

แอบมองตามช่องบังนุชไชย

นัยนเนตรสบเนตรพระสีกร

ความรักกลัดกลุ้มรุมสวาท

ด้วยเคยรอนบาทแต่ชาติก่อน

แสนสุดเสนหาอาวรณ์

บังอรเพียงสิ้นสมประดี.

นยายดังตฤต ถ้าหญิงกับชายพบกัน
ต่างเป็นท้ พอ ใจดังพระราชพิพนธ์ ที่นำมา
กล่าวนั้น เขาก็เลยให้กามเทพแสดงศรัทธาที่
การที่นำอาทธารณ์มาอ้างอิงซึ่งแสดงว่า ใน
คตินิพนธ์ของเราไม่อ้างถึงกามเทพเป็นผู้
อำนวยความสะดวกให้เกิดขณนั้น ข้าพเจ้าไม่หมาย
ความว่า จินตกวีของเราไม่รู้จักกามเทพ

อันที่จริงจินตกวีของเรารู้จัก กาม เทพ มา
อย่างน้อยก็ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์
มหาราชมาแล้ว เราจะต้องเกิดได้จากบทพระ
พิพนธ์ของพระมหาราชครู เรื่องสมุทรโฆษ
คำฉันท์ และจากบทพระพิพนธ์ของศรีปราชญ์
เรื่องอนิรุทธคำฉันท์ ซึ่งแต่งใน สมัยกรุงศรี
อยุธยา แม้จินตกวีสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

รจนาเวทคาสมสมุทรโฆษ

พระโพธิ์คูดาลพิสมัย

ตรองตรึงเต็มใจ

ว่าท่านนี้ท้าวไดนา

หรือเทพนิกรยักษา

ฤาพระกามา

ธิดาชะ ฤาจักรี-

ผู้ทรงจักรกทาธรินตรี

ฤาพระสุลี

แลเอกอุษาแมนผจง.

นางทูลมีให้เห็นรูปสมุทรโฆษตามที่พลีขอ

ท้าวนี้ทรงนามอันปรา-

กฤษเียวกราชา

สมุทรโฆษาจิน

นางน้องกรั้นพึงไฉน

ไฟสมรมาริน

วันทตทั้งเศดาลดล.

พระโอรสนางอนุนาในเรื่องอนิรุ

อกเสมอประเล่ห์ฐาน

สักราชเปรียบปาน

สองตันกระพุ่มกาญจนา

จะนะแมนมาเลขา

ดวงถือประเล่ห์ทัพ

ยสระสร้อยสโรชา

เอวกลมคือกามา

มาเกล้งเกลอนงค์ยัง

พราหมณ์ชวริก ชมนางกนิร

ในสุณคำณห์ ของพระยาอิศรานุภาพ (อัน) กรุงรัตนโกสินทร์

ยลลักษณะวิไลลาญทรวง

พิศตรึงเพ็ญเดือนดวง

จำรูญ จำรัสอาภา

แก้วล้อมส่งสุดหางตา

ศรเนตรกามา

คือสรพระกามเนย์นิล

ข้อความที่ขัดแย้งประกาศทั้งหมด เป็น
ชื่อของกามเทพที่มีตัวตน ซึ่งแสดงว่า
จินตภาพของเรารู้จักกามเทพมาแต่ตั้งแต่
สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างต่ำตลอดมาจน
กรุงรัตนโกสินทร์ แต่ที่ท่านไม่ชอบจะมอบ
อำนาจอันเป็นเหตุให้เกิดความรักแก่กามเทพ
นั้นจะให้เป็นอย่างของศรคือสายคารของ

หญิงนั้น คงเป็นความนิยมของจินตภาพไทย
ซึ่งชอบจะยกย่องผู้หญิง เพราะท่านจินตภาพ
ที่กล่าวนามมาแต่ทั้ง ๆ ที่รู้จักกามเทพคือ
ใคร ในบทนิพนธ์ของท่านที่แต่งอาการ
แห่งความรักแทนที่จะยกให้เป็นหน้าที่ของ
กามเทพ ก็กลับไปยกให้เป็นหน้าที่ของสาย
คารอยู่นั่นเอง เช่น :-

สมุทรโฆษของพระมหाराชา

ดาสมรคือสรบิงขร
และกามะกวนกลางใจ.

ทรวงสองโหยหรณ์

สรณคำฉันท์ ของพระราชาอิศรานภาพ

สรเนตรเสมอสร
ขงยลชะยับพรณ

นิลเนตรของขร
ระลูงกามะกามา.

บรรดาจิตก่อดัษยามที่มีปรีชารอบคอบ
ในคิดปะแห่งวรรณคดี ขอยกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ พระมหาธีรราชเจ้า
ของเราให้เป็นเอก พระองค์ทรงเล็งความ
รักที่เกิดขึ้นกับหญิงชายในบทพระราชนิพนธ์
ของพระองค์สนิท สนมกตมกตั้น กับคตินิยม
ของวรรณคดีดัง ดังฤค และของยุโรปแต่
ไม่ดบด้างคตินิยมของจิตก่อดัษยไทยทั้งหลาย

ความรักที่เกิดขึ้นกับหญิงชายนั้นพระองค์ ไม่
ทรงยกให้เป็นหน้าที่ของกามเทพ โดยเฉพาะ
ทรงยกให้เป็นเพราะอำนาจของความงาม
เช่นกับความนิยมของวรรณคดีไทยทั่วไป
และให้เห็นอิทธิพลของความรักว่าศักดิ์สิทธิ์
เพียงไร ได้อัญเชิญพระราชนิพนธ์บางตอน
มากล่าวไว้ในที่นี้เพื่อสะดวกแก่การพิจารณา
ของผู้่าน

พอได้ประสบพบเนตร
เหมือนสรศักดิ์มาบังดวงหทัย
งามทรงเหมือนองค์เทวราช
ข้าเสนาะเพราะรศพงามาน

โถมนางเน่งน้อยช้อยชด
ฤทธิรักจูงอดคยอดใจ
กามเทพทนงองอาจ
สรศักดิ์บังก้อยู่แทบอุรา

ทรงเดชโปรพเปนใหญ่
ดวงใจจอดอยู่ที่กุบาล
องอาจสมชายชาติทหาร
อ่อนหวานชื่นใจไม่จืดจาง.

งามหมดหาที่ติมิได้
คือไฟเผาดวงหทัยา
ผาดแผลงสรเกมบุผา
หอมชื่นนาสาณานิบัติ.

โคมเถลา

กามเทพแผลงศรบุษบา
 ยามพี่แรกเห็นน้องคันทาง
 ยืนนิ่งพิณิจพิศพรรณ

นางเขว้ขี้ขวนเสนาหา

ต้องอรุณเรียมใหม่ดังไฟกลัป
 พี่เหมือนนกวางต้องสรเทบอาศัย
 เลอสรรูปเรียมเอี่ยมอุไร.

จากเรื่องศกุนตลา.

ข้าขอประสมนักษะประนต

ด้วยข้าและโคมสุระนระวี
 เหตุด้วยละเลิงกมลระน
 ข้าเจ้าและเขวระมะทนา
 แต่กามะเทวนะสีแผลง
 มาต้องกมลอุกยะชวน
 พอเข้าประสพวิมลแพกตร์
 อออิงประหนึ่งสุมิคอน
 พิชกามศรประคุดพิน
 ออกผลาญละลาญกมลใหม่

วรบทมนีศรี

สีละเมิดพระสีทศา
 รติรังณวิญญาต์
 สีประพฤติมิบังควร
 ศระเกษมผลกามวล
 ฤติรักสมักกัน
 มทนานะรัชวิญ
 ศระเสียบนกะกลางใจ
 รอุกคิเภาใน
 มมิอาจดับลง.

จากเรื่องมัทนพาธา.

บทพระราชนิพนธ์ในมัทนพาธานั้น เป็น
 คำตู่ทะ โทษของท้าวชัยเสน ซึ่งต้องละเมิด
 สิทธิในธิดาของกาดทรมิณ ด้วยการ
 แสดงให้เห็นว่าเป็น ไปเพราะอำนาจแห่ง
 ความรักและกามเทพ ซึ่งแทนที่จะอ้อยอิ่ง
 แสดงแก้มัทนาเอง. เป็นวิธีประพันธ์ที่แปลก

และไพเราะ ถ้าเราจะสังเกตดูบทกวีนิพนธ์
 ที่เกี่ยวแก่ความรักใน พากย์กวีของไทยเรา
 ก็จะเห็นว่าเรามักเหตุผลในเรื่องรักใคร่น่าฟัง
 ไม่แพ้วรรณคดีของชาวอื่น แม้ว่ากวีของ
 เราจะไม่ได้ใจต่อกามเทพก็ดี เราก็ยังหา
 เหตุผลอย่างอื่นเข้ามา ประกอบ เป็นอย่างดี

ซึ่งสัมพันธ์ว่า “ฉันชื่อนักจินตคดียอมไม่จน
ความคิด”

ถ้าจะเทียบบทประพันธ์ ในฐานะที่เรามา
กามเทพ เป็นพระเจ้าแห่งความรักก็ไม่ผิดบท
ประพันธ์ของใคร สมบูรณ์ ยิ่งด้วย อรรถรส
เกินไปจากพระราชนิพนธ์ของพระมงกุฎเกล้า
ทรง เพราะวรรณคดีของดังล่งกุดได้แผ่ไพ
ศาลรุ่งเรืองขึ้นในสมัยของพระองค์ พระองค์
เป็นผู้ทรงเปิดประตูแห่งวรรณคดีดังล่งกุด
ให้นักวรรณคดีสยามมีศาลกว้าง มืดมน นัก
ประพันธ์ของเราเกือบทุกคนรู้จักพระกามเทพ
ซึ่งในครั้งก่อนจะมีผู้รู้จักเฉพาะที่สนใจ
จริง ๆ และน่าจะรู้ไม่ละเอียดอย่างสมัยนี้
เพราะเช่นนั้นเราจึงไม่เห็นบทประพันธ์ของจินต
คดีคนใด จะมอบหน้าที่แห่งความรักให้แก่
กามเทพดีเท่าพระราชนิพนธ์ของพระมหา
ธีรราชพระองค์นั้น.

อย่างไรก็ตาม เป็นอันว่าข้าพเจ้าได้พยายาม
ยามเกลียดกล่อมกามเทพ ของอินเดียว ในลักษณะ
ของพวกพราหมณ์ มาไว้ในสยามจนสำเร็จ

ซึ่งท่านจะยอมรับหรือไม่ก็ตามใจ ข้าพเจ้า
ขอชักชวนนักประพันธ์และนักกวีนิพนธ์รุ่นใหม่
รู้จักกับกามเทพของเราด้วย แม้ว่ากามเทพ
ได้ถูกไฟไหม้เกิดจากศาคาที่สามของพระอิศวรใหม่
และไปเกิดเป็นพระประทุมมนัส เป็นบิดาของ
อนิรุทธเทวาพระกฤษณะเสียนางดั่งมาหลาย
พันปีไม่มีรูปร่างเหลืออยู่แล้ว แต่กามเทพ
ยังมีฉายาว่าอนงค์ เหลืออยู่ และจินตคดี
ที่มีชื่อเสียงเป็นอันมากก็ตายไปแล้ว แต่ทำ
ถึงดำรงชีพอยู่ ทั้งรู้ว่ากามเทพไหม้ไปแล้ว
ก็ยังฝืนอ้างอิงอยู่จนบัดนี้ ขอพวกเรายำ
เ้ามีความรังเกียจต่อกามเทพเลยในเมื่อทราบ
ได้ในโลกเรายังมี กาม (คือสิ่งที่น่าใคร่
ยั่วชวนใจ) อยู่.

อนึ่งนอกจาก กามเทพจะได้รับเกียรติ
ศักดิ์เป็นเทพเจ้าประจำความรัก ข้าพเจ้าขอ
ฝากเกียรติศักดิ์ไว้ในท่านว่า “เป็นเทพเจ้า
ประจำหัวใจของนักประพันธ์ และนักจินตคดี
ทั้งหลาย” ข้าพเจ้าขอจบเรื่องกามเทพ.

จริง กับ เล่น

[เนื่องจากมีผู้ต่อว่ามาว่า “มีคนเขาพูดกันว่า ‘ศิลปิน’.....ทำเป็นของเล่น ไม่เป็นของจริง....” มาภายหลังเมื่อข้าพเจ้าว่างธุระ ก็ได้ลองนึกถึงคำคำนี้ว่า “ศิลปิน จึงมีผู้คิดเช่นนั้น ?”, แล้วจึงเขียนเรื่องนี้ เป็นทำนองเขียนเล่นในเวลาว่าง โดยไม่มีตัวจะนำมาเปิดเผย. บัดนี้ มีสมาธิเลขที่ ๒๑๖๓ ตามมาว่า “ศิลปินอะไร ?” คงปรากฏในแผนกคำถามคำตอบ, จึงเห็นว่า บางทีเรื่องนี้จะพอเป็นคำตอบได้บ้าง แม้ไม่ตรงทีเดียว. แต่ท่านต้องถือว่า เรื่องนี้เป็นเพียงความคิดในยามว่างครั้งหนึ่ง ซึ่งไม่มีหลักฐานและกฎเกณฑ์อะไรให้เชื่อถือ นอกจากเพียงความเห็นกันเล่น --- ก.]

สิ่งที่เราได้ประสบพบเห็นอยู่ทุก ๆ วันนั้น, ถ้าจะกำหนดอย่างกว้าง ๆ ก็มีอยู่เพียง ๒ อย่าง คือ; ของจริง กับ ของเล่น.

ในเวลากลางคืน ซึ่งเราสมมติเรียกว่าข้างขึ้น เราจะมองเห็นดวงจันทร์ต้องแสงเป็นวงโตโย ลัดไปทั่วพนักพิง น้าใจให้เพิดเพิดขึ้นบาน วาคนโนคินานาชนิดให้เกิดขึ้น, ส่วนเวลาข้างแรม จะมืดมืดไปหมด. เราตื่นขึ้นในเวลาเช้า มองไปทางทิศตะวันออก จะเห็นแสงเงินแสงทองพวยพุ่งขึ้นมา ครั้นแล้วดวงอาทิตย์ก็ค่อย ๆ โผล่ขึ้น ดังความริ้นแรงกล้ายิ่ง ๆ โดยลำดับ จนถึงเที่ยงวัน แล้วก็อ่อนลง ๆ จนเราเห็นดวงอาทิตย์ดับหายไปทางทิศตะวันตก,

เห็นภูมิภาคอันเป็นเนินหรือราบต่ำเนินต่ำก็มีไร่นาเขาเถาตาพฤษชาติและดินชาตินานาพรรณ มีห้วยหนองคลองบึง มีน้ำจืดน้ำใส น้ำไหล น้ำนิ่ง มีแม่น้ำลำธาร ไหลผ่านจุดจนคดเคี้ยว. สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นของจริง—เป็นธรรมชาติ (Natural).

พร้อมกับที่ท่านชมธรรมชาตินั้น ท่านจะได้เห็นตึกกรมไปรษณีย์ทหาร บ้านเรือนรถเกวียน และเครื่องใช้ไม้ส่วอย่างต่าง ๆ ชนิดที่มนุษย์ประดิษฐ์ก่อร่างขึ้น. นั่น—เป็นของเล่น—เป็นสิ่งที่ประดิษฐ์—เป็นคิดปล (Artificial).

เพื่อผู้อ่านจะได้ทราบว่า ธรรมชาติกับคิดปลนั้น จะมีคามหมายถึงของจริงกับของเล่นได้เพียงไร ข้าพเจ้าจะต้องนำคำแปลมา

เปรียบเทียบกับไวก่อน;

Nature—ธรรมชาติ. และคำว่า “ธรรมชาติ” ก็แปลว่า สิ่งที่เกิดขึ้น, สิ่งที่เป็นเอง ตามธรรมชาติ.

Art—กฎ และวิธีแห่งการกระทำ, ความชำนาญ, การคิดขึ้น, สิ่งที่เกิดขึ้น, ศิลป. และคำว่า “ศิลป” ก็แปลว่า การทำให้วิจิตรพิสดารต่าง ๆ (ตามปทานุกรมวรรณกรรม).

ธรรมชาติ กับ ความจริง นั้น ไม่เป็นปัญหา เพราะต้องเป็นอย่างเดียวกันแน่นอน. นักประพันธ์ศรีธรรม์ชื่อเฉียงชาวอังกฤษหนึ่งในศตวรรษที่ ๑๘ (ค.ศ.) ก็ได้เคยพูดไว้ว่า “Nature and truth are one, immutable, and inseparable as beauty and love.” ธรรมชาติและความจริงเป็นสิ่งเดียวกัน, ซึ่งเปลี่ยนกันไม่ได้, และแยกจากกันก็ไม่ได้ เช่นเดียวกับความงามและความรัก (Mrs. Jameson).

จริงอยู่, คำว่า “ศิลป” และ “ของเล่น” ไม่มีใครได้พูดไว้โดยตรง (หรือมีข้าพเจ้าก็ยังไม่พบ) ว่า เป็นอันเดียวกัน อย่างธรรมชาติและความจริง, แต่ถ้าพิจารณาโดยละเอียดแล้ว จะเห็นว่ามีเหตุผลและ

พฤติกรรมหลายอย่างที่แสดงให้เห็นว่า เป็นอย่างเดียวกัน, หรือมีฉันทันทีต้องเป็นเหตุผลของกันและกันอย่างใกล้ชิดที่สุด.

ดูเหมือนว่า สิ่งที่เราทำไปโดยไม่ตั้งใจ จะให้เป็นจริงเป็นจัง คือทำเช่นนั้นอย่างสนุก ๆ นั้น ได้เป็นเหตุให้มนุษย์เราได้พบสิ่งที่เป็นอย่างอื่นอันสำคัญแก่ชีวิตมนุษย์อย่างมาก, เพราะการเล่นนั้น เป็นเหตุให้เด็กค้นคว้าและทดลองไปในตัว จนภายหลังเห็นเป็นของสำคัญขึ้น แล้วจึงได้ตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นไว้ใช้เป็นระเบียบต่อมา. เมื่อเป็นดังนี้ เราจะไม่รู้สึกแปลกแยกที่ได้เห็นเด็กชน ๆ มีความฉลาดและไหวพริบดีกว่าเด็กชั้น ๆ ถ้าข้าพเจ้าจำไม่ผิด, ดูเหมือนสายดอฟ้าและอากาศยาม ที่มีกำเนิดมาจากการเล่นของเด็กชน. และถ้าจะเก็บเรื่องทำนองนี้มาเล่าไว้อีก, ก็เห็นจะมากมายเกินกว่าความหมายของเรื่อง. กำเนิดแห่งศิลป ก็เช่นเดียวกัน น่าจะเกิดจากการเล่นมาก่อน.

นอกจากการเล่นจะเป็นเหตุก่อกำเนิดของศิลปแล้ว, การเล่นนั่นเองก็เป็นศิลปด้วย ดังจะเห็นได้จากคำว่า “เล่น” นั้นเอง ที่เอาไปประกอบกับคำอื่นเข้า เช่น; คาของเรา ธรรมชาติให้มา ก็เพื่อให้รู้ให้เห็นสิ่งทั้ง

หลายอย่างธรรมดา แต่เราเอามาใช้ได้เกินกว่านั้น ซึ่งน่าจะกล่าวได้ว่าเป็นศิลปะเหมือนกัน, คือ; เราใช้เป็นการ “เล่นคา” อันเป็นสายสวาทสัมพันธ์อันแรกที่เกิดขึ้นนิยายสวาท (Romance) ทั้งที่เราได้พบเห็นมาด้วยตนเอง และได้อ่านจากบทประพันธ์ต่าง ๆ เพลิดเพลินอย่างน่าประหลาด ก็น่าจะมาจากศิลปะชนิดนี้ก่อนเกือบทุกเรื่อง. และอากรที่เราทำจนไม่ยอมเข้าห่มหรือรวมพวกด้วยตามคำขอร้อง ก็เรียกว่า “เล่นตัว” (ครั้นจะเหลื่อมแต่ มันก็จะสวาทว่าเล่นตัวและเล่นคา-มหาชาติ).

มหรดพิททุกชนิดแต่โบราณมา เราเรียกกันว่า “การเล่น” (อ่าน-การระเล่น). แม้การแสดงโขน-ละคร-คนตรี เราก็เรียกกันว่า เล่นโขน-เล่นละคร-เล่นคนตรี. ดูเหมือนว่า เราเพิ่งจะพยายามใช้คำอื่นแทนคำว่า “เล่น” ในเร็ว ๆ นี้เอง. ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีมนุษย์อุคิ พยายามเอาคำว่า “เล่น” ไปใช้ในความหมายที่ผิด ๆ และในทางที่ไม่งดงาม. เหมือนอย่างที่ได้พยายามเอาคำอื่นไปใช้ให้เสียความมาากแล้ว, จนเราต้องพยายามหาคำอื่นมาใช้แทนเพื่อหนีความหมายอันเลวทรามนั้น. หรือไม่

ก็-เป็นเพราะเราพยายามจะใช้คำที่เรานึกว่าอาจไพเราะดีกว่า. แต่-ถึงแม้เราจะพยายามหาคำอื่นมาใช้แทนเท่าไร ก็ยังไม่พบคำใดที่มีความหมายดีกว่า-กว้างกว่าคำว่า “เล่น”. แม้ในภาษาอังกฤษ ก็ยังมีคำที่ใช้มีความหมายเช่นเดียวกับเล่นของเราอยู่คำหนึ่ง. และความจริง-เราก็แปลกันว่า “เล่น” นั่นเอง, คือ คำว่า “Play”. เช่นชาวสปาร์ตันในครั้งโบราณดูเหมือนจะมีการเต้นรำชนิดหนึ่ง เรียกว่า Pyrrhic dance (ว่าไฟ? เห็นจะเป็นเช่นรำโคมของเราที่ได้อาจมาจากญวนกะม้ง) เป็นทำนองเลียนแบบการต่อสู้ในสนามรบ. ความขำขันขำฉาวและวิชีการของผู้แสดงนั้น เรียกกันอย่างกว้าง ๆ ว่า “Play”.

ในที่นี้ ข้าพเจ้าจะไม่พูดถึง กีฬา หรือกรีฑา, ซึ่งความจริง ก็แปลว่า “เล่น” เหมือนกัน แต่เราใช้ให้เป็นคำแปลของคำว่า “Sport” จึงของด.

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า การเล่นเป็นเหตุให้ได้ทดลองค้นคว้า, เพราะฉะนั้นคนที่ไม่วุ่นอะไรเลย จึงมักจะเป็นคนเกียจคร้านไม่ค้นคว้าทดลอง จึงไม่พบกฎเกณฑ์อะไรที่จะอำนวยความสะดวกแก่เพื่อนมนุษย์.

ส่วนคนที่ชอบเล่นอะไร ๆ จึงมักเป็นผู้ ได้พบ
ของใหม่ ๆ แปลก ๆ และนำประโยชน์มา
ให้แก่เพื่อนมนุษย์ได้เสมอ, และมักจะเป็น
คนขยันขันแข็ง เพราะคนชอบเล่นนี้ เมื่อ
เล่นไป ทดลองไป ค้นคว้าไป ก็มักไปได้
ของดีเข้าวันหนึ่ง, เช่น คนชอบคิดเล่น ก็มัก
ไปได้ความคิดที่ดีเข้า, คนชอบเล่นของเก่า
ก็มักจะได้พบหลักฐานพยานในทางโบราณ
คดีและประวัติศาสตร์. แต่เล่นบางอย่างที่
ให้โทษก็มี จะไม่พูดถึง.

เพราะอาศัยการเล่น เราจึงได้พบกฎ
เกณฑ์บางอย่างที่จะนำเอาธรรมชาติมาใช้
ให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ เพราะ “ธรรม
ชาติไม่เคยให้ตก ๆ สิ่งใดโดยทันที” (Dr.
Johnson). เมื่อ Art ตามที่ท่านได้อ่านมา
ข้างคั่นนั้น มีตอนหนึ่ง แปลว่า “กฎและ
วิธีแห่งการกระทำ” แล้ว, Art กับการเล่น
ก็คล้ายอย่างเดียวกัน. และเมื่อเราแปล Art ว่า
“ศิลป์” ในบัดนี้แล้ว, ศิลป์ กับ การเล่น
ก็คล้ายกันนั่นเอง.

“ศิลป์ไม่ได้แสดงสิ่งทั้งหลายโดยความ
เท็จ แต่ได้แสดงโดยความจริง ตามที่
มันได้ปรากฏแก่มนุษย์ชาติ” (Ruskin). แต่
ศิลป์จะเป็นประโยชน์แก่มนุษย์เพียงไรนั้น,

ถ้อยคำของนักปราชญ์ ๒ ท่านต่อไปนี้ จะ
เป็นคำตอบได้อย่างดี:

“Art is the right hand of nature. The
latter only gave us being, but 'twas the
former made us men.”—Schiller.

ศิลป์ เป็นหัตถ์เบื้องขวาของธรรมชาติ.
ธรรมชาติเพียงแต่ได้ประทานให้เราเป็นเรา
เท่านั้น, ส่วนศิลป์ได้ทำให้เราเป็นคน.

“Art is the perfection of nature. Were
the world now as it was the sixth day,
there were yet a chaos. Nature hath
made one world, and art another. In
brief, all things are artificial, for nature
is the art of God.”—Sir Thomas Browne.

ศิลป์คือความเป็นลักษณะสมบูรณ์ของ
ธรรมชาติ. หากโลกเดี๋ยวนี้เป็นเหมือนเมื่อ
วันที่ ๖ (อันเป็นสุดท้ายที่พระเจ้าสร้างโลก)
แล้วไซ้, โลกก็คงมีแต่สิ่งที่ยังยุ่งเหยิงไม่เป็น
ระเบียบอยู่. ธรรมชาติ ได้สั่งสร้างโลกไว้
โลกหนึ่ง, ฝ่ายศิลป์ได้สั่งสร้างไว้อีกโลกหนึ่ง.
ว่าโดยย่อ, สิ่งทั้งหลายล้วนเป็นของที่มนุษย์
สั่งสร้างทั้งสิ้น, เพราะธรรมชาตินั้นเป็นศิลป์
ของพระเจ้า.

ที่วามานี้ เป็นความเห็นของข้าพเจ้า
ผู้เดียว ท่านมีสิทธิจะเลือกเชื่อเอาได้.

ก็ อยู่ไป.

จดหมายถึงบรรณาธิการ

๑๕๕๒ ตำบลเสาชิงช้า กรุงเทพฯ ฯ

๕ มีนาคม ๒๔๘๐

ถึง ท่านบรรณาธิการ หนังสือศิลปากร.

เรื่องพระคเณศ ซึ่งกล่าวในหนังสือศิลปากรปีที่ ๑ เล่ม ๕ ประจำเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๐ ว่า คเณศของจีนถือหัวผกาคัน ท่านได้รู้วาทโกเศศเดนาคะประทีป คงพบที่มาเป็นหลักฐานแล้ว ถ้าได้ข้างบอกไว้ด้วยจะดีมาก.

ต่อไปนี้เป็นเรื่องคเณศซึ่งข้าพเจ้าได้พบในตำนานกรรมศึกษาพุทธศาสนาของจีน จึงขอส่งมาให้ท่านพิจารณา เพื่อจะเป็นประโยชน์แก่วรรณคดีบ้าง.

* * * * *

歡 ‘ฮวน=นันท.’ 喜 ‘ซี=ปรีดี.’ 天 ‘เทียน=เทพ.’ รวม ๓ คำ ‘ฮวน-ซี-เทียน’, คือ ‘นันทปรีดีเทพ.’

บ้างก็ว่า 大聖歡喜天 ‘ตา-ชิน-ฮวน-ซี-เทียน,’ 大聖天 ‘ตา-ชิน-เทียน,’ 聖天 ‘ชิน-เทียน,’ คือ ‘มหาอารยณันทปรีดีเทพ,’ ‘มหาอารยเทพ,’ ‘อารยเทพ.’ ‘นันทปรีดีเทพ.’ คือ รูปเคารพ, ตั้งฐานเป็นร่างกาย ๒ ผัวเมียต่างกอดรัดกันอยู่; เมืองหัวเป็นหัวข้าง, ตัวเป็นตัวคน.

ร่างกายเพศชาย คือ ผัว นั้น จำเป็นโอรสองค์ใหญ่ของพระคเณศ 大自在天之長子 และเป็นเทพยดากระทำกราดมกโหดร้ายให้แก่โลก 爲暴害世界之大荒神

ร่างกายเพศหญิง คือ เมีย นั้น จำเป็นเทพธิดากวนอิมจำแดงคนกอดรัดเทพบุตรี ผัว ไว้ เพื่อปลุกปลอบให้เกิดความยินดีรักา สงบ ไม่กระทำโหดร้ายแก่โลก ด้วย

เหตุนี้จึงรวมกันมีนามว่า ‘นันทปริตติเทพ.’

ภาษาสันสกฤต เรียก ‘คนปติ.’ 藏那鉢底 ลักษณะรูปร่างเป็นองค์เดียวกับ ‘วินายก.’
 藏那夜迦 คือ เทพจุมพฏช้าง 象鼻天

ท่าน 善無畏 ‘ชิน-ว-โอร=อภยธำม.’ ได้แปลข้อความออกจากคัมภีร์ดังเว
 มหาอารยณันทปริตติเทพ 大聖歡喜供養法 ‘ตา-ชิน-สวณ-อ-กง-เอียง-พะ.’ ว่า มหา
 อารยคิระ มีพระมเหสีชื่อ นางอุมา 烏摩女 เกิดโอรสด้วยกัน ๓๐๐๐ องค์ คือ:-

โอรส ฝ่ายซ้าย ๓,๕๐๐. มี ‘วินายก’ องค์, เป็นพี่เขย พวกโอรสฝ่ายนี้
 กระทำการแต่งตั้งที่เป็นการโหดร้ายตามก.

โอรส ฝ่ายขวา ๓,๕๐๐. มี ‘สหายก’ องค์ 藏那夜迦 เป็นพี่เขย พวกโอรส
 ฝ่ายนี้ กระทำการแต่งตั้งที่เป็นความดีความงาม.

‘สหายก.’ คือ กวนอิมแปลง เพื่อแนะนำ ‘วินายก.’ ให้เลิกกระทำการโหดร้าย
 ตามก เพราะเป็นพี่น้อง-เกิดมาด้วยกัน-เป็นผิวเดียวกัน-และมีรูปร่างอย่างเดียวกัน-จึง
 แอบแนบติดกันมาแต่กำเนิด.

ขอแสดงความนับถือมาด้วย

ประกาศิตี.

[ขอขอบคุณท่าน “ประกาศิตี” ที่ได้อำใจใส่หนังสือศิลปากร และกรุณาส่งเรื่องมาให้ เป็นการ
 เพิ่มเติมเรื่อง “พระคเณศ” ของเราให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น-ก.]

ต้นนิษฐาน

เทียบการเขียนอักษรไทยกับอักษรขอม

ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง

— ของ —

น้า ทองคำวรรณ

(ต่อจากปีที่ ๑ เล่ม ๕)

อักษร ด, ต

ด	อักษรพราหมณ์ครั้งพระเจ้าอโศก เมื่อราว พ.ศ. ๓๐๐	สันนิษฐาน
ด	อักษรสันสกฤตครั้งราชวงศ์ ปัตตวะระ	ด ตัว “ด หรือ ต” ขอม เมื่อราว พ.ศ. ๑๘๐๐ มีหนามเคยอยู่ ข้างบน ลักษณะเป็นสองเส้น เข้าใจ ว่าพ่อขุนราม คำแหง คงจะเอาตัว “ด หรือ ต” ขอมซึ่งเขียนสองเส้น มา ตัดเอาหนาม เคยออก แล้วแปลงเขียน เป็น “ด, ต” ไทย คือ “ด” ไทย เขียนคล้ายขอม แต่ “ด” ไทยเขียน เส้นบนหยักอย่างนี้
ด	อักษรขอมเมื่อราว พ.ศ. ๑๓๐๐	ด { แปลงเป็น ด แปลงเป็น ต
ด	อักษรขอมสมัยปัตตวัน	
ด	อักษรเขมรชนิดอักษรเข้เรียง สมัยปัตตวัน	
ด, ต	อักษรไทย ครั้ง พ่อ ขุน ราม คำ แหง พ.ศ. ๑๘๓๕	
ด, ต	อักษรไทย ครั้ง พญา ภา ไทย พ.ศ. ๑๘๐๐	
ด, ต	อักษรไทย ครั้ง สมเด็จพระนา รายณ์ พ.ศ. ๒๒๒๓	

อักษร ถ

สันนิษฐาน

๐ อักษรพราหมณ์ครั้งพระเจ้าอโศก

เมื่อราว พ.ศ. ๓๐๐

๑ อักษรสันสกฤตครั้งราชวงศ์ปัลล

ละวะ

๒ อักษรขอมเมื่อราว พ.ศ. ๑๓๐๐

๓ อักษรขอมเมื่อราว พ.ศ. ๑๓๕๐

-๑๓๕๐

๔ อักษรขอมเมื่อราว พ.ศ. ๑๗๐๐

๕ อักษรขอมสมัยบักคูนัน

๖ อักษร เขมร ชะนิค อักษร เขวียง

สมัยบักคูนัน

๗ อักษรไทยครั้งพ่อขุนรามคำแหง

พ.ศ. ๑๗๓๕

๘ อักษรไทยครั้งพญาสุไทยพ.ศ.

๑๗๐๐

๙ อักษร ไทย ครั้ง สมเด็จพระนา

รายณ์ พ.ศ. ๒๒๒๓

๘ ตัว "ถ" ขอมเมื่อราว พ.ศ.

๑๗๐๐ ลักษณะเป็นเส้นนอน เข้าใจว่าพ่อ
ขุนรามคำแหงคงจะเอาตัว "ถ" ขอมซึ่ง
เขียนเส้นนอนมาแปลงเขียนเป็นเส้นตั้งอย่าง
นี้

๓ แปลงเป็น ๗

อักษร ท

สันนิษฐาน

๒

อักษรพราหมณ์ครั้งพระเจ้าอโศก
เมื่อราว พ.ศ. ๓๐๐

๘

ตัว “ท” ขอมเมื่อราว พ.ศ.

๓

อักษรสันสกฤตครั้งราชวงศ์มัลล
ละว

๓๘๐๐ ลักษณะเป็นสองเส้น คือเส้นบนกับ
เส้นล่าง เข้าใจว่าพ่อขุนรามคำแหงคงจะ
เอาตัว “ท” ขอมซึ่งเขียนสองเส้น มาคัด
เอาเส้นบน ออกแล้ว แปลงเขียน เป็น “ท”
ไทยอย่างนี้

๔

อักษรขอมเมื่อราว พ.ศ. ๓๓๐๐

๘

อักษรขอมเมื่อราว พ.ศ. ๓๘๐๐

๓

แปลงเป็น

๓

๘

อักษรขอมสมัยปัตตุมัน

๘

อักษรเขมร ชะนิต อักษรเขมร
สมัยปัตตุมัน

๓

อักษรไทยครั้งพ่อขุนรามคำแหง
พ.ศ. ๓๘๓๕

๓

อักษรไทยครั้งพญาภยาไทย พ.ศ.
๓๘๐๐

๓

อักษรไทยครั้งสมเด็จพระนารายณ์ พ.ศ. ๒๒๒๓

อักษร ธ

สันนิษฐาน

ด

อักษรพราหฺมครั้ง พระเจ้าอโศก
เมื่อราว พ.ศ. ๓๐๐

ธ

ตัว “ธ” ขอมเมื่อราว พ.ศ.

ค

อักษรสันสกฤตครั้ง ราชวงศ์ปัลลวะ

๓๘๐๐ ลักษณะเป็นเส้นนอน เข้าใจว่าพ่อขุนรามคำแหงคงจะเอาตัว “ธ” ขอมซึ่งเขียนเส้นนอนมาแปลงเขียนเป็นเส้นตั้งอย่าง

ค

อักษรขอมเมื่อราว พ.ศ. ๓๓๐๐

น

ค

อักษรขอมเมื่อราว พ.ศ. ๓๓๕๐—
๓๓๕๐

ค

แปลงเป็น

ค

ค

อักษรขอมเมื่อราว พ.ศ. ๓๗๐๐

ค

อักษรขอมสมัยปัตตุมัน

ค

อักษร เขมร ชะนิต อักษร เขวียง
สมัยปัตตุมัน

ค

อักษรไทยครั้งพ่อขุนรามคำแหง
พ.ศ. ๓๗๓๕

ค

อักษรไทยครั้งพญาภยาไทย พ.ศ.
๓๘๐๐

ค

อักษร ไทย ครั้ง สมเด็จพระนา
รายณ์ พ.ศ. ๒๒๒๓ ค้าย
ขอมโบราณ

อักษร น

สันนิษฐาน

๑ อักษรพราหมณ์ครั้ง พระเจ้าอโศก
เมื่อราว พ.ศ. ๓๐๐

๒ อักษร ดันตฤต ครั้งราชวงศ์มัต
ตะวะ

๓ อักษรขอมเมื่อราว พ.ศ. ๑๓๐๐

๔ อักษรขอมเมื่อราว พ.ศ. ๑๘๐๐

๕ อักษร ขอม หวัด เมื่อราว พ.ศ.
๑๘๐๐

๖ อักษรขอมสมัยปัตยบัน

๗ อักษร เขมร ชะนิศ อักษร เขวียง
สมัยปัตยบัน

๘ อักษรไทยครั้งพ่อขุนรามคำแหง
พ.ศ. ๑๘๓๕

๙ อักษรไทยครั้งพญาธิไทย พ.ศ.
๑๘๐๐

๑๐ อักษร ไทย ครั้ง สมเด็จพระนา
รายณ์ พ.ศ. ๒๒๒๓

𑀓

ตัว “น” ขอมหวัดเมื่อราว

พ.ศ. ๑๘๐๐ ลักษณะเป็นเส้นนอน เข้าใจ
ว่าพ่อขุนรามคำแหงคงจะเอาตัว “น” ขอม
หวัดซึ่งเขียนเส้นนอนมาแปลงเขียนเป็นเส้น
ตั้งอย่างนี้

น แปลงเป็น น

ศัพท์สังคีต

ตอนพิเศษ

ว่าด้วยคำบอกนำพาทย์เพลง

ของ

บุญธรรมตราโม

[อันคำบอกนำพาทย์เพลงนี้ คนเจรจาและหนังใหญ่ในสมัยก่อนได้นิยมใช้กันอยู่โดยทั่ว ๆ ไป ซึ่งแทนที่จะบอกให้ปี่พาทย์บรรเลงนำพาทย์อะไรตรง ๆ ก็แสดงบอกเสียอีกอย่างหนึ่ง เพื่อลองเขาวนักรับพาทย์อีกชั้นหนึ่ง คำแสดงที่บอกนี้มีได้เพลงด้วยตัวอักษรตั้งคำแสดงในอักษรศาสตร์ เป็นการแสดงด้วยคำหรือคำที่คล้องมีหลักอยู่ที่จะให้ความหมายของคำแสดงนั้นตรงกับชื่อพาทย์เท่านั้น ที่จริงก็เป็นคำบอกในวงใจเอง.

สมัยก่อน ๆ ถ้าผู้ใดทำให้พาทย์จนเพลงได้มากเท่าใด ก็มักจะเห็นกันว่าเป็นผู้ที่ยังด้วยความรู้ ความสามารถมากเท่านั้น ทั้งดูเหมือนจะเป็นที่เกรงขามของบรรดาหมู่ นักรับพาทย์ด้วย ตลอดจนคนร้องส่งก็เช่นเดียวกัน. แต่มาสมัยนี้เป็นสมัยที่นิยมความเรียบร้อยและพร้อมเพรียงเป็นใหญ่ ความเห็นจึงออกจะเป็นไปในทางว่า ผู้ที่ทำให้พาทย์จนเพลงดีคือผู้ที่นำมาซึ่งความไม่เรียบร้อยของการแสดงนั้น ๆ. ถ้าเป็นคนร้องส่ง เมื่อร้องไปแล้วปี่พาทย์รับไม่ได้ ตัวผู้ร้องส่งเองก็เคอะเขิน ผู้ฟังก็ไม่ได้ฟังสิ่งที่ไพเราะ ถ้าเป็นคนเจรจา เมื่อบอกนำพาทย์ไปแล้ว พี่พาทย์ทำไม่ได้ ตัวโฆษณหรือหนังก็จะขึ้นเก้ออยู่โดยไม่มีเพลงที่จะรับ เป็นเครื่องขุดขี้ขูดมาก คนดูก็รักจะเบื่อ. ฉะนั้น การบอกนำพาทย์แสดงจึงได้สูญหายไปจนเกือบจะไม่มีเหลืออยู่แล้ว จะมีอยู่บ้างก็ในบางจังหวัดบางจังหวัดเท่านั้น แต่ก็น้อยเต็มที.

อย่างไรก็ตาม การบอกนำพาทย์แสดงนี้ ข้อมเป็นธาตุฝึกหัดใช้ความคิด ฝึกฝนเขาวนักรับพาทย์ไว้ จึงนับว่าเป็นเครื่องนำมาซึ่งความเจริญแห่งปัญญาได้อย่างหนึ่ง อันควรรักษาไว้. —บ.ท.]

สี่สอก - คำแสดงคำทักไซ้มาตรวจทาง
ยาวของไทยเรานเองเป็นทง คือ
...๒ คับเป็น ๑ ค็อก, ๔ ค็อกเป็น
๑ วา... วา เพราะฉะนั้นเมื่อได้
ยินคำบอกนำพาทยแสดงว่าสี่สอก
ผู้บรรเลงก็ต้องบรรเลงเพลงวา.

การบอกคำแสดงให้ทำเพลงวา
นี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงแสดงเป็นกฤษดาภินิหาร
คือเมื่อมี พระราช ประสงค์จะให้
พาทยทำเพลงวาทรงทวงพระพาทย
เหี้ยมตรงออกไปข้าง ๆ ทั้งสอง
ข้าง แทนที่จะรับสั่งด้วยพระโขนง
เพราะการวัดความยาวของไทยเรา
ในสมัยที่ยังไม่มีไม้วัดที่แน่นอนก็
ใช้วิธีวัดด้วยการเหี้ยมตรงแทนให้ตรง
ออกไปทั้งสองข้าง และนับจาก
ปลายนิ้วกลางของ มือข้าง หนึ่งมา
ถึงอีกข้างหนึ่งเป็น ๑ วา. ฉะนั้น
การทวงทรงแสดงเช่นนี้ ก็เป็นนัย
เดียวกัน กับคำทัก บอกว่าสี่สอกนั้น
เอง.

ไม่ได้ไม่เสีย - สมัยก่อนนั้นบ่อนการพนัน
ไปและถ่มม้อยทั่ว ๆ ไปแทบทุกหัว

ระแหง และทุก ๆ บ่อนก็มีมหรสพ
แสดงเป็นประจำอยู่ทุกวัน พวกมหร
สพต่าง ๆ ก็จะเป็นคนที่ชอบการ
พนันหรือไม่ก็ตามก็ย่อมได้ยืมการ
ได้กามถึงผลของการเล่นการพนัน
มาแก้แค้นกัน ๆ และก็มีคำตอบอยู่
๓ อย่างเท่านั้น คือ ได้เท่านั้นเท่า
นี้, เสียเท่านั้นเท่านี้, และไม่ได้ไม่
เสีย. คำว่าไม่ได้ ไม่เสียหมายถึง
ว่าได้กับเสียเสมอกัน จึงนำมา
ใช้ เป็น คำบอก นำพาทยแสดง ซึ่ง
หมายถึงให้มหรสพทำเพลงเสมอ.

ลูกกระสุน - ลูกกระสุนคืออะไร ? มี
ลักษณะอย่างไร ? ถ้ามีคำถามเช่น
นี้ ทุกคนคงจะตอบได้ว่าลูกกระ
สุนคือดินเหนียวบนตากแห้ง มี
ลักษณะกลมรอบตัว ไม่มีเหลี่ยม.
เมื่อเช่นนั้น คำบอกนำพาทยแสดงที่
บอกว่าลูกกระสุนก็คือแทนคำบอก
ว่ากลืนนั่นเอง.

ช่วย หรือทวย - เมื่อคนเรารู้จักบอกนำ
พาทยช่วย, หรือบางคนก็บอว่า
ทวย มีพาทยจะต้องทำเพลงเข็ด
เป็นประเพณีกันมาเช่นนี้ แต่ว่า

คำแดง คำนี้ คือความไม่ ออกว่ามา
อย่างไร. ช่วย ตามปทานุกรมของ
กระทรวงธรรมการ แปลว่าตาม
พัต้อน ๆ, พัดเรื่อย ๆ, ค่อยยก
ย่าง. ดูไม่เห็นจะเข้ากันอย่างไรซึ่ง
จะหมายถึงเชิดได้. แะทวยแปล
ว่า หมู, เหล่า, ไม่เท่าเช่นที่รับคำ
บางที่ทำเป็นรูปนาค บางที่ เรียกว่า
คันทวยก็มี. ก็เป็นเช่นเดียวกัน หรือ
จะหมายความถึงการไปเป็นหมวด
หมู่ ก็ไม่แน่ว่า, แม้แต่จะไปคน
เดียว, ตัวเดียว หรือรบกัน กับบอก
ช่วยหรือทวยให้ทำเชิดได้ อีกประ
การหนึ่งการบอกนำพาทยแสดงมิ
ได้เอากิริยาของเรื่องมาบอก.

ข้อสันนิษฐาน ของข้าพเจ้าเข้าใจว่า คำบอกนำพาทยแสดงให้ทำ
เพลงเชิดนี้ แต่เดิมคงบอกว่า “ชู
ไว้” ซึ่งมีความหมายตรงกับคำว่า
เชิด และคำว่าชูไว้นี้ถ้าพูดเร็ว ๆ
หรือฟังไม่ถนัดก็ฟังเป็นช่วยได้ ผู้
ตามหลังต่อ ๆ มาที่ทักทักเขาเป็น
ช่วยทีเดียว. ยิ่งกว่านั้น, บางท่าน

เห็นว่าช่วยไม่ได้ ความหมายใกล้
เคียงอย่างใดกับเชิด จึงใช้ช่วย
เสียทีเดียว ซึ่งเข้าใจว่าถูกต้อง
กว่า. จึงยังมีช่วยทั้งช่วยและทวย
ซึ่งไม่ตรงกับคำแดงเดิมทั้งคู่. ทั้ง
นี้เป็นแต่ข้อสันนิษฐานเท่านั้น.

แสวงหา— การจะไปไหน ๆ ถ้าไม่ต้องห้วง
อะไร ๆ ก็ย่อมไปได้โดยเร็ว แต่
ถ้าเมื่อจะไปไหนแล้วยังต้องหาสิ่ง
โน้นสิ่งนี้อยู่. ห่วงกังวลแล้วหา
เข็มขัดไม่พบ, แฉ่นตาอยู่บนหน้า
ผากเดียวหาโน กระเป๋าเสื้อและดิน
สากโต๊ะ หรือเมื่อเดินไปได้สัก
หน่อย ตุ่มเชิด หด้น หาย เสีย แล้ว
ต้องเคี้ยวเดินหาอยู่อีก ดังนั้นการ
ไปนั้นก็ย่อมช้าเป็นธรรมดา. เพราะ
ฉะนั้น เมื่อคำบอกนำพาทยแสดง
ว่าแสวงหา มีพาทย จึงต้องทำ
เพลงช้า บางท่านเข้าใจว่าควร
จะทำเพลงฉิ่ง เพราะถ้าในเรื่อง
ละคร ตัวละคร เทียงค้นหา อะไร ๆ
โดยมากมีพาทยมักทำเพลงฉิ่ง. แต่
การบอกนำพาทย แสดงมิได้เอากิริ

ยาอากร ของเรื่อง นั้น ๆ มาบอก
ให้ทำหน้าพาทย์ประกอบ เป็นการ
บอกแสดงให้คำหมายตรงกับชื่อหน้า
พาทย์นั้นต่างหาก.

เหลืองอ่อน - พอได้ยินคำนั้นบางท่านคงนึก
ไปถึงนกขมิ้นทีเดียว เพราะได้ยิน
ร้องส่งกันอยู่เสมอๆ ว่า "นกขมิ้น
เหลืองอ่อน" คงหมายถึงให้ทำ
เพลงนกขมิ้นเป็นแน่ แต่มีใช้เช่น
นั้น. ที่จริงคำนี้ออกจะตรงแฉ่งง่าย
มาก ชื่อเหลืองอ่อน ๆ เราเรียก
กันว่าอย่างไร ? โดยมากเรามัก
เรียกกันว่าสีนวลมิใช่หรือ. แล้ว
จะมีอะไรอีกเล่า, คำแสดงที่บอก
ว่าเหลือง อ่อน ก็หมายถึงความ
ประสงคฺจะให้น่าพาทย์สีนวล
เท่านั้นเอง.

ผัวตาย - ผู้หญิงเมื่อสามีตายเราก็เรียก
หญิงนั้นว่าแม่หม้าย และแม่หม้าย
ที่ผัวตายใหม่ ๆ ก็ย่อมคร่ำครวญ
หวด ให้ถึงผัวต่าง ๆ นานา ๆ เป็น
ธรรมดา ดังนั้นการบอกหน้าพาทย์
แสดงว่าผัวตายมีพาทย์จึงต้องทำ
เพลงแม่หม้ายคร่ำครวญ. เพลง

แม่หม้ายคร่ำครวญนี่เป็นเพลงซ้ำ
เพลงหนึ่งนั่นเอง แต่ถ้าเขาจะบอก
ตรง ๆ ว่าเพลงซ้ำหรือจะบอกแสดง
ว่าแสวงหา ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น
มีพาทย์ก็ย่อม จะมีอัตราที่จะทำ
เพลงซ้ำเรื่องใด ๆ ก็ได้ตามพอใจ
แต่ในที่นี้เขาต้องการให้ทำเพลงซ้ำ
ด้วยเพลงแม่หม้ายคร่ำครวญโดย
ฉะเพาะ เขาจึงได้บอกเป็นคำแสดง
ว่าผัวตายเสีย. เพลงแม่หม้าย
คร่ำครวญอยู่ในตอนกลางของเรื่อง
นกขมิ้น เรียกอีกชื่อหนึ่งว่านกขมิ้น
ตัวเมีย.

สาตทราย - เสียงที่ได้ยินจากการเขา
ทรายดำจะดังอย่างไรก็ตาม แต่
เราก็มักพูดกันติดปากว่าดังกราว ๆ
คนเจรจาจึงถือเอาคำสาตทราย
นี้มา เป็น คำบอก หน้าพาทย์แสดงให้
มีพาทย์ทำเพลงกราว. กราวในที่
นี้หมายถึง อย่าง คือ กราวนอกกับ
กราวใน ฉะนั้น ในเมื่อผู้บรรเลง
ได้ยินคำบอกว่าสาตทราย ซึ่งเข้าใจว่ากราวแล้ว ยังจะต้องมีความ
เข้าใจในเรื่องอีกชั้นหนึ่งว่า ที่จะ

ต้องทำเพลงกราวนั้น ตัวอะไรจะ
ออก. มนุษย์หรือถึง ยักษ์อย่างไร
ถ้าเป็น จำพวก มนุษย์ หรือถึง ก็ทำ
กราวนอก ถ้าเป็นจำพวกยักษ์ก็
ทำกราวใน.

บาทสกุณี — ผู้บอกนำพาทยแสดงเพลงนี้
ได้ใช้ศัพท์ตรง ๆ หนึ่งเอง คือเมื่อ
บอกว่าบาทสกุณี ก็หมายถึงจะ
ให้ทำเพลงเสมอต้นนกก. แต่
เพลงเสมอต้นนกกนี้เป็นเพลงชน
สูงเพลงหนึ่ง ที่นักนาฏ คีตป และตรี
ยางคคีตปเคารพ ครั้นเห็นว่าคำ

แสดง คำนี้ แปลได้ความโดยตรง
และสุภาพน่าเคารพด้วย จึงได้
เรียกด้วยคำแสดงนัยกันอยู่เสมอ ๆ
จนเวลาตกตายเป็นชื่อเพลงโดยตรง
ไปแล้ว. พระบาทสมเด็จพระมง
กุฎเกล้าฯ ในเมื่อเวลาทรงเล่นโน้ต
ยังเคย รับสั่งเรียก นำพาทย เป็น ชื่อ
เดิมอยู่บ่อย ๆ ว่า เสมอต้นนกก. ว่า
โดยทั่ว ๆ ไป สมัยนี้ เกือบ จะไม่รู้
จักกัน อยู่แล้ว ว่า เสมอต้นนกก คือ
เพลงไหน แต่ว่ารู้จักเพลง บาท
สกุณี.

[คำบอกนำพาทยแสดงเท่าที่ข้าพเจ้าได้ยินได้ฟังมา ก็ดูเหมือนจะมีอยู่เพียงเท่านั้น เพราะได้หมดความนิยม
กันเสีย จึงยังมิได้ใคร่คิดแต่งเพิ่มเติมขึ้นอีก ถ้าหาความนิยมถาวรบอกนำพาทยแสดงไว้มีอยู่เรื่อย ๆ มาจน
บัดนี้ ข้าพเจ้าคงจะมีครบนำพาทยทุกเพลง. บ.ต.]

วาทศิลป์

แบบฝึกหัดเป็นนักพูด

กี อยุธยา

แปลจาก A Complete Public Speaking Course.

ของ Herbert N. Casson.

โดยได้รับอนุญาตจากท่านเจ้าของ

“ทุกวันนี้ อำนาจอยู่กับคนที่พูดเก่ง”

“In these days the power is with those who can speak.”

LORD SALISBURY.

บทที่ ๑

การประหม่าเวที

๑ - การประหม่าเวที ไม่เป็นของ สำคัญ. เช่นกัน เคอร์แรนและเซอร์เคน และคนอื่น
นักพูดที่ดีที่สุด ก็เคยมี การ ประหม่าเวที อีกหลายคนก็ได้เป็นเช่นเดียวกัน หากไร้เป็น
มาแล้วเมื่อเริ่มค้น. ดิสวเอด์ ก็ได้บอก เรื่องที่ท่านสามารถทำได้ในบัดนี้ไม่ แต่
พร้องมาแล้วในครั้งแรก เดมอดส์ก็นี้ดี ก็ เป็นสิ่งที่ท่านสามารถจะทำได้เมื่อผ่านบทฝึก
หัดเหล่านี้ไปแล้ว

คิดปึกทุกชนิดย่อมมีการบกพร่องมาก่อน ครั้งแรกเมื่อท่านพยายามว่ายน้ำ ท่านก็ได้เคยจมน้ำมาแล้ว ครั้งแรกท่านเริ่มหัดค่อยมอย ท่านย่อมต้องมีฝีมือเดวมาก่อน เมื่อแรกท่านหัดขีรถจักรยาน ก็เคยล้มมาแล้ว

ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ ที่คนเราทำได้ เป็นอย่างนั้น จะต้องได้ฝึกหัดได้เรียนมาก่อน เมื่อท่านยังเป็นเด็กเล็ก ๆ ท่านจะต้องหัดเดิน ต้องหัดรับประทานอาหารด้วยตนเอง หัดแต่งตัวด้วยตนเอง ต้องทำกิจวัตรอาหารทุก ๆ อย่าง ซึ่งบุคคลเหมือนเป็นของง่ายที่สุด

มีคำกล่าวกันว่า คนที่จะเป็นนักวาดศิลป์นั้น ย่อมเป็นมากำเนิด หาได้เป็นเพราะการกระทำในภายหลังไม่ ในเรื่องนี้มีความจริงอยู่เพียงเล็กน้อย แต่ไม่มากนัก ความจริงมีอยู่ว่า พวกเราทุก ๆ คนศึกษาบางสิ่งบางอย่างไว้ได้เร็ว และบางสิ่งบางอย่างกว่าจะรู้ได้ก็ช้ามาก บางสิ่งเป็นของง่ายแก่เรา และบางสิ่งก็เป็นของยาก

เป็นความจริงอีกข้อหนึ่งที่คนเราบางคนอาจจะเป็นนักพูดในชุมนุมที่มีความสามารถ

เป็นอย่างยิ่งได้ในช่วงเวลาเล็กน้อย ส่วนบางคนแม้แต่เพียงจะเป็นนักพูดที่ดีเท่านั้น ก็ต้องใช้เวลาฝึกฝนนาน ลำบากและอดทน

มักจะเป็นความเข้าใจผิดกันทั่ว ๆ ไป อย่างหนึ่งที่เราเห็นไปว่าคนที่มีความรู้ดี ไม่จำเป็นต้องเรียนและใช้แบบฝึกหัด เวอร์ดิงเป็นผู้มีชื่อเสียงในทางดนตรี แต่เวอร์ดิงก็ต้องฝึกหัดในกฎของดนตรีมาแล้ว เมลบาเป็นผู้มีเกียรติคุณทางเสียงก้อง แต่ก่อนก็ต้องได้รับมาฝึกฝน มาเป็นเวลาหลายปี จนกว่าเธอจะรู้กฎของเครื่องอย่างถูกต้อง เคอร์เนอร์ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในทางเป็นนักเขียนแต่เขาก็ต้องได้ฝึกหัดวิชาเขียนมาแล้ว

คนที่กล่าวกันว่า เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงนั้น ตามปกติ เป็นคนที่ได้ฝึกฝนและก่อร่างสร้างตัวเองตามแนวแห่งอุปนิสัยของตนมาแล้วเป็นเวลายาวนาน แต่โลกหาได้สังเกตเห็นเขาเมื่อกำลังได้เรียนฝึกฝนอยู่ไม่ ได้เห็นแต่เพียงความสำเร็จของเขา

สิ่งสำคัญในชั้นนี้ก็คือ อย่าคำนึงถึงความบกพร่องบางอย่างเหมือน ในตอนท้าย ท่านจะต้องยึดถือความจริงไว้ให้แน่นแฟ้น

ในใจของท่านก่อนว่า ท่านสามารถจะฝึก กับกาย.

หัดเป็นนักพูดในชุมนุมได้ดียิ่งกว่าที่ท่านเป็น
อยู่ในบัดนี้ และบางที ถ้าท่านมีความ
มุ่งหมายอันแรงกล้าแล้ว ท่านอาจฝึกหัด
พูดได้ดียิ่งกว่านักหัดจริงๆ

ท่านจะต้องสร้างแนวความเห็นเสียใหม่
แทนที่จะเป็นคนท้อถอย ท่านจะต้องเป็นคน
มีความมั่นใจ แทนที่จะเป็นคนหวาดกลัว
เมื่อมีความคิดเสียใหม่ หน้ากับชุมชน ผู้ฟัง
ท่านจะต้องมองดูชุมชนผู้ฟังตามโอกาสเพื่อ
สร้างอำนาจของท่าน ในการ เป็น นักพูดใน
ชุมนุมชน

เราไม่สัญญาว่า ท่านจะชนะความประ
หม่าได้สิ้นเชิง ความประหม่านั้น ย่อม
เป็นอุปนิสัยติดกัน และไม่มีใครจะดำรงค์
เปลี่ยนอุปนิสัยของตนเองได้ เราสามารถ
จะทำให้แต่เพียง หักคอบ คุมความ ประหม่า
และทำให้เป็นประโยชน์อันดีที่สุด นักวาท
ศิลป์และดีดจะครหาหลายคน ย่อมมีความ
ประหม่า เมื่ออยู่ณะเพราะหน้าชุมชน
แต่เมื่อเขา ได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดีแล้ว
ความประหม่าของเขา ก็หาทำให้หย่อน
ความชำนาญลงไปไม่

๒ - การประหม่าเวทีบางส่วนเกี่ยว

การประหม่าเวทีนั้น มีความรู้ ติดแตก
ต่างกันหลายอย่าง เหมือนโรคปวดฟันและ
โรคอาหารไม่ย่อย เช่นรู้ ติดเมื่อขยับอ้นที่
เข้า, ปากและคอแห้ง, ใจเต้นแรง และ
รู้ ติดแน่นทรวงอก

ความรู้ ติดเหล่านี้เป็นของธรรมดา ไม่
ใช้ของสำคัญ มันเป็นเครื่องแต่งดงลักษณะ
ของความกลัวบางส่วน

ทหารทุกคนเมื่อเข้าสมรภูมิครั้งแรก
ย่อมมีความรู้ ติดเหมือนกันเช่นนี้ แต่เมื่อ
ได้เข้าสมรภูมิตั้งครั้งที่ ๓๐ แล้ว เขาจะชนะ
ความรู้ ติดชนะคนใดทั้งหมดเลยทีเดียว กลายเป็น
คนเคยชินและเข้มแข็งขึ้น

การประหม่าเวทีที่ส่วนมากเกิดจากความ
รู้ ติดที่ว่าตนมีความบกพร่อง ซึ่งความบก
พร่องนั้นก็ยังมีอยู่จริง ไม่ใช่คิดนึกเอาเอง.
เพราะนอกจากจะได้ฝึกหัดศึกษาแล้ว ไม่
มีใครจะรู้ ติดช่วยขึ้น วิชาระบายตามหาใจ
วิชาใช้มือของตนเองหรือวิชาทำให้เข้ารูป

เมื่อได้เรียนรู้ วิชาเหล่านี้เสียแล้ว ความ
รู้ ติดในชั่วบทร้องก็สูญหายไปโดยสิ้นเชิง
กลายเป็นผู้ชำนาญ และมีข้ากึ่งมีดลับปัญญา
รู้ ติดมีความชำนาญและเข้มแข็งอย่างน่าพอ

ใจเป็นอย่างยิ่ง. รู้จักว่าสิ่งที่จะทำให้เกิด
ต่างกันนั้นอย่างไร

เพราะเหตุนี้ จึงไม่มีบาศักดิ์สิทธิ์ขนาด
ใดจะแก้การประหม่าเวทีให้หายได้โดยฉับ
พลัน. ไม่มีอุปเท่ห์อันใดที่จะแก้ได้แม้จะมุง
หา ไม่มีแม้แต่หมอกดางดลาดที่จะสามารถ
ให้การรักษาเช่นนี้ได้

การประหม่าเวที เป็นเพราะท่านไม่
วิรุฬห์ที่ถูกต้อง ไม่ต้องสงสัย การประหม่า
เวทีนั้น ชนรชาติได้สร้างไว้ เพื่อป้องกันมิ
ให้ชุมชนผู้พึงได้รับความว้ากานี้ ซึ่งเกิด
จากฟังก์คนที่ไม่วิรุฬห์ ห้ามคนเช่นนั้นไว้
ไม่ให้ได้มีโอกาศพูด - แม้ไม่ใช่ห้ามหมด
ทุกคน แต่ก็โดยมาก

๓ - การประหม่าเวทีบางส่วนเกี่ยวกับใจ.

ถือว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับใจ ก็เพราะครั้ง
แรกๆ ใจย่อมบกพร่องได้จุจ่างกายเหมือนกัน
เพราะการทำอะไรใหม่ ๆ ทุกอย่างย่อม
ทำให้ใจเกิดการตื่นเต้นและก่อกวนใจ ไม่
มากนักน้อย

ครั้งแรกใจของเราย่อมจะต้องระวั
ระไวไปทุก ๆ ข้อ ทุก ๆ ประโยค ทุก ๆ คำ
คงตามไปด้วยร้อย ๆ คู่ ย่อมต้องมองมา

รวมอยู่ที่เรา เสงี่ยมของเราที่เปล่งออกไป
ก็รู้ สักว่าดังอย่าง นึกถึงและผิด ชนรชาติ
มาก ความเจียมที่เกิดขึ้นระหว่างประโยค
คำพูดของเราเองนั้น คือ สัญญาณมรณะ -
เรารู้ สักว่า เราได้พูดจนเวียนต้นกับปลาย
ไม่ตงกัน ใช้ถ้อยคำผิด ๆ ก็มี ตามปกติ
ใจของเราย่อมไม่ได้ความสบายเท่าที่ควรเคย

หกลึกนอนหันมาแล้ว คือภายหลัง
จากที่เราได้เวียนและฝึกฝนมานานแล้ว ใจ
ของเราจะไม่มีความรู้ สักถึงเช่นนั้น วิรุฬห์
ในชุมชนนั้น ได้เตรียมพร้อมที่จะเริ่มดำเนิน
ไปอย่างเป็นเครื่องออกโตเมติก (คือไหล
ออกโดยไม่รู้ สักตัว) สติสัมปชัญญะก็จะ
ควบคุมให้เดินเครื่องไป วิรุฬห์เป็นเรื่องซึ่ง
บังเกิดขึ้นได้ในศิลปและการช่างทุกชนิด
และศิลปดนตรีพจน ก็หาได้รับการยกเว้น
จากกฎอันนี้ไม่. หายที่สุดของความชำนาญ
และหลักวิชาทุกชนิดก็คือจะต้องสร้างควม
สามารถทั้งหลาย ไปจนกว่ามัน จะกลายเป็น
ครั้งยึดโน้มติ

แบบฝึกหัดที่ ๑ - จงหัดอ่านหนังสือ
ดัง ๆ กับเพื่อน หรือในวงสังคมของ
เรา - อ่านหนังสือพิมพ์รายวัน หรือ
รายเดือน หรือหนังสือเล่ม - ไม่เลือก

ว่าเรื่องอะไร?

จงอ่านให้เสียงดังกว่าการสนทนาตามปกติสักเล็กน้อย และตั้งใจอ่านให้ชัดเจนและมีการเน้นถ้อยเน้นคำ.

วิธีนี้เป็นทางที่ดี ที่สุดและง่าย ที่สุด ที่จะเริ่มต้น ถ้าเรายังไม่เคยได้พูดในที่ประชุมชน. โดยการอ่านดัง ๆ เช่นนี้ เราจะกลายเป็นคนคุ้นเคยต่อการเปล่งเสียง ของเราเอง และเราจะชำนาญ ประสาทที่ก่อให้เกิด ความกลัวต่อความเจ็บ

๕ - การที่จะทำให้ชุมชนผู้ฟังเกิดความพอใจนั้นไม่เป็นของยาก.

นักพูดหนุ่ม ทุกคน ย่อม พะว่องถึงชุมชนผู้ฟังด้วยความลำบากมาก มักจะคิดไปว่าชุมชนชนจะคำหิ และรู้ดีว่าชุมชนบางส่วนเป็นศัตรูต่อเขา จึงทำให้ประหม่าขังขม

มีความจริงอยู่อย่างหนึ่งว่า การที่จะทำชุมชนชนให้เกิดความสนใจนั้นเป็นของง่าย แท้จริง ชุมชนชนนั้นอยากจะสนใจอยู่แล้ว เขาจะทนฟังผู้พูดซึ่งแม้จะพูดอย่างมัว ๆ และน่าเบื่อใจอย่างที่ไม่น่าจะทนได้เลยถึงชั่วโมง ถ้าในชั่วโมงนั้น เขาพูดเรื่องที่ดีแม้แต่เพียงเรื่องเดียวเท่านั้น คนฟัง

ก็จะปรบมือให้ และกลับไปอย่างพอดพอดี

ประชาชนรักการพูดดี สุนทรพจน์ ที่ประชาชนจะให้เกียรติยศ แก่ นักพูด คิดเป็นอย่างสูงนั้น จะต้องเป็นสุนทรพจน์ ที่ทำให้ประชาชนเกิดความรู้ลึกซึ้งอย่างแรงกล้า. ในประเทศที่ปกครองตนเองนั้น คณะรัฐบาลโดยมากย่อมประกอบด้วยบุคคล ที่เดือนฉินไปสู่สัจตายของประชาชนโดยความสามารถในเชิงพูดดี

อย่าออกตัวแก่ผู้ฟัง อย่าเริ่มต้นด้วยการถ่อมตัว คำเช่นต่อไปนี้ อย่ากล่าวโดยที่เคี้ยว เช่น “ข้าพเจ้าจะไม่แสดงความใจอดทนให้ท่านนัก” หรือ “ข้าพเจ้าหวังว่าท่านคงจะทนฟังข้าพเจ้า” ฯลฯ

อย่าพูดว่า “ข้าพเจ้าไม่ได้เตรียมตัว” ถึงแม้ว่าจะเป็นความจริง ไม่มีความชอบธรรมอันใดที่จะพูดโดยมิได้เตรียมตัวเข้าได้ และความจริงก็มีอยู่ว่าในทางปฏิบัติ ข้อความที่จะนำมาพูดจะต้องได้เตรียมมาด้วยความระมัดระวังก่อนแล้ว โดยปกติ ข้อความที่จะพูดดีจึงให้ชุมชนพอใจที่จะฟัง

๕ - ชุมชนผู้ฟังจะไม่คำหิ.

ในทางปฏิบัติ นักพูดทุก ๆ คน ครั้งแรก ย่อมกลัวชุมชนผู้ฟัง เขาถามไปว่า ชุมชนผู้ฟังเหล่านี้ประกอบขึ้นด้วยราษฎรธรรมดาหลาย ๆ คนซึ่งพอใจที่จะอยู่กับฉัน และชอบเป็นนักฟัง

มิใช่แค่จะเป็น การง่ายที่จะให้ชุมชนผู้ฟังเกิดความพอใจเท่านั้น เขายังมีใช้ เป็นนักอภิพากษ์ ไปทั้งหมดยกด้วย เขาไม่เคยระวังนักพูดเหมือนนักอภิพากษ์ทางนาฏศิลป์คอยระวังการเผลอผิด ชุมชนผู้ฟังคอยระวังนักพูดเหมือนเด็ก ๆ ผ่านของคนที่กระบอกที่กางดังแดง ผู้ฟังเกือบจะมึนเขินได้และเอนเอียงไปสู่ข้อข้ออย่างสูงของนักพูดเดียว

ผู้ฟังจะตั้งใจฟังพูดซึ่งมีความเห็นอื่น ไม่น่าหยาบ จะอดทนต่อความเห็นผิด ๆ และปราศจากความคิด โดยไม่ขัดขวางผู้พูดเลย เขาเชื่อในการให้โอกาสอันดีงามแก่ผู้พูดที่จะถ่วงเรื่องนั้นให้หมดทุกด้าน

ดังนั้น ท่านอาจเห็นได้แล้วว่า ไม่มีเหตุอะไรที่จะทำให้ประหม่า เพราะผู้ฟังจะประพฤติต่อท่านโดยทั่ว ๆ ไป ชุมชนผู้ฟังย่อมจะประพฤติต่อผู้พูดดีกว่าที่ผู้พูดควรได้รับเสียอีก และถ้าเราพูดเป็นอย่างดีน่าเอาใจ

ใส่ด้วยแล้ว เราจะมีคามพอใจเป็นอย่างสูง ถ้าผู้พูดสามารถจะพูดต้อนรับได้เป็นอย่างดีแนะนำแล้ว ชุมชนผู้ฟังจะให้ความต้อนรับเป็นอย่างดีด้วยความรู้สึกเร่งเร้า

แบบฝึกหัดที่ ๒ - ถ้าตำรานี้จะต้องฝึกหัดกันในห้องเรียนแล้ว ให้จัดแบ่งเก้าอี้ออกเป็น ๒ พวก อยู่พวกละด้านของห้อง หันหน้าเข้าหากัน วิธีนี้จะทำให้ทุก ๆ คนได้รับความรู้สึกคล้ายกับเผชิญหน้าต่อชุมชนผู้ฟัง และทำให้เคยชิน แต่ควรจะเหลือที่ว่างไว้สำหรับให้เดินไปมาได้ ผู้สอนยืนอยู่หน้าชั้น เปิดช่องทางเดินไว้ข้างหน้า เพื่อว่าเขาจะสามารถเดินขึ้นเดินลงระหว่างชั้นได้ ถ้าอยากจะได้เดิน.

ให้ฝึกหัดในชั้นอ่านข้อความในวรรคต่อไปนี้ดัง ๆ ที่ละคน

“เมื่อราษฎรร้องเรียนขึ้น. เขาจะต้อง เป็น ฝ่ายถูก หรือฝ่ายผิด อย่างไรอย่างหนึ่ง. ถ้าเขาเป็นฝ่ายผิด เราเห็นว่าผู้ที่สุกพันที่จะได้ส่วนความประพฤติของมนตรีทั้งหลาย และลงโทษผู้ที่ปรากฏว่ามีความผิดมาก ถ้าราษฎรเป็นฝ่ายผิด ก็ยังสมควรที่เราจะได้ส่วน

ความประพฤตินองมนตร์ทั้งหลายของเรา เพื่อจะให้ราษฎรเห็นว่า พวกเขาได้ถูกหลอกเสียแล้ว”

ถอร์คิซาแอม

บทฝึกหัดที่ ๓ - ผู้ฝึกหัดในชั้นควรลุกขึ้นกล่าวคำเหล่านี้ดัง ๆ ที่ละคน

“ดี แด้ว, ทำไม ไม่?”

ครั้งแรก - กล่าวด้วยเสียงสูงก่อน แล้วจึงลดเสียงต่ำลง. ต่อไป - กล่าวเน้นเสียงที่ละคำ ๆ สลับกันไป เช่น:

“ดี แด้ว, ทำไม ไม่?”

“ดี แด้ว, ทำไม ไม่?”

“ดี แด้ว, ทำไม ไม่?”

“ดี แด้ว, ทำไม ไม่?”

แบบฝึกหัดข้อนี้ ควรเรียกได้จาแบบ

ฝึกหัดแบบจุลจางา สำหรับหัดออกเสียง แม่ผู้ฝึกหัดไม่อาจฝึกหัดแบบนี้ได้บ่อยนัก แต่มีประโยชน์ ที่ให้เกิดกำลังและการเน้นเสียงในทางปฏิบัติ นักพูดหนุ่ม ๆ ทุกคน พุดมีการเน้นเสียงเพียงเล็กน้อย, และใช้เสียงอย่างเดียวกัน แบบฝึกหัดนี้ตามธรรมชาติควรจะทำจนทวนให้จนจะหาย ๆ ครั้ง มีซ้ำก็จะทำให้ผู้ฝึกหัดสามารถพูดได้อย่างเข้มแข็งและมีน้ำหนักน้อยเน้นคำ

ถ้าท่านฝึกหัดตามตำราด้วยตนเอง, ไม่ได้ฝึกหัดในโรงเรียน ท่านควรจะไม่ฝึกหัดตามแบบตามชายทะเล หรือในที่ หรือในห้องนอนของท่านเอง ที่จริง ที่ใด ๆ ก็ได้ที่ท่านเห็นควร และยังเพิ่มกำลังและความแข็งแรงได้มาก ยิ่งดี

๖ - ความบกพร่องเล็กน้อย ๆ ในเรื่องเสียงและมรรยาทนั้น ผู้ฝึกหัดทุกคน ซึ่งได้ผ่านบทนี้ไปโดยความระมัดระวังและด้วยความพยายามแล้ว จะแก้ไขให้หายได้.

ครั้งแรกผู้ฝึกหัดหลายคนย่อมมีอาการประหม่าในเวลาที่พูด บางคนมีนิสัยพูด ๆ หยุต ๆ มีคำ “อ้า-อ้า-อ้า” ในระหว่างคำพูด บางคนมีเสียง “ฮือ” บางคนมีเสียงแหบเคืองในครั้งแรก บางคนก็พูดเร็วเกินไป แค่นั้นมากขึ้นไม่ถูกแบบ และมีจำนวนมากไม่พูดให้ดังพอ

ข้อบกพร่องเหล่านี้ทั้งหมด ไม่เป็นของสำคัญ แต่ไม่ยากเหมือนอย่างที่คุณฝึกหัดนัก เพราะไม่ใช่ข้อบกพร่องที่มีลักษณะเด่นชัด เป็นเพียงความบกพร่องอย่างผิว ๆ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากหยาบการฝึกฝน

ในทางปฏิบัติ นักพูดที่ดีทุก ๆ คน ย่อม

มีขอบบรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ บางอย่าง เมื่อ
เริ่มต้น แต่เมื่อได้ผ่านบทเรียนเหล่านี้ไปก็
ถบทุก ๆ แล้ว ท่านจะชนะความบรื่อง
เช่นนี้ และจะค่อย ๆ หายไปที่ละน้อย ๆ
พร้อมกับความรู้และความชำนาญของท่าน
ที่พอชน ๆ

แบบฝึกหัดที่ ๔ - ถ้าฝึกหัดในห้อง
เรียน ผู้ฝึกหัดควรลุกขึ้นกล่าวสุนทร
พจน์ที่ละคน คนละ ๑ นาที ในหัว
ข้อว่า

“สุนทรพจน์ที่ดีที่สุดที่ข้าพเจ้าได้เคย
ฟัง”.

ให้บอกว่า ใครเป็นผู้พูด ? พูดที่
ไหน ? พูดถึงเรื่องอะไร ?

ท่านฝึกหัดคนเดียว ควรเตรียม
ไว้และพูดสัก ๕ นาทีในหัวข้อนี้ จะพูด
แก่เพื่อน หรือแก่ญาติในครัวเรือนคน
ใดคนหนึ่ง หรือแก่ตัวท่านเองก็ได้.

๗- ขับไล่ความไม่เชื่อ ถือ ในเรื่อง
อำนาจแห่งความเจริญที่มีอยู่ในตัวท่าน
ทั้งหมด.

อะไร ๆ ที่คนอื่นผู้ มีความ สามารถ
เสมอ กับท่านทำได้ ท่านก็ สามารถทำได้
การพูดดี ไม่ใช่เป็นความดั่งเร่งที่ประหลาด

มหัศจรรย์อะไร ใคร ๆ ก็อาจฝึกหัดได้
และท่านจะต้องฝึกหัด

บัดนี้ ท่านได้มีแนวความเห็นในฐานะ
เป็นนักฟังแล้ว ตั้งแต่บัดนี้ไป จงเปลี่ยนใจ
ไปในแนวความเห็นตรงกันข้าม คือ ท่าน
กำลังดำเนินไปสู่ความเป็นนักพูด ซึ่งดีกว่า
นักฟัง ท่านจะต้องฝึกหัดขบขันและเป็น
นายชุมนุมชนผู้ฟัง

ความบรื่องในข้อนี้สำคัญ เพราะ
ความจริงท่านก็ได้บรื่องมาแล้ว ทุก ๆ
คนบรื่องในครั้งแรกทั้งนั้น ดันมันเสียดี
กว่า จงคิดถึงสิ่งอื่น ๆ ที่ท่านได้เรียนมาแล้ว
๑๐ ปีมาแล้วดูบ้างเป็นไร ทำไมท่านไม่ฝึก
หัดเป็นนักพูดที่มีความดั่งเร่งเป็นอย่างดีเสีย
อีกด้วยเล่า ?

การพูดในชุมนุมชน ต้องมีความ
ชำนาญและต้องมีการฝึกฝน ไม่ใช่เกิดโดย
สัญชาตญาณ เป็นศิลปะ เป็นผลที่ได้ด้วย
ความพยายาม เพราะฉะนั้น จงปลุกใจของ
ท่านไว้ว่า บัดนี้ท่านเกือบจะได้มันนั้นแล้ว
เปลี่ยนความคิดเสียใหม่ ให้คำนึงถึงความ
เจริญของท่าน ในฐานะเป็นนักพูดในชุมนุม
ชน.

จังหวัดปัตตานี

ของ

ราชบัณฑิตยสถาน

ปัตตานี - จังหวัดปัตตานีได้ (แผนที่ ข ๕)
ตั้งศาลากลางที่ ต. สะบารัง อ. สะบา
รัง มีชัยแม่หน้าปัตตานี ห่าง
ปากน้ำราว ๒ กม. ทิศเหนือและ
ทิศตะวันออกตกทะเลในอ่าวสยาม
ทิศใต้จด จ. ยะลา และ จ. นรา
ธิวาส ทิศตะวันตกจด จ. สงขลา

น. ๓๙๕๗ คมนาคมจากกรุงเทพ ฯ
ไปเมืองโดยรถไฟสายใต้ (แยกไป
สุไหงโกทก) ถึงที่สถานีโคกโพ
ไทร ต. มะกรูด อ. มะกรูด ๓๐๒๕
กม. แล้วขึ้นรถยนต์จากสถานีไป
ตามทางหลวงถึงเมืองระยะ ๒๖ กม.
ยานพาหนะเดินได้ทุกฤดู ทางทะเล

ก็ไปได้แต่ไม่สะดวกเพราะปากน้ำ
ทางแถบนั้น ^{น้ำ}เรือใหญ่เข้าไม่ถึง
ภูมิประเทศค่อนข้างน้อยและตะวันออก
เป็นที่ลุ่มราบ ตอนใต้และตะวันตก
ส่วนใหญ่เป็นที่ดอน มีเขาเล็ก ๆ
น้อย ๆ มาก ปริมาณน้ำฝน ๑,๘๖๕
มม. (๒๔๗๘) แต่ฝนทาง จ. บัต-
ตานี นอกจากหน้าฝนแล้วบางที่
ตกพร่าเพื่อไปถึงหน้าหนาว ถึงกับ
ตกมาก ๆ ทำให้น้ำท่วมเสียหลาย
มาก ๆ ก็มี พ. ๑๔๐ (๒๔๗๒)
ส่วนมากเป็นไทยอิสลาม ทำนา ทำ
สวนยาง สวนมะพร้าว สวนอ้อย
สวนผลไม้ ทำเหมืองแร่ ทำนา-
เกลือ เลี้ยงสัตว์ และทำประมง
สินค้ามี ข้าว ยางพารา มะพร้าว-
แห้ง โค กระบือ ไข่ เบ็ด ปลาสด
ปลาเค็ม และแร่ดีบุก

จ. บัตตานี มีถนนที่สำคัญอยู่
๒ สาย คือ สายบัตตานี-นราธิวาส
(ผ่านสายบุรี) ยาวประมาณ ๑๔๒
กม. กับสาย บัตตานี-ยะลา ยาว
ประมาณ ๔๓ กม. ถนน ๒ สายนี้
มีแยกไปอำเภอต่าง ๆ ได้อีกหลาย

แห่ง เช่น สายแยกที่ อ. มะรุต ไป
สถานีโคกโพธิ์ซึ่งจะขึ้นรถไฟไปสง-
ขลา

ประเพณีของชาวไทยอิสลาม
ในจังหวัดนี้ การแต่งงาน มีให้
เจ้าบ่าวเจ้าสาวส่งกันมานานกันเค็มที่
เพื่อนบ่าวสาวมีจำนวนตั้งร้อย ๆ
ข้อที่แปลกคือการแต่งงานมักแต่ง
กันเมื่ออายุน้อย ๆ ทั้งสองฝ่าย ชาย
อายุราว ๑๖-๑๗ ปี หญิง ๑๓-๑๔ ปี
การหย่าร้างจึงได้มีง่ายที่สุด

การศพ ต้องฝังทั้งนั้น ก่อน
นำศพลงที่ฝัง ต้องชำระร่างกาย
สะอาด ใช้ผ้าดีชุดขาวทุกแห่งแล้ว
ห่อผ้าให้หีบนำไปฝัง

การถือบวช ไทยอิสลามถือ
บวชทุกปี ในการถือบวชนี้ไทย
อิสลามทุกคนไม่กินอาหารในเวลา
กลางวัน แม้แต่น้ำลายก็ไม่กลืน
ลงไป เมื่อพระอาทิตย์ตกแล้วจึง
กินได้ การถือบวชถืออยู่ตลอดเวลา
เดือนหนึ่ง คือเดือนรอมฎัน ซึ่งเป็น
เดือนที่ ๘ ตามปฏิทินของอิสลาม
ศกवाद ๆ เดือนพฤศจิกายน ขึ้น

กำหนดบวชแล้ว จึงทำพิธีอารัวยอ
(แปลว่าฉันฉลองหรือฉันวันเริง)
๓ วัน แ่่งตัวกันอย่างสวยงาม ไป
เยี่ยมญาติและมิตร และไปเยี่ยม
ศุภตามต่งาน

พวก ไทย อีส ตามเหล่านีมิได้
วังเกียจเคียด ฉันท์คือ พุทธ ศาสนา
เช่นนิมนต์พระไปสดคมนต์เมื่อถูก
ฟ้าผ่าดุเหว่าหรือบ้านเรือน และ
ไปช่วยทอดกฐินผ้าป่า

ส่วนการวันเริงนั้นมีการชนโค
ชนกระบือ เป็นที่นิยมของชาว
จังหวัดนี้

๑. ปัตตานี เรียกกันว่าเมือง
ตานีบ้าง เป็นเมืองเก่าเมืองหนึ่ง
ในแหลมมลายู มีเรื่องกล่าวว่
เป็นเมืองผู้หญิงสร้าง ในสมัยเมื่อ
ไทยแผ่อำณาเขตคั้งไปถึงปลาย
แหลมมลายูนั่น ๑. ปัตตานีกับ
แกไทย เป็นเมืองประเทศราชต่ง
บรรณาการเป็นคราว ๆ เช่นเดียวกับ
เมืองมะละกา เมืองปัตตานีใช้
วิชัยปกครองโดยเลือกสมัครในวงศ์
ตระกูลเจ้าเมือง ซึ่งมีอายุสูง พัน

เขตคั้งจะมีบุตร ได้แล้วเป็นนาง
พระยาวาราชการเมืองเป็นประเพณี
สืบกันมา ดังเช่นในเกาะสุมาตรา
บางแห่ง และใช้ประเพณีตลอด
มาในสมัยสุโขทัย จนถึงสมัย
ศรีอยุธยาตอนปลาย แต่คราวใด
กรุงศรีอยุธยาอ่อนอำนาจลง เมือง
ปัตตานีก็ต่งตั้งบรรณาการแสดง
อาการกระต้างกระเดื่อง เช่นใน
รัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง ใน
พ.ศ. ๒๓๗๕ นางพระยาปัตตานีเห็น
ว่าพระเจ้าปราสาททองซึ่งราชสม-
บัติจากเจ้านายในราชวงศ์เดิม ก็
ถือโอกาสต่งตั้งบรรณาการแสดง
ความกระต้างกระเดื่อง โปรดให้
กองทัพกรุงออกไปปราบถึง ๒ ครั้ง
ก็ยังปราบไม่ได้ จนถึง พ.ศ. ๒๓๗๘
เตรียมกองทัพจะไปปราบอีก แต่
พวกฮ่อตันดาแนะนำนางพระยาให้
อ่อนน้อมเสีย เมืองปัตตานีจึงกลับ
เป็นของไทยคั้งเก่า

ครั้นเมื่อเสียกรุงแก่พม่าเมื่อ
พ.ศ. ๒๓๓๐ พระยาปัตตานีถือ
โอกาสปลัดักตัวจากไทยอีก จน

ถึง พ.ศ. ๒๓๒๘ เมื่อเสร็จศึกพระ
เจ้าปะดุงในรัชกาลที่ ๑ แล้ว กรม
พระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทได้
ตั้งจยกทัพหลวงไปจับไล่พระม้าวาง
แหงมมระยาไปหมดแล้ว มีพระ
บันฑูรออกไปให้บรรดาหัวเมือง
มระยาที่เคยขึ้นแก่ไทยมาอ่อนน้อม
ตามเดิม พระยาปัตตานีขัดแย้ง
ไม่ยอมอ่อนน้อม ต้องให้กองทัพ
ไปปราบจึงได้เมืองปัตตานีคืน และ
ได้บันโทญอันเป็นศรีเมืองเรียกว่า
บันนางพระยาตานีมาด้วย (บัน
ทยหน้าศาลว่าการกระดาโหม)
เมื่อได้เมืองปัตตานีแล้ว ชะรอยจะ
ตั้งเป็นเชอวงศ์ของพระยาปัตตานี
คนใดคนหนึ่งให้เป็นเจ้าเมือง แต่
พระยาปัตตานีคนใหม่ไม่ซื่อสัตย์
เพราะปรากฏว่า ใน พ.ศ. ๒๓๓๒
พระยาปัตตานีได้ไปชักชวนของเชียง
ตุงซึ่งเป็นพระเจ้าเวียงคันทน์เกลียด
จะให้มาตีหัวเมืองในพระราชอาณา
จักร พระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกจึงโปรดให้กองทัพ
ไปตีเมืองปัตตานีอีกครั้งหนึ่ง แล้ว

ถอดเจ้าเมืองเก่าเสีย ตั้งข้าราชการ
ไทยเป็นเจ้าเมืองแทน ครั้นต่อมา
ในรัชกาลที่ ๒ พระมอคิดจะยกทัพ
มาตีเมืองไทยอีก ได้ให้ไปชักชวน
หัวเมืองมระยาที่ขึ้นแก่ไทยให้ก่อ
การกบฏขึ้น แต่เจ้าเมืองปัตตานี
เป็นคนไทยจึงปราบปรามไว้ได้
แต่ครั้นต่อมาจึงโปรดเกล้าฯ ให้แบ่ง
เมืองปัตตานีออกเป็น ๗ หัวเมือง
คือ ๑ ปัตตานี ๒ ยะดา ๓ ยะหริ่ง
หรือยหริ่ง ๔ ระแงะ ๕ ราหิมัน
๖ สายบุรี ๗ หนองจิก มีพระยา
เมืองปกครองขึ้นต่อเมืองสงขลา
มาจนถึงรัชกาลที่ ๕ โปรดให้จัด
การปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาล
แต่เมืองบางเมืองที่มีเชื้อสายเจ้า
นายเก่า ๆ ปกครองอยู่เช่นหัวเมือง
ในมณฑลภาคพายัพบ้าง มณฑล
ภาคอีสานบ้าง มณฑลบักซี้ได้
บ้าง ได้จัดการปกครองเป็นบริเวณ
ตั้งเชื้อสายเจ้านายเก่า ๆ เป็นผู้ครอง
เมือง และตั้งข้าหลวงประจำ
จังหวัดเป็นผู้ทำงานแทนผู้ครอง-
เมือง เมืองปัตตานีที่แยกเป็น ๗

หัวเมืองก็ได้จัดการปกครองเป็น
บริเวณเรียกว่าบริเวณ ๗ หัวเมือง
ขึ้นต่อข้าหลวงใหญ่มณฑลนครศรี
ธรรมราช คือมาถึง พ.ศ. ๒๔๔๘
จึงให้ตั้งบริเวณ ๗ หัวเมืองนี้เป็น
มณฑลปัตตานี และให้มีจังหวัด
เพียง ๔ จังหวัด คือรวมเมือง
ปัตตานี เมืองหนองจิก และเมือง
ยะหริ่งเข้าเป็นเมืองปัตตานี รวม
เมืองยะลา กับเมืองราหิมันเข้าเป็น
เมืองยะลา ส่วนเมืองระแงะกับ
เมืองสาบบุรีคงอยู่ตามเดิม จนถึง
พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงยุบเมืองสาบบุรีเป็น
อ. ตะบูนัน ขึ้น จ. ปัตตานี และ
แบ่งท้องที่ไปขึ้น จ. นราธิวาส (เมือง
ระแงะเดิม) บ้าง

ตัวเมืองปัตตานีเดิมคงอยู่ตำบล
มะนา ซึ่งบัดนี้เป็น ต. บานา ขึ้น
อ. ตะบูนัน ยังมีบ้านเก่าๆ ปรากฏ
อยู่

จ. ปัตตานีมี ๘ อำเภอ คือ
๑ ตะบูนัน ๒ ตะบูนัน ๓ คูยง
๔ ปะนาเระ ๕ มะกรูด ๖ มายอ

๗ ยะรัง ๘ ยามู ตั้งหน้าคูใน
จังหวัดนี้ คือหน้าคกทรายขาว
น้ำคกบาโจ และสู่เหว้าโบราณ

ปัตตานี - แม่น้ำยาวประมาณ ๒๐๐ กม.
ยอดน้ำเกิดจากภูเขาในเขตต์ อ.
เบตง จ. ยะลา นอกจากนี้ยังมี
ลำธารอื่นๆ ในท้องที่ อ. บันนัง-
สตา จ. ยะลา มาบรรจบกันไหล
ผ่าน จ. ยะลา และ จ. ปัตตานี
ไปออกทะเลในอ่าวสยาม ลำน้ำ
ตอนที่อยู่ในเขตต์ จ. ยะลา เรียกว่า
แม่น้ำยะลา ตอนที่อยู่ในเขตต์
จ. ปัตตานี เรียกว่า แม่น้ำปัตตานี
หรือแม่น้ำตานี แม่น้ำนี้ หน้าแดง
น้ำเค็มจนถึง ต. ตะลุโปะ อ. ตะ
บูนัน มีที่น้ำตกลอยเพียงระหว่าง
อ. ยะรัง ถึงปากน้ำ นอกนั้นตนเห็น
การคมนาคมต้องใช้เรือกินน้ำขึ้น
จาก อ. บันนังสตาขึ้นไปเกือบ
เข้าเขตต์ อ. เบตง จ. ยะลา ซึ่ง
อยู่ที่สุดพรมแดน มีเกาะแก่งมาก
ถ้าหากคิดจะเรือเดินผ่านไปมาไม่
ได้ หนาน้ำๆ ไหลเชี่ยวมาก

กระโด- ตำบลซัน อ. ยะรัง จ. บัตตานี
(กระโด แปลว่า สระน้ำ คือแต่ก่อน
หมู่บ้านเป็นที่เดินสระน้ำ).

กระเสาะ- ตำบลซัน อ. มายอ จ. บัตตานี
(กระเสาะ แปลว่า ต้นไม้เลื้อย)
ชาวบ้านมีอาชีพทางทำฟัน ทอผ้า
โดยมาก.

กระหวะ- ตำบลซัน อ. มายอ จ. บัตตานี.

กอลำ- ตำบลซัน อ. ยะรัง จ. บัตตานี.

กะดุง- ตำบลซัน อ. ตะบูน จ. บัตตานี.

กะโละ- ตำบลซัน อ. มะรุค จ. บัตตานี.

(กะโละ แปลว่า มะเดื่อ) ในตำบล

นี้เคยมีหอที่คงกลองคู่เดียวปราศ

ของนักดาราคำศรเขอรหมัน เมื่อ

พ.ศ. ๒๔๗๒.

กะมียอ- ตำบลซัน อ. สระบุรี จ. บัตตานี.

กะรูป- ตำบลซัน อ. ตะบูน จ. บัตตานี.

กะลาพอ- ตำบลและกิ่งอำเภอซัน อ.

ตะบูน จ. บัตตานี ที่มีชื่อเช่นนี้

เพราะตั้งอยู่ใกล้ ข. ลาพอ ในกิ่ง

กะลาพอมีแควตบก กิ่งกะลาพอมี

๕ ตำบล คือ ๑. กะลาพอ ๒. เตะระ

บอน ๓. หังคด้า ๔. บาละ ๕. เป้น.

เกาะจัน- ตำบลซัน อ. มายอ จ. บัตตานี.

เกาะเปาะ- ตำบลซัน อ. ตูยง จ. บัตตานี.

เขาคุม- ตำบลซัน อ. ยะรัง จ. บัตตานี.

ครองทราย- สถานที่รถไฟสายใต้ (สาย

แยกไปสู่โงะโกด) ใน อ. มะรุค

จ. บัตตานี ๑๐๕๒ กม. จากกรุง

เทพ ๗.

กลองมะนิง- ตำบลซัน อ. สระบุรี

จ. บัตตานี.

กวน- ตำบลซัน อ. ปะนาละ จ. บัตตานี

บน ข. กวน มีรอยพระพุทธรูป

จำลอง เจดีย์และโบสถ์.

กลองกระปือ- ตำบลซัน อ. ปะนาละ

จ. บัตตานี.

กลองตันหยง- ตำบลซัน อ. ตูยง จ.

บัตตานี.

คาง- ตำบลซัน อ. ยะรัง จ. บัตตานี.

โคกโพ- สถานที่รถไฟสายใต้ (สายแยก

ไปสู่โงะโกด) ใน ต. มะรุค

อ. มะรุค จ. บัตตานี ๑๐๒๕ กม.

จากกรุงเทพฯ ๗ ชาวบ้านมักเรียก

อ. โคกโพ แทน อ. มะรุค

จะบังติกอ- ตำบลซัน อ. สระบุรี จ.

บัตตานี.

จะรัง- ตำบลซัน อ. ยามู จ. บัตตานี.

คอน - ตำบลฉิม อ. ปะนาเวระ จ. ปัตตานี.

คอนรัก - ตำบลฉิม อ. ตูยง จ. ปัตตานี.

คาโตะ - ตำบลฉิม อ. ตูยง จ. ปัตตานี

เคยเป็นทตงเมืองหนองจิกในรัช-

กาลที่ ๑

คอดัง - ตำบลฉิม อ. ยามู จ. ปัตตานี.

ตะเก๊ะเทียรายา - ตำบลฉิม อ. ยามู

จ. ปัตตานี.

ตะบึง - ตำบลฉิม อ. ตะลุบัน จ. ปัตตานี.

ตะรัง - ตำบลฉิม อ. มายอ จ. ปัตตานี.

ตะลุบัน - ชื่อหนึ่งของแม่น้ำสายบุรี ตำบล

และอำเภอชน จ. ปัตตานี ดังท

ว่าการที่ ต. ตะลุบัน อยู่ทางทิศ

เหนือของ อ. บาเจาะ จ. นราธิวาส

อยู่ทางทิศตะวันออกของกิ่งกะลาพอ

และอยู่ทางทิศใต้ของ อ. ปะนาเวระ

ภูมิประเทศตอนกลางมีเขาย่อม ๆ

เป็นแนวพืดแต่เหนือไปได้ คอน

เหนือเป็นทิวเขา คอนใต้เป็นที่ลุ่ม ๆ

คอน ๆ พ. ๑๘ (๒๔๗๒) ทำนา

ทำสวนมะพร้าว สวนยาง สวน

ผลไม้ ทำสวน และการประมง

อ. ตะลุบันมีกิ่ง ๑ กิ่ง คือกิ่ง

กะลาพอ และมี ๑๖ ตำบล คือ

๑ ตะลุบัน ๒ กระบุรี ๓ กระดง

๔ ตะบึง ๕ ตะโละคารามัน ๖

บางเก่า ๗ ปล่องหอย ๘ ปะ-

เต๊ะวอ ๙ ละหาน ๑๐ มะนังคา

ดำ ๑๑ ไม้แก่น ๑๒ กระดาก

๑๓ เควาะบอน ๑๔ หุ้งกั้ว ๑๕

บาเวระ ๑๖ แบน (๕ ตำบลหลัง

ขึ้นกิ่งกะลาพอ) ซึ่งที่น่าดูคือ นาค

บาโจ.

ตะลุโบะยิไร - ตำบลฉิม อ. มายอ จ.

ปัตตานี.

ตะลุโบะ - ตำบลฉิม อ. สะบารัง จ. ปัตตานี.

ตะโล - ตำบลฉิม อ. ยามู จ. ปัตตานี.

ตะโละกาโปรี - ตำบลฉิม อ. ยามู จ.

ปัตตานี.

ตะโละคารามัน - ตำบลฉิม อ. ตะลุบัน

จ. ปัตตานี.

ตะโละบอน - ตำบลฉิมกิ่งกะลาพอ อ.

ตะลุบัน จ. ปัตตานี.

ตะโละแมะนา - ตำบลฉิม อ. มายอ

จ. ปัตตานี.

ตันหยง - แม่น้ำใน อ. ยามู จ. ปัตตานี.

ยอดน้ำเกิดจากเขาทางทิศใต้ของ

อำเภอชน ไหลไปทางเหนือลงทะเล

ในอำเภอสยาม ที่ใกล้ปากน้ำแม่แหลม
ยื่นออกไปในทะเลยาวประมาณ
๑๕ กม. เรียกว่าแหลม โพ หรือ
แหลมตาชี มีสะพานเหล็กข้าม
แม่น้ำท ต. ตันหยงดาตอ ยาว
๖๓ ม. แม่น้ำบางที่เรียกแม่น้ำ
ยามู.

ตันหยงจิงงา—ตำบลชั้น อ. ยามู จ. ปัตตานี.
ตันหยงดาตอ—ตำบลชั้น อ. ยามู จ. ปัตตานี
มีสะพานเหล็กข้ามแม่น้ำตันหยงยาว
๒๓๐ ฟุต ตำบลเคยเป็นที่ตั้งเมือง
ยะหริ่งเก่า.

ตันหยงลูโละ—ตำบลชั้น อ. สะบารัง
จ. ปัตตานี มีสุเหร่าโบราณชื่อว่า
ดัมเซ็ด และสถานที่ห่อขี้นนาง
พระยาดานี.

ตาชี—ชื่อหนึ่งของแหลมโพ ใน จ. ปัตตานี
มีประกาศที่แหลมชื่อนี้.

ตานี—ชื่อหนึ่งของเมืองและแม่น้ำปัตตานี.

ดาลีอาบร—ตำบลชั้น อ. ยามู จ. ปัตตานี.

คุยง—คลอง, ตำบลและอำเภอชั้น จ.
ปัตตานี ตั้งที่ว่าการ ต. คุยง อยู่
ทางทิศตะวันออกของ อ. เทพา
จ. สงขลา อยู่ทางทิศตะวันตกของ

อ. สะบารัง และอยู่ทางทิศตะวันออก
ออกเฉียงเหนือของ อ. ยะรัง ทาง
ทิศเหนือตกทะเลในอำเภอสยาม กม-
นาคมจากเมืองไปอำเภอไปตาม
ถนนหนองจิกสะดวกทุกฤดูกาล ภูมิ
ประเทศเป็นที่ราบลุ่ม มีคลองเล็กๆ
หลายสาย พ. ๒๐ (๒๔๗๒) เป็น
ไทยอิสระตามราว ๑ ใน ๓ ทำนา
ทำสวนมะพร้าว สวนยาง สวน
ผลไม้ ทำการประมงและเลี้ยงสัตว์
มีโรงวัดยางพาราและโรงทำกระ-
เบื้อง สีนค้ำมี ข้าว ปลาทะเล
มะพร้าวแห้ง ยางพารา โค สุกร
ไก่ อีฐ กระเบื้องและเครื่องดินเผา
ต. คุยง เคยเป็นที่ตั้งเมือง
หนองจิกซึ่งย้ายจาก ต. คาโตะใน
รัชกาลที่ ๓ เมื่อราว พ.ศ. ๒๓๘๘
แล้วยุบเป็นอำเภอเมื่อจัดการปก-
ครองเป็นมณฑลเทศาภิบาลใน
รัชกาลที่ ๕

ก. คุยงไหลลงทะเลในอำเภอสยาม
เป็นคลองสำคัญของอำเภอนี้.

อ. คุยงมี ๑๒ ตำบลคือ ๑ คุยง
๒ เกาะเปาะ ๓ คอตอตันหยง

๔ คอนรัก ๕ คาโต๊ะ ๖ ทำกำชำ
๗ บางเขา ๘ บางตาว่า ๙ ปุโระ
ปุโย ๑๐ ไผ่มัน ๑๑ ยามี่ ๑๒ ถิประ
สะโง.

คุม-เขาใน ค. เขาคุม อ. ยะวัง จ. บัณฑิต.

เตราะบอน- ตำบลขึ้นถึงกระดาพ อ.

ตระกูลบัน จ. บัณฑิต.

ถนน- ตำบลขึ้น อ. มายอ จ. บัณฑิต.

ทรายขาว- ตำบลขึ้น อ. มะกรุต จ.
บัณฑิต มีน้ำตกชื่ออยู่บนยอด

ข. นางจัน ทางด้านตะวันตกของ

ข. สันกาลาคีรี น้ำตกทรายขาวนี้

ตามรายงานการสำรวจของกรม
รถไฟเพื่อใช้แรงน้ำทำไฟฟ้าสามารถ

จะใช้แรงน้ำที่ตกเป็นกำลังของ
เครื่องไฟฟ้าได้ถึง ๕๖๐ แรงม้า

ถ้าขารที่เกิดจากน้ำตกนี้เรียกว่า
ลำตาอีทำนบ.

ทำกำชำ- ตำบลขึ้น อ. ดุยง จ. บัณฑิต.

ทำข้าม- ตำบลขึ้น อ. ปะนาเร จ. บัณฑิต
ในตำบลนี้มีพระพุทธรูปองค์หนึ่ง
อยู่หัววัดมะนาวเรียกกันว่า พระทุ่งคา
เดิมได้มาจากทุ่งคา อ. ยาม เล่ากัน
ว่าพระพุทธรูปองค์นี้มีขององค์พิ

น้อง องค์พิอยู่วัดยาม อ. ยาม องค์
น้องอยู่วัดมะนาว ในที่นี้จะต้อง
เชิญมาพบกันครึ่งหนึ่งทำทราขายใน

อ. ปะนาเร และเขตต์ อ. ยาม
ด้วยกัน พิธีเชิญมาพบกันนี้คือพิธี
ชักพระเดือน ๓๑ แรมค่ำหนึ่ง.

ทำน้ำ- ตำบลขึ้น อ. ปะนาเร จ. บัณฑิต

แบ่งเป็น ๒ ตอน เรียก ค. ทำน้ำ
ตะวันตกตอนหนึ่ง ค. ทำน้ำตะวันออก
ตอนหนึ่ง.

ทำเรือ- คลองใน ค. บางโกระ อ. มะกรุต
จ. บัณฑิต.

ทุ่งคล้า- ตำบลขึ้นถึงกระดาพ อ. ตระกุ่ม
จ. บัณฑิต.

ทุ่งพล- ตำบลขึ้น อ. มะกรุต จ. บัณฑิต.

นางจัน- ข. ใน ค. ทรายขาว อ. มะกรุต
จ. บัณฑิต สูงประมาณ ๑๘๐ ม.
อยู่ในเทือก ข. ตะนาวศรี.

นาดี- ตำบลขึ้น อ. มายอ จ. บัณฑิต.

นาประดู่- สถานที่รถไฟสายใต้ (สายแยก
ไปสู่โขงไกล) ใน ค. บ้านกล้วย

อ. มะกรุต จ. บัณฑิต ๑๐๓๓ กม.

จากกรุงเทพฯ และมีทางหลวงสาย
บัณฑิ-ยะธาผ่านทางรถไฟ. จาก

สถานที่ระยะทาง ๕ กม. ถึงหน้าคก
ทวยหา

บ่อทอง- เขาใน ค. ไม้มัน อ. คูยง
จ. บัคคานี สูง ๑๓๓ ม.

บัวตา- บึงใน ค. นาคำ อ. มายอ จ. บัคคานี
เป็นที่ส่งวนพรวนปลา.

บางเก๊า- ตำบลชน อ. ตะลุง จ. บัคคานี.

บางโกระ- ตำบลชน อ. มะกรุด จ. บัคคานี
มี ค. ทำเรือโหนดผ่าน.

บางเขา- ตำบลชน อ. คูยง จ. บัคคานี.

บางตา- ตำบลชน อ. คูยง จ. บัคคานี
อยู่ที่ปากน้ำ ค. คูยง.

บางปู- ตำบลชน อ. ยามู จ. บัคคานี.

บางบัน- คลองใน อ. ตะลุง จ. บัคคานี.

บาโจ- ตำบลชน อ. ยะรัง จ. บัคคานี.

บาโจ- หน้าคก ที่ อ. ตะลุง จ. บัคคานี
เป็นหน้าคกที่สวยงาม ในรัชกาล
ที่ ๘ ได้เสด็จประพาสและทรงจารึก
พระปรมาภิไธยย่อ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑.

บ้านกล้วย- ตำบลชน อ. มะกรุด จ.

บัคคานี มีสถานีรถไฟ (สายแยก
ไปสุโขทัย) ชื่อ นาวประค
๓๐๓๓ ก.ม. จากกรุงเทพฯ และ
มีทางหลวงสายบัคคานี- ยะรา ผ่าน

ทางรถไฟ เป็นชุมทางสำคัญแห่ง
หนึ่ง.

บ้านกลาง- ตำบลชน อ. ปะนาเร จ.
บัคคานี มีเจดีย์ที่ชาวบ้านนับถือว่า
ศักดิ์สิทธิ์อยู่บน ร. มะรูด.

บ้านนอก- ตำบลชน อ. ปะนาเร จ.
บัคคานี.

บานา- ตำบลชน อ. สะบารัง จ. บัคคานี.

บาระโหม- ตำบลชน อ. สะบารัง จ.
บัคคานี.

บาราเฮะ- ตำบลชน อ. สะบารัง จ.
บัคคานี.

บาเร- ตำบลชน ถึงกะลาพอ อ. ตะลุง
จ. บัคคานี.

บาโลย- ตำบลชน อ. ยามู จ. บัคคานี.

ปิโยย- คลอง ใน ถึงกะลาพอ อ. ตะลุง
จ. บัคคานี.

ประจัน- ตำบลชน อ. ยะรัง จ. บัคคานี.

ปล่องหอย- ตำบลชน อ. ตะลุง จ.
บัคคานี.

ปะกาชะรัง- ตำบลชน อ. สะบารัง จ.
บัคคานี.

ปะโค- ตำบลชน อ. มายอ จ. บัคคานี.

ปะนาเร- ตำบลและอำเภออื่น จ.

ปัตตานี คงคิดว่าการที่ ต. ประนาเร
อยู่ทางทิศตะวันออกของ อ. สะบะ
วัง อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
ของ อ. มายอ อยู่ทางทิศเหนือของ
อ. ตะลุบัน ทางทิศตะวันออกเฉียง
เหนือตกทะเลในอ่าวสยาม กม. นาคม
จากเมืองไปอำเภอ มีถนนสาย
ปัตตานี-นราธิวาส มีรถยนต์
โดยผ่านประจำทาง ไปทางทะเล
ก็ได้ ภูมิประเทศเป็นที่ราบ พ. ๑๖
(๒๔๗๒) ทำการประมงเป็นส่วน
มาก นอกนั้นทำนา ทำสวนมะพร้าว
เลี้ยงสัตว์ สีนค้า มี ปลา มะพร้าว
แห้ง น้ำตาลโตนด ไข่ สัตว์
และไก่.

อ. ประนาเร มี ๓ ตำบล คือ ๑
ประนาเร ๒ ควน ๓ คอกกระบือ
๔ คอน ๕ ท่าข้าม ๖ ท่าน้ำ
ตะวันตก ๗ ท่าน้ำตะวันออก ๘
บ้านกลาง ๙ บ้านนอก ๑๐ พ่อเมือง
ปะเสยะวอ- ตำบลขึ้น อ. ตะลุบัน จ.
ปัตตานี.

ปากล่อ- ตำบลขึ้น อ. มะรุค จ.
ปัตตานี.

ปากู- ตำบลขึ้น อ. มายอ จ. ปัตตานี.
ปานัน- ตำบลขึ้น อ. มายอ จ. ปัตตานี.
ป่าบอน- ตำบลขึ้น อ. มะรุค จ.
ปัตตานี.

ป่าไร่- ตำบลขึ้น อ. มะรุค จ. ปัตตานี.
มีสถานีรถไฟ (สายแยกไปสุไหง
โกดก) ชื่อป่าไร่ ๓๐.๓๗ กม. จาก
กรุงเทพ ฯ.

ปีตูปูดี- ตำบลขึ้น อ. ยะรัง จ. ปัตตานี.
ปีนเขลิมอ- ชื่อหนึ่งของ อ. ยะรัง จ.
ปัตตานี.

ปายามูมิง- ตำบลขึ้น อ. ยามู จ. ปัตตานี.

ปิโย- คลองในกิ่งกะลาพอ อ. ตะลุบัน
จ. ปัตตานี.

ปีกยาว- บึงใน ต. ประนาเร อ. ประนาเร
จ. ปัตตานี. เป็นที่รักษาพรรณ
ปลา มีจระเข้.

ปูยุด- ตำบลขึ้น อ. สะบะวัง จ. ปัตตานี.

ปลากง- ตำบลขึ้น อ. ยามู จ. ปัตตานี.

ปูโละปูโย- ตำบลขึ้น อ. ตูยง จ. ปัตตานี.

แบ็น- ตำบลขึ้นกิ่งกะลาพอ อ. ตะลุบัน
จ. ปัตตานี.

ไผ่มัน- ตำบลขึ้น อ. ตูยง จ. ปัตตานี.

พระ- เขาใน อ. ประนาเร จ. ปัตตานี.

สูง ๒๗๘ ม.

พ้อมิ่ง— คำบดขัน อ. ปะนาเร จ. บัตตานี
มีหินลูกช้าง ซึ่งชาวบ้านนับถือว่า
ศักดิ์สิทธิ์.

พิเทน— คำบดขัน อ. มายอ จ. บัตตานี.

โพ— แหตมโน อ. ยามู จ. บัตตานี
ยื่น ออกไปโน้ ทะเด ยาว ประมาณ
๓๔ ก.ม. แหตมตาซึกเรียก มี
ประภาคารชื่อแหตมตาซึกอยู่ปลาย
แหตม.

มัวง— ท่าเรือใน ต. ปะนาเร อ. ปะนาเร
จ. บัตตานี เป็นท่าคิด้คอกับ อ.
ยามู.

มะกรุด— คำบดและอำเภอขัน จ. บัตตานี
ชาวบ้านมักเรียกว่า อ. โคกโพ
คงทว่ากาารที่ ต. มะกรุด อยู่ทาง
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกิ่งมะ
ย้อย อ. อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียง
ใต้ของ อ. เทพา จ. สงขลา อยู่
ทางทิศใต้ของ อ. คูยง และอยู่
ทางทิศตะวันตกของ อ. ยะรัง มี
สถานีรถไฟสายใต้ (สายแยกไป
สุโขทัย) คือสถานีโคกโพ อยู่
ใกล้ที่ว่าการอำเภอ คมนาคมจาก

เมืองไปอำเภอ มีทางหลวงยาว
๒๓ ก.ม. ผ่าน อ. คูยง อ. สะบารัง
รยนครดินได้ทุกฤดูกาล ภูมิ
ประเทศเป็นทราบสูงมีเขาเล็ก ๆ
เตี้ย ๆ มาก ทำนาผืนได้ พ. ๒๐
(๒๔๗๒) ทำนา ส่วนยาง ส่วน
มะพร้าว ส่วนผลไม้อื่น ๆ และ
เลี้ยงสัตว์

อ. มะกรุด เดิมเรียกว่า อ.
เมืองเก่า ขึ้นเมืองหนองจิก ภายหลัง
เปลี่ยนชื่อเป็น อ. มะกรุด เมื่อ
ยุบเมืองหนองจิกแล้ว อ. มะกรุด
จึงไปขึ้น จ. บัตตานี ไปตั้งที่โคก
โพเมื่อ พ. ศ. ๒๔๗๓ ชาวบ้านจึง
มักเรียกว่า อ. โคกโพ.

อ. มะกรุด มี ๓๐ ตำบล คือ
๑ มะกรุด ๒ เกาะ ๓ ทรายขาว
๔ หังพดา ๕ บางโกระ ๖ บ้านกด้วย
๗ ปากถ่อ ๘ บ้ามอน ๙ บ้าไร่
๑๐ แม่दान.

มะนังคำดำ— คำบดขัน อ. ตะลุบัน จ.
บัตตานี.

มะนังยง— คำบดขัน อ. ยามู จ. บัตตานี.

มะรวด— เขาใน ต. ปะนาเร อ. ปะนาเร

จ. ปัตตานี มีเรือบุก แคร่ชดยาก
เพราะน้ำไม่พอใช้ บนเขามัสเจดีย์
เป็นท่นบถอของชาวบ้าน.

มังจูด- เขาใน อ. มายอ จ. ปัตตานี.
บนเขามัสเจดีย์โบราณปรักหักพังเกือบ
หมด.

มายอ- ตำบลและอำเภอขึ้น จ. ปัตตานี
ตั้งอยู่ทางทิศ ค. มายอ อยู่ทางทิศ
ตะวันออกเฉียงใต้ของ อ. ยะรัง
อยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของกิ่ง
กระดาก อ. ตะบูน และอยู่ทาง
ตะวันตกเฉียงใต้ของ อ. ปะนาเร
คมนาคมจากเมืองไปอำเภอมีทาง
หลวง ยาวประมาณ ๓๒ กม.
รถยนต์เห็นได้ตลอดปี ทางน้ำไป
ตามลำธารเล็กสาย ๓ ประมาณ
๕ กม. แล้วออกแม่น้ำยะหริ่งผ่าน
อ. ยาม ไปออกทะเลใกล้แม่น้ำ
ปัตตานีภูมิประเทศ ตอนกลางเป็น
ที่ลุ่มๆ ดอนๆ ตอนเหนือเป็นที่ลุ่ม
ส่วนมาก ตอนใต้เป็นที่ดอนสูง
มาก พ. ๑๘ (๒๔๗๒) ส่วนมาก
เป็นไทยอิสลาม ทำนา ส่วนยาง

ทำไร่ ทำป่าไม้ ป่าหิมมอคนเผา
และทำพืชมอผ้า.

อ. มายอ เดิมตั้งที่ว่าการที่
บ้านระเคาะ ค. เกาะจัน เรียกว่า
อ. ระเคาะ แล้วย้ายไปตั้งที่ อ.
มายอ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ เปลี่ยน
ชื่อเป็น อ. มายอ.

อ. มายอ มี ๓๗ ตำบล คือ
๑ มายอ ๒ กระเคาะ ๓ กระหวะ
๔ เกาะจัน ๕ ตะวัง ๖ ตะลุโบะ
๗ ยีไร ๘ ตะโละมะเนาะ ๙ ถนน
๑๐ นาคา ๑๑ ปะโด ๑๒ ปาก
๑๓ ปานัน ๑๔ พิเทน ๑๕ ดาวา
๑๖ สะก่า ๑๗ สะกอไค้ ๑๘ สะกอ
บอน.

เมาะมาวี- ตำบลขึ้น อ. ยะรัง จ. ปัตตานี
(เมาะมาวี คือ นางมาวี เด่ากันว่า
นางมาวีเป็นคนแรกที่ไปตั้งบ้าน
ในตำบลนี้).

เมืองเก่า- ชื่อเดิมของ อ. มะกรุด จ.
ปัตตานี เมื่อชนเมืองหนองจิก.

แม่กรก- บึงใน ค. ตะโละนาแม อ.
มายอ จ. ปัตตานี เป็นที่สงวน

พรรณปลา.

แม่ลาน— คำบด^ขน อ. มะกรุด จ.
บัต^ขตาน.

ไม้แก่น— คำบด^ขน อ. ตะบูน จ.
บัต^ขตาน.

ยะปี— คำบด^ขน อ. คูน จ. บัต^ขตาน.

ยะรัง— คำบด^ขนและอำเภอ จ. บัต^ขตาน
ตั้งที่ว่าการที่ ต. ยะรัง อยู่ทางทิศ
ใต้ของ อ. สระบุรี อยู่ทางทิศ
ตะวันออกของ อ. มะกรุด อยู่ทาง
ทิศตะวันออกเฉียงใต้ของ อ. คูน
และอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของ
อ. มายอ คมนาคมจากเมืองไป
อำเภอมีทางหลวงสายบัต^ขตาน-ยะลา
รถยนต์เดินได้ตลอดปี ภูมิประเทศ
ตอนกลางและตอนใต้เป็นที่ราบลุ่ม
ตอนเหนือเป็นที่ดอนมีเขาเล็กๆ และ
มีที่ลุ่มราบบ้าง พ. ๒๓ (๒๔๒๒)
เป็นไทยอิสลามเกือบทั้งหมด ทำนา
สวนยาง และสวนผลไม้.

อ. ยะรังมี ๑๔ ตำบล คือ
๑ ยะรัง ๒ กระโต ๓ กอลำ
๔ เขาตุ้ม ๕ ทางา ๖ นาโง
๗ ประจัน ๘ บิดูบตี ๙ เมาะมาว

๑๐ ระแว้ง ๑๑ วัด ๑๒ สะดากา

๑๓ สระนอ ๑๔ อาโห.

อำเภอนี้ชาวบ้านเรียกย่อแ
บ้าง บินเย็ดมือบ้าง ตามชื่อหม
บ้านที่อำเภอเคยตั้งมา แต่ก็อยู่ใน
ต. ยะรังนั่นเอง.

ยะหริ่ง— เมือง แยกจากเมืองบัต^ขตานใน
รัชกาลที่ ๑ ครั้นจัดเป็นมณฑล
เทศาภิบาลในรัชกาลที่ ๕ ย่นเป็น
อ. ยะหริ่ง หรือยริง แล้วเปลี่ยน
ชื่อเป็น อ. ยามู.

แม่น้ำใน อ. ยามู ไหลลงทะเล
ในอำเภอสามโกด ปากน้ำบัต^ขตาน
แม่น้ำยามูก็เรียก.

ยริง— เมืองยะหริ่งใน จ. บัต^ขตาน.

ยาคี— บึง ใน ต. นาคำ อ. มายอ จ.
บัต^ขตาน เป็นที่สงวนพรรณปลา.

ยามู— แม่น้ำ แม่น้ำคันหยงก็เรียก คำบด
และอำเภอชน จ. บัต^ขตาน ตั้งที่
ว่าการที่ ต. ยามู อยู่ทางทิศตะวัน
ออกของ อ. สระบุรี อยู่ทางทิศ
เหนือของ อ. มายอ อยู่ทางทิศ
ตะวันตกเฉียงเหนือของ อ. ปะนา
เระ ทิศเหนือตกทะเลในอำเภอสาม

คนมาจากเมืองไปอำเภอ มีทาง
หลวงสายปัตตานี - นราธิวาส รถ
ยนตร์เดินได้ตลอดปี ทางน้ำไปทาง
ทะเลเข้าแม่น้ำยวม คือแม่น้ำ
ยะหริ่ง ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม
และเป็นชายทะเล พ. ๒๒ (๒๔๗๒)
เป็นไทยอิสลามโดยมาก ทำนา
ทำสวนมะพร้าว ทำน้ำตาลโคคนด
ทำการประมง และทำนาเกลือ
สินค้าที่นับว่าสำคัญ คือปลาเค็ม
น้ำตาลโคคนด และเกลือ.

อ. ยามู เดิมเป็นเมืองเรียกว่า
เมืองยะหริ่ง แยกจากเมืองปัตตานี
ในรัชกาลที่ ๓ ตัวเมืองอยู่ที่ ต.
ตันหยงดาดอ ภายหลังย้ายไปตั้งที่

ต. ยามู ห่างที่เดิมราว ๘ ก.ม.
ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ ทางกรมไต่จบ
เมืองยะหริ่งเป็น อ. ยะหริ่ง ขึ้น จ.
ปัตตานี ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็น
อ. ยามู.

อ. ยามู มี ๓๗ ตำบล คือ ๓
ยามู ๒ ยะรัง ๓ คอวัง ๔ ตะโละ
กาโปร ๕ ตะโละ ๖ ตันหยงจิงงา
๗ ตันหยงดาดอ ๘ คาเกาะเกีย

ระยา ๙ คาดือฮายรี ๑๐ บางปู
๑๑ บาโดย ๑๒ ปิยามบึง ๑๓
ปลากง ๑๔ มะนังยง ๑๕ รัตนา
บันยัง ๑๖ ลำบัน ๑๗ หนองแวก.
ชื่อแ่ง - ชื่อหนึ่งของ อ. ยะรัง จ. ปัตตานี
ซึ่งชาวบ้าน บางส่วน ใน อำเภอ น
ร้องเรียก.

ระเกาะ - ชื่อ อ. มายอ จ. ปัตตานี เมื่อ
ยังตั้งที่ว่าการที่บ้านระเกาะ ต. เกาะ
จัน.

ระเว้ง - ตำบลขึ้น อ. ยะรัง จ. ปัตตานี.

รัตนาบันยัง - ตำบลขึ้น อ. ยามู จ.
ปัตตานี.

รูสะมิแล - ตำบลขึ้น อ. สะบารัง จ.
ปัตตานี.

ฤษี - เขาใน อ. มายอ จ. ปัตตานี เป็น
เขาย่อม ๆ บนเขามีทิวเขาโบราณ
สถานเช่นกำแพง และสระน้ำ นัยว่า
แต่ก่อนเคยใช้น้ำสระนี้เข้าพิธีหลวง
แต่เดี๋ยวนี้สระชำรุดซึ่งน้ำไม่ได้แล้ว.

ละหาน - ตำบลขึ้น อ. ตะลัน จ. ปัตตานี.

ลังกา - ตำบลขึ้น อ. มายอ จ. ปัตตานี
ชาวตำบลนี้มีอาชีพในทางปั้นหม้อ
ขาย เพราะดินในตำบลนี้.

ลาพอ— เขา ใน ต. กระดพอ ถึงกระดพอ

อ. ตะมั้น จ. ปัตตานี.

ลิปะสะโง— คำบถชน อ. ตุง จ. ปัตตานี
มี ค. ตุงไหลผ่าน.

วังกะโถน— ชื่อ ซึ่ง ชาว บ้าน เรียก น้ำตก
ทรายขาว ใน ต. ทรายขาว อ.
มะกรูด จ. ปัตตานี.

วัด— คำบถชน อ. ยะรัง จ. ปัตตานี ที่
ชื่อ เช่น นั้น เพราะมี เนินดิน ซึ่ง เคย เป็น
ที่ตั้ง วัด มา แด่ เดิม.

ศาลาวิงนบ— ตำรา เกิด จาก น้ำตก ทราย
ขาว ที่ เขา นาง จัน อัน อยู่ ทาง ด้าน
ตะวันตก ของ ช. ดัน กาดากีรี ต.
ทรายขาว อ. มะกรูด จ. ปัตตานี
เป็น ตำรา ทาง มาก.

สะก้า— คำบถชน อ. มายอ จ. ปัตตานี
ชาว คำบถชน มี อาชีพ ทาง บน หน้ อย าย
เพราะ ดิน ใน คำบถชน ด.

สะดาวา— คำบถชน อ. ยะรัง จ. ปัตตานี
(สะดาวา แปลว่า ดิน ประสิด เพราะ
คำบถชน เคย เป็น ที่ คม ดิน ประสิด).

สะนอ— คำบถชน อ. ยะรัง จ. ปัตตานี
(สะนอ เป็น ชื่อ ต้น ไม้ ชนิด หนึ่ง).

สะบารัง— คำบถ และ อำเภอบน จ. ปัตตานี

ตั้ง ที่ ว่า การ ที่ ต. สะบารัง และ
เป็นที่ ตั้ง ศาลา กวาง จัง หวัด ด้วย อยู่
ทาง ทิศ เห็น อย ของ อ. ยะรัง อยู่ ทาง
ทิศ ตะวัน ออก ของ อ. ตุง และ
อยู่ ทาง ทิศ ตะวัน ตก ของ อ. ยามู
ทาง ทิศ เห็น ออก ทะเล ใน อำเภอ ยามู
ภูมิ ประเทศ เป็น ที่ ราบ ลุ่ม ทั่ว ๆ ไป
พ. ๓๕ (๒๔๗๒) ทำนา ส่วน
มะพร้าว ส่วน ยาง และ ส่วน ผลไม้
ทำการ ประมง และ เลี้ยง สัตว์ และ
ชุด แว่ ดิน ค้ำ มี มะพร้าว แท่ง หมาย
แท่ง ปลากุ้ง ยาง พารา โค กระบือ
และ แร่ ดิน.

สะบารัง แปลว่า มั่ง หรือ ตั้ง
แต่ ก่อน อ. สะบารัง ตั้ง อยู่ ที่ ต.
อาเนาะรู ภายหลัง ย้าย มา ตั้ง ที่ ต.
สะบารัง มั่ง ตรง ข้าม กับ ต.
อาเนาะรู.

อ. สะบารัง มี ๓๓ ตำบล คือ
๑ สะบารัง ๒ กระมียอ ๓ คลอง
มะนิง ๔ จะบังคอก ๕ ตะลุโปะ
๖ ดันหยงตุโละ ๗ บานา ๘
บาระโหม ๙ บาระเฮาะ ๑๐ ปะกา
ยะรัง ๑๑ ปุยก ๑๒ รุสะมิแด

๑๓ อาเนาะรุ.

สันกาลาگیر- ทิวเขาใน ต. ทวายขาว

อ. มะกรุด จ. ปัตตานี สูงประมาณ

๒๐๐ ม. มีนาศกษชอทรายขาว หรือ

วังกะโกนกะเรียก ซึ่งเป้นยอดของ

ถ้ำธารคำดาอังก์ทำนบ.

สาคอไต้- ตำบลชน อ. มายอ จ. ปัตตานี

สาโคบน- ตำบลชน อ. มายอ จ. ปัตตานี.

สาบัน- ตำบลชน อ. สะบารัง จ. ปัตตานี.

สาบบุรี- แม่น้ำและเมืองเก่า ใน จ.

ปัตตานี แม่น้ำสาบบุรีหรือตะลัน

ก็เรียก ยาวประมาณ ๑๐๕ กม.

กว้าง ๕๐ ม. ยอดน้ำเกิดในกิ่งวือ

เสาะ อ. ตันหยงมัส จ. นราธิวาส

ไหลผ่าน อ. โกตาบารู จ. ยะลา

ไปลงทะเลในอ่าวสยาม ในอ. ตะ

ลัน ไช้เรือเดินได้ถึง ต. สาอ

อ. โกตาบารู เว้นแต่หน้าแดง ที่

ปากน้ำมีประภาคาร.

จ. สาบบุรี เป็นเมืองเก่าแยก

จากเมืองปัตตานีในรัชกาลที่ ๑

จนถึงรัชกาลที่ ๕ คงเป็นจังหวัด

อินทปัตตานี ยวบเป็น อ. ตะ

ลัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕.

หนองจิก- เมืองเก่าใน จ. ปัตตานี แยก

จากเมืองปัตตานีในรัชกาลที่ ๑

ตั้งเมืองเดิมตั้งอยู่ที่ ต. ตาโต๊ะ อ.

ตุง ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ ได้ย้าย

ไปตั้งที่ ต. ตุง เมื่อราว พ.ศ.

๒๓๘๘ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ ยวบเป็น

อ. ตุง.

หนองแรด- ตำบลชน อ. ยามู จ.

ปัตตานี.

อาเนาะรุ- ตำบลชน อ. สะบารัง จ.

ปัตตานี เคยเป็นที่ตั้ง อ. สะบารัง

อาโห- ตำบลชน อ. ยะรัง จ. ปัตตานี

(อาโห แปลว่า ไม้ไผ่สีสุก)

—เที่ยวเมืองศรีเทพ—

ตรี อมาตยกุล กองพิพิธภัณฑสถานและโบราณวัตถุ

(ต่อจากปีที่ ๑ เล่ม ๕)

เมื่อรับประทานอาหารเช้าเสร็จแล้ว ข้าพเจ้า, นายคัมภีร์และนายชิตได้ไปดูเมืองศรีเทพโดยนายเมฆผู้ใหญ่บ้านกับลูกบ้านอีก ๓-๔ คนเป็นผู้นำไป หนทางที่ไม่ต้องผ่านเข้าไปในเมืองใหญ่หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าเมืองป่าวังซึ่งไม่มีทวารโบราณสถานอันใดเหลืออยู่เลยนอกจากกำแพงเมืองเดินผ่านป่าวังไปสัก ๒๐ นาที จึงถึงกำแพงอีกชั้นหนึ่ง ในกำแพงตอนนั้นมีป่าไผ่ขึ้นเป็น

ทิวแถว ชาวบ้านเรียกว่าเมืองน้อยหรือเมืองป่าไผ่ หนทางที่เราเดินจากที่พักที่บ้านศรีเทพมากว่าจะถึงโบราณสถานที่ต้องการดูนั้นกินเวลาดังเกือบครึ่งชั่วโมง ซึ่งเราจำเป็นต้องไปดูโบราณสถานทุก ๆ วันอย่างนี้แล้วย่อมเป็นการลำบากอย่างยิ่งที่จะต้องเดินทางทั้งไปและกลับเป็นเวลาถึง ๑ ชั่วโมง เพราะฉะนั้นเมื่อดูโบราณสถานเสร็จแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอให้นายเมฆพาไป

ตรวจหาที่พักเหมาะ ๆ ตักแห่งหนึ่งให้อยู่
ใกล้ ๆ กับโบราณสถานที่เราต้องการดู
นายเมฆ ได้นำเราออก ประตูเมือง ทางทิศ
ตะวันตก ซึ่งพอเดินมาได้สัก ๕ นาทีก็ถึงหมู่บ้าน
แห่งหนึ่งซึ่งมีบ้านอยู่รวมท้องประมาณ
๓๐ หลัง หมู่บ้านนี้เรียกว่า “บ้านบึงนา
จาน” อยู่ริมคูเมืองน้อย ชาวบ้านในแถบนี้
ได้อาศัยใช้น้ำในคูเมืองสำหรับบริโภค ต่อ
จากหมู่บ้านนี้ไปมีทุ่งนาเล็ก ๆ ซึ่งชาวบ้าน
ได้ทำแต่พอกินพอใช้ในหมู่บ้าน แต่มีต้น
แตงทำนาไม่ได้ผล ชาวบ้านพากันออกขาย
จึงได้อพยพไปอยู่ที่อื่นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว
แต่ก่อนนั้น เราได้เลือกได้บ้านร้างหลังหนึ่ง
จากหลายบ้านซึ่งได้ถูกทิ้งร้างไว้ เพราะ
เห็นว่าใหญ่โตกว้างขวางกว่าบ้านอื่น ๆ คือ
มาทราบว่ามีบ้านที่เรายึดเป็นที่พำนักชาวบ้าน
ได้ปลูกถั่วฝักยาวประหลาดรูปหนึ่งซึ่งมาจำพรรษา
อยู่กัน พวกเรา ๗ คน อยู่กันได้อย่าง
สบาย

วันเช้าเราได้พบกับ ดร. เวลส์ ซึ่งกำลัง
ชุดกันอยู่ที่ปราสาทสองพี่น้อง ดร. เวลส์ ได้นำ
ไปดูศิลาจารึกหลักหนึ่ง จมดินอยู่ข้างหน้า

ปราสาท คือจารึกหินรูปร่างคล้าย ๆ ตะป
หัวเห็ด มีหนังสือสันสกฤตจารึกอยู่ ๒ แถว
บางตัวกระเทาะไปเสียบ้าง แต่ส่วนมาก
ยังพอได้เห็นเป็นรูปร่างอยู่ ถ้าให้ผู้ที่เชี่ยวชาญ
ทางภาษาโบราณ อ่าน แล้วบางที่จะ
เป็นประโยชน์มาก (ดูรูปที่ ๑) ศิลาจารึก
ชนิดนี้ สมเด็จพระพุทธเจ้าทรงพระราชทานภาพ
ซึ่งได้เสด็จไปเมืองศรีเทพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗
ก็ได้พบหลักหนึ่งเหมือนกันแต่แตกชำรุดเสีย
มากคงเหลืออยู่เพียงเสี้ยวเดียว ศิลาจารึก
หลักนั้น ได้เก็บมาศึกษาไว้ จนพอสมควร
ญาณแล้ว คงเก็บพระองค์ท่านได้เสด็จ
ไปทอดพระเนตร

ก่อนที่จะกล่าวถึง ประวัติศาสตร์ของ
เมืองนี้ ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงภูมิศาสตร์
อันเป็นต้นของเมืองนี้เสียก่อน คือเมือง
ศรีเทพตั้งอยู่ห่างไกลจากแม่น้ำป่าสักเล็กน้อย
เข้าไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๖ กิโลเมตร
ซึ่งถ้าจะพิจารณาภูมิประเทศแล้วย่อมจะ
ไม่เหมาะสมอย่างยิ่งในการที่จะเข้าไปตั้งเมือง
อยู่ใกล้แม่น้ำเช่นนี้ เพราะตามธรรมชาติใน
สมัยโบราณถนนหนทางยังไม่เจริญเหมือน

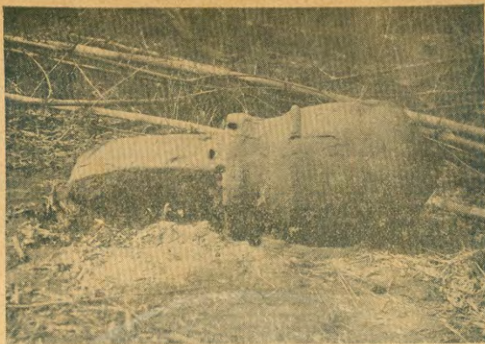
๑. เข้าใจว่าเสาศิลาเป็นหลักเมือง . เวลาที่ได้เข้ามาไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติแล้ว รูปทรงยังบริสุทธิ์ดี
และได้ออกค้นหาส่งไปให้ศาสตราจารย์เรสเซ่ที่อินโดจีนฝรั่งเศสอ่านแล้ว แต่ยังมีได้รับตอบ

อย่างในปัจจุบันนี้ ต้องอาศัยลำน้ำเป็นทางคมนาคมไปมาติดต่อกันระหว่างเมืองหนึ่งกับอีกเมืองหนึ่ง ถ้าหากว่าไม่ตั้งเมืองห่างจากลำน้ำเข้าไปตั้ง ๖ กิโลเมตร หรือ ๑๕๐ กิโลเมตรแน่แล้ว ก็จะต้องเป็นการลำบากในการขนส่งเป็นอย่างยิ่ง เพราะกว่าจะเดินไปถึงลำน้ำได้จะต้องกินเวลานานและถ้ามีเครื่องมือเครื่องใช้ ไปด้วยจะต้องดำเลี้ยงไปโดยพาหนะทางบกเสียก่อนแล้วจึงจะถ่ายลงเรืออีกทอดหนึ่งซึ่งเป็นการลำบากมิใช่น้อย อีกประการหนึ่งคนโบราณต้องอาศัยน้ำในแม่น้ำสำหรับบริโภคกันโดยมาก และก็ไม่ปรากฏว่าในเมืองศรีเทพอุดมไปด้วยลำน้ำหรือลำคลองอย่างเช่นในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่นักคิดถือว่าลำน้ำสำคัญในปัจจุบันนี้ ฉะนั้นคนที่ให้ตั้งเมืองศรีเทพไปนั้นน้ำจะต้องเปลี่ยนทางเดินเสียแต่เป็นแน่

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วในคอนต้นว่า ห้วยแห่งหนึ่งซึ่งกว้างกว่ามหาห้วยอื่น ๆ ที่ได้พบมาในระหว่างเดินทาง ชาวบ้านในแถบนั้นเรียกว่า “ลำเหียง” ห้วยนี้อยู่ใกล้เมืองศรีเทพมาก ระยะทางจากลำห้วยไปถึงตัวเมือง น้อยประมาณ ๕๐ กิโลเมตร

ลำห้วยแคบและตื้นกว่าแม่น้ำป่าสัก แต่มีน้ำซึ่งอยู่ตลอดปี ถึงแม้ว่าน้ำทางใต้บอกว่าการน้ำมีทางไปบรรจบกับแม่น้ำป่าสักได้ แต่ข้าพเจ้าไม่มีเวลาที่จะตามไปสำรวจได้จนถึงต้นน้ำจึงยังไม่ทราบแน่ชัดว่าจะเท็จจริงประการใด แต่ภูมิประเทศในบริเวณนี้กรมแผนที่ยังมิได้ไปสำรวจทำแผนที่ละเอียดไว้ ข้าพเจ้าจึงไม่สามารถที่จะแสดงเส้นทางเดินของลำห้วยนี้ได้โดยละเอียด แต่ถ้อยอย่างก็คิดว่าเหียงนั้นเหตุผลพอที่จะทำให้เชื่อว่าเป็นแม่น้ำเดิมหลายประการ คือ ๑. อยู่ใกล้เมืองศรีเทพ ซึ่งการที่แม่น้ำอยู่ใกล้เมืองนี้อาจจะเป็นปัญหาได้ว่าจะทำให้เกิด โรคภัยไข้เจ็บและน้ำท่วม เพราะแม่น้ำคอนนั้นไม่เหมือนกับแม่น้ำเจ้าพระยา ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น แต่ก็มิใช่แก้ได้อย่างเพียงพอว่าชาวเมืองที่อาศัยอยู่ในบริเวณซึ่งห่างไกลจากลำแม่น้ำถึง ๕๐ กิโลเมตรพอที่จะไม่ได้รับอันตรายจากน้ำป่าและน้ำท่วมได้เพียงพออยู่แล้ว เช่นชาวบ้าน โคกสว่าง ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่คนละฝั่งปากแม่น้ำ กับเมืองศรีเทพก็อยู่ในระยะทางเพียง ๕๐ กิโลเมตรกัน ๒. ชาวเมืองต้องอาศัยน้ำในแม่น้ำสำหรับบริโภค ซึ่งถ้าตัวเมืองอยู่ลึกเข้าไปจากลำแม่น้ำถึง

รูปที่ ๑

ศิลาจารึกภาษาสันสกฤต พบที่หน้าปรางค์
สองพี่น้อง ในเมืองศรีเทพ

รูปที่ ๒

เสาประตูลาจารึกหลักเป็นรูปฤๅษีทั้ง ๔ ด้าน

รูปที่ ๓
ทับหลังประตูลา จำหลักเป็นรูปกนกหน้าสิงห์
และรูปเทวดา

หอสมุดแห่งชาติสงขลา

๑๕๐. เส้นเขื่อนย้อมจะเป็นการลำบากอย่างยิ่งในการที่จะอาศัยใช้น้ำในแม่น้ำ ในคูเมืองศรีเทพ มีช่องทางไปออก แต่เฉพาะลำเหยงเท่านั้น คือที่ขุดไปเชื่อมกับลำเหยงนี้ เพื่อจะอาศัยใช้น้ำในลำน้ำนั้น สำหรับบริโภคใช้สอยภายในเมือง ๓. การคมนาคม ถ้าหากว่าแม่น้ำย้อมห่างออกไปจากตัวเมืองมากเช่นนี้ ย้อมจะทำให้ต้องถ่ายทอดสินค้าหรือเครื่องมือเครื่องใช้ลำเดียวมาทงบกอีกคงจะลำบากจึงจะถึงตัวเมือง ซึ่งเป็นการลำบากในการที่จะขนถ่ายเป็นอย่างยิ่ง

เนื่องด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๓ ประการนี้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าลำเหยงนี้คงจะเป็นแม่น้ำเดิมเป็นแน่ เพราะภูมิประเทศและลักษณะที่ตั้งของลำเหยงแสดงให้เห็นว่าน่าจะต้องเป็นแม่น้ำเดิม แล้วต่อมากระแสน้ำไหลเปลี่ยนทางเดินห่างเมืองออกไปจึงทำให้เมืองร้างตั้งอยู่ไม่ได้ ตัวอย่างการเปลี่ยนทางเดินของลำแม่น้ำเดิมซึ่งคงทำให้เมืองร้างนั้นมีหลายต่อหลายเมือง เช่นเมืองนคร

ปฐม เมืองอุททอง เมืองสุโขทัยเก่า เมืองสรรค์ ถึงแม่น้ำเจ้าพระยาเคยจนกระทั่งน้ำก็ได้เปลี่ยนทางเดินเสียหลายแห่ง เช่นในแผ่นดินสมเด็จพระไชยราชาธิราชโปรดฯ ให้ขุดคลองบางกอกใหญ่ คือขุดตั้งตั้งแต่คลองบางกอกน้อยไปออกแม่น้ำเก่าที่หน้าวัดอรุณฯ คลองดังกล่าวขุดใหญ่ได้กลายเป็นลำแม่น้ำตรงที่ราชวรวิหารทุกวันนี้และยังมีแห่งอื่น ๆ อีกหลายแห่งเป็นต้น

แผนผังเมืองศรีเทพที่แปลกที่สุด คือเป็นเมืองแปดทิศกัน สองเมือง มีกำแพงเมืองล้อมรอบ กำแพงเมืองก่อด้วยดินปนศิลาแลง คือเมืองใหญ่นั่นกว้างประมาณ ๕๐ เส้น ยาวประมาณ ๕๐ เส้น ตัวเมืองน้อยกว้างยาวประมาณด้านละ ๔๐ เส้น ในเมืองใหญ่เท่าที่ได้เห็น ถ้าจริงไม่ปรากฏว่ามีทวารโบริมด้านนอกอย่างใดเลย ได้สอบถามชาวบ้าน ตูก็ไม่ได้ปรากฏว่ามีผู้ใดเคยได้พบคงพบแต่ศิลาจำหลักสมัยลพบุรี ๓-๔ ชิ้น คือ ที่หลังประตูอันใหญ่ ๒ อันจำหลักเป็นรูปนกหน้าตั้งหีและเทวดา กับเสาศิลา

๑. เดิวนั้นดินน้ำเดินถึงกันไม่ได้ แต่ได้ทราบจากชาวบ้านว่าแม่น้ำ ๆ ไหลจากลำเหยงเข้ามาในคูเมืองได้โดยรอบ

ประตูลี้เหลื่อม ๒ อัน ๆ หนึ่งจำหลักเป็นรูป
 ฤษัฏ ๕ ด้าน อีกอันหนึ่งไม่มีรูปจำหลัก
 (รูป ที่ ๒ และที่ ๓) ที่ตรงหน้าบ้านเรียก
 กันว่า “เจ้าพ่อหินหัก” และพากันนับถือ
 ว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์มาก และไม่มีใครค่อย
 กล้าเข้าไป ละตาม ละดวง ดังชุดคันโบราณ
 สักภายในเมืองนี้เลย เมืองศรีเทพซึ่ง
 รอดพ้นเงื้อมมือผู้ร้ายที่ลักชุดคันได้ก็เพราะ
 ศิลาจำหลัก ๓ - ๔ ชิ้นเอง ถึงฤดูปลาย
 เดือนชาวบ้านในท้องถิ่นที่ใกล้เคียงทุก ๆ
 ตำบลได้พากันจัดขบวนแห่อย่างมโหฬารมี
 เครื่องเล่นเครื่องบูชาตามมีถักการกันทุก ๆ ปี
 และชาวบ้านที่เข้า ขบวนแห่ก็แต่งกายด้วย
 เสื้อผ้าดีสวยงาม น่าเสียดายที่พวกเราไม่มี
 โอกาสได้เห็นเพราะกลับมาเสียก่อนเขาเริ่ม
 งาน

ตัวเมืองศรีเทพนั้นกตมแบบเมืองโบราณ
 ทั้งหลาย เช่นเมืองเวียงสระและเมืองอุทอง
 ผิดกัน ก็แต่เมืองทั้งสองนั้นเป็นเมืองเดี่ยว
 ส่วนเมืองศรีเทพนี้เป็นเมืองแฝด ตัวเมือง
 น้อยมี ๖ ประตู เมืองใหญ่มี ๕ ประตู บาง
 ประตูยังมีหลักศิลาเสาประตูมคินอยู่รูปร่าง
 เสาประตูนั้นเหมือนอย่างศิลาจารึก ผิดกันแต่
 ที่ไม่มีอักษรจารึกเท่านั้น ตัวเมืองใหญ่หรือ

ที่ชาวบ้านเรียกว่าเมืองบัวรังนี้ น่าจะเป็น
 เมืองที่พวกขอมมาสร้างขึ้นใหม่ในภายหลัง
 เพราะกำแพงเมืองโดยมากมีศิลาแดงแต่ง
 โด ๆ อันแสดงให้เห็นว่าเป็นฝีมือช่างขอม
 เพราะเมืองโบราณครั้งพวกอินเดียเข้ามา
 เมืองมักก่อด้วยดินเหนียว อีกประการหนึ่ง
 ในเมืองใหญ่ไม่มีโบราณสถานอย่างใดเหลือ
 อยู่เลย นอกจากศิลาจำหลัก ๓ - ๔ ชิ้น
 ตามที่ชาวบ้านได้เรียกว่า “เจ้าพ่อหินหัก”
 ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นเท่านั้น ส่วนบ้าน
 เรือนที่ปลูกสร้างสำหรับคนในสมัยนั้นก็มี
 พังทลายลงและกลายเป็นดินหมด เพราะเป็น
 เวลาหลายร้อยปีมาแล้ว แต่ถ้าได้ทำการ
 ขุดค้นครั้งใหญ่ให้ทั่วทั้งเมืองบางทีอาจจะ
 ได้พบของดี ๆ เป็นประโยชน์ในการสอบ
 สืบ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี อีกบ้าง
 เป็นแน่

โบราณสถานที่น่าสนใจอยู่ในเมืองน้อย
 นั้นมีหลายอย่าง และอยู่รวมกันเป็นหมู่ใน
 กลางเมือง ซึ่งแสดงว่าในสมัยที่บ้านเมืองนี้
 ยังเจริญอยู่นั้น เจ้าผู้ครองนครคงจะมีราช
 ดำรงอยู่ในกลางเมืองซึ่งใกล้กับหมู่โบราณ
 สถานเหล่านี้เป็นแน่ ส่วนนอกเขตพระราช
 ดำรงออกไปนั้นคงเป็นที่อาศัยของข้าราชการ

การและราษฎร แต่เนื่องด้วยในบริเวณ
เมืองมีเนื้อที่กว้าง เพราะฉะนั้นในคราวที่
ดร. เวลต์ ชนไป ขุดค้น จึงได้เลือก ขุด แต่
เฉพาะข้างหน้าโบราณสถานเท่านั้น มิได้
กระจายการขุดค้นออกไปยังส่วนต่าง ๆ โดย
รอบโบราณสถาน ซึ่งวิธีทำเช่นนี้ แม้แต่เพียง
ประหยัดการใช้จ่ายอย่างเดียว ซึ่งไม่ค่อยได้
ประโยชน์ในการขุดค้นเท่าใดนัก นอกจากนี้
จะได้แต่ทราบอย่างผิวเผิน ๆ ว่าในเมืองนั้นมี
โบราณสถานอย่างใดบ้าง และโบราณ
สถานเหล่านั้นมีรูปร่างเป็นอย่างไร ส่วน
การที่จะทราบว่าพระราชวังของกษัตริย์
ครองนครนี้อยู่ตรงไหน ในสมัยนั้นเครื่องมือ
มือ เครื่องใช้ หรือ เครื่องประดับ อันใดบ้าง
เหล่านี้ ย่อมเป็นไปได้ เพราะเหตุว่ามิได้
ทำการขุดค้นโดยละเอียด แต่คนที่จริง ๆ
จะเห็นใจของผู้ที่มาขุดค้นอยู่บ้างเหมือนกัน
เพราะว่าการที่จะขุดค้นให้ละเอียดจริง ๆ นั้น
จะต้องลงทุนนับเป็นจำนวนหมื่น คือจะต้อง
โค่นป่าในเมืองให้เตียนราบลงไปเสียถึงจะ
ลงมือทำงานดินอย่างที่เราเรียกเป็นภาษาฝรั่งว่า
“Field excavation” ได้ แต่สมาคมค้น
คว้าวัฒนธรรมของอินเดีย (The greater

Indian Research Committee) ไม่มีเงิน
ทุนพอที่จะให้มาทำการใหญ่ ได้ถึงเพียงนั้น
การที่จะรู้เรื่องของเมืองนี้จึงยังทำไม่ได้โดย
ละเอียดในบัดนี้

เมืองศรีเทพนี้ เท่าที่สังเกตโบราณ
สถานและโบราณวัตถุกับศิลาจารึกที่ยังคง
เหลืออยู่นั้น เห็นว่าสันติเมนาจะเป็นเมือง
ที่พวกอินเดียได้มาตั้งอยู่ก่อน แล้วต่อมา
เมื่อพวกขอมได้มาเป็นใหญ่ในดินแดนสยาม
จึงได้มาบูรณะเมืองเดิมของพวกอินเดียขึ้น
และได้สร้างเมืองซ้อนกับเมืองเดิมขึ้นใหม่
อีกเมืองหนึ่ง คือที่เรียกว่าเมืองใหญ่ใน
ปัจจุบันนี้ แล้วสร้างโบราณสถานขึ้น
๓ แห่ง คือ ปราสาทองค์หนึ่งใกล้ ๆ กับ
ปราสาทของพวกอินเดียที่ได้สร้างไว้แต่เดิม
เป็นคฤหาสน์ ซึ่งในปัจจุบันนี้ได้เรียกว่าปราสาท
สองพี่น้อง และยังมีเนินศิลาแดงเนินใหญ่
เนินหนึ่ง ซึ่งเข้าใจว่าจะเป็นปราสาทของขอม
แต่แล้วได้หักพังลงไปหมด และยังมีได้พบ
ลวดลายจำหลักอย่างใด คงพบแต่แดงแผ่น
ใหญ่ ๆ กองทับถมกันอยู่ เนินศิลา
ดร. เวลต์ สันนิษฐานว่าเป็นเขาไกรลาสซึ่ง
พวกขอมชอบสร้างไว้กลางเมือง แต่ ดร.

เวสต์ มีได้รูดกันในที่แห่งนี้จึงไม่สามารถจะทราบได้ว่า รูป ร้าง ทรวดทรงเป็น อย่างไร และมีสิ่งใดอยู่ภายใต้กองศิลาแดงนั้นบ้าง มีปรางค์อังก่อหนึ่งซึ่งอยู่นอกเมืองออกไปประมาณ ๘๐ เส้น เรียกว่าปรางค์ฤๅษี ปรางค์องค์นี้ รูปทรงยังบริบูรณ์อยู่ แต่ชั้นเดิมคงจะก่อรากได้ไม่คงได้โดยสมบูรณ์ดังไปข้างหนึ่ง

เมืองศรีเทพเป็นเมืองเดียวในประเทศสยามที่ได้พบแต่ โบราณวัตถุอันเนื่องแต่พระพุทธรูปในศาสนาพราหมณ์ ส่วนพระพุทธรูปรูปพระโพธิสัตว์หรือเครื่องบูชาอันเกี่ยวกับพุทธศาสนานั้นมิได้พบเลย และโบราณวัตถุซึ่งได้พบโดยมากถ้าเป็นรูปพระนารายณ์แล้วมักจะเป็นของสมัยก่อนขอมทั้งนั้น ส่วนฝีมือช่างขอมนั้นคงพบแต่รูปยักษ์หรือทวารบาล เสาศิลา และศิลาจำหลัก ที่หลังประตูหรือเครื่องประดับปรางค์เท่านั้น

ปรางค์ใหญ่เป็นปรางค์รูปสี่เหลี่ยมก่อด้วยอิฐระนาดที่ไม่เป็นข้อ โดยยี่เหลี่ยมอย่างเดียวกันกับเจดีย์ที่วัดแก้วเมืองไชยา (ดูรูปที่ ๔ และที่ ๗) พระองค์เจดีย์มีด้านสูงประมาณ ๖ เมตร กว้าง ๓๒ เมตร ยาว ๓๓.๘๐ เมตร ฐานเรียงก่อด้วยศิลาแดงเป็น

รูป ๔ เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ๔๓.๘๐ ม. ยาว ๖๐ เมตร ที่ฐานทำเป็นบรโตสำหรับขึ้น ๔ ด้าน แต่ฐานนี้โดยซำรุดหักพังเสียโดยมาก ซึ่งถ้ามิได้ทำการขุดค้นแล้วคงจะไม่ทราบว่า ฐานศิลาแดงนั้นรูปร่างเป็นอย่างไร ที่องค์ปรางค์ทำประตูเข้าได้แต่เฉพาะทางทิศตะวันตกประตูเดียว ส่วนอีก ๓ ด้านนั้นทำเป็นประตูหลอกได้ แบบประตูหลอกนั้นคล้ายกับปรางค์ของพวกขอม คือปรางค์มีอิฐหักพัง ร้างหล่นลงมาบ้าง แต่ยังเหลือพอเป็นรูปทรงได้ก้นค้ำเท่าที่สังเกตเห็นเข้าใจว่าเป็นปรางค์ที่สร้างขึ้นไว้ก่อนพวกขอม ครั้นต่อมาเมื่อพวกขอมได้มาเป็นใหญ่จึงได้ตกแต่งเพิ่มเติมขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เช่นจำหลักที่หลังประตูติดเข้าไว้แล้วเอาเสาศิลาจำหลักติดไว้หน้าประตูตามแบบศิลปะของขอมซึ่งได้ทำเป็นแบบเดียวกันมาอย่างทุก ๆ แห่ง เมื่อเมืองศรีเทพได้ถูกทิ้งร้างนานเข้า ไม่มีผู้ใดบูรณะโบราณสถานเหล่านี้ ส่วนต่าง ๆ ที่ประณีตวิจิตรนอกจึงได้หักพังร่วงหล่นลงมา ซึ่งปรากฏว่าได้หักพังอยู่รอบ ๆ ปรางค์องค์ใหญ่เป็นอันมาก นอกจากเครื่องประดับปรางค์อันเป็นฝีมือช่างขอมแล้ว ยังได้พบโบราณวัตถุที่เป็นฝีมือช่างสมัยก่อน

รูปที่ ๔
เจดีย์สมัยศรีวิชัย ที่วัดแก้วเมืองไชยา

รูปที่ ๕
รูปพระนารายณ์ลีลา สมัยก่อนขอม พบที่หน้าปรางค์ใหญ่
ในเมืองศรีเทพ

รูปที่ ๖

เทวรูปสมัยก่อนขอม พบที่ทางทิศตะวันตก
ของเมืองศรีเทพ ห่างจากเมืองประมาณ ๕๐ เส้น

ขอมอีกหลายชั้น คือ รูปพระนารายณ์ ๒ องค์ (รูปที่ ๕) คือจำหลักเป็นรูปคล้ายรูปพระศิวะองค์ ๑ (ไม่แน่นอนเพราะด้านหน้าได้แตกหายไปหมด รูป) ของที่ข้าพเจ้าได้พบใหม่เวลานี้ได้นำมาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรุงเทพฯ หมดแล้ว ผู้ที่พบความประสงค์จะชม เชิญไปชมได้ในวันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันเปิดให้ประชาชนเข้าชม โดยมีต้องเสียเงิน หรือผู้ที่มีความประสงค์จะศึกษาวิชาโบราณคดีโดยเฉพาะแล้วอาจจะขออนุญาตพิเศษเข้ามาชมได้ทุกวัน เว้นวันจันทร์ ซึ่งเป็นวันหยุด

โบราณวัตถุซึ่งเป็นฝีมือช่างสมัยก่อนขอมนี้ แต่เดิมพิพิธภัณฑสถานฯ ได้จัดรวมไว้ในจำพวกสมัยทวารวดี แต่เนื่องจากในเวลานี้ยังค้นไม่พบหลักฐานว่าจะเป็นฝีมือช่างสกุลใดแน่ จึงได้จัดรวมไว้เป็นพวกหนึ่งต่างหากโดยเรียกว่า “สมัยก่อนขอม” คือก่อนที่พวกขอมได้สร้างนครชุมเป็นราชธานี เมื่อ พ.ศ. ๑๔๓๒ โบราณวัตถุเหล่านี้โดยมากมักจะได้พบที่เมืองศรีเทพและเมืองปราจีน ทางบกฯ ได้แกะภาคตะวันออกก็ได้พบบ้างเหมือนกันแต่ไม่มากเท่ากับต้อง

เมืองที่กล่าวแล้ว ในโบราณสถานซึ่งสร้างขึ้นก่อนสมัยนครชุมซึ่งอยู่ในอินโดจีนของฝรั่งเศสก็ได้พบบ้าง รูปจำหลักคล้ายกันกับที่ได้พบในประเทศสยาม เช่นเดิมด้านที่ฝรั่งเศสแห่งปาลายบูรพทิศ (Ecole Française d'Extrême Orient) เข้าใจว่าจะเป็นของฝีมือช่างขอมเก่า แต่ครั้นมาพบของอย่างเดียวกันเข้าไปในประเทศสยาม ก็ต้องเปลี่ยนความเข้าใจเดิมว่าไม่ใช่ของฝีมือช่างขอมเก่าเสียแล้ว เห็นจะเป็นของสมัยทวารวดีหรือของฝีมือช่างแห่งอาณาจักรพม่า แต่ด้านตะวันตกก็ยังไม่แน่ใจว่าเป็นของฝีมือช่างสกุลใดแน่ โบราณวัตถุจำพวกสมัยก่อนขอมนี้ เท่าที่ได้พบคงพบแต่ของที่ทำด้วยศิลาเท่านั้น เนื้อที่ล้าช้าที่มีหลายชนิดด้วยกัน แต่โดยมากมักเป็นหินปูนสีขาว (limestone) นำปาดผิวของฝีมือช่างสมัยก่อนขอมนี้ได้พบของที่ทำด้วยสัมฤทธิ์เลย ถึงแม้ในอินโดจีนของฝรั่งเศสก็ยังไม่พบแน่ของที่ทำด้วยศิลาเช่นเดียวกัน

รูปพระนารายณ์ดมหมวกแรกซึ่งได้พบที่เมืองศรีเทพนี้ โดยมากมักจะทำเป็นรูปยืน

เขยอตัว ผ่านท่าบางแนบเพื่อให้เห็น
ทรวดทรงได้ถนัด การทำฝั่่งบางคล้าย
กับแบบพระพุทธรูปอินเดียที่ทำขึ้นในสมัย
ราชวงศ์คุปตะ (พ.ศ. ๙๖๐ - ๑๓๕๐) นิด
กับของที่ได้พบในเมืองอื่น ๆ ที่ได้พบใน
เมืองอื่น ๆ เช่น ที่เมืองปราจีน และทาง
บกก็ ได้มักจะทำเป็นรูปยืนตัวตรงและทำฝั่่ง
นุ่งหนากว่าเทวรูปของเมืองศรีเทพ บางองค์
ทำรอยฝั่่งไว้เป็นริ้วเล็ก ๆ และมีชายฝั่่งห้อย
ไว้ที่ตรงบนเขอก็มี่ เทวรูปซึ่งได้พบที่เมือง
ศรีเทพนั้นมียืนตัวตรงอยู่ ๒ องค์ องค์แรก
ชำหลวลงประจำจังหวัดเพชรบูรณ์ส่งมาได้
ยังพิพิธภัณฑสถาน ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒
องค์หลังเป็นองค์ที่ชำพเจ้าได้ไปพบที่เมือง
ศรีเทพในคราวนี้ ซึ่งบัดนี้ได้นำมาไว้ใน
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่กรุงเทพฯ ฯ แล้ว
(รูปที่ ๖) แต่รูปพระนารายณ์ยืนตัวตรง
ทั้งสอง องค์นี้ดูเหมือนเป็นเครื่องประดับหมวก
ซึ่งทำเป็น ถอดตาย คล้าย ดอกจันทน์ คิดไว้
ตรง หน้าผาก ไม่ได้สวม หมวก แยก
เรียบ ๆ อย่างองค์อื่น ๆ และหมวกทั้งสอง
ก็ทรงเดียวกัน มือกองค์หนึ่งซึ่งเป็นของ
แปลกซึ่งชำพเจ้ายังไม่เคยพบในที่ใดเคย
นอกจากที่เมืองศรีเทพ คือ เป็นเทวรูปยืน

มีตัวอยู่ข้างหลัง แต่รูปองค์นี้จะดูแต่เพียง
ฝั่่ง ๆ ก็จะได้เห็นว่า มีรูปร่างเหมือนม้าไม่มีฝั่่ง
แต่มีฝั่่งได้เป็น สัตว์ ที่เกี่ยวข้องกับเทวรูป
เหล่านี้ จึงไม่หนำคิดว่าเขาจะทำเป็นรูปม้า
(รูปที่ ๗)

เมื่อได้กล่าวถึง เทวรูปสมัยก่อนขอมนี้
แล้ว ข้าพเจ้าใคร่จะขอกล่าวถึงอาณาจักร
ในสมัยก่อนที่ขอมมามีอำนาจ เต็มที่ในแคว้น
แคว้นแหลมทองนี้สักหน่อย เพื่อจะให้ผู้อ่าน
ที่สนใจในการ สืบสวนค้นคว้าเรื่องราวลึกลับ
ข้างของเทวรูปสมัยก่อนขอมต่อไป

อาณาจักรในสมัยนั้น ที่นับว่ามีชื่อเสียง
เป็นที่รู้จักแก่บรรดาชาวต่างประเทศเช่นจีน
และอินเดียเป็นต้นนั้น มีอยู่ ๓ อาณาจักร
ด้วยกัน คืออาณาจักรฟูนาน อาณาจักร
จัมปา และอาณาจักรสุวรรณภูมิ แต่อา
ณาจักรที่รุ่งเรืองใหญ่โตที่สุดในเวลานั้นคือ
อาณาจักรฟูนาน อาณาจักรนี้มีอาณา
เขตแผ่ออกไปกว้างขวางมากจะพึงอนุมาน
ได้ดังต่อไปนี้คือ ทางทิศตะวันออกติดกับ
อาณาจักรจัมปา (ซึ่งเป็นประเทศญวน
เหนือเดียน) ทางใต้มีอาณาเขตจรดชาย
ทะเลในท้องที่ซึ่งบัดนี้ เป็นประเทศญวนใต้
ทางทิศตะวันตกจรดชายทะเล ซึ่งประมาณว่า

อยู่ที่เมืองปราจีนบุรีเดี๋ยวนี้ ส่วนทางทิศ
เหนือเห็นจุดแม่น้ำโขงประมาณสี่เขตต์แดน
เมืองนครพนมในปัจจุบันนี้

อาณาจักรพูนหัวจะได้เริ่มสถาปนาขึ้น
ตั้งแต่เมื่อใดนั้นยังไม่ปรากฏหลักฐาน ปรากฏ
แต่ว่าเมื่อราว พ.ศ. ๑๓๐๐ อาณาจักร
นี้ได้เสียอำนาจแก่ แคว้นเจนละ ซึ่งเป็นเมือง
ขึ้นมาแต่ก่อน พดเมืองในแคว้นเจนละนั้น
นับถือศาสนาพราหมณ์ ไม่นิยมนับถือพุทธ
ศาสนา เพราะฉะนั้นเมื่อได้เป็นใหญ่ในอาณาจักร
พูนหัวแล้ว กษัตริย์ครองนครก็คงจะได้
เริ่มเผยแพร่ศาสนาพราหมณ์ ให้รุ่งเรืองต่อไป
ซึ่งเป็นคตินิยมของผู้นำในสมัยโบราณ ก็
โบราณวัตถุที่นักปราชญ์ท่านได้จัดไว้ในจำ
พวก สมัย ก่อน ขอม เท่าที่ได้พบมา แล้วนั้น
เป็นของ ที่ทำขึ้น ในศาสนา พราหมณ์ ทั้งสิ้น
และเมื่อปรากฏว่าแคว้นเจนละเป็นแคว้นที่
นับถือศาสนาพราหมณ์ด้วยแล้ว ก็เป็นสิ่งที่
ที่น่าชวนให้คิดไปว่า อาจจะต้องมีความสัมพันธ์
อย่างหนึ่งอย่างใดกับ เทวรูป สมัย
ก่อนขอมนับว่าเป็นแน่ แต่เรื่องนี้เป็นเรื่อง
ใหญ่โตจำเป็นจะต้อง สอบสวน และค้นคว้า
ให้ละเอียด ข้าพเจ้าจึงคิดว่าจะยังไม่พูด
ถึงเรื่องราวแห่งอาณาจักร โบราณในเรื่อง

เที่ยวเมืองศรีเทพมากนัก เพราะการ
เขียนเรื่องอัน เกี่ยวกับเมือง โบราณ แต่ละ
เรื่องนั้น ถ้าจะทำให้ใกล้เคียงกับความเป็น
จริงแล้ว มิใช่เป็นของที่จะทำได้รวดเร็วนัก
คือจำเป็นจะต้องค้นคว้าหาหลักฐาน ในบรรดา
หนังสือต่าง ๆ ในศิลาจารึก และข้อคำ
ขวัญที่สุดก็คือต้องออกไปพิจารณา โบราณ
สถานและภูมิประเทศอันเป็นที่ตั้งของเมือง
ให้ละเอียดถี่ถ้วนทุก ๆ แห่ง แต่ในเวลานี้
ข้าพเจ้ายังไม่มี โอกาสที่จะได้ไปดู โบราณ
สถานในมณฑลภาค ตะวันออกของประเทศ
สยามได้ทั่วทุกแห่ง และในประเทศเขมร
ข้าพเจ้าก็ไม่เคยได้ไปดู จึงคิดว่าจะต้อง
ระงับไว้ก่อน

ที่ปราสาทสองพี่น้องได้พบ ศิลาจารึกภาษา
สันสกฤตหักหักหนึ่งจม ดินอยู่ ดังได้กล่าว
ไว้แล้วแต่ตอนต้น และยังมีศิลาจำหลัก
เป็นบัว หงาย บัวคว่ำแต่ ไม่มี ลวดลาย อย่าง
อื่น หน้ากว้างของศิลาจำหลักนี้ประมาณ
๕๐ ซม. ยาวประมาณ ๒ เมตร มีอยู่หลาย
ชิ้นด้วยกัน เข้าใจว่าจะเป็นที่ฐานเชิงของ
ปราสาททั้งสององค์นั้น ศิลาจำหลักนี้เป็น
ของฝีมือช่างขอม

ตรงกลาง เมืองมีสระ ใหญ่อยู่เมืองละ

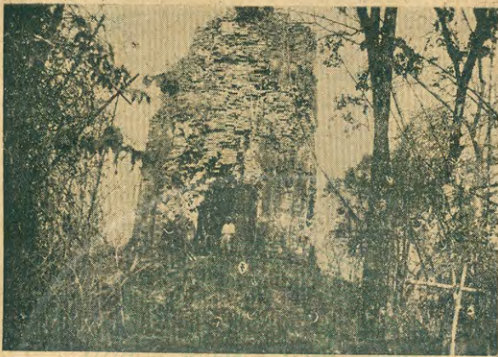
สระ เมื่อเวด ทราฟ เจ้าไปเดินนาในสระ
ยังมีพอรับประทานได้ ตรงกลางสระมีเด็ก
ท่อมหัวเข้า กันสระเป็นดินเหนียว รูปร่าง
สระเหล่านี้อาจเห็นเสียมากแล้ว สระเหล่านี้น้ำ
เจ้าเชื่อว่าคงจะต้องขุดขึ้นในสมัยเมื่อ
เมืองนียงเจริญอยู่ เพื่ออาศัยใช้น้ำภายใน
บริเวณเมือง อย่างเช่นเมืองฮุทองและ
เมืองสัซซายเกา

ที่ตรงหน้าประตูเมืองมีรูปสัตว์ ๒ รูป
ทงอยู่ รูปหนึ่งเท่าและแตกหักหายไป อีก
รูปหนึ่งเหลือแต่เท้า ท่อนแรกกับเศษ
เครื่องประดับศีรษะ รูปสัตว์เหล่านี้น่าด้วย
หินทรายเป็นของสมัยขางสมัยลพบุรี เจ้า
ใจว่าจะเป็นพวกทวารบาล แบบเดิมชดกัน
กับที่ได้มาจากเมืองศรีเทพ เมื่อ พ. ศ.
๒๔๗๑ ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ใช่เป็นของแปลก
ปลาดอย่างใดนัก จึงมิได้จัดการนำมาไว้
ยังพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่กรุงเทพฯ

ปรางค์ฤๅษียุ่อกเมืองฮอกไปทางทิศ
ตะวันออก ระยะทางห่างจากตัวเมืองประ
มาณ ๔ กิโลเมตร รูปปรางค์วัดทางสุระ
ลุดกว่าเทวดา ทั้งจังหวัดลพบุรี ถ้าให้น้อย
ฝีมือทำก็งามกว่าจังหวัดลพบุรีมาก มีกำแพง
ศิลาแดงก่อล้อมรอบเป็นเขตต์ แต่กำแพง

พังหักพังลงไปเสียหมด คงเหลือแต่คค
อยู่กับพื้นดิน กำแพงแต่เดิมเข้าใจว่าคง
จะก่อไม่สูงนัก อย่างสูงก็คงจะเพียงบันเอด
เพราะถ้าหากก่อสูงมากเกินไป ก็จะทำให้
บังเทวดาทำให้เสียความงามไป ที่ข้าง
ปรางค์ฤๅษียกภายในบริเวณกำแพงแดงนี้ มี
ทวารบาลก่อองค์หนึ่ง แต่ได้หักพังเสีย
หมดคงเหลือแต่ฐาน ที่ปรางค์องค์นี้มี
หักหักหัก ๒ ท่อนทั้งอยู่ขึ้น ๓ ไม่มีจารึก
อันใด นอกจากหักไม่ได้พบสิ่งสำคัญอันใด
อีก เพราะ ดร. เวดส์มิได้ทำการขุดค้นที่
บริเวณนี้ให้กว้างขวางออกไป คงทำการ
ขุดค้นแต่เฉพาะ ในปรางค์องค์ที่หัก พังกับ
หน้าปรางค์ฤๅษีเท่านั้น (ดูรูปที่ ๘)

นอกประตูเมืองทางทิศตะวันออกออกไป
ประมาณ ๒ กิโลเมตรมีเนินศิลาแดงอยู่เนิน
หนึ่ง ชาวบ้านเรียกที่ตรงนั้นว่าตำบลประ
ตุ้โคกพระ บนเนินศิลาแดงนี้มีเทวรูป
สมัยก่อนขอมองค์หนึ่ง (มีแค่ส่วนบน
ท่อนล่างได้แตกหักหายไปหมด) หน้าตา
ยังวิปริตเหลืออยู่ เทวรูปองค์นี้มีเครื่องประดับ
ศีรษะคล้ายกับองค์ที่ได้มา จากเมืองศรี
เทพ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ ซึ่งข้าพเจ้าได้ยกตัว
ไว้แล้วแต่ตอนต้น (ดูรูปที่ ๖)

รูปที่ ๗

ปรางค์ใหญ่ ซึ่งก่อด้วยอิฐที่ไม่ใช่ปูนสอ

รูปที่ ๘

ปรางค์ฤาษี อยู่นอกเมืองทางทิศตะวันออก ห่างจากเมือง
ในราว ๑๐๐ เส้น

รูปที่ ๕

เทวรูปกับวัณนที สมัยก่อนขอม
พบที่หน้าไรงค์ใหญ่ ในเมืองศรีเทพ

จากประตูเมื่อน้อยทางกำแพงเมือง
ด้านเหนือ มีประตูเมือง ๒ ประตู ชาว
บ้านเรียกว่า ประตูหนองกรดและประตู
หนองบอน จากทั้ง ๒ ประตูออกไปมี
ถนนคิลาแดงกว้างประมาณ ๒ วาเป็นทาง
ยาวตรงเข้าไปในป่า ชาวบ้านเรียกถนนนี้ว่า
ถนนแข่งม้า เพราะครั้งออกจากประตู
เมืองมานานเกินไป แต่จะไม่แยกกันและสัด
ลงกันที่ใดนั้น ข้าพเจ้าไม่สามารถจะตาม
รอยไปได้ เพราะได้ผ่านเข้าไปในป่าซึ่ง
บางแห่งก็ถูก ทำลายลงเป็นทางเกวียนเสีย
บ้าง เป็นทุ่งนาบ้าง และข้าพเจ้าก็ไม่มี
เวลาพอที่จะเดินสำรวจได้ เพราะเพียง
แต่สำรวจตัวเมืองเท่านั้น ยังรู้สึกว่ามีเวลา
น้อยมากเสียแล้ว

ในระหว่างที่พักอยู่ที่เมืองศรีเทพนั้น
ตอนเช้ามีคนพวกเราถือปืน กิจวัตรคือต้อง
สะพานขึ้น เข้าป่า เพื่อ หาสัตว์ เป็น อาหาร
การปฏิบัติชีวิตทำนองนี้คล้ายกับพวกชาวป่า
กลาย ๆ เนื่องจากเราต้องการส่งวัน
สะพานกรุงที่มิดชิด ไปนั้นได้สำหรับ ใช้ใน
เวลาเดินทางกลับ เราจึงได้ละมั่ง อีเก้ง
และนกชนิดต่าง ๆ เช่นนกอีออก นกอีดุ่ม

และนกชอช้าง ส่วนไก่ป่าและนกเขาเป็นของ
ประจำวันทุกวัน ราษฎรที่อาศัยอยู่ในตำบล
นั้นพลอยอึดไปกับเราด้วยทุก ๆ คน เพราะ
เมื่อปรากฏว่าพวกเรายิงสัตว์ใหญ่ ๆ ได้สัก
ตัวหนึ่ง เขาก็พากันมาช่วยเหลืออย่างเต็มที่
ก็ช่วยหามกลับมาที่พัก ถลกหนังและแต่
เนื้อให้เสร็จ ซึ่งถ้าล่าเพียงแต่พวกเราแล้วคง
จะทำให้ได้รวดเร็วและดีเท่าเขาเป็นแน่ บาง
ทีเมื่อ พวก ชาว บ้านยิง ได้หมูป่าและ กวาง
เขาค็นำมาถนอมพวกเราทุกครั้งเป็นการแลกเปลี่ยน
กันนัก แต่ชาวบ้านเขาไปยิงนั้น มัก
ออกไปยิงแต่เฉพาะสัตว์ใหญ่ ๆ คือไปจับ
ห้ำอยู่บนต้นไม้ริมห้วยตามวัดที่ข้าพเจ้าได้
กล่าวไว้แต่ก่อนนั้น ที่ทำเช่นนั้นบางวันก็ยิง
ไม่ได้เลย ไม่เหมือนพวกเราซึ่งยิงอะไร
หมดทุกอย่าง อย่าง แต่โดยมากมักจะเป็นสัตว์
เล็ก ๆ เช่นอีเก้ง ละมั่งและสุนัขจิ้งจอก
ซึ่งอยู่ตามชายป่าใกล้ ๆ ที่พวกนั้นเอง หรือ
บางทีเมื่อหาสัตว์ พวกหนึ่ง ไม่ได้ก็ยังไม่ไป
และนกเขาซึ่งมีขี้นกขุ่นที่สุด ทำให้เราได้รับ
ประทานเนื้อสัตว์มาทุก ๆ วันตลอดเวลาที่
อยู่เมืองศรีเทพ

เราพักอยู่ที่เมืองศรีเทพจนถึงวันที่ ๘

มีนาคม จึงได้เดินทางกลับ จากลัทธิเหมือน
จะไม่มีใครคิดที่จะออกต่างด้าวในเวลาดัง
นั้นอีกเลย และตอนเช้ามีดึกก็ไม่มีผู้ใดลุก
ขึ้นไปต่างด้าวอย่างเช่นเคย เนื่องจากต่าง
คนต่างอดิโรยจำเป็นจะต้องพักผ่อนให้มาก
มีฉะนั้นจะไม่มีการที่จะเดินทางกลับ เรา
ต้องฟังเสียงกรงที่ยังมีเหลืออยู่ เช่นเมื่อ
กระเบื้องและปลาสดินตกลงไปจนกระทั่งถึง
อำเภอโคกสำโรง

ในขณะที่เดินทางกลับ เราถนัดตาม

ทางเก่าจึงไม่มีอะไรแปลกที่จะเล่า นอก
จากเมื่อมาถึงบ้านโคกสำโรง เราได้ซื้อเนื้อ
วัวมาตากแห้งโดยไม่ได้อัดเกลือซึ่งชาวบ้าน
เรียกว่า “เนื้อแซ่” มาคนจะหลาย ๆ มัด
เพื่อฝากพวกญาติมิตร ในกรุงเทพ ฯ ส่วน
ข้าพเจ้านั้นได้ตัด เอาไปกิน ที่ยังได้มา ด้วย
และแะงตั้งที่ อยู่ชยา เพื่อจ้าง เขาทำ เป็นพัด
และบอกคนที่หน้าพูดว่า “ที่ระดกเมืองศรี
เทพ” สำหรับเป็นของที่ระดก ซึ่งจะได้แจก
แก่บรรดาญาติและมิตรที่สนิทต่อไป

จบบริบูรณ์

หอสมุดแห่งชาติโบราณ

เกียรติคุณของบทละครเรื่อง “เลื้อดสุพรรณ”

ข้อสังเกตของผู้ดัดบทท่าน

หมายเหตุ—แต่ก่อนมา นาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ ได้ใช้เพียงเพื่อพระอุเจริยศา และบันเทิงใจ แต่ในสมัยนี้ศิลปทั้งสองประการนี้ มีความมุ่งหมายใช้ประโยชน์กว้างขวางออกไป คือใช้เพื่อการศึกษามอบรม, ปลุกความรักชาติ, เจริญเกียรติของประเทศ, เพิ่มพูนกำลังใจ, สอนให้รู้จักความสามัคคี ไม่ตรีจิตต์ และเสียสละ สอนให้รู้จักคุณค่าของการเทวียุบตัวป้องกันประเทศบ้านเมือง การแสดงในกรมศิลปากรได้พยายามดำเนินตามความมุ่งหมายดังกล่าวข้างต้นนี้ สำหรับเรื่อง “เลื้อดสุพรรณ” ผู้ดัดบทท่านได้กรุณาเขียนข้อสังเกตส่งมาให้ ขอนำลงพิมพ์ในคราวนี้เพียงบางฉบับดังต่อไปนี้

๑. ข้อสังเกตของเจ้าพระยามหิธร

วิจิตรมนตร์ว่าการกระทำระทรวงยุคดิตรม

“คุณหลวงได้ผูกเค้าเรื่องนี้อย่างกินใจ, และรู้ลึกว่าได้ผลในทางปลุกใจผู้ดู
ต่อความมุ่งหมาย”

มหิธร

๒. ข้อสังเกตของหลวงโกวิทอภัยวงศ์ รัฐมนตรีและอธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข

“ข้อสังเกตอันเป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผม ซึ่งจำต้องขอออกตัวว่า มิได้มีความวิพากษ์หรือความชำนาญในการนี้ เป็นดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

๑. เรื่องและการประพันธ์ สำหรับผมเห็นว่าค่อนข้างไม่มั่งคั่ง

๒. บทและทำนองเพลง เช่นเดียวกับข้อ ๑

๓. ส่วนบทบาทการแสดงนับว่าดีตลอด แต่ตอนพระม้าวะทำทารุณกรรมเข็นตัวชาวเมืองสฟวร์นนั้น ผมรู้สึกว่าการบทบาทของชาวเมืองสฟวร์นในตอนนั้นออกจะโดดโผนไปเล็กน้อย ถ้าแสดงบทบาทให้เศร้าและตลกในการที่ได้รับทารุณกรรม (อย่าง Battelier de la Volgo) ผมคิดว่าจะทำให้ผู้ดูชาวซึ่งสลดใจยิ่งขึ้น อีกตอนหนึ่ง คือ ตอนลูกชายแม่ทัพถูกประหารแล้ว ผมรู้สึกว่าการโศกของนางเฮกดาออกจะยาวไปสักหน่อย”

โกวิทอภัยวงศ์

๓. ข้อสังเกตของนายร้อยตรีเนตร์ พูนวิวัฒน์

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

เลขาธิการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

“ข้าพเจ้าได้ยืมเล่าต่อถึงละคร เรื่อง “เลือดสฟวร์น” นี้มาหลายครั้งแล้ว ว่าเป็นเรื่องที่ชวนซึ่งนาน ข้าพเจ้าตั้งใจจะไปดู แต่บังเอิญมีความจำเป็นที่ไปดูให้ทันใจไม่ได้ จนถึงการแสดงจนครั้งสุดท้าย จึงมีโอกาสดูได้ไปดู ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะละครเรื่อง “เลือดสฟวร์น” นี้ เป็นเรื่องที่ดูในชั้นเยี่ยมได้ เพราะทั้งบท, การแสดง, ฉาก, เวลาและเครื่องประกอบเช่นเครื่องดนตรีและการขับร้อง ถึงพร้อมซึ่งความเรียบร้อยกลมกล่อมเหมาะเจาะดีมาก

ข้อสำคัญที่ควรกล่าวถึงคือ บท, การแสดงและเพลงได้จัดไว้ให้บุคคลทุกประเภทได้ชมอย่างครบถ้วน เพราะมีความทราบ, การต่อสู้กันด้วยดาบ, ความรักอย่างหวาน, ความเมตตาการุณา, ความโศกซึ่งถึงน้ำตา, ความเด็ดขาดของทหาร, ความหวาดเสียว, ความกล้าหาญและการสละชีพเพื่อชาติ อยู่ในละครเรื่องนี้ทุกประการ ผู้ใดชอบชมชนิดไหนได้ชมส่วนนี้จริง ๆ

สิ่งสำคัญที่สุดที่จะต้องจารึกละครเรื่องนี้ไว้ก็คือ ละครเรื่อง "เลือดสุพรรณ" นี้ "เป็นละครปลูกใจชาติอย่างสำคัญยิ่ง" ดังกับเป็นละครของทางราชการ คือ กรมศิลปากร, เพราะการปลูกใจประชาชนในชาติย่อม "มาจากละครได้ทางหนึ่งเป็นอย่างนี้" บัดนี้ละครเรื่อง "เลือดสุพรรณ" ได้กระทำหน้าที่ดังกับเป็นละครของทางราชการแล้ว และเป็นการเหมาะสมยิ่งนักด้วย

ข้อสังเกตของข้าพเจ้าทั้งนี้ ได้เขียนด้วยความจริงใจทั้งสิ้น

ร.ท. เนตร์ พูนวิวัฒน์ ศ.ศ.

๔. ข้อสังเกตของเจ้าพระยาวรามาฆ

"คุณหลวงวิจิตรวาทการ, ตามที่ผมได้มีโอกาสไปดูละครเรื่อง "เลือดสุพรรณ" ซึ่งแสดงที่หอประชุมกรมศิลปากรนั้น ตามจริงเมื่อก่อนจะได้ไปดูได้ช้าอดอั้นกระฉ่อนว่า ละครเรื่องนี้ก็ ครั้นต่อมาได้อ่านเรื่องทั้งไว้ในหนังสือพิมพ์ประชาชาติ จึงทำให้อยากดูยิ่ง ครั้นได้ดูเข้าแล้วไม่เสียค่ายเวลาย่อยสัปดาห์เดียว เด็กที่เดินแสดงได้ดั่งกับเรื่องไม่เก๋เขินน่าชมมาก ราวกับมีผู้ชำนาญแสดงละครมาแต่หัวหลาย ๆ ปี ทั้งนี้คงเป็นเพราะครูที่สอนเข้าใจหัวใจของเรื่องอย่างดี จึงได้สอนให้แสดงด้นเทศมณฑลได้ การแสดงก็กระฉ่อนพอดี ไม่ช้าไม่เร็วเกินไป ไม่น่าเบื่อคนไหน ฉากเมืองสวรรค์งดงามมากนับว่าเป็นของแปลก วิถีทำฉากคล้ายคลึงกันกับที่เคยเห็นใน

พระราชนิพนธ์ เรื่อง “มหาตมะ” แค้นส่วนของฉากใหญ่กว้างจึงเพิ่มความงามขึ้นอีก
 เนื้อเรื่องจริงเป็นการปลุกใจได้เป็นอย่างดีเยี่ยม บทเพลงฟังเพราะจับใจหลาย
 ตอน นับได้ว่ากระวีนิพนธ์ของทรงสยามไม่เสื่อมทราชมลงเลย น่าปลื้มใจยิ่งนัก
 การแต่งตอน มังระโซ กับ มังราย พันดาบริบทกันนั้น น่าจะแก้ไขให้รัดกุม
 เข้าลึกหน่อย จะเป็นร่ำอย่างกระบะกระบอง หรือจะรบกันอย่างละครไทย ก็ควรให้เป็น
 ไปเสียอย่างหนึ่ง นัยยิ่วรวมๆกันอยู่ ความน่าดูจึงหายไป
 ตามที่เรียนมานี้ เป็นความเห็นอันแท้จริงในส่วนตัวของผมนั่น
 ในที่สุดคงเป็นอย่างมากกว่าละครของกรมศิลปากรนี้ คงจะมีความเจริญยิ่งขึ้น
 เป็นที่นิยมของมหาชนต่อไป”

รวมรวาฬ

ที่ ๓๓ ตุลาคม ๒๔๗๘

บ้านนรสิงห์ พระนคร

๕. คำวิพากษ์ของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ

กรมศิลปากร ในความอำนวยการของวงจิตรวาทยการ ผู้เป็นอธิบดี ได้ดำเนินการบำรุงศิลปกรรมของพระราชชาติไทย ให้พื้นฟูรุ่งเรืองและก้าวหน้าไป สอดคล้องความ
 จานงหมายของรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยนี้แล้วหลายประการ มีอาทิที่ข้าพเจ้าจะ
 พิจารณาดูในที่นี้ ก็คือ ความวิวัฒนาการทางดุริยางคศิลป์ ดังปรากฏในบทละคร “เลื้อย
 สู่พรรณ” ซึ่งอธิบดีได้แต่งขึ้น และนำออกแสดง เป็นที่นิยมชมชื่นแก่บรรดาประชาชน
 ที่พากันไปทอดนอดอย่างคึกคัก หลายหนหลายครั้งแล้ว.

การที่ประชาชนพากันไปชมอย่างคับคั่งเช่นนี้ ก็เป็นของค้ำยานประจักษ์แจ้งในผลสำเร็จแห่งบทละครเรื่องนั้นอยู่แล้ว. ถ้าข้าพเจ้าได้รับคำขอแต่เพียงให้ตีชมการแสดงละครเรื่องนั้นแล้ว ข้าพเจ้าก็อาจวาดภาพแห่งความรู้สึกนึกคิดของข้าพเจ้า ในขณะที่ท่านแต่ละผู้ทำการแสดงบทละครเรื่องนี้ได้โดยไม่ยากนัก การชมนั้น ย่อมทำได้โดยง่าย เพราะมีข้อที่ควรชมหลายประการ แต่การตีนั้น ถ้าจะตีตามอำเภอใจ ก็ย่อมทำได้โดยง่าย แต่ถ้าจะตีให้เต็มเหตุสมผล ก็จะต้องระมัดระวังในหลักในเกณฑ์วินิจฉัย. การตีบทละคร ตามประเพณีของเรา ย่อมจะตีตามหลักเกณฑ์ซึ่งครูบาอาจารย์ท่านวางไว้เป็นแบบฉบับ แต่บทละครเรื่อง "เลอคัสพรณ" นี้ ผู้ประพันธ์และผู้นำแสดง มีความมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงของเก่าให้เข้ารูปกับพฤติการณ์ในสมัยปัจจุบัน เพราะฉะนั้นในการที่ข้าพเจ้าได้รับคำขอให้พากษ์เรื่องนี้ ก็เป็นที่พอใจของข้าพเจ้าแล้ว ด้วยข้าพเจ้าจะได้มีโอกาสดังกล่าวความคิดเห็นบางอย่างซึ่งข้าพเจ้าใคร่ควรอุทิศไว้ในใจอยู่นานแล้ว ในเรื่องการวิพากษ์นาฏศิลป์ของเรา.

เมื่อต้องถามกันว่า ข้าพเจ้าได้นำวิธีวิพากษ์นาฏศิลป์ของชาวตะวันตกมาใช้ในเมืองเรา ก็รู้สึกได้ว่าได้รับความสนใจจากนักวรรณคดีเกินกว่าที่ข้าพเจ้าได้คาดหมายไว้. ในคราวนี้ ข้าพเจ้าจะได้นำวิธีวิพากษ์นาฏศิลป์ของชาวตะวันตกมาใช้ทำนองเดียวกัน.

ในชั้นต้นนั้น นาฏศิลป์ทางตะวันตก คือในกรีซ และนาฏศิลป์ทางตะวันออก คือในอินเดีย ก็ได้เกิดขึ้นทำนองเดียวกัน คือเกิดขึ้นจากการร้องว่าทำเพลงเนื่องในพิธีศาสนา แต่ในการเจริญต่อมาขึ้น ได้ผันแปรมาต่างกัน ข้อใหญ่ใจความที่ต่างกันนั้นอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างละครกับผู้ดู ในชั้นต้น เมื่อเป็นพิธีในทางศาสนา การร้องว่าทำเพลงนั้น ก็ย่อมเกี่ยวพันกับผู้ดูโดยตรง คือหมายความว่า ผู้ดูก็มีส่วนร่วมในการร้องว่าทำเพลงนั้น เช่นเป็นลูกคู่เป็นต้น แต่ต่อมาเมื่อละครแยกออกไปจากผู้ดูแล้ว ละครทางฝ่ายตะวันตกมีความมุ่งหมายไม่เฉพาะแต่จะแสดงภาพให้ผู้ดูได้เห็น

ได้ชมเท่านั้น แต่หากมีความมุ่งหมายที่จะรั้งรั้งใจผู้ดูจับใจผู้ดู ให้เข้าไปอยู่ในภาพนั้นด้วย แต่ทางฝ่ายอินเดียนี้ มีความมุ่งหมายที่จะวาดภาพให้ชม มากกว่าที่จะรั้งใจผู้ดูให้เข้าไปอยู่ในภาพ เพราะฉะนั้นชื่อของสิ่งป้อนนี้ ทางอินเดียจึงเรียกว่า นาฏ ซึ่งหมายถึงการร้องรำทำเพลงนั่นเอง แต่ทางฝ่ายตะวันตกเรียกว่า ดราม่า (drama) ซึ่งหมายความว่า กิริยาการกระทำ เพราะความมุ่งหมายมีอยู่ว่า จะแสดงกิริยาการกระทำของมนุษย์ และจะรั้งใจผู้ดูให้โน้มเข้าไปในกิริยาการกระทำนั้นด้วย.

เมื่อนาฏศิลป์ทางฝ่ายตะวันตกมีความมุ่งหมายที่จะรั้งรั้งใจผู้ดูซึ่งเช่นนี้ จึงได้มีบทละครและมีการแสดงละครถึงชนิดก่าตรวด (tragedy) บทละครของเขา ถ้าจะพูดกันเฉพาะในหลักใหญ่ ๆ ก็แบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือบทละครก่าตรวด (comedy) และบทละครก่าตรวด (tragedy), บทละครก่าตรวดนั้น ได้แก่บทละครซึ่งลงเอยด้วย ผาสุก แต่บทละครก่าตรวดนั้น ลงเอยด้วยความโศกเศร้า. ความรู้สึกอย่างแรงกล้าเนื่องจากภาพภัยพิบัตินั้น เขานิยามว่าเป็นความรู้สึกที่รั้งรั้งใจอย่างซาบซึ้ง ซึ่ง เป็นความตั้งเวรที่ชั่วร้ายความรู้สึกให้บริสุทธิ์ เป็นเครื่องโหม้ใจ รุ่งใจ ให้ผู้รู้สึกนึกอยากกระทำผิดให้เป็นชอบอีกด้วย.

บทละครก่าตรวดคงกล่าวแล้ว เป็นเครื่องรุ่งใจที่ศักดิ์สิทธิ์มาก แต่ยากที่จะแต่งและแสดงให้เป็นผลสำเร็จ. บทละครเช่นนี้เป็นของใหม่สำหรับนาฏศิลป์ทางตะวันตกนี้ ละครเมืองไทยเราเห็นพวกเรามีนิสัยชอบการรำเริง และแบบละครของเรา ก็มาจากอินเดียเป็นส่วนสำคัญ ตัวละครตามแบบดั้งเดิมนี้มีอยู่ ๓ ตัว คือ พระเอก นางเอก และตัวตลก เพราะฉะนั้น การที่จะแต่งและแสดงบทละครรำก่าตรวดให้เป็นผลสำเร็จในเมืองไทย จึงเป็นการยากลำบากขึ้นตามส่วน.

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า อันที่จริงตามนาฏศิลป์นั้น ละครกับผู้ดู

ควรจะมีความสัมพันธ์ต่อกันโดยสนิท. ในสมัยที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาแล้วนี้ ก็ย่อมเป็นธรรมดาที่ควรจะต้องว่า ผู้ที่ได้แก่ประชาชนทั่ว ๆ ไป และภาพที่จะแสดงเป็นบทละครนั้น ก็ควรจะเป็นภาพที่ปลุกใจให้ประชาชนมีความรู้ ตีความชาติ และรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันยิ่งขึ้น. การแสดงภาพเช่นนี้ จะหาภาพอย่างอื่นให้ดีกว่าภาพจากพงศาวดารหาได้ไม่ และภาพสงครามก็อยู่ในเกณฑ์ธรรมดาที่จะเล็ดลอดเข้ามา แต่ในการวาดภาพปลุกใจนั้น จะต้องระวังมิให้ผิดไปในทางรักษาของเราโดยซังชาติอื่น.

หลวงวิจิตรวาทการ ได้แต่งเรื่อง “เลือดสุพรรณ” ในทำนองที่เหมาะสมทุกประการ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว คือแสดงให้เห็นว่า คนไทยรักษาชาติโดยยอมสละเลือดเนื้อทั้งตนให้แก่ชาติ และแสดงให้เห็นว่า ฝ่ายพระม้าว้าศึกที่มิใช่ทวารวดีก็มี และพวกนั้นก็ได้รับโทษทัณฑ์ตามสมควรแก่โทษ ส่วนพระม้าว้าศึกที่เป็นธรรม กอบด้วยมนุษยธรรม ก็มี แต่โดยที่ช่วยพวกไทยผิวดินยัหหารของพระม้าว้า ที่ได้รับโทษถึงชีวิตเหมือนกัน แม้จะเป็นลูกของแม่ทัพ แม่ทัพก็ไม่ให้เป็นเหตุที่จะปล่อยให้กระทำความผิดวินัยไปได้ เป็นอันว่า เค้าโครงหรือท้องเรื่องนั้น หลวงวิจิตรวาทการได้แต่งขึ้นอย่างดีทีเดียว.

ในการประพันธ์ ก็ใช้ถ้อยคำง่าย ๆ ซึ่งอาณาประชาราษฎร์ย่อมเข้าใจได้ ทั้งในการที่เป็นละครร้องรำ ก็เหมาะสมแก่กาลสมัย เพราะดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว บทละครก่าสรอดนั้น เป็นของใหม่จะต้องอาศัยรูปละครเดิม ๆ ไปก่อน แล้วค่อยอบรมรสนิยมของประชาชนผู้ดู ต่อไปภายหลัง จึงจะคิดแต่งเรื่องก่าสรอดเป็นละครพูดได้ เพราะฉะนั้น เท่าที่เกี่ยวกับการประพันธ์ ข้าพเจ้ามีแต่ข้อสรรเสริญทุกประการ. แต่ข้อแสดงนาฏศิลป์นั้น ต่างกับวิธีแสดงศิลปกรรมอื่น ๆ เช่นจิตรกรรม

เป็นต้น. การแสดงนาฏศิลป์นั้น นอกจากบทประพันธ์แล้ว ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีกดังนี้ คือ (๑) การนำแสดง (๒) การแสดง และ (๓) เวที ตลอดจนฉากที่แสดง.

ในส่วนฉากต่าง ๆ นั้น ข้าพเจ้ามีแต่ข้อชม เพราะฉะนั้นจึงขอผ่านไปถึงเรื่อง การนำแสดง.

การนำแสดงนั้น ถ้าจะพูดเป็นส่วนรวม ข้าพเจ้าก็เห็นว่าได้จนถึงขีดที่มากเกินไป แต่ข้าพเจ้าขอเสนอข้อซึ่งเกิดบางอย่าง เพื่อประกอบการพิจารณาต่อไป.

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า ละครของเรายังจะแสดงในเชิง tragedy หรือเรื่อง กวีวัตถุที่ดียังไม่ได้ เพราะฉะนั้น ในชั้นนี้ก็ยังจะต้องแสดงทำนอง melodrama ซึ่งตามความหมายเดิมของศัพท์ ก็แปลว่า ละครทำเพลง แต่เน้นหนักความหมายถึงบทละครชนิดที่มีเรื่องระทึกใจเร้าใจ ละครปนกันไป. การละครปนกันเช่นนี้ ไม่เป็นที่พึงรังเกียจอย่างไร แต่จะต้องระวังให้เป็นคนละตอนกัน แม้จะดัดกันติดกันหน่อย ก็ไม่เป็นไร แต่จะประสมกันในขณะเดียวกันไม่ได้แน่. จริงอยู่ นักประพันธ์นาฏกรรมบางคน อย่าง Bernard Shaw ใน Doctor's Dilemma ได้มีบทเศร้ากับบทขบขันระคนปนกัน แต่ก็มีผู้ค่อยมาก. ถึงอย่างไรก็ดี ในการระคนปนกันนั้น จะต้องระวังให้รัดใคร่หนึ่ง เป็นเค้นสำคัญ และอีกเรื่องหนึ่ง เป็นแต่แซมบ้างเล็กน้อย เหมือนอย่างเสียงแปร่งในเสียงประสาน (discord in harmony) ของดนตรีฉะนั้น.

ข้าพเจ้าขอกล่าวถึงการแสดงบางคน เพื่อสนับสนุนข้อซึ่งเกิดข้อนี้.

ในฉากแรก ที่ทหารพม่าแสดงการทารุณแก่คนไทยนั้น จะแสดงการรบกันบ้างก็ได้ไม่ขัดข้อง แต่เมื่อมาถึงตอนที่ควรเศร้าสลด คือตอนที่มั่งระโงทำการทารุณนั้น คนอื่น ๆ ควรจะหยุดขงักเสียขณะหนึ่ง ผู้ดูจะได้จ้องไปทางมั่งระโง ถ้าไม่

ทำเช่นนั้น ก็รู้สึกอดหมั่นไปสักหน่อย และควรรู้สึกในอาการทารุณของมังระโฆ ก็ยอมคลายลงไปตามส่วน.

โดยทำนองเดียวกัน ข้าพเจ้าเห็นว่า ผู้นำแสดงจะต้องคำนึงถึงความรู้สึกถึงการผันแปรแห่งความรู้สึกของผู้ดูให้ละเอียดยิ่งขึ้น บทประพันธ์นั้นแต่งดีแล้วเป็นอันถูกต้องตามตำราฝ่ายตะวันตก คือในตอนต้นเป็นการกระพือความรู้สึกของผู้ดูขึ้นไปทีละขั้นจนกระทั่งขั้นสูงสุด คือในตอนหนึ่งที่แม่ทัพสั่งให้เอาบุตรของตนที่ทำผิดวินัยไปประหารชีวิตเสีย ต่อจากนั้นก็เป็นการคลายเกลี้ยแหย่โครงเรื่องและคลายความตึงเครียดแห่งความรู้สึกลงมาเป็นขั้น ๆ ตามลำดับ เมื่อเป็นเช่นนั้น จะต้องระมัดระวังไม่แสดงภาพอันหวาดเสียวให้ซับซ้อนและถี่นัก ภาพประหารชีวิตมังราย ก็เป็นที่หวาดเสียวพออยู่แล้ว ในฉากต่อไปไม่ควรจะนำศพของบิดามารดานางสาวดวงจันทร์มาแสดงไว้บนเวทีอีก เพราะแสดงไว้ก็เปล่า ๆ ดวงจันทร์ก็ไม่ได้ทำบาปไว้อายเสียเท่าใดนัก และตอนที่ชวนลูกบ้านไปค่อสุ่มะมา ก็จำเป็นอยู่เองที่จะมีการแสดงรอบชั้นบ้าง แต่เมื่อมีศพปรากฏอยู่บนเวทีเช่นนั้น ความรู้สึกของผู้ดูถึงเกิดทั้งสองสถาน คือความสดกและรอบชั้นก็ประสานกันไม่ได้สนิท.

ในฉากสุดท้าย ก็ต้องสังเกตเช่นเดียวกัน คืออาการล้มตายของลูกบ้านชาวไทยนั้น ถ้าจะให้เห็นจริงจัง ก็ย่อมมีการแสดงเป็นที่ขอบชั้นอยู่บ้างได้ แต่ในตอนท้ายที่สุด ที่แม่ทัพกล่าวขวัญขอให้ชาติไทยเจริญนั้น ไม่ควรมีภาพขอบชั้นอยู่บนเวทีในขณะเดียวกันด้วย เพราะถ้ามีอยู่แล้วผู้ดูก็อดหัวเราะไม่ได้ แต่อันที่จริงในตอนท้ายนั้น ควรจะนั่งฟังด้วยความสำเนียง.

อีกประการหนึ่ง ข้าพเจ้าขอฝากข้อสังเกตไว้ด้วยว่า ภาพละครนั้นจะต้องเปรียบกับภาพจิตรกรรม ไม่ใช่ภาพฉายลักษณะ เพราะฉะนั้น ในการแต่งกาย ฯลฯ ควรจะคำนึงถึงข้อนี้ไว้ด้วย บางคนกล่าวว่า เครื่องแต่งกายของมังรายและมังระโฆ ฯลฯ

หุหฺรฺหาเกินไป ขัน ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ข้าพเจ้าเห็นว่าตั้งแต่ จะเพาะอย่างยังเป็น
ละครร้องรำ แต่ในตอนที่ต้องจันทร์ไว้ด้วยศัพทมนัสนั้น ไม่ควรจะให้มันเสีย
ไปจนเสียไ้มากถึงเพียงนี้ เพราะทำให้เสียผลไป ด้วยเป็นการพยายามแสดงภาพ
อย่างฉายลักษณะมากกว่าอย่างภาพจิตรกรรม ข้าพเจ้าขอฝากข้อสังเกตเล็กน้อย
เหล่านี้ไว้ เพื่อประกอบการพิจารณาเท่านั้น ข้าพเจ้าเห็นใจผู้นำแสดง และรู้อยู่ด้วย
ต้องประสงค์ความยากลำบากเพียงไร.

ในส่วนการแสดงนั้น ข้าพเจ้าขอชมตักละครทุกตัวอย่างจริงใจ สุวรรณ
สุวรรณศรี แสดงเป็นนางสาวดวงจันทร์ อย่างแนบเนียนดีมาก เป็นนาฏศิลปินซึ่ง
ข้าพเจ้าขอสรรเสริญด้วยความเต็มใจ ประไพ กาญจนโกศล ก็เป็นนาฏศิลปินชั้นเอก
เหมือนกัน ในตอนลงไปตายนั้น แสดงเป็นที่จับใจอย่างซาบซึ้ง ถ้าไม่รังเกียจแล้ว
ข้าพเจ้าขอแนะนำให้หัดเสียงให้แน่นนวลอีกสักหน่อยจะดีมากทีเดียว.

ส่วนดนตรี ทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายสากล ก็ควรได้รับความชมเชย เพลงแบบ
สากลที่คิดขึ้นนั้น นับว่าเป็นการทดลองดำเนินเป็นอย่างดี การบรรเลงให้เข้ากับการ
ทำบทนั้น เมื่อเคยชินต่อไป ก็คงจะประสานกันได้สนิท.

ข้าพเจ้าขอแนะทีเดียวว่า บทละครเรื่อง "เลือดสุพรรณ" นี้ จะนำไปแสดง
ในที่ใดในประเทศไทย ก็จะมีผู้ไปดูกันคับคั่ง และเมื่อกลับมาแล้ว ก็คงจะมีความ
พึงพอใจเป็นอันมาก อย่างที่ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนกัน ข้าพเจ้าขอแสดงความปิติยินดี
อย่างจริงใจต่อหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งเป็นผู้แต่งและนำแสดงละครเรื่องนี้ นับว่า
เป็นชิ้นโบแดงอันหนึ่งของกรมศิลปากร ข้าพเจ้าขอแสดงความหวังไว้ด้วยว่า เมื่อ
โรงเรียนนาฏดุริยางค์ ได้แสดงความก้าวหน้าไปเช่นนี้แล้ว จะได้มีโรงแสดงที่เหมาะสม

ดื่มแก้ความก้าวหน้าต่อไปในเวลานี้ควร เพราะโรงละครและเวทีเป็นปัจจัยอันสำคัญ
แห่งการแสดงนาฏศิลป์เหมือนกัน

วรรณไวทยากร

๖. ข้อสังเกตของพระทิวณสารวิศวกกรม

ปลัดกระทรวงธรรมการ

"ข้าพเจ้าได้ดูละครเรื่อง "เลือดสุพรรณ" ของโรงเรียนศิลปากรแล้ว ๒ ครั้ง
และเวลานี้ก็คิดว่ายังจะดูซ้ำได้อีกโดยไม่เบื่อ ทั้งนี้เพราะ "เลือดสุพรรณ" เป็นเรื่อง
ที่คมคาย แต่ไม่จืด และนักเรียนผู้แสดง แสดงบทบาทได้ดียิ่ง รู้ดีว่ามาตรฐานการ
แสดงละครของโรงเรียนสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว"

ทิวณสารวิศวกกรม

๗. ข้อสังเกตของ ขุนสุคนธ์วิทศึกษากร

รัฐมนตรีช่วยราชการกระทรวงธรรมการ

"ผู้ประพันธ์ผู้แต่งเรื่องเชิงประวัติศาสตร์ได้ดี ให้คติจับใจหลายประการ เช่นคุณ
ธรรมของชาติไทยและการเสียสละชีวิตเพื่อประเทศชาติ ตลอดจนบทเพลงเร้าใจให้
รักชาติ

เวทีและฉาก จัดได้งดงามคล้ายธรรมชาติ ซึ่งช่วยให้เรื่องชวนดูยิ่งขึ้น

ผู้แสดง แม้เป็นนักเรียน ก็สามารถแสดงได้สมบทบาทคล้ายเรื่องจริง น่า

ชมเชยมาก

รวมความว่า ตระกูลเรื่องนี้ได้จัดขึ้นเหมาะสมแก่กาลสมัย ควรเป็นแบบอย่าง
ต่อไปได้”

สุนทรวิจิตรศึกษากร

๙. ข้อสังเกตของ เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ

“ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปชมละครเรื่องเลียดสุพรรณ ซึ่งแสดงที่หอประชุมศิลปากร
แล้ว เห็นว่าบทละครเรื่องนี้ได้แต่งขึ้นเหมาะสมแก่กาลสมัย เป็นเรื่องปลุกใจเราให้เกิด
ความรักชาติกล้าหาญและเสียสละ นอกจากนี้ยังทำความบันเทิงใจให้แก่ผู้ดู และเป็น
นิยมของมหาชนทั่วไปด้วย เห็นได้จากกระแสคนดูถึง ๘ ครั้งแล้วก็มีคนมาดูอย่างหนา
แน่น นับว่าเป็นบทละครชั้นเยี่ยมที่แต่งขึ้นในเวลานี้ จึงขอชมเชยมาด้วยความจริงใจ”

ศรีธรรมมาธิเบศ

๙. ข้อสังเกตของ พระยาไชยยศสมบัติ

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

“รู้สึกว่าเป็นเรื่องที่มีคติแรงเราให้เกิดมีความมานะยอมเสียสละ ผู้เล่นก็พยายาม
เล่นให้เด่นเห็นเป็นจริงเป็นจัง และฉากต่าง ๆ ก็ดูมีราคายิ่งของจริงมาก จึงขอเรียน
ข้อสังเกตเหล่านี้มา”

ไชยยศสมบัติ

๑๐. ข้อสังเกตของ คุณหญิงพหุลพดพยุหเสนา

“บทละครเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์มีความสามารถมาก บรรลุพร้อมทั้ง
บทรัก, โศก, การเสียสละ, และปลุกใจให้รักประเทศชาติดีเป็นอย่างยิ่ง ถ้ากรม

คิดปากรได้พิมพ์ตามต้นฉบับที่ส่งมาให้เกิดขึ้นนั้น คิดเห็นว่าเป็นการดีเพียงพอแล้ว เรื่องการปลุกใจให้รักและเสียสละเพื่อชาตินั้น ขออย่าได้เติมลงไปนอกบทให้มากเกินไป

คุณหญิงพทล ฯ

๑๑. ข้อสังเกตของนายพันโท หลวงสวัสดิ์ดิเรกวงศ์
ผู้บังคับการ โรงเรียนนายร้อยทหารบกและ โรงเรียนเทคนิคทหารบก

“ละครเรื่องนี้ตามที่ได้อ่านแล้วเห็นว่าเนื้อเรื่องที่น่าสนใจ การแสดงของตัวละครก็ดีมาก ให้ความบันเทิง ทั้งคิดสอนใจ อบรมใจให้รักชาติและยอมสละทุกอย่าง แม้ชีวิตเพื่อชาติ เป็นเรื่องแสดงให้เห็นคุณธรรมสมบัติ และสมรรถภาพของทหารและพลเมืองหลายประการ เช่น ความกล้าหาญ, การยอมสละเลือดหยดที่สุก เพื่อป้องกันชาติบ้านเกิดเมืองมารดร, ความซื่อสัตย์, การรักษาวินัยโดยเคร่งครัด และความเด็ดขาดหรือเฉียบขาดของแม่ทัพ นับว่าเป็นเครื่องมีอบรมใจของชนผู้จะเป็นกำลังของชาติต่อไป ให้มีคุณสมบัติอันดี ซึ่งเป็นที่พึงประสงค์ของชาติและราชการทหารเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังได้แสดงให้เห็นความสำคัญอีกอย่างหนึ่งว่า แม่ทัพจะมีคุณสมบัติและสมรรถภาพดีเพียงไร ถ้าหากขาดอาวุธและเครื่องมือ, เครื่องใช้ในการรบที่เหมาะสมแล้ว ก็ไม่สามารถต้านทานต่อสู้ศัตรูได้ ละครเรื่องนี้จึงนับว่าไม่แต่เพียงให้ความบันเทิงแก่ผู้ดูเท่านั้น ยังเป็นประโยชน์ในทางอบรมทางใจ และให้ความรู้ลึกในทางที่ทุกคนต้องช่วยกันบำรุงบ่มองกันรักษาประเทศชาติของเราด้วยเป็นอย่างดี เป็นเรื่องที่เหมาะสมกับความต้องการของชาติและความเป็นไปของโลกในเวลานี้ยิ่งนัก

การที่จะบ่มองกันรักษาประเทศชาติของเรา ให้ดำรงเอกราชอธิปไตยอยู่ได้ตลอดไปนั้น จะต้องจัดกองทัพให้มีกำลังเข้มแข็งแกร่งกล้าสามารถต่อสู้ปราบปรามศัตรูได้

จริง ๆ ให้เป็นที่เกรงขามครั้นคร้ามของราชศัตรูภายในและภายนอก จึงจะสามารถ
บ่อนกักรักษาประเทศชาติให้ปลอดภัย ไม่ตกไปในเงื้อมมือชาติอื่นได้.

การที่กองทัพจะเข้มแข็งเกร่งกล้าได้นั้น ต้องประกอบด้วยทหารมีคุณสมบัติ
และสมรรถภาพดีประการ ๓ มีอาวุธและเครื่องมือ, เครื่องใช้ในการรบที่ทันสมัย
และบริบูรณ์ไม่ขาดตกบกพร่องประการ ๓ ยิ่งเราเป็นประเทศเล็กมีพลเมืองน้อย และ
มีเงินน้อย ไม่มีทางจะสู้เขาได้โดยทางปริมาณแห่งกำลังคนและกำลังเงินแล้ว คุณ
สมบัติและสมรรถภาพของทหารกับอาวุธที่ทันสมัย ก็เป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับเรา,
จำเป็นยิ่งที่เราจะต้องจัดกองทัพของเราให้เข้มแข็ง คือ ผักหน่อบรมทหารให้มีคุณสมบัติ
และสมรรถภาพดี และดะระดมอาวุธและเครื่องมือเครื่องใช้ในการรบที่ทันสมัยไว้ให้
บริบูรณ์ เราจึงจะสามารถต้านทานต่อศัตรูซึ่งแม้ว่าจะเป็นประเทศใหญ่ มีกำลังคน
กำลังทรัพย์มากกว่าเราได้.

การฝึกและอบรมทหารให้มีคุณสมบัติเช่นนี้ ไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย ต้องใช้เวลานาน
จึงจะฝึกและอบรมคุณสมบัติและสมรรถภาพให้เกิดและฝังเข้าเนื้อเขาได้อย่างแท้จริงได้ จะ
ฝึกและอบรมเพียงชั่วเวลาทิวาราชการอยู่ในกองประจำการนั้น เห็นว่าไม่เพียงพอ
ทหารจะต้องได้รับการฝึกและอบรมมาก่อนเข้ารับราชการทหารบ้างจึงจะสามารถฝึกและ
อบรมให้เป็นทหารของชาติที่ดี มีคุณสมบัติและสมรรถภาพสูงได้ ทหารจะมีคุณสมบัติ
และสมรรถภาพดีเพียงไรนั้น ย่อมเนื่องด้วยพลเมืองของประเทศที่มีคุณสมบัติและสมรรถ
ภาพดีหรือไม่เพียงไรด้วย เพราะทหารมาจากพลเมือง ถ้าพลเมืองมีคุณสมบัติและ
สมรรถภาพดีเป็นพื้นอยู่แล้ว เมื่อมารับราชการทหารก็ย่อมจะฝึกและอบรมให้มี
คุณสมบัติและสมรรถภาพสูง สัมความประสงค์ของราชการทหารได้ แต่ถ้าไม่มีคุณ
สมบัติและสมรรถภาพเป็นพื้นอยู่เลย ย่อมจะเป็นการยากมากที่จะฝึกและอบรมให้มี
คุณสมบัติและสมรรถภาพดีสัมประสงค์ได้ ในช่วงเวลาเพียงมีด้อมเท่านั้น

การฝึกและอบรมพลเมืองในทางคุณธรรมบัตติและธรรมรภาพ เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่ง เพราะคุณธรรมบัตติและธรรมรภาพของพลเมืองเป็นหลักของชาติ ชาติจะคงเป็นชาติอยู่ได้ก็เพราะพลเมืองมีคุณธรรมบัตติและธรรมรภาพดี ถ้าพลเมืองชาติคุณธรรมบัตติและธรรมรภาพแล้ว แม้จะมีจำนวนมากเพียงไร ก็ไม่สามารจะดำรงชาติให้เป็นอิสระอยู่ได้ เมื่อพลเมืองของเรามีคุณธรรมบัตติและธรรมรภาพดี เราก็มั่นใจได้ว่าทหารของเราจะมีคุณธรรมบัตติและธรรมรภาพเป็นอย่างสูง จนเป็นที่พอใจ ความปลอดภัยแห่งชาติของเราก็จะมีตาม การฝึกและอบรมพลเมืองในทางคุณธรรมบัตติและธรรมรภาพ มีทางที่จะทำได้หลายทาง และต้องทำโดยวิธีต่าง ๆ แต่ต้องใช้เวลานาน และต้องพยายามทำกันเรื่อยไป ทางราชการทหารที่ฝึกและอบรมทหารอยู่ทุก ๆ วัน, แม้มีผล คือ ความเข้มแข็งแห่งกองทัพก็จริง แต่ก็เป็นการช่วยฝึกและอบรมพลเมืองด้วยทางหนึ่ง ถึงการที่กรมศึกษาธิการแต่งตั้งละคร ด้วยเรื่องอันเป็นคติสอนใจอบรมใจดังเรื่อง "เลียดสุพรรณ" นั้นก็เป็นการช่วยอบรมพลเมืองในทางคุณธรรมบัตติและธรรมรภาพทางหนึ่งเหมือนกัน แม้คนอื่น ๆ ก็มีทางจะช่วยกันฝึกและอบรมได้ทุกคน เป็นต้นว่าพยายามฝึกและอบรมตนเอง, ให้มีคุณธรรมบัตติและธรรมรภาพดีขึ้น ละเว้นสิ่งที่ไม่ควรทำไม่ควรพูด พยายามทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ พูดสิ่งแรงแนะนำกันในทางที่เป็นประโยชน์ ด้วยความหวังดีให้เป็นตัวอย่างอันดีแก่คนอื่น ๆ และเมื่อคนอื่น ๆ ได้ทำประโยชน์อันใดขึ้นก็ให้ชักชวนกันครีวอน ช่วยสนับสนุนส่งเสริม หากชาติตกบพพร้อมก็ช่วยกันเพิ่มเติมเสริมค้ำให้ดียิ่งขึ้น ดังนี้เป็นการช่วยกันฝึกและอบรมพลเมืองในทางคุณธรรมบัตติและธรรมรภาพเหมือนกัน ถ้าเราได้ช่วยกันหลายทางหลายวิธีดังนี้ พลเมืองของเราก็จะมีคุณธรรมบัตติและธรรมรภาพดียิ่ง ๆ ขึ้น ผลที่ได้จากการนี้ก็คือ ความมั่นคงของชาติอันเป็นสิ่งที่ยาวนานยิ่งของเรา.

หนึ่ง บทร้องในเรื่องละครเรื่อง “เลือดสุพรรณ” ที่ได้ประพันธ์ขึ้นนี้ รู้ดี
ว่า เป็นที่จับอกจับใจของผู้ที่หมั่นทำนุบำรุงรักษาประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง ถ้าได้นำ
ออกไปแสดงตามจังหวัดต่าง ๆ ด้วยแล้ว ผมเห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ
มากทีเดียว”

นายพันโท สวัสดิ์ติรณวงศ์

๑๒. ข้อสังเกตของ ขุนประเจตทรณพันธ์

เสนาธิการวิบูลย์มนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ

“ผมได้ดูละครเรื่อง “เลือดสุพรรณ” มาแล้ว ๒ ครั้ง รู้ดีว่าละครเรื่องนี้
ถึงขนาด สมควรอย่างยิ่งที่จะนำออกแสดงให้ประชาชนได้ดูให้ทั่วถึงกัน เพราะเนื้อ
เรื่องเร้าใจให้เกิดความกึกกัมพู ความกล้าหาญ การเสียสละ ความรักหมู่รักคณะและ
รักชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหมาะที่ให้อู่อชนได้ดู เพราะเป็นเครื่องมือที่จะก่อให้เกิดคุณ
ธรรมเช่นนั้น

ถ้ารับบทบาทของตัวละครที่แสดงกันนี้ว่าดีมาก ถ้าสามารถนำเอาความรู้ ดีมา
ดีแผ่ออกเป็นภาพให้เห็นได้โดยถนัดชัดแจ้ง เช่นในการแสดงความรักที่มีอยู่ระหว่าง
บิดากับบุตร เป็นต้น

ผมคิดว่าเป็นการยากมากที่จะประพันธ์บทให้ดลเลียดความตั้งใจ ระหว่าง
พระมากับไทย แต่ก็เป็นที่น่าชมเชยอย่างยิ่งที่บทประพันธ์นี้ได้ปรากฏออกมาอย่าง “พระมา
คู่ได้ ไทยคู่ดี”

หวังว่าบทละครเรื่อง “เลือดสุพรรณ” นี้ จะเป็นบทละครที่ “ไม่รู้จักตาย”

ประเจตทรณพันธ์

๑๓. ข้อสังเกตของ นายพันตรี ทดวงไกรซึ่งฤทธิ

ผู้บังคับกองพันทหารราบที่ ๓

“เห็นสมควรอย่างยิ่งที่จะพิมพ์ให้แพร่หลาย เพราะเป็นเรื่องที่ปลุกใจและเร้าใจประชาชนมากอยู่ ยิ่งทำการแพร่หลายได้มากเท่าใดก็จะทำประโยชน์ให้แก่ชาติเท่า นั้น ข้อสังเกตที่สำคัญซึ่งเป็นพระยานในเรื่องนี้ บทร้องนายทหารและนายสิบแตรวงร้อง ได้เป็นส่วนมาก โดยมีได้บังคับด้วย ท่านเหล่านั้^{นี้}แก้ไขร้องเอง พลทหารก็ร้องได้บ้าง เหมือนกัน และเวลายังพยายามร้องกันอยู่เรื่อย ๆ ไป”

นายพันตรี ไกรซึ่งฤทธิ

๑๔. ข้อสังเกตของ พระยาสุรสีห์วิมล

ข้าหลวงใหญ่

“โดยอรรถโนมิตี ขอชมละครเรื่องเลือดสุพรรณ ดังนี้

๑. การแสดงท่า รู้ดีว่าเป็นไปตามแบบแผนถูกต้องกับใจความในบทประพันธ์ ไม่ มีเคอะเขิน ถ้าผู้^{นี้}ทูลเกล้าฯ^{นี้}ว่าแล้ว จะบอกได้ทันทีว่าทว่าไหน เรียกชื่ออะไรไม่ใช่สัก แต่ด้วยยกแขนย้ายไปย้ายมา หรืออื่น ๆ ลง ๆ เอาตามถนัดมิได้

๒. ฉาก พอได้เห็นก็รู้ทันทีว่าเป็นไปโดยนายช่างจิตรกร ประดิษฐ์^{ขึ้น}ขึ้นพอเหมาะ พอ^{กับ}กับเนื้อเรื่องที่แสดง ผู้^{นี้}มีการเขียนฉาก การจัดฉาก การทำแสง รู้ดีว่าเป็นไป ด้วยประณีต^{ขึ้น}ทั้งด้าน

๓. บทประพันธ์ พังเข้าใจง่ายและเพราะดี ไม่ต้องไปถึงผรุสวาท และสัมผัส ปลาดปลา

๔. เนื้อเรื่อง โดยตลอดเป็นคติในทางที่ให้ระลึกถึงชาติ ฯลฯ และไม่เสียศีล

ใคร และใคร ๆ ก็รู้ได้โดยไม่ต้องมีการอับประหยดอดสู้ง แม้แต่ผู้ที่เคยเป็นปรบักษ์
กันมา

ฉะนั้น ละครเรื่องนี้จึงได้ว่าเป็นชิ้นเอกของกรมศิลปากร ซึ่งข้าพเจ้ายังไม่เคย
เห็นว่าละครใดในสมัยนี้จะทัดเทียม

ตำราภิรมย์

๑๕. ข้อสังเกตของผู้บังคับกองและคณะนายทหาร โรงเรียนทหารสื่อสาร
ข้อสังเกตในการที่ได้ชมละครเรื่อง “เลือดสัฟฟรอน” ซึ่งทำให้ผู้ดูได้รับคติเตือน
ใจ ดังนี้

๑. บุคคลที่จะเป็นผู้นำต้องเป็นผู้มีลักษณะดังนี้

- ก. มีน้ำใจเข้มแข็งตลอดเวลา ยอมเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่ชีวิตและเลือดเนื้อ
- ข. ชื่อตรงต่อหน้าที่โดยไม่เห็นแก่ญาติมิตร แม้แต่บุตรซึ่งเกิดจากเลือดของตน
ตนเองก็ยอมสละ เมื่อปฏิบัติภารกิจหน้าที่
- ค. วาจาเข้มแข็งเด็ดขาดเมื่อสั่งการใด ๆ ลงไปแล้วไม่ลังเล
- ง. มีความเที่ยงธรรมไม่เลือกชั้นวรรณะ แม้มีน้ำใจเมตตากรุณา

๒. ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องมีลักษณะดังนี้

- ก. มีน้ำใจเข้มแข็งและต้องทำการตามหน้าที่โดยเคร่งครัด แม้ตนได้กระทำผิด
และอาจได้รับโทษถึงชีวิตก็ยอมรับด้วยความเต็มใจ
- ข. มีน้ำใจเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ แม้แต่ชนชาติซึ่งเป็นศัตรูกับตนก็ตาม
- ค. รักความยุติธรรม กล่าวหาญให้สัมเป็นลูกผู้ขายใจหนักบไม่ทำร้ายศัตรูที่
ปราศจากอาวุธ

ง. เวลาสงครามหรือเวลาที่ต้องกระทำกิจการอันสำคัญซึ่งเกี่ยวกับประเทศชาติ
ต้องระวังเรื่องผู้หญิง และเรื่องความสามัคคี

๓. การปฏิบัติต่อบุคคลซึ่งเป็นชนชาติศัตรู

- ก. ต้องมีธรรมไม่รังแกผู้แพ้หรือผู้ที่ไม่มีอาวุธ
- ข. ต้องมีน้ำใจเมตตาการุณยาต่อชะเลยศึก ไม่คิดเห็นกับประโยชน์ส่วนตัวเป็น
ประมาณ ไม่กระทำให้ได้ชื่อว่าเป็นกองโจร

๔. สำหรับผู้หญิง

- ก. มีน้ำใจจงรักภักดีต่อบิดามารดาและผู้มีคุณ รักประเทศชาติ
- ข. เมื่อถึงคราวคับขันต้องแสดงให้ศัตรูหรือโลกเห็นว่า
  - ๑. มีความกล้าหาญเข้มแข็งดุจชายชาติทหารกล้า
  - ๒. สามารถเป็นผู้นำได้
  - ๓. เมื่อเขาที่อับจนต้องยอมคนเพื่อให้อุบายให้เป็นประโยชน์ แม้ต้อง
เสียตัวเสียชีวิตก็ยอม

๕. สำหรับบุคคลทั่วไป

- ก. ต้องรักชาติและยอมเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างให้แก่ประเทศชาติในเวลาเกิดศึก
สงคราม
- ข. ต้องร่วมกายร่วมใจร่วมความคิดกัน เพื่อร่วมกำลังกันให้เป็นปึกแผ่นสำหรับ
ต่อสู้กับศัตรู
- ค. สงครามทุกครั้งไม่ว่าสมัยใด ๆ มิได้กระทำกันแต่เฉพาะทหารเท่านั้น ต้อง
เกี่ยวข้องเป็นส่วนรวมหมดทั้งชาติไม่ว่า เด็กเล็ก, หญิง, คนแก่หรือคนพิการใด ๆ ต้อง
เดือดร้อนทั้งชาติ

๖. การอำนวยความสะดวก

ก. เป็นการปลุกใจชาวไทยให้ตื่นอีกครั้งว่า ชาตินี้เคยเป็นนักรบมาแต่दैแต่โบราณกาลมิได้ระเพาะแต่ชายเท่านั้น แม้แต่หญิงก็เป็นนักรบเช่นชายเหมือนกัน

ข. ทำให้ผู้มีความใจเอนเอียงไปตามบทที่แสดง เช่นคอนรักก็ทำให้ใจขึ้นบานคอนไค้ก็ไค้ความถึงกับบางคนร้องไห้ ถึงคอนกลักทำให้ใจเดินไปด้วย

ค. ทำให้เห็นความสำคัญแห่งกำลังหัวใจที่กล้าหาญ และความสำคัญในการที่ชาติขาดแคลนอาวุธยุทธภัณฑ์แล้ว ถึงชาติใดจะมีคนเก่งกล้าหาญสักปานใด ถ้าขาดอาวุธแล้วก็ต้องได้รับผลคือพินาศอยู่นั่นเอง

นอกจากนี้ยังได้เห็นการแสดงตามบทบาทนั้น ผู้แสดงได้กระทำไปด้วยความสนิทสนมจริงแท้ทุกคน เหมาะสมกับเรื่องก็โดยได้วางโครงเรื่องไว้ดี เป็นการที่แสดงให้เห็นหัวใจของบุคคลว่า ไม่ว่าชนชาติใดภาษาใดย่อมรวมไปด้วยทั้งดีและเลวปนกันไปด้วยเสมอ

๑๖. ข้อสังเกตของ นายพันตำรวจตรี ชุนศรีศรากร

ผู้กำกับกองโรงเรียนตำรวจ

“ละครเรื่อง ‘เดียดผู้พรณ’ นั้น หากคิดไม่ได้ ตรงกันข้าม ผมขอชมความคิดของคุณหลวง คุณหลวงคิดวางโครงของเรื่องวิเศษแท้ ไทยดึกก็ พระม้าวัดก็งาม บัวไม่ซ้ำ น้ำไม่ซ้ำ ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ได้ผลในทางใจเป็นอันมาก นายร้อยตำรวจ, นายสิบและพลตำรวจก็ได้ไปดูมา ออกปากชมทุกคน ส่วนผมเองดูถึง ๒ ครั้ง.”

พ.ต.ท. ศรีศรากร

๑๗. ข้อสังเกตของ พระยาชาตติเกไศศวรรย์

“ผมไปดูละครเรื่อง ‘เลือดสุพรรณ’ พร้อมด้วยครอบครัวของผม เท่าที่เห็นด้วยตา ทุก ๆ คนในครอบครัวของผมเป็นที่พอใจอย่างยิ่ง โดยเฉพาะ ลูกพี่ ลูกน้อง ละครชุดนักเรียนเด่นเป็นที่พอใจ แด่พ่อตาอย่างมาก ไม่ใช่ว่าจะยกยอ ผมและครอบครัวเท่าที่ผ่านมามีแต่ครั้งในรัชกาลที่ ๖ และมาเห็นว่าคุณหลวงได้ฟื้นฟูการเดินของประเทศไทย ผมเชื่อว่านับเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่นึกเลยว่าจะต้องปานนั้น ผมเชื่อแน่ว่านับแต่จะดีและเจริญยิ่ง ๆ ในการฟื้นฟูและเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ก่อนที่ผมจะไปดู เคยได้ยินตามบุคคลแถวหนึ่งสี่พิมพ์กล่าวสรรเสริญว่าสรวจรและงาม ข้าถ้าใครใจอ่อนก็อย่าไปดูเลย จะต้องร้องไห้ ผมไม่สนใจนัก เพราะตัวไม่ได้ไปเห็นด้วยตา ครั้นไปดูแล้วก็รู้สึกดี เท่าที่เรารู้และเห็นสี่พิมพ์สรรเสริญนั้นเป็นความจริง ผมขอขอมองเห็นด้วยโดยไม่มีข้อแย้ง ยิ่งเวลาตอนแม่ทัพพระมอด้ฆ่าบุตรที่ปล่อยให้คนไทยหนีไป ตอนนั้นคนทั้งดูก็ดี ๆ ผมร้องไห้กันเป็นแถว ถึงผมและครอบครัวก็อดไม่ได้ เพราะความสงสาร

ตั้งแต่ไปดูแล้ว ผมไปไหนทุก ๆ คราว หรือพบใคร ๆ ผมอดสรรเสริญให้ฟังไม่ได้ และขอให้เขาเหล่านั้นไปดูให้ได้”

ชาตติเกไศศวรรย์

๑๘. ข้อสังเกตของ ขุนสุมหาวิหิตะคดี

วิจิตรนิพนธ์ช่วยว่าการกระทรวงการคลัง

“เมื่อเร็ว ๆ นี้ ผมเคยได้มีโอกาสไปดูละครเรื่อง “เลือดสุพรรณ” ของคุณหลวง รู้สึกว่าละครเรื่องนี้ดีถึงขนาด สัมกับที่เคยได้ยินกิตติศัพท์ในเมื่อก่อนจะไปดู ว่า เป็นเรื่องดีมาก

หวังว่าคุณหลวงคงจะได้ประพันธ์เรื่องที่ดีเช่นนั้นให้พวกเราได้ชม ในเมื่อมีโอกาส
ต่อไป”

สมาหารหิตะคดี

ข้อวิจารณ์

ของ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์

ข้าพเจ้าได้เคยออกความเห็นไว้เมื่อเร็ว ๆ นี้ ว่าถ้าใครจะทำรายนามนักนิพนธ์
สำคัญของไทยเราแล้ว นามที่จำเป็นจะต้องมีอยู่ด้วยกันคือ หลวงวิจิตรวาทการ แต่เมื่อ
ข้าพเจ้านึกถึงการนิพนธ์ของท่านผู้นี้ ก็เลยนึกถึงแต่เรื่องประวัติศาสตร์ และปรัชญา
ศาสตร์ ดังนั้นจึงเป็นการแปลกใจ ระคนด้วยความพอใจ ที่ได้เห็นว่าคุณหลวงได้ทบท
ลองการนิพนธ์ในหนทางใหม่อีกคือ การแต่งละครร้องและรำ

การแต่งละครร้องและรำนั้น แต่ก่อนนี้เราเคยมีก็ได้อาศัยที่พระมหา
กษัตริย์ได้ทรงโปรดในทางนี้ ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้หลายเรื่อง และทรงมีคณะ
ละครของหลวงแต่งพระราชนิพนธ์ให้ถ่านั้น หรือมีคณะนั้นก็ได้อาศัยเจ้านายหรือ
ข้าราชการผู้ใหญ่ที่ร่ำรวย และมีนิสัยชอบในทางนี้ มีละครของท่านตั้งนี้เป็นต้น

ตั้งแต่ได้เปลี่ยนการปกครองใหม่ ๆ ทั้งเป็นสมัยอันประจวบกับสยามถูกเศรษฐกิจ
ภัยมารบกวณ ข้าพเจ้าได้ตกใจมิใช่น้อย ว่าการแต่งละครร้องรำของท่านนั้นจะมี
สูญหายไปเสียหรือไม่ ก็พอดีได้เห็นด้วยความตั้งใจว่ารัฐบาลได้จัดให้ศิลปินผู้น้อยใน
ความดูแลของกรมศิลปากร แต่กระนั้นความตั้งใจก็ยังไม่เต็มที่ ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้า

ทราบว่ามีคนคิดกรมศิลป์ากรชอบทางประวัติศาสตร์และวรรณคดี แต่หาทราบไม่ว่า
ท่านมีความรู้อย่างใดในเรื่องละคร ถ้าท่านไม่ชอบอย่างจริงจัง และจัดทำไปเพราะ
เห็นว่าเป็นแค่เพียงส่วนหนึ่งในหน้าที่ของท่านแล้ว การงานจะดำเนินไปได้ดี แค่เป็น
แค่เพียงชนิดเดียวกับเครื่องจักร จะดำเนินไปอย่างดียิ่งถึงขีดสุดไม่ได้ เพราะคิดป
ไม่ว่าอย่างใด ต้องการคนที่รักจริง ๆ ดังนั้นเมื่อได้เห็นหนังสือ มีใจผูกพันกับการละคร
ถึงกับได้พิมพ์บทละครขึ้นได้ดังนี้ ความเป็นห่วงถึงชนทั้งหลายไปหมด

ข้าพเจ้ายังมีโอกาสดำเนินการเรื่องนี้ได้ออกแสดง มีความยินดีที่ได้ทราบ
ว่าคนพอใจไปต่อกันบ้าง และเดินได้คิด ๆ กันหลายคืน เพราะเป็นการทำให้ผู้แสดง
มีมานะและแสดงได้ดีขึ้น การที่ตัวละครต้องเวียนวน และต้องซ้อมกันมากมาย และ
ถึงเวลาออกโรงก็แสดงแต่คนเดียว ทำให้รู้สึกอับใจ รู้สึกว่าทำการละครเตรียมกัน
มาเป็นอันมาก แต่ได้ออกโรงคนเดียว ดูไม่คุ้มกับกำลังกายกำลังใจที่ได้เสียไปแล้ว
แต่เมื่อได้แสดงหลายครั้งและมีคนดูบ้าง นับเป็นรางวัลอันมีค่าสำหรับผู้แสดงและ
ผู้แต่ง ข้าพเจ้ามีข้อสงสัยอยู่แต่ว่า เหตุใดผู้แสดงจึงเป็นสัตว์ไปเสียหมด นอกจากตัว
บิดาผู้ชรา) สตรีแม้จะเก่งเฉื่อยชานในการเดินละครเพียงใดก็ จะเล่นเป็นผู้ชายให้ได้ดีเท่า
ผู้ชายได้หรือ การแสดงมีขาดของสำคัญซึ่งธรรมชาติได้สร้างมาให้เรา ซึ่งทำให้เป็น
จุดศูนย์กลางของศิลปะทั้งหลายคือความผิดกันระหว่างบุรุษและสตรี ข้าพเจ้ายินดีที่จะ
เชื่อท่านทั้งหลายที่ได้วิจารณ์การแสดง ว่าผู้แสดงได้ทำดีมาก แต่ข้าพเจ้านั้นใจว่า ถ้า
ได้ให้ผู้ชายแสดงเป็นตัวผู้ชายแล้ว จะดีกว่านั้นอีก กรมศิลป์ากรไม่มีความประสงค์
จะให้ผู้ชายเล่นละครเลยหรือ ความงามมิได้มีอยู่แต่กับสตรี ความงามของบุรุษก็มี
เหมือนกัน แต่คนละอย่าง โดยที่ควรจะมีรูปร่างใหญ่โตกว่า ผิวน้ำตาลออกดำเป็น
กัน สู้เสียก็หาว่า ขี้เหินเมื่อได้เห็นเปรียบกับสตรีแล้ว ความน่ารักต่าง ๆ ของ

สัตว์รบกวนเล็กกว่า หน้าอ่อนกว่า เสียงไพเราะกว่า กิริยานิ่มนวลกว่า ความงามเหล่านี้จะทำให้ภาพพร้อมหน้าชมยงชนหรือ

บทละครเรื่องนี้เป็นเรื่องระทึกใจ ให้นักเราชาวไทยเห็นว่าการเป็นเชลยหรือการที่บ้านเมืองของเรา ถูกคนอื่นมาบุกรุกเข้าปกครอง ทำให้เกิดความทุกข์ความลำบากต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าแม้เราจะมีความห้าวหาญใจคอสู้รบได้ศัตรูเพียงใดก็ตาม การที่เราได้และเรามีร่างกายแข็งแรงนั้นไม่พอ ผู้พรวนอาจจะยอมเสียเลือดได้ แต่เลือดเท่านั้นไม่สามารถต่อสู้ศัตรูได้ จำเป็นต้องมีอาวุธด้วย นอกจากนั้นยังได้แสดงให้เห็นข้อสำคัญของการปกครองชนด้วยคุณธรรมอย่างเฉียบขาด เช่น ได้เห็นในมหาสมุทร แม่ทัพพะม่า ถึงกับต้องฆ่าลูกของตนเองยอมทำ และแสดงให้เห็นด้วยว่า ผู้คนที่เราเห็นว่าเขาเดชะงามชั่วช้านั้น ถ้าตรวจดูให้ดีแล้ว คงเห็นคนเรานั้นบ้างเสมอ

เพื่อที่จะแสดงความรักยุติธรรมความกล้าหาญ และความสง่ารคนทั้งแผ่นดิน แต่ถูกบังคับให้เอามาใช้อย่างทารุณ เพื่อที่จะแสดงความงามของข้อเหตุนานที่มีในสมัยมนุษย์ คุณหลวงวิจิตร ๗ ได้นำตัวมิ่งมหาสมุทร (แม่ทัพพะม่า) และมิ่งราย (บุตร) มาเป็นตัวอย่าง ผู้แต่งทั้งหลาย เมื่ออยากจะแสดงคติ มีเสรีภาพที่จะนำชนชาติใดสมัยใดก็ได้ มาใช้เป็นตัวอย่างเพื่อให้ผู้อ่านผู้ใดเห็นคุณค่าของคตินั้น เช่น เพื่อจะแสดงว่าคนที่รักชาติจริง ๆ แต่เห็นสหายทำผิด ก็สามารถจะฆ่าสหายเสียได้ มหาบรมกวีเชกสเปียร์ ได้ใช้ชาวโรมันคือ บรูตัส (Brutus) ในเรื่องละคร "จูเลียส ซีซาร์" (Julius Caesar) ของท่านดองเป็นต้น ดังนั้นการที่คุณหลวงวิจิตร ๗ ใช้พะม่าในคราวนี้ ก็เป็นการกระทำที่จะว่ากันจริง ๆ แล้วก็ไม่ผิด แต่เรื่องที่ละครนี้มีผู้คนไปดกันอย่างแน่นอน และคงจะมีผู้อ่านมาก ข้าพเจ้าอดเสียใจไม่ได้ ว่าตัวอย่างนี้ด้อยชั้นกว่าไม่ใช้คนไทยคือเปรียบกันแล้วตัวไทยสู้พะม่าไม่ได้ ที่ดองจันทร์เขาเปรียบการที่มิ่งรายเขารักตน ขอ

ให้เขาตระหนักรู้ที่ปล่อยพวกไทยหนีไปได้ ดูไม่งามนัก จริงอยู่ภายหลังได้มีใจกล้าหาญ
กลับมาช่วยขอโทษให้มั่งรายได้อีกชีวิต และเมื่อไม่จำเริญก็พาพวกคนไทยเข้าสู้พม่า
จนตายหมดนั่น แม้จะลงด้วยการกระทำตอนต้นก็ดี เรายังเห็นว่าในบทละครนี้พม่า
ออกจะดีกว่าอยู่นั่นเอง ดังนั้นข้าพเจ้าหวังว่าในไม่ช้าจะได้เห็นบทละครจากปากกาท่าน
ผู้สามารถอีก และคดีนั้นท่านจะนำมาแสดงโดยนำคนไทยเข้ามาเป็นตัวอย่าง การ
แสดงคดี นอกจากการรักษาดินแล้ว ยังมีของงาม ๆ ได้อีกหลายอย่าง เช่นการซื้อตรง
ต่อสู้ตาย การมีกตัญญูต่อผู้ที่เคยกรุณา และอื่น ๆ ท่านคงจะหามาแสดงให้เรา
อ่านและดูได้แปลก ๆ เป็นแน่

ในที่สุดเป็นที่น่าชมเชยที่คุณหลวงได้แต่งคำกลอนอย่างไพเราะ แต่ก็ใช้ถ้อยคำ
ที่เข้าใจได้ง่าย ๆ ซึ่งเป็นการยาก เพราะหาคำให้คล้องกันได้ยากขึ้น และการที่ท่าน
ได้คิดทำนองเพลงขึ้นใหม่ถึง ๕ เพลงก็น่าชม เพราะข้าพเจ้าเห็นด้วยกับท่านว่า "การ
สร้างเพลงใหม่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา" และการที่ท่านบรรยายถึงการแต่งบทละครใน
กรมศิลป์ปกรนั้น ก็ให้ความรู้และความตั้งใจแก่เรามาก ข้าพเจ้าเสียใจจริง ๆ ที่
โอกาสยังมีได้อ่านขอให้ได้ดูละครนี้ ขอให้กรมศิลป์ปกรเจริญยิ่งขึ้นเทอญ และขอให้
เราได้ชมละครของคุณหลวงอีกครั้ง ๆ เรื่องอื่น ๆ อีกโดยเร็ว.

จุลจักรพงษ์

กรุงลอนดอน

วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๔๗๕

คำถาม คำตอบ คำถาม

[เพื่อช่วยแก้ปัญหาลังใจของท่านสมาชิก เรายังได้เปิดแผนกคำถามคำตอบสัปดาห์ ๓ อย่าง คือ จิตรกรรม, ประติมากรรม, ดุริยางคศิลป์, นาฏศิลป์, วาดศิลป์, สถาปัตยกรรม, และวรรณกรรม]

-คำถาม-

สมาชิกเลขที่ ๕๕๔ ขุนขวานแม่ฮ่องสอน

“ในนามของสมาชิก ข้าพเจ้ามีข้อสงสัยขอให้ความเข้าใจด้วย”

๑. คำว่า “ดิเก” เป็นคำที่ถูกต้องหรือไม่
๒. จำได้ว่า อธิปัตกรรม^๕ได้เขียนเรื่อง วงออคเคสตรา^๕ ลงในหนังสือพิมพ์ครั้งหนึ่ง แต่เดือน ๆ จำไม่ได้ดี ๆ จำได้แต่ว่ามีหลักใหญ่ ๆ ๓ อย่าง แต่ส่วนย่อยลงไปนั้น จำไม่ได้ กรุณาอธิบายซ้ำในหนังสือเล่มที่^๕จะได้ไม่ผิด

หรือเป็นภาษาใด ?

การแต่งตัวดิเกที่แต่งตามหัวเมือง มี

ชฎาทั้งพระนาง และมีบันจุ^๕เทีร์^๕ เตื่อ^๕ ผ่าน^๕

ใช้ปักด้วยดิน เงินทอง (แทนเยียรบับ)

มีขัตประคต ทับทรวง สังวาลย์ คาบ (คือ

-คำตอบ-

คำถามของท่านข้อ ๑ เรื่อง “ดิเก” นั้น

เนื่องจากเป็นคำตอบที่ยาว จึงนำไปไว้ใน

แผนกเรื่อง ฉะนั้นขอให้เปิดกลับไปอ่านดู

ในตอนต้นของเล่มนี้

คำถามข้อ ๒ คำถามว่า อธิปัตกรรม

ศิลปินเคยเขียนเรื่องวงออคเคสตราลงใน

-คำถาม-

สมาชิกเลขที่ ๒๑๖๓ บ้านเขื่อน ชัยนาท

“๑. ศิลปคืออะไร แบ่งออกเป็นอย่างไร เราจะรู้ว่าสิ่งไหนเป็นศิลปะหรือไม่ใช่ได้ โดยอาศัยหลักเกณฑ์อย่างไร ?

เป็น อย่างยอดเยี่ยมมากที่สุดในโลกหรือที่ควรจะพึงทราบ คืออะไรบ้าง ? อะไรเป็นเหตุทำให้เป็นยอดเยี่ยมอย่างนั้น ?”

๒. ในโลกนี้มีประเทศไหนบ้างที่มีศิลปะ

-คำตอบ-

๑. คำถามที่ว่า ศิลปคืออะไร ขอนอกจากท่านจะได้อ่านในเรื่อง “จริงกับเล่น” ข้างต้นแล้ว เราขอนำข้อความบางตอนในหนังสือเรื่อง “นาฏศิลป์” ของหลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากร ในหน้า ๓ มาให้ท่านทราบเป็น คำตอบดังต่อไปนี้ด้วย.

“คำตอบโดยย่อ คือ “ศิลปใดที่แกสิ่งซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นในเมื่อธรรมชาติไม่สามารถอำนวยความสะดวกให้”

“ทางประวัติศาสตร์ เราทราบกันอยู่แล้วว่า เมื่อมนุษย์ยังเป็นป่าเถื่อน มนุษย์ต้องเป็นทาสของธรรมชาติ ความเป็นอยู่ของมนุษย์ ย่อมสุดแต่ธรรมชาติจะอำนวยให้ ธรรมชาติมีแต่ค้นไม้และถ้ำให้อาศัย มนุษย์ก็ต้องอยู่อย่างนั้น อยู่ไม่ได้ก็ตายไป

ธรรมชาติมีแต่ของดิบให้กิน ก็ต้องกินไปทั้งดิบ ๆ พิษผลหมักเข้ที่ใด ก็ต้องพากันอพยพโยกย้ายไปที่อื่น รวมความว่ามนุษย์เป็นทาสของธรรมชาติ ในสมัยที่ยังเป็นป่าเถื่อน มีสภาพไม่ผิดกับสัตว์อื่น ๆ.

“แต่ความจำเป็นบังคับให้มนุษย์ต้องก้าวหน้า และเอาชนะธรรมชาติ ถ้ามมนุษย์เอาชนะธรรมชาติไม่ได้ มนุษย์จะต้องตายสาบสูญไปจากโลกก่อนสัตว์อื่นทั้งหลาย เพราะเมื่อคิดดูตาม ส่วน ของร่างกายแล้ว มนุษย์อ่อนแอว่าสัตว์ทุกชนิด มนุษย์ไม่มีขนยาวพอที่จะบ่งกันความหนาว ไม่มีหนังหนาพอที่จะแบกผ้าฝ้ายหามาได้ทุกหนแห่ง ไม่มีเขาหรือเขี้ยวเล็บที่จะบ่งกันตัว มนุษย์จำเป็นต้องแสวงหาเพิ่มเติมเอาเองทั้งนั้น เช่นต้องสร้างที่อยู่ให้บ่งกันสัตว์ร้ายหรือ

แต่คน ต้องใช้ความคิดอื่น ๆ อีกหลายประการ ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งศิลปกรรมต่าง ๆ ฉะนั้นศิลปกรรมทั้งหลายจึงไม่ใช่สิ่งที่ทำเล่น ๆ อย่างพุ่มพวย หรือมุกได้ ไม่มุกได้ ดังที่คนเป็นอื่นมากเข้าใจ ศิลปเกิดขึ้นด้วยความจำเป็นของมนุษย์ มนุษย์ต้องใช้ศิลปเพื่อดำรงตนอยู่ในโลก ถ้าหากไม่มนุษย์จะดำดิ่งสูญไปเสียหมดแล้ว.

“ลาฟองเตน (La Fontaine) ปราชญ์ฝรั่งเสด็จคนหนึ่งกล่าวว่า “ศิลปคือบุตรแห่งความจำเป็น—“Les arts sont les enfants de la nécessité” และอีกคนหนึ่งคือ วอลแตร์ (Voltaire) กล่าวว่า “พลเมืองทุกชาติก็มิได้รับความอบรมในทางศิลป จะต้องได้รับโทษให้เป็นชาติดงดิบไม่มีใครรู้จัก— Tout peuple qui n'a pas cultivé les arts doit être condamné à rester inconnu” คือหมายความว่าต้องเป็นป่าเถื่อนอยู่นั่นเอง.

“เรามีความเป็นอยู่อย่างคนเท่านั้น ยังไม่พอ เราจะต้องมีความเป็นอยู่อย่างคนที่เจริญแล้ว ซึ่งเรียกว่ามนุษย์ นักปราชญ์แต่โบราณมา ย่อมแยกคนออกเป็นสองประเภท คือคนที่รักแต่ความเป็นคนประเภทหนึ่ง และคนที่เบียดมนุษย์อีกประเภทหนึ่ง

คนจะเป็นมนุษย์ได้ ต้องเป็นผู้เจริญ มีสภาพสูงกว่าสัตว์.

คำถามตอนที่ว่า ศิลปแบ่งออกเป็นอย่างไร ขอให้ท่านดูคำตอบในแผนกคำถามคำตอบในศิลปการ ปที่ ๑ เล่ม ๑ และดูในเรื่อง “พระคณศ” ในศิลปการ ปที่ ๑ เล่ม ๕ หน้าแรก ซึ่งกล่าวถึงตราประจำกรมศิลปการ และดูได้ที่ข้อความใต้หัวเรื่องแผนกคำตอบคำถามทุกเล่ม.

ส่วนตอนคำถามที่ว่า เราจะรู้ว่สิ่งไหนเป็นศิลปหรือมิใช่ได้โดยอาศัยหลักเกณฑ์อย่างไรนั้น ขอตอบย่อ ๆ ว่า หลักเกณฑ์ที่ควรทราบก็มีบ้าง เช่น;

ก. การทำวัตถุซึ่งธรรมชาติไม่ดามารถจะอำนวยให้มันต้องทำห้วงผลดีและงาม

ข. สิ่งที่ทำนั้นต้องมีฝีมือ

ค. สิ่งที่ทำสำเร็จแล้ว ต้องได้ผลดี

และงามเกิดซึ่งธรรมแก่ผู้ชม

๒. คำถามของท่านข้อนี้ ยากที่จะตอบได้ เพราะไม่ทราบของท่านประสงค์ในศิลปข้อใด เพราะศิลปดังตอบมาแล้วในข้อ ๑ มีถึง ๗ อย่าง ไม่ทราบที่ท่านถามถึงอย่างไร และถ้าเราจะแยกออกก็เป็นการตอบยากที่จะชี้ได้ว่า ใครเยี่ยมกว่าใคร แต่

เท่าที่โลกเขายกย่องศิลปวัตถุชั้นยอดเยี่ยม
ของโลกไว้ ๗ ชิ้นด้วยกัน คือ:

๑. วิหารปาเทนอน (Parthenon) ตั้ง
อยู่ที่กรุงเอเธนส์ ประเทศกรีก เป็นวิหาร
ที่วิจิตรในทางสถาปัตยกรรมและแกะสลัก
ชั้นเลิศของกรีก สร้าง พ.ศ. ๘๕

๒. วิหารเดียนา (Temple of Diana)
ที่เมืองอูเฟซุส เป็นฝีมือศิลปินกรีกในสมัย
พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช ผู้ซ่อมแซม
ครั้งสุดท้ายหลังจากได้ถูกไฟไหม้ พ.ศ. ๓๗๖

๓. อนุสาวรีย์พระเจ้าซิวส (Statue
of Zeus) อยู่ที่เมืองโอติมเบีย ประเทศกรีก
เป็นรูปหล่อองค์พระเจ้าซิวสหนึ่ง

๔. รูปหล่อทองบรอนซ์พระเจ้าอโกลโด
(The Colossus of Rhodes) พระเจ้าแห่ง
ศิลปของกรีก ตั้งอยู่ที่เมืองโรดส์ ริมฝั่ง
ทะเลเอเธียน เป็นอนุสาวรีย์คนยี่สิบ
๑๐๐ ฟุต

๕. อุทยานที่บาบิโลน (The Hanging
Gardens of Babylon) เป็นอุทยานใหญ่โต
สร้างโดยพระเจ้าเนบูคาเดเนสซาร์ ซึ่งได้
สร้างสำหรับพระราชินีของพระองค์ ในสมัย
ก่อน พ.ศ. ๖๓ ปี

๖. ที่ฝังศพมอสต์อูม (Mausoleum)
อยู่ที่เมืองฮาลิการ์เนสsus เป็นที่ฝังศพ
ของพระเจ้ามอสต์อูม สร้างโดยมเหสีฮาดมิ
เซียเพื่อเป็นที่ระลึกในสามี ในสมัย พ.ศ. ๓๘๐

๗. กระโจมไฟอเล็กซานเดรีย (The
Pharos of Alexandria) ได้สร้างสำหรับ
พระเจ้าปโตเลมี ที่ตาเคสซัส ในสมัย พ.ศ.
๒๘๕ กระโจมไฟตั้งอยู่บนเกาะหน้าอ่าว
เมืองอเล็กซานเดรีย ยี่สิบสี่ สูงราว ๖๐๐ ฟุต

คำถามที่ว่าอะไรเป็นเหตุให้ยกย่องย่อนั้น
ก็คือคำตอบในข้อ ๓ นั้นเอง ซึ่งเป็นเหตุ
ทำให้เรารู้ว่าเป็นศิลปยอดเยี่ยม.

-คำถาม-

สมาชิกเลขที่ ๕๔๕ ธนบุรี

“ในหนังสือศิลปกรรมมีบทเพลง, บทละคร
และโน้ตเพลงต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมศิลปะใน
ทางนี้ให้เด่นชัด แต่มิได้มาชิกหลายท่านที่ดู

โน้ตไม่ออกแล้วโน้ตนั้นก็ไม่มีความประโยชน์ ถ้า
ท่านกรุณาค้นหาวิธีหัดโน้ตนั้นลงในศิลปการ
ก็จะทำให้โน้ตนั้นมีประโยชน์ขึ้น.”

-คำตอบ-

แบบเรียนดนตรีสากล ซึ่งกำลังนำลง ต้นไป ก็จะมีตำราเกี่ยวกับวิชาอื่นอีกเรื่อง
อยู่ในเล่มต้น ๆ และจะมีในเล่มหน้าต่อไป หนังสือ ขอให้ท่านรอไปอีกสักเล่มก็จะได้
เป็นคำตอบอยู่แล้ว และตั้งแต่ที่ ๒ เป็น พจนานุกรมที่ชัดแจ้ง.

-คำถาม-

สมาชิกเลขที่ ๕๑๓ อุดรราชธานี

“ข้าพเจ้าต้องการทราบว่า กรมศิลปากรได้แต่งเพลงใดเป็นโน้ตสากลมาก ๆ ได้
เขียนเป็นเล่มหรือยัง และได้ออกขายในท้อง
ตลาดหรือยัง ถ้ากรุณาโปรดตอบให้ทราบ
จะเป็นพระคุณยิ่ง.”

-คำตอบ-

กรมศิลปากรมิได้พิมพ์ขึ้นตั้งท่านถาม เท่านั้น ท่านเป็นสมาชิกศิลปากรอยู่ ท่าน
มีแต่ ฉะเพาะ พิมพ์ลงใน หนังสือศิลปากรนั้ ก็จะได้อ่านได้เรียน โดยครบถ้วน.

[คำถามที่ยังไม่ได้ตอบในเล่มนี้ จะปรากฏในเล่มต่อไป]

หน้าขอบ

บทสัมภาษณ์

เมื่อถึงฤดูกาลเพาะปลูกผ่านมา ชาวเรา ก็กลับไปคิดว่าเขาก็พาเราแก้แค้นหนึ่งของเราขึ้นมาเล่นกัน คือ “เล่นว่าว”. การเล่นว่าวของเราจะมีมาแต่ครั้งไหน? เล่นกันอย่างไร? ต้นกุดสวนไหน? ใช้วิธีที่ จะกล่าวในที่นี้, แต่อยากจะยืนยันว่า การ เล่นว่าวของเราได้ทำให้เกิดภานิตอันอย่าง น้อยกับบทหนึ่ง คือ “ผ่อนต้นผ่อนยาว” จึง ขอเรียกว่า “ภานิตว่าว.”

อย่างนี้.

คุณลักษณะตามภานิตว่าว ทำให้เรา รู้จักตนเองน่าใจกัน – พังความเห็นของกัน และกัน – ไม่คิดตั้งครบบังคับกันไปแต่ในแง่ ความเห็นของตัวเองเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นอากาศที่ ขอบอดลวดลอมอยู่ในโรงงานของ “คิดปากกร” ไม่ขาดสาย.

ภานิตว่าวนั้น ถ้าไม่ได้เกิดมาก่อนภานิต อีกบทหนึ่งที่ว่า “ผ่อนหนักผ่อนเบา” แล้ว, คำว่า “ผ่อนหนักผ่อนเบา” นี้ ก็ต้องเกิด มาจากภานิตว่าว. และภานิตว่าวนั้น ย่อม อดให้เรา รู้จักคุณลักษณะที่เหมาะสมแก่คติ มหาชนชนิดหนึ่ง ซึ่งมีอยู่ในตัวเราได้เป็น

เมื่อลมดี เรา ก็เพียงแค่เห็นยวดยานบ้าน ไร่, ถัดลมอ่อนไป เราก็ต้องใช้แรงกระตุก เพื่อมิให้ยวดยาน, เวลาไหนควรจะผ่อนสาย บ้านให้ยาว เราก็ผ่อนยาว, เวลาไหนผ่อน ยาวไป จะไกลจังหวะคว่ำ เราก็ผ่อนสั้น, นั่นเป็นลักษณะการของนักเล่นว่าว และเจ้า เจ้าแก่ลักษณะของนักประชาธิปไตย ?

น่าจะเป็นถ้อยคำทั้งดงามไม่น้อยเลย, ถ้าเราจะพูดว่า บรรดาการงานทั้งหลาย แห่ด ที่เราประกอบทำให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ทุก ๆ วันนั้น นอกจากจะอาศัยความรู้ความชำนาญ และปรีชาสามารถอื่นแล้ว, เห็นจะเว้นเสียไม่ได้ ที่จะต้องพึ่งพาอาศัยคุณลักษณะตามภาษิตว่าดังนี้.

* * * *

และโดยลักษณะการเช่นเดียวกัน, คนที่มีความรู้ความชำนาญดี มีปรีชาสามารถอย่างเฉลียว, แต่กลับประกอบการทำงานคิดโน่นคิด ี่นั้นหน่อย ลงท้ายก็ทำงานอะไรไม่สำเร็จ, ก็เห็นจะไม่ผิดไปมากนักหรอก ที่จะกล่าวว่ เพราะขาดคุณลักษณะตามภาษิตว่าดังนี้เป็นสำคัญ.

* * * *

ความจริง! พวกเราไม่มีความรู้ความชำนาญดี ไม่มีปรีชาสามารถเฉลียว แต่ที่เราทำงานมาได้ตลอดปี ก็เพราะอาศัยคุณลักษณะตามภาษิตว่าว่, และถ้ากล่าวเฉพาะงานหนึ่งชื่อพิมพ์คิดปากร - ไม่ทั่วไปแก่งานอื่น ๆ แล้ว ก็ยังคงกล่าวว่ คุณลักษณะตามภาษิตว่าว่ สำคัญ กว่าความรู้ความชำนาญและปรีชาสามารถอื่นหมด.

* * * *

ยิ่งกว่านั้น, เราทุกคนต่างมีงานประจำทำในหน้าที่ด้วยกันทั้งนั้น เมื่อมาจัด “คิดปากร” ซึ่งต้องคิดค่อและพึ่งความคิดความเห็นจากสมาชิกร่วมด้วยจำนวนหลายพันท่าน, ก็ต้องถึงแก่วุ่นว่องเป็นสังคต, ถ้าไม่ได้เจ้าหน้าทีแผนกต่าง ๆ ของกรมร่วมมือช่วยเหลือทั้งทางธุรการและวิชาการแล้ว, ค่อให้เราเป็นนายวัน ๕ กร ทรงครี ๓ ทา จักรสังขี ก็ทำไม่สำเร็จ.

* * * *

ใช่แต่เท่านั้น, เรารู้สึกปลื้มปด้มใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ท่านผู้คิดท่น “คิดปากร” ส่วนมาก ดูเหมือนจะไม่ได้อื่อว่ ท่านคิดค่อกับ “คิดปากร” ในฐานะผู้ชอกับผู้ขาย-ผู้ต้นทงกับผู้เสนอ-ผู้รับเหมากับผู้จ้าง-หรือ-ผู้อ่านกับผู้เขียน, แต่-ได้ร่วมมือกันก่อสร้ง “คิดปากร” ให้เป็นของตนเองทีเดียว, เมื่อได้เห็นการผ่านพ้นอุปสรรคมาได้ตลอดปีเช่นนี้ เชื่อว่ ทุก ๆ ท่านคงจะพอใจไม่น้อยเลย.

* * * *

ถูกทีเดียว! “คิดปากร” ออกด่าไปบ้าง, สั่งถึงมือท่านชว้ไปบ้าง, ทั้งคำถามที่ท่านถามมา บางรายทว่จะได้รับคำค่อกับ

ข้างเนิ่นเดี่ยเหลื่อเกิน, ^{๕๕}ทั้งนี้ก็เป็นเพราะ—
คำถามบางรายพอเราเห็นเข้า ก็มืดแปด
ด้าน, แต่ด้วยใจรักที่จะเห็นของความต้องการ
ของท่าน เราก็มีได้นิ่งนอนใจ ได้พยายาม
หาความรู้ความเข้าใจ และค้นคว้าหา
หลักฐานในเรื่องนั้น ๆ เพื่อนำมาเสนอท่าน
ในโอกาสอันควร.

บางรายถึงแก่ต้องไปรบกวนขอความ
ช่วยเหลือจากท่านผู้ทรงคุณในวิชานั้น ๆ ขอ
ให้ช่วยตอบ, และบางรายก็เป็นปัญหาที่ยัง
ไม่ตกลงกันในทางปฏิบัติและหลักการ, ฉะนั้น
ถ้าหากคำตอบที่เราต่างนั้น ยังไม่สู้จะตรงกับ
คำถามของท่าน, หรือไม่แจ่มแจ้งพอ,
หรือเน้นซ้ำไปก็ดี, ขอได้โปรดถ้อยคติตาม
ภาษิตว่า และเข้าใจเสียว่า ในชั้นนี้ เรา
ตอบได้เพียงเท่านั้นก่อน.

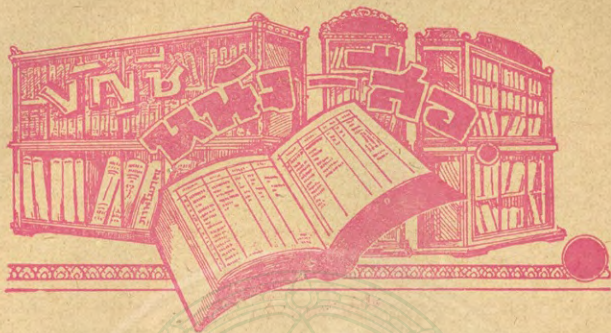
ส่วนเรื่องต่าง ๆ ที่เรานำลงในเล่มนี้นั้น
ไหนจะคล้ายอะไร ขอให้เป็นที่น่าทึ่งของท่าน
ตรวจเอาเองเถิด อย่าให้เราต้องพูดเลย,
เพราะถ้าเราพูด เราก็ต้องพูดตามจริงใจ,

และตามจริงใจของเรา เราก็ต้องพูดว่า
เรื่องนั้นค้อย่างนั้น เรื่องนั้นค้อย่างนั้น ตกตง
ดีทุกเรื่อง, แด้ว—ในที่สุด—ก็จะมาถึงเรื่อง
ของ—ข้าพเจ้าเอง ก็..... อย่าให้ต้องพูด
เลย! เล่มนี้ประจบกับชนรุ่นใหม่ พูดถึง
ปีใหม่อันดีกว่า.

ในวารดิถีขึ้นปีใหม่ปีนี้เรา—“คิดปากร”
ขออัญเชิญพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ทั้งหลายในสากล จงบันดาลดลให้สัมมาธิ
และมโนอัน “คิดปากร” ทั้งหลาย จงมี
กำลังกายเดกขชำระ, มีอายุยืนนานเช่นกัจฉป
ชาติ, มีปรีชาชาญฉลาดเยี่ยงพระคเณศ—
วิฆเนศวร, มีวรรณะอันงดงามดุจพระลักษมี, มี
ความมั่งคั่งเต็มอศัยทั่วไพศาลพลานุเพราพร,
ตลอดพุทธศักราช ๒๔๘๑ เพื่ออ่านด้วยความ
สำเริงแก่ “คิดปากร” ให้ยั่งยืนถาวรตลอด
กัลปาวสานเทอญ—ดังดี.

ศิริพร

ใน
หอสมุดแห่งชาติ

แผนกภาษาไทย

ของ กองหอสมุด

แผนกภาษาไทย

—รวบรวมโดย

ยัม บัณฑิตขางกูร

หมวดพระราชนิพนธ์

พระราชนิพนธ์ที่ ๕

ขัม บัณฑิตทางกฎ

รวบรวม

(ต่อจาก ปที่ ๑ เล่ม ๕)

หอสมุดแห่งชาติสงขลา

ฉบับที่ ๔ ถึงพระองค์เจ้าปทุมราช

ว่าด้วย-กรมหมื่นวิศณุนารถ พระองค์เจ้าคัคณางค์ยศ (กรมหลวงพิชิต
ปรีชากร) กับสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ถัดมาถึงกรุงเทพ ฯ
จากสิงคโปร์-พระยามนตรีสุริยวงศ์ เจ้าคุณหญิงแก้ว พระยาฤทธิไกรเกรียง
หาญ ถัดจากลักเซมบวร์ก-สมเด็จพระเจ้าพระยา ฯ กราบทูลว่าได้แะขันไป
เมืองนครศรีธรรมราชเยี่ยมเจ้าจอมมารคาน้อย เจ้าพระยานคร เยี่ยมศพท่าน
ผู้หญิงอิน แดงเจ้าจอมมารคาน้อยใหญ่กับน้อยเล็กแต่อดีต-แต่กรมหมื่น
วิศณุนารถกับกรมหลวงพิชิต ไม่ได้ได้ขันเมืองนคร เพราะก่อนจะลงไป
กลันตัน-พระยาเสนาสุริต พระภักดีสุริต กับบุตรหลาน พระยาบริรักษ์
ภูธร มาถึงกรุงเทพ ฯ เติมนกมาลงเรือที่ท่าทอง-โปรดเกล้า ฯ ให้ยกเมือง
ตะกั่วป่าเป็นเมืองโท เติมตำรวจซื้อพระยาเสนาสุริตให้ถือศักดินาหมื่น ๓
-ให้นายเอี่ยมบุตรพระยาเสนาสุริต เป็นพระวิจิตรภักดี ปลัดเมืองตะกั่วป่า
-ให้นายสิงห์ บุตรพระยาเสนาสุริต เป็นพระเรืองฤทธิ์รักษาราชภูมิจุฬราย-
ให้นายสงวนเป็นพระสุนทรภักดีผู้ช่วย-ตั้งให้พระภักดีสุริตเป็นพระยาบริรักษ์
ภูธร ผู้สำเร็จราชการ เมือง พังงา-ให้นายจันทร์ บุตร เจ้าพระยาบรมมหา
ศรีธรรมราชที่ถึงแก่กรรมเป็น พระนิกรบริบาลผู้ช่วยเมืองพังงา-ให้นายอ่อน
บุตรพระยาบริสุทธิโยธินทรราชบริพัตร เป็นพระบริสุทธิโยธินทรราชบริพัตรผู้สำเร็จ
ราชการเมืองตะกั่วทุ่ง ให้นายทองน้อยนายอ่อนเป็นหลวงพิทักษ์ท้าวปากเกด-
ผู้ช่วยเมืองปากเกด-ให้ยกเมืองปากเกดมาขึ้นกรุง-เมืองเจมรเกิดรบพุ่งยังขึ้นกัน
ในระหว่างบุตรองค์พระหริรักษ์ที่ถึงแก่พิราลัย-โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาบุ
รุษมนตรี พระยาสุรเสนาฤทธิไกร ยกไปทางบก พระยาฤทธิไกรเกรียงหาญกับ
พระเสนายกไปทางเรือ-กรมหลวงมหิศวรินทร์ขึ้นพระชนม์-เจ้าพระยาบรมมา

จิกรณ (เสือ) ถึงอนิจกรรม-พระองค์เจ้ามณฑาชั้นพระชนม์-พระยามหา
อำมาตย์(บุญศรี)เป็นเจ้าพระยาธรรมราชาจิกรณ-พระยาปราจินเป็นพระยามหา
อำมาตย์ - พระองค์เจ้ามณฑาชั้นพระชนม์ - พระ อากาธ ด้มเด็จพระเทพ
สิรินทราประจวบจวนสวรรคต-เจ้านายข้าราชการในกรุงแต่หัวเมืองมาเพ็ญ
กุศลและถวายผ้ากับสิ่งของเงินปลั่งทั้งที่ในหลวงและที่สมเด็จพระเจ้า ลูกเธอ
-จำนวนวันพระชนมายุในสมเด็จพระราชมาตามหัยกา, ในพระองค์เจ้า
มณฑา กับในสมเด็จพระเทพสิรินทรา-เจ้าฟ้าอัคราพงศ์ประจวบชั้นพระชนม์
-พระองค์เจ้านิวัติภักดีชั้นพระชนม์-เจ้าจอมมารดาแพ ถึง อนิจกรรม-พระ
อากาธประจวบของพระบาทสมเด็จพระที่นั่งเกล้า - กรมหลวงวงศาธิราชสนิท
ประจวบพระโรคคล้ายกับเจ้าพระยาณรงค์ไชยสงคราม-พระองค์เจ้าดวงจันทร์
ประจวบหายแล้ว - พระองค์เจ้าดาราทอง โคกเคี้ยวถึงเจ้าฟ้าอัคราพงศ์มวก -
พระองค์เจ้าศรีทวิชชิงชัยกับพระองค์เจ้าอรไทยเทพกัญญาเป็นคู่ชอยู่ แต่เจ้า
จอมมารดาแพเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว-หม่อมเจ้าพระยามหาศิริธรรมดมคบกับ
หม่อมเจ้าบรรจงเป็นหลานมาก-ตั้งแต่ประสูติพระนางเจ้าพระราชเทวีแล้ว
มีพระองค์เจ้านารัตนา พระองค์เจ้าไชยานุชิต (กรมหมื่นพงศาติศกรมทิป)
กับพระองค์เจ้าบรรจบเบญจมา ประสูติอีกสามพระองค์-มีพระราชโอรส
๒๔ พระราชธิดา ๒๓ รวม ๔๕ คืออยู่หมดไม่ประจวบ-การศพท่านผู้หญิง
อิน พระราชทานโกศ^๕กับเงินแต่ละถึงเผด ๘ ตำรับ ฯ

ฉบับที่ ๕ ถึงเจ้าจอมมารดาน้อยเล็ก

ว่าด้วย-ได้ทรงรับหนังสือออกพระอากาธพระองค์เจ้ามัทมราช พระชนม์ ๗๕
ปี ประจวบพระโรคตามอาผาด-คล้ายเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่อายุ ๔๗ ปี
-คล้ายพระองค์เจ้าดวงพระชนม์ ๔๖ ปี -คล้ายอากาธเจ้าพระยาณรงค์ - กรม

พระพิฆโศกภูเบศรที่ประทับพร้อมกัน - กรมหลวงวงศาธิราชสนิทเป็น
 หมออย่างเอกในกรุงเทพฯที่ประทับพร้อมกัน-จะให้ไปรับพระองค์เจ้าปัทม
 ราชเสด็จกลับที่ทรงพระวิตกด้วยทางไกล และไม่มีหมอดักว่าที่มอยู่แล้ว-ให้
 ปลุกษากับกับเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ และน้อยเล็ก พระยาเทพอรชุน
 พระเสนหามนตรี พระยภักร์ กับกรมการคิดอ่านดูว่า จะควรเชิญเสด็จ
 กลับหรือไม่ ได้โปรดให้เรือไปรับไม่ช้ารีบตั้งแล้ว-

ฉบับที่ ๖ ถึงพระองค์เจ้าปัทมราช

ว่าด้วย-ทรงพระราชวิตกถึง พระอาการที่พระองค์เจ้าปัทมราชประชวร-เจ้า
 จอมมารดาน้อยออกไปอยู่นคร ๕ ปี อายุ ๘ ปีแล้ว-จะเสด็จพระราชดำเนินไป
 แวะปากน้ำเมืองนคร ศรีธรรมราช-จะโปรดเกล้าฯ ให้กรมขุนศรีชัยสงคราม
 พระองค์เจ้า อรไทย เทพกัญญา กับเจ้าจอมมารดา บัว ขึ้นไปเฝ้า-ถ้าจะเสด็จ
 กลับก็จะรับกลับมา-พระองค์เจ้าคุณศิรินพระชนม์-กรมหมื่น เทวานุรักษ์ ดัน
 พระชนม์-

ฉบับที่ ๗ ถึงพระยาวิจิตรไกร พระเสนหามนตรี

ว่าด้วย-เรือบรมราชวรฤทธิ คือภายหลังเปลี่ยนเรียกว่า อรรคราชวรเดช
 จะเสด็จไปปากน้ำเมืองนครศรีธรรมราช-แต่จะไม่เสด็จขึ้นเมือง จะโปรด
 ให้พระเจ้าลูกเธอ พระองค์กับเจ้าจอมมารดา ขึ้นไปเฝ้าพระองค์เจ้าปัทมราช
 -ให้จัด พาหนะมารับ ส่ง-และให้คอย ประคับ ประคอง รับเสด็จ พระองค์เจ้า
 ปัทมราช ด้วย

ฉบับที่ ๘ ถึงเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่และเจ้าจอมมารดาน้อยเล็ก

ว่าด้วย-เสด็จพระราชดำเนินกลับจากหน้าเมืองนครศรีธรรมราช วันอาทิตย์
 เดือนเก้าแรมแปดค่ำ-ถึงกรุงเทพฯ วันพฤหัสบดี เดือนเก้าแรมสิบสองค่ำ เชิญ

เสด็จพระองค์เจ้าบำเหน็จราชัน อยู่ใน พระบรมมหาราชวัง-อธิบาย พระราช
ประสงค์ในเรื่องเสด็จไปและกลับนี้ ให้ ช้างแก่เจ้าจอมมารดาบุญ.-
พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ร.พ. โสภณ

ฉบับรวมครั้งที่ ๔

ฉบับที่ ๑-๓ ถึงเจ้าจอมมารดาผิง

ว่าด้วยเรื่องอาการประชวรของพระองค์เจ้าชายทักษิณาวุธ - เสด็จ พระราช
ทานพระกริ่งที่กรุงเก่า และเรื่องจอมมารดาบุญ

ฉบับที่ ๔-๖ ถึงเชยยอนเบาริง

ว่าด้วยจัดคนรับรองเชยยอนเบาริง-การยิงสลุตรับเชยยอนเบาริง-พระราช
ทานหนังสือต่าง ๆ แก่เชยยอนเบาริง

ฉบับที่ ๗ ถึงเจ้าฟ้าอิสราพงศ์

ว่าด้วย-เรื่องเผาปูน

ฉบับที่ ๘ ถึงพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่บ้านสี่ทา จ.ว.สระบุรี

ว่าด้วย-เรื่องฉลองพระอภิเนาว์นิเวศน์และข้าวกองกรุงเทพ ฯ

ฉบับที่ ๙ ถึงหม่อมเจ้ากลิ่น หม่อมเจ้าจินดา

ว่าด้วย-เรื่องญาติหม่อมเจ้าเรไรช่วยกันออกเงินใช้หนี้แทนหม่อมเจ้าเรไร

ฉบับที่ ๑๐ ถึงเจ้าพระยาสุริยวงษ์ ครั้งไปเมืองสิงคโปร์

ว่าด้วยเจ้าแชกทางแหงมมลายู

ฉบับที่ ๑๑ ถึงพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

ว่าด้วยพระราชทานทองประสมอย่างชาวมอญโบราณแก่พระบาทสมเด็จพระ
ปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

ฉบับที่ ๑๒ ถึงพระยาวิชิตชลธี

เรื่องผู้ยื่นเรื่องราวกล่าวโทษพระยาตากว่า กล่าวคำหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ

ฉบับที่ ๑๓ ถึงพระองค์เจ้าคัคณางค์กุล ซึ่งเสด็จไปเมืองเพชรบุรีกับเจ้าพระยาศรีสุรียงศรี

เรื่องให้จัดการรับทูตปรุสเซีย

ฉบับที่ ๑๔-๑๕ ถึงพระยาราชวรานุกูล พระยาปราจีน

เรื่องพระยาราชวรานุกูล พระยาปราจีนไปจัดราชการที่เมืองเขมร

ฉบับที่ ๑๖-๑๘ ถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลา

เรื่องตามข้างเผือกเอกและราชการเมืองเขมร

ฉบับที่ ๑๙-๒๐ ถึงเจ้าพระยาศรีสุรียงศรี

เรื่องบกบันเขตต์แดนอังกฤษ - เรื่องนางข้างเผือก - พระอาการประชวรพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

ฉบับที่ ๒๑ ถึงกรมหลวงเทเวศวัชรินทร์

เรื่องชำระหนี้โทษ

ฉบับที่ ๒๒ พระราชทานไปยังที่ประชุม

เรื่องทรงปรึกษาโทษหม่อมราชวงศ์ ซึ่งเป็นหัวไม้ ๓ คน

ฉบับที่ ๒๓ ถึงหลวงเดชนายเวร

เรื่องบกบันเขตต์แดนอังกฤษ

ฉบับที่ ๒๔ ถึงองค์พระราชาธิราชในยไกรแก้วฟ้า

เรื่ององค์พระราชาธิราชในยไกรแก้วฟ้าเข้าไปทูลลาไปเขมรไม่ทัน

ฉบับที่ ๒๕-๒๘ ถึง ม. ทอมัส ขอช นอกส์.

เรื่องทรงตอบรับจดหมาย-พระราชทานภาคเค่งมรดกหม่อมเจ้า - ตูราต่าง
ประเทศ-เรื่องเชยยอนเบาริง-หมู่เกาะแฉ่งต๊อช - พระนามพระราชโอรส
ธิดาของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ฉบับที่ ๒๙ ถึงนายพุ่ม ขุนสมุทโกจร

เรื่องราชทูตไปปารีส

ฉบับที่ ๓๐ ถึงสมเด็จพระเจ้าพามหามาลา

เรื่องกรมหมื่นมเหศวรทรงประสูติ

ฉบับที่ ๓๑ ถึงกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส

พระราชทานข่าวเรื่องเสด็จทรงเก้าและทรงกำชับให้ระวังราชการ

ฉบับที่ ๓๒ ถึงเจ้าพระยาภูธราภัย

เรื่องพระราชพิธีจรดพระนังคัลและเรื่องผ่องไค

ฉบับที่ ๓๓ พระราชทานไปยังเมืองนครศรีธรรมราช

เรื่องให้จัดการรับเสด็จกรมหมื่นบวรวิงส์

ฉบับที่ ๓๔ ถึงกรมหมื่นอมรมนตรี

เรื่องมรดกของกรมขุนิเบศรมวร

ฉบับที่ ๓๕ ถึงกรมหมื่นบวรวิงส์

เรื่องให้พระสังฆคกรองผ้าไตรทพระราชทานเข้าไปฉันเป็นการฉลอง

ฉบับที่ ๓๖ ถึงพระองค์เจ้าปัทมราช

เรื่องเงินปีและข่าวทางกรุงเทพฯ

ฉบับที่ ๓๗ ถึงกรมสมเด็จพระเดชาดิศร

เรื่องให้ทรงคิดค่านำพระเจ้าลูกเธอ

ฉบับที่ ๓๘ ถึงกรมหมื่นนวัชรรัตนภาพ
 เรื่องให้ข้าวนาฬิกาตรวจคงโม่งให้ลูก
 พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ร.พ. โสภณ

ฉบับรวมครั้งที่ ๕

ฉบับที่ ๑-๒

พระราชดำรัสเจ้ารัก ใน แผ่น สรุปรณบัตรพระราชทานมอบ เชื้อยอน โปวริง
 อรรถราชทูต อังกฤษเชิญไปถวายสมเด็จพระนางวิกตอเรียราชินี - พระราช
 ดำรัสกำกับพระสรุปรณบัตร - บัญชีเครื่อง มงคลราช บรรณาการ

ฉบับที่ ๓ ประกาศตั้งพระยามนตรีสุริยวงศ์ เป็นราชทูตไปลอนดอน

ฉบับที่ ๔ พระราชสาส์นถึงสมเด็จพระนางวิกตอเรียมหาราชินี
 บัญชีเครื่องราชบรรณาการ - สิ่งของที่จัดเตรียมไว้ เพื่อให้ทูตไป แยก -
 คำทูลทูลถวายมอบพระราชดำรัส - บัญชีรายชื่อทูต

ฉบับที่ ๕ ถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์และหม่อมราชูทย
 เรื่องทรงกำชับให้ตรวจตราระวังรักษาพระราชดำรัสและคดีสำเนา และทรง
 บอกข่าวข้างบ้านเรือนคณะทูต

ฉบับที่ ๖ ถึงเจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดี
 เรื่องมีสเคอร์ปากขอให้ทูตช่วยสืบแม่ยาย และโปรดให้ทูตหาโคมเข็ดหนัง
 และให้จัดคนหัดแก่นาฬิกา

ฉบับที่ ๗ ถึงคณะทูตานุทูต
 เรื่องข่าวแขกที่เบงกอลกำเริบ และทรงพ้อคณะทูตที่ไม่มีหนังสือกราบทูล
 มาโดยตรง

ฉบับที่ ๘-๙ ถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ และเจ้าหมื่นสรรเพชภักดี

เรื่องเกิดเหตุรูดพระที่นั่งดม-ทรงพ้อที่พวกทูตไม่มีหนังสือกราบทูลมาโดยตรง

ฉบับที่ ๑๐ ถึงเจ้าหมื่นสรรเพชภักดี

เรื่องทรงเล่าอาการประชวรเจ้านายที่ตกโรค และโปรดให้ซื้อของบางอย่าง

ฉบับที่ ๑๑ ถึงนายพิจารณาสรพกิจ

เรื่องอาการป่วยเจ้าพระยานิกรบดินทร์

ฉบับที่ ๑๒ ถึงคณะทูตานุทูต

ทรงอธิบายเรื่องไม่ต้องถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาในต่างประเทศ และพระราช

ทานเงินแจกในวันตั้งยุบราคา

ฉบับที่ ๑๓ ถึงนายพิจารณาสรพกิจ

เรื่องอาการป่วยเจ้าพระยานิกรบดินทร์

ฉบับที่ ๑๔ ถึงหม่อมราโชทัย

เรื่องเพลิงไหม้กุฏิพระพิมิตรรม (จ้) วัดประยูรวงศ์

ฉบับที่ ๑๕-๑๗ คณะทูตานุทูต

ทรงพ้อเรื่องทูตไม่มีหนังสือกราบทูลมาโดยตรง และทรงแนะนำถึงวิธีมี

หนังสือถึงหญิงชาววัง-เรื่องราษฎรไม่นิยมใช้เงินเหรียญนอกให้ทุกสิ่งเครื่อง

ทำเงินเหรียญบาทมาจะได้ทำเป็นเงินไทยเสียเอง.

ฉบับที่ ๑๘ ถึงนายพิจารณาสรพกิจ

เรื่องอาการป่วยเจ้าพระยานิกรบดินทร์

ฉบับที่ ๑๙ ถึงคณะทูตานุทูต

เรื่องข้าส่งของเมืองอัครบ่อไม่เสียส่ง และเพลิงไหม้วังกรมหมื่นสุรินทรรักษ์

ข่าวไร้ข่าวตายในกรุงเทพ ฯ

ฉบับที่ ๒๐ ถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ และเจ้าหมื่นสรรเพธภักดี
เรื่องให้ทุกคิดหาสูบดับไฟ เรือไฟกระบี่ แด่ข้าวสันพระชนม์เจ้านายบาง
พระองค์

ฉบับที่ ๒๑ ถึงเจ้าหมื่นสรรเพธภักดี
เรื่องอ้ายอาจารย์ภู่อวดตัวเป็นผู้วิเศษ แด่ทรงแนะนำวิช่สกัดกั้นหนังสือ
ตั้งเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย

ฉบับที่ ๒๒-๒๔ ถึงคณะทูตานุทูต
เรื่องจะให้สมณทูตไปนมัสการพระเชษฐภคินีที่ตังเกา--เรื่องหนังสือที่ทูตตั้งเข้า
มาทูลเกล้า ฯ ถวาย เรื่องแห่พระแสงพระใส่ไปวัดประทุมวัน และเรื่องคน
อังกฤษเข้าไปยิงนกในวัด โสมนัสเกิดคืบกับพระสงฆ์--เรื่องเซอรรอเบ็ดส่งจอม
เมิก ทงส่งคนใหม่เข้ามาเปลี่ยนกงส่งคนเก่า

ฉบับที่ ๒๕ ถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ และเจ้าหมื่นสรรเพธภักดี
เรื่องธรรมเนียมกำหนดทูตจะอยู่ในต่างประเทศ

ฉบับที่ ๒๖ ถึงคณะทูตานุทูต
เรื่องข่าวไข้ข่าวตายในกรุงเทพ ฯ

ฉบับที่ ๒๗ ถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ กับน้องชายและบุตร
เรื่องสมเด็จพระเจ้าพระยาองค์น้อยพิราลัย และกรมขุนทิเบตบรรลุนพระชนม์

ฉบับที่ ๒๘-๓๐ ถึงนายพิจารณาสรพกิจ
เรื่องอากรบ่อดยเจ้าพระยาภิรมย์ดิศ

ฉบับที่ ๒๙ ถึงเจ้าหมื่นสรรเพธภักดี
เรื่องทรงตอบรับของที่คณะทูตตั้งมาทูลเกล้า ฯ ถวาย

ฉบับที่ ๓๑-๓๒-๓๓ ถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ และเจ้าหมื่นสรวรเพชภักดี
เรื่องทรงตอบรับหนังสือคณะทูต-ทรงแนะนำการได้ตอบกระวีรवादต่าง ๆ
ในยุโรปซึ่งมาขอทำสัญญากับราชทูต-กงสุลเคนมาร์ก แดกงสุลเบดเคมที่
สิงคโปร์มาขอทำสัญญา-ทรงตอบรับหนังสือและเครื่องบรรณาการเดอวด
กลาเรนคอน-ทรงชมเชยกงสุลเชอรรอเบตส์จอมเบ็ค-ข่าวเมืองญวนมาขอ
ทำสัญญา-ข่าวทหารญวนในวงหน้าไม้ส่มักอยู่วงหน้า-พระราชทานสำเนา
พระราชหัตถเลขาให้ตอบเดอวดกลาเรนคอน-เรื่องหนังสือพิมพ์ตั้งข่าวชม
วงหน้าคิวังทดง.

ฉบับที่ ๓๔ พระราชสาส์นแสดงความเสียพระราชหฤทัย ซึ่งพระราชชนนี
ของสมเด็จพระราชินีวิกตอเรียสิ้นพระชนม์

ฉบับที่ ๓๕ ถึงสมเด็จพระนางวิกตอเรียราชินี
เรื่องกงสุลที่เข้ามาแทนเชอรรอเบตส์จอมเบ็ค.

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ร.พ. ไส่ถน

ฉบับรวมครั้งที่ ๒

ฉบับที่ ๑ พระราชสาส์นจารึกในแผ่นพระสุพรรณบัตร พระราชทานมอบ
มองซิเออร์ มองดิงจีราชทูตฝรั่งเศส เชิญไปถวายสมเด็จพระเจ้า
นโปเลียนที่ ๓

ฉบับที่ ๒ พระราชสาส์นกำกับพระสุพรรณบัตร ซึ่งมองซิเออร์มองดิงจี
ราชทูตฝรั่งเศสเชิญไปถวายสมเด็จพระเจ้านโปเลียนที่ ๓

ฉบับที่ ๓ ถึงสมเด็จพระเจ้านโปเลียนที่ ๓
เรื่องพระราชไมตรี-บัญชีรายชื่อทูตานุทูต

ฉบับที่ ๔ ถึงคณะทูตานุทูต

เรื่องให้คณะทูตไปถวายพระราชสาส์นสมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย

ฉบับที่ ๕ ถึงพระยาศรีพิพัฒน์และนายสรรพวิไชย

เรื่องพระองค์เจ้าหญิงสุทธมาตมารศรีประสูติ

ฉบับที่ ๖-๗ ถึงคณะทูตานุทูต

เรื่ององค์พระนโรดมวิภาทกับองค์กัฎาและชาวบ๋วยไซ- ทรงตอบรับหนังสือ
และทรงกำชับเรื่องพระราชสาส์นที่พระราชทานไปลอนดอน.

ฉบับที่ ๘ ถึงพระยาศรีพิพัฒน์และนายสรรพวิไชย

เรื่องทรงตั้งนายปานเป็นหลวงสดัสดโกษา

ฉบับที่ ๙ ถึงคณะทูตานุทูต

เรื่องกรมหลวงวงศธรพิศดบปรีชา และพระองค์เจ้าหญิงมณฑารพรัตนสัน
พระชนม์

ฉบับที่ ๑๐ ถึงขุนมหาสิทธิโวหาร

เรื่องให้หัดการโรงพิมพ์และซื้อเครื่องพิมพ์

ฉบับที่ ๑๑ ถึงหมื่นจักรวิจิตร

เรื่องให้หัดแก้คำพิพากาและซื้อเครื่องมือ

ฉบับที่ ๑๒-๑๖ ถึงคณะทูตานุทูต

เรื่องให้ทูตเจรจาเรื่องสุราร่างประเทศ- ทรงบอกข่าวกรมหลวงมหิศวรินทร์รา
มเรศวร พระองค์เจ้าหญิงมณฑา พระองค์เจ้ามณฑกดิษฐ์พระชนม์ และ
เจ้าพระยาธรรมมา ถึงอนิยกรรม- เรื่ององค์กัฎาวิภาทกับองค์พระนโรดม
เรื่องกรมหลวงวงศาธิราชสนิทประสูติ เรื่องเจ้าพระยาศรีวิชัยวงศ์ไปตรวจ
ทางแหลมมลายู และเรื่องทรงตั้งให้ชื่อน- เรื่องสมเด็จพระเทพศิรินทร

ตำรวจ และราชการทางเมืองเขมรที่เกี่ยวด้วยฝรั่ง— ทรงแมข้าอั้ง
หนังสือที่ทูตส่งมาทูตเกล้า ๆ ถวาย และราชการเมืองเขมร ข้าใช้ข้าอ้าย
ในกรุงเทพ ฯ

ฉบับที่ ๑๗ พระราชสาส์นถึงสังคปาปาที่ ๕

ว่าด้วยไมตรีทางศาสนา

ฉบับที่ ๑๘-๑๙ พระราชสาส์นถึงสมเด็จพระเจ้าโปเลียนที่ ๓

ฉบับที่ ๒๐-๒๒ พระราชสาส์นถึงประธานาธิบดีอเมริกา

ฉบับที่ ๒๓ พระราชสาส์นถึงพระราชาธิบดีเดนมาร์ก

ฉบับที่ ๒๔ พระราชสาส์นถึงสมเด็จพระราชาธิบดีเยอรมัน

ฉบับที่ ๒๕ พระราชสาส์นถึงพระราชาธิบดีอิตาลี

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ ร.พ. โสภณ.

๓๘) มนุษยธรรม ๔ ประการ

ว่าด้วยธรรมที่สอนให้มีประโยชน์, สอนชั่ว, สอนดี, สอนเป็นประโยชน์
อย่างยิ่ง

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ ร.พ. พระจันทร์

๓๙) มหาชาติ

ทรงพระเกณท์วันออกัน, จุลพน, มหาพน, สักกบรรพ, ฤทธิชัย—

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ร.พ. อักษรนิติ

หมายเหตุ— มีบัญชีเจ้านายผู้ถวายเทศน์มหาชาติในรัชกาลที่ ๔-๕ รวมอยู่ด้วย

๔๐) ยุตตายุตตปฏิบัติอีกนี้

ว่าด้วยกำหนดข้อปฏิบัติควรและไม่ควร

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ ร.พ. พระจันทร์

หมายเหตุ- เป็นเรื่องเนื่องด้วยการส่งสมณทูตไปตั้งกาในรัชกาลที่ ๓

๔๑) ราชกิจจานุเบกษา

พินิจบัญชีเรื่องที่ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๕ ภาค ๕ (เลขที่ ๒๑)

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๐๓

พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๓๓ ร.พ. อักษรพิมพ์การ

หมายเหตุ- เรื่องนี้ปรากฏในคำนำว่า ส่วนมากเป็นพระราชนิพนธ์

๔๒) แหวนนพเก้า

เป็นเครื่องประดับสำหรับยศพระเจ้าแผ่นดิน

พิมพ์รวมอยู่ในฉวีรญาณพิเศษ เล่ม ๓ น. ๕๔

ต่อมาทอดมุก ได้นำมาพิมพ์รวมไว้ในตำนานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สยาม

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ร.พ. ไฉณ.

๔๓) สังขัตโตวาทกถา

ว่าด้วยความเมา ๓-ประโยชน์ ๓-อัมมัตถกปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติไม่ผิด)

ทิวฐ-ทางสุคติทุกคติ-กุศล-ไตรสิกขา

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ร.พ. ไฉณ.

๔๔) สังเวควัตถุ

ว่าด้วยชาติขราพาชิมรณ-มรณตักกัมมฐาน

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗

๔๕) เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลตะวันตก (เมื่อปีมะแม พ.ศ. ๒๔๐๒).
ประกาศการ—

ว่าด้วยเรื่องทรงมอบหมายการงานและทรงชี้แจงว่าอะไรควรทำอย่างไร
พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒

๔๖) เสด็จหัวเมืองเหนือ. หมายเหตุ ระยะเวลา—
ว่าด้วยระยะเวลาแต่กรุงเทพ ฯ ถึงนครสวรรค์

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ร.พ. โสภณ.

หมายเหตุ— ทรงเป็นภาษามคธเมื่อคราวเสด็จไปอุดงค์ ในปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๗๖

๔๗) สมณสาสน์. พระ—

ว่าด้วยเรื่องขอสอบประวัติคำสอน และบัญชีพระไตรปิฎกในประเทศ
ยะไข่

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ร.พ. โสภณ.

๔๘) สมณสาสน์ พระเถรธรรมยุติกามีไปยังลังกาทวีป

ว่าด้วย—เรื่องส่งเครื่องบรรณาการไปให้พระธีรानันท์ ที่ลังกา—ตั้งมาวิจารณ์
—พระไทยไปเยี่ยมหนังสือที่ลังกา—ส่งสมณทูตไปสืบหนังสือที่ลังกา—พระสงฆ์
สยามมีต่อนิกาย—จุฬนิกายมหานิกาย—ส่งพระสงฆ์ไปนมัสการเจดีย์ฐาน
ในลังกา—ชี้แจงเรื่องการส่งหนังสือ และเครื่องบรรณาการ.

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ร.พ. บำรุงนุกุลกิจ

๔๙) (พระ) สายน์ วัดสระประทุม

ทรงเป็นตำนาน

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ร.พ. โสภณ.

๕๐) สุริยคติกาล. ว่าด้วยนับปีตาม-,

พิมพ์รวมในฉวีรญาณวิเศษ เล่ม ๓ น. ๘๕

๕๑) เสภาเจ้าเงาะขับ

๑ ครานันฐนแผนแดนตนิท

นั่งอยู่ด้วยกันกับวันทอง

ถ้อยคำจริงซึ้งคมประสมต้อง

ที่ร่วมไทรในห้องอรัญญา.

๑ ๓ ๑

พิมพ์รวมอยู่ในบทละครนอก ๖ เรื่อง ฉบับพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ร.พ. ไทย

น. ๑๕๑

๕๒) สวดมนต์

นโมการัฐฐกะ-คิรตนปณามคาถา-ทำวัตรเช้าเย็น-โมกขุปายกถา-

โอวาทปาฏิโมกขาทิปาฐ-รัตนัตถยปภาวาทิยาจนคาถา-เทวตัมปัตติทาน

คาถา-ศัพท์ปัตติทานคาถา.

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗

๕๓) ตำราอธิกมาสอธิการและปักขคณนา

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ร.พ. โสภณ.

๕๔) อีเหนา. บทละครเรื่อง-,

๑ เมื่อนั้น

มีพระทัยให้คิดคิดพัน

จะใคร่ให้ไปหาที่บ้าน

ผูกหัวใจไมตรีเป็นที่รัก

มันหยาบเพราเพริศคิดฉนั้น

ถึงองค์อุณากรรณนั้นยิ่งนัก

ดูอาการแฉฉใจให้ประจักษ์

จะเยี่ยงยักว่าชานประการใด ๑

พิมพ์รวมอยู่ในประชุมคำอย่างพระราชนิพนธ์ทุกตอน ฉบับพิมพ์เมื่อ

พ.ศ. ๒๔๖๘ น. ๔๖

หมายเหตุ— ทรงไว้เพียงเล็กน้อย และไม่ได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็น
แต่เพียงมีผู้จำได้และนำมารวมไว้เท่านั้น

๕๕) อุปาสถลลกา

ว่าด้วยวินิจฉัยศัพท์อุโบสถ-วันอุโบสถ-ข้อปฏิบัติรักษาศีลอุโบสถ-ข้อปฏิบัติ
เมื่อสมาทานอุโบสถ-ข้อปฏิบัติรักษาไตรสรณาคมน์-การรักษาศีล ๕

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ร.พ. ไทย.

หมายเหตุ— เรื่องนี้ทรงแต่งครั้งยังทรงผนวช แล้วถวายพระบาทสมเด็จพระนั่ง
เกล้าเจ้าอยู่หัว

ฉบับรัชพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕ เพียง

- (๑) พระราชนิพนธ์นอกจากจำนวนเหล่านี้แล้ว เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงยังได้เรียบเรียงเรื่องซึ่ง
ท่านอ้างว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล่าประทานไว้. ท่านตั้งชื่อว่า หนังสือ
ชาตูปการพระศรี มีบัญชีเรื่องคือ (๑) สรรเสริญความสามัคคี (๒) พงสาวดารฝรั่งเศสที่รู้จักประกอบ
การสามัคคี (๓) ว่าด้วยดินชาติรักษาชาติเปรียบให้ไทยออกดี (๔) ความสัจจริง

เรื่องชาตูปการพระศรีนี้ ถึงจะมีใช้พระราชนิพนธ์ก็จริง แต่นำมาลงไว้ด้วย ก็เพื่อเสนอให้ทราบ
เพราะเป็นหนังสือเก่าเกือบไม่ได้ขึ้นชื่ออยู่แล้ว.

เตือนใจผู้ป่วยไม่ต้องตกใจแล้ว

มีแพทย์ชำนาญการตรวจโรครักษาให้ท่านมีความสุข มียาขับระดูทั้งรับประทาน
และฉีด วัคซีนจะมีมาอย่างพอใจ โรคหมดทุกประการ ปวดบวมช้ำ กับรักษาโรค
ผิวหนัง ผื่นคัน แผลน้ำเหลือง มียาเฉพาะโรคนี้แล้วจะหายทันใจ ยังมีแพทย์
ที่ชำนาญการตรวจรักษาโรคเส้นประสาทพิการ โรคผอมแห้ง หัวใจอ่อน.

เชิญมาที่ร้านศิระแพทย์

บางลำภูประตูใหม่ที่ ๓๑-๓๓

FERRO PROMONTA

Ferro Promonta

บำรุงกำลัง

บำรุงประสาท

บำรุงโลหิต

รับประทานแล้ว

น้ำหนักตัวจะขึ้น

มีจำหน่ายที่ห้างขายยาเชียงกง

ถนนเจริญกรุง ตลาดน้อย

โทรศัพท์ ๑๖๕๑

พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ ถนนบำรุงเมือง พระนคร

ศรีบุญชู ผู้พิมพ์โฆษณา ๓๑/๑๒/๒๔๘๐

